Osmanlıda Bir Köle

Brettenli Michael Heberer'in Anıları 1585-1588

Kitap YAYINEVI

Osmanlıda Bir Köle
Brettenli Michael Heberer'in Anıları
1585-1588

KİTAP YAYINEVİ – 29
SAHAFTAN SEÇMELER DİZİSİ – 3

OSMANLIDA BİR KÖLE
BRETTENLİ MICHAEL HEBERER'İN ANILARI 1585-1588

İLK BASIMLARI
HEIDELBERG 1610, LEIDEN 1706

TÜRKÇE ÇEVRİNİN YAPILDIĞI BASIM
MICHAEL HEBERER VON BRETTEN, AEGYPTIACA SERVITUS,
AKADEMISCHE DRUCK-U. VERLAGSANSTALT, GRAZ, AVUSTURYA, 1967

GRAVÜRLER
FRIEDRICH VOM HAMMEL

ESKİ ALMANCA'DAN ÇEVİREN
TÜRKİS NOYAN

DÜZELTİ
NURETTİN PİRİM

KİTAP TASARIMI
YETKİN BAŞARIR, BEK

TASARIM DANIŞMANLIĞI
BEK

KAPAK MİNYATÜRÜ
HAMSE-İ ATÂYÎ, 18. YY.

GRAFİK UYGULAMA VE BASKI
MAS MATBAACILIK A.Ş.
DEREBOYU CAD. ZAGRA İŞ MERKEZİ
B BLOK NO: 1 MASLAK-İSTANBUL
TEL: 0212 285 11 96

1. BASIM
HAZİRAN 2003, İSTANBUL

ISBN 975 8704-29-X

YAYIN YÖNETMENİ
ÇAĞATAY ANADOL

KİTAP YAYINEVİ LTD.
CİHANGİR CADDESİ, ÖZOĞUL SOKAĞI 20/1-B
BEYOĞLU 34433 İSTANBUL
T: (0212) 292 62 86 F: (0212) 292 62 87
E: kitap@kitapyayinevi.com
W: www.kitapyayinevi.com

Osmanlıda Bir Köle

Brettenli Michael Heberer'in Anıları 1585-1588

Eski Almanca'dan Çeviren
Türkis Noyan

Kitap Yayınevi

İÇİNDEKİLER

Yayıncının Notu

Heberer'in "Aegyptiaca Servitus" adını verdiği kitabı ilk kez 1610'da Heidelberg'te yayınlandı. Bunu, neredeyse yüz yıl sonra 1706'da, Leiden kentinde Hollanda dilinde bir başka baskı izledi. Almanya'da 18. yüzyılın ortalarına doğru, Daniel Defoe'nun eseri büyük bir ilgi görünce Heberer'in kitabı yayıncıların aklına yeniden geldi. Böylece Heberer de, " Pfalz Robinsonu" adı altında 1747, 1748 ve 1751 yıllarında yeni basımlarına kavuştu. Heberer'in eserinin 19. yüzyılda iki kısaltılmış baskısı daha yapıldı. 1906 yılında Albrecht Thoma, orijinal eseri yeniden ele aldı ve daha çok olayların akışını ön plana çıkararak, kendi söylemiyle "küften, tozdan temizlenmiş" olarak yayınladı. Eserin son baskısı ise 1967'de Graz'da yapıldı. Bizim çevirimiz bu baskıya dayanıyor. Graz baskısında, içindekiler bölümünde yer aldığı halde Dördüncü Kitap bulunmamaktadır. Dolayısıyla, okur Türkçe baskıda da Dördüncü Kitaba ulaşamayacak. Heberer'in aktardığı bazı dini öykülerle Protestan inancına ilişkin düşünceleri, Latince metinler ve yazarın Osmanlı toprakları dışındaki gözlemlerine ait bölümler, köşeli parantez içinde yerleri belirtilerek Türkçe baskıya alınmadı.

Bu eseri, ilk yayınlanışından 393 yıl sonra okurlarımızın karşısına getirebilmeyi Osmanlı tarihçisi Sayın Suraiya Faroghi'ye borçluyuz. Sahaftan Seçmeler Dizisi'nin ikinci kitabı olan *Osmanlı'da Bir Papaz; Günâhkar Sofroni'nin Çileli Hayat Hikayesi*'ni yayınlamamızı bize öneren de Suraiya Hanım'dı. Heberer'in kitabını ise önermekle kalmadı, bize hem kitabın bir fotokopisini temin etti, hem de ricamızı kabul edip bu kitap için bir önsöz yazdı. Kendisine teşekkür borçluyuz.

ÖNSÖZ
MICHAEL HEBERER'İN ANILARI VEYA KADIRGALARDAN KURTULMAK*

Bugünkü Almanya'nın güneybatısında kalan, Fransa sınırına birkaç kilometrelik mesafedeki Heidelberg kenti yakınlarında 1555 ile 1560 tarihleri arasında doğan Michael (Mikail) Heberer'in eseri, elimizde bulunan esaret anıları arasında özel bir yere sahiptir. Bu ayrıcalıklı konumu, bir ölçüde İstanbul'u ve Doğu Akdeniz'i anlatmasına borçludur. Zira 1500'lü yılların sonunda ve 1600'lü yılların başında denizde tutsak edildikten sonra Osmanlı tersane ve kadırgalarıyla tanışan yabancı anı yazarları, genellikle Tunus veya Cezayir'de bulunmuşlardır.[1] Cezayir zindanlarını boylayan ve birkaç yıl oralarda kalan Don Kişot'un yazarı ünlü İspanyol siması Miguel de Cervantes de bunlardan biridir.[2] Öte yandan İstanbul'u görmüş olanlar, daha çok, elçileriyle birlikte gelen kâtip, papaz veya bilim adamlarıdır.[3] Hatta "turistik seyahat" için erken sayılan bu dönemde bile tek tük de olsa eğlence ve dünya tecrübesi kazanma niyetiyle İstanbul'un yolunu tutanlara rastlayabiliriz.[4] Bu durumda bize İstanbul tersanesini kürekçi tutsak olarak anlatan Heberer, Osmanlı belgelerinde konu edilen ve kürekçi tedarikiyle ilgili yönetimsel sorunlara değişik bir bakış açısıyla yaklaşmaktadır.[5]

OSMANLI DÜNYASINDA EĞİTİM GÖRMÜŞ BİR TUTSAK NECE KONUŞURDU?

Gerçi 1585-1588 yılları arasında Osmanlı topraklarında ve Doğu Akdeniz'de çeşitli hizmetler gören Heberer'in Türkçesi pek kıt olduğundan gözlemleri hiç şüphesiz ki eksik ve sınırlı kalmıştır. Ancak İtalyanca ve Eski Yunancaya iyi derecede hâkim olan ve ayrıca birkaç yıl boyunca Osmanlı kadırgalarında kürek çekmiş olan Heberer'in denizciler arasında sıkça kullanılan ve *lingua franca* olarak tanınan dilde meramını anlatabildiğine

* Yabancı bir yazarın Türkçesini düzeltmek kolay bir iş değildir. Bu külfete benim için katlanmış bulunan Sayın Özgür Savaşçı'ya sonsuz teşekkürler.

şüphe yoktur.[6] Nitekim bazı Fransız soylularının aracılığıyla 1587-88 kışında esaretten kurtulabilen Heberer İstanbul'dan ayrılıncaya kadar Fransız elçisinin maiyetinde kâtip olarak çalışmıştır: Grek harfleriyle yazılan İtalyanca yazıların ise özel becerisi olduğu ve bu tür yazışmaları beceren bir insanın, *lingua franca*'yı da konuşabildiği varsayılabilir. Bir ara "Türk" diye tanımladığı ve at hırsızlığı nedeniyle küreğe mahkûm olan bir adamın yanına düşen Heberer'in kader arkadaşıyla *lingua franca* aracılığıyla anlaştığı varsayılabilir.

Bunun yanı sıra Michael Heberer'in Latinceyi de rahat konuştuğu ve hatta yazdığı görülmektedir. Zira bu dönemde 19. ve 20. yüzyıllarda âdet olduğu gibi Latincenin sadece pasif olarak değil, aktif olarak kullanılmak üzere öğretildiği bilinmektedir. Ayrıca okullarda öğretilen Latince, artık 1400'lere kadar yaygın olan ve yöre halkının dilinden etkilenmiş olan "kilise veya Ortaçağ Latincesi" değil, Roma devrinden kalan kitaplara ve gramer bilgisine dayanarak çocuklara, maalesef çoğu kez döve döve öğretilen "klasik Roma dili"dir. Bu dile hâkim oluş Osmanlı dünyasında da, eğitim görmüş ile görmemiş olan insanları birbirinden ayırmak için kullanılmıştır. Nitekim 1500'lerin ve 1600'lerin Türkçesini okuyabilen ve hatta yazabilen pek çok kişi, en "ağdalı" Osmanlıca metinleri anlamakta güçlük çekmiştir –fakültede Osmanlıca okumuş olan herkes, bu sorunu iyi bilir.

Heberer Türkçe bilmediği halde dil konusu üzerinde ısrar etmemin nedeni şudur: Onun kadırgalarda, tersanede ve İstanbul kentinde şu veya bu biçimde kendine özgü birtakım çıkış yolları araması ve bulması, bildiği dillerle yakından ilintilidir. Avusturya sınırında tutsak edilenlerin donanmada kürek çekmelerine sıkça rastlanmadığı için, Almanca konuşan tutsaklar azdır ve bu nedenle Heberer'in anadili Almanca pek işine yaramaz. Ancak bir keresinde Heberer anadili Almanca olan bir kürekçiye rastlamış ve hemen onunla arkadaşlık kurmuştur –milliyetçilik ortaya çıkmadan önce ortak dilin önemi yoktur diye düşünenler varsa da bunun pratikte böyle olmadığı açıktır. Birbiriyle rahatça konuşabilmek, 16. yüzyıl koşulları altında da önemlidir; hele de mezhep kavgası işin içine girmediği sürece... Fakat Heberer'in bu arkadaşıyla beraberliği uzun sürmemiştir. Yine de yazarımız, kendine yapay bir hemşeriler grubu oluşturmasaydı kadırga hayatına uzun süre dayanamazdı.

Heberer iyi derecede Fransızca bildiği için esaretten kurtulabilmiştir. Bir Malta gemisinde Fransız asıllı bir şövalyenin sekreterliğini yapan yazar, gemisinin Mısır açıklarındaki kazasından sonra tutsak edilir ve kendini İskenderiye ile İstanbul arasında seferler yapan bir kadırgada kürekçi olarak bulur. Heberer'in Malta şövalyesinin hizmetine girmeden önce bir Fransız soylu ailenin yanında hizmet ettiği bilinir. Ancak yazarımız, Katoliklerle Protestanlar arasında sık sık iç savaşların çıktığı 1580'ler Fransa'sından bir Protestan olarak can güvenliğinin pek kalmadığı gerekçesiyle ayrılır ve hizmet ettiği soylunun tavsiyesi üzerine Malta'nın yolunu tutar. Heberer bütün bu maceraların sonucu olarak İstanbul'da esaret günlerini geçirirken bir çeşit "fahri Fransız"dır. Arkadaşları bu çevredendir ve daha önce hizmet verdiği soyluların akraba ve dostları da onu "kendilerinden biri" olarak görür, tersanede köleyken bile onu kollamaktan geri kalmazlar. Heberer'in Fransızcası iyi olmasaydı bütün bunlar olamazdı.

Belgesiz Hikâye Olmaz

Eski birer tutsak olarak anılarını yazanlar arasında Heberer'le aşağı yukarı aynı yıllarda İstanbul tersanesinde hizmet etmiş olan İngiliz topçu Edward Webbe'den söz edebiliriz.[7] Ancak Webbe'in kısa risalesi bir sürü uyduruk hikâye ile dolu olduğundan daha çok maceracı bir paralı askerin iç dünyasını yansıtması bakımından ilgi çekicidir. Memleketine döndükten sonra zamanının önemli bir bölümünü arşivci olarak geçiren Heberer kadırga ve tersane zindanlarında bile yazı yazmayı ve yazışmalarını özenle saklamayı huy edinmiştir. Hatta kitabına kattığı mektupların çoğunu hem orijinal dilleriyle, hem de Almanca çevirileriyle okurlarına aktarmayı ihmal etmemiştir. Öznel bir bakış açısıyla yazıldığı halde Heberer'in kitabını bir ölçüde "belgesel" kılma kaygısıyla hazırladığı varsayılabilir.

Sunduğu belgelerden Türkçe olan bir tanesi Heberer'in kendi azatlık belgesidir.[8] Bu belge şüpesiz her azatlı köle için hayati bir öneme sahiptir: Zira 16. yüzyılda her sancakta "yâve [başıboş, sahibinden kaçmış olan hayvan veya köle] ve kaçgun"ları yakalamak ve sahibine geri vermekle yükümlü olan görevlilerin bulunduğunu biliyoruz. Gelirlerinin önemli bir bölümünü, malını geri almak isteyen hayvan veya köle sahiplerinden sağ-

layan bu görevlilerin yabancı olarak gözlerine kestirdikleri insanlara kaçmış köle muamelesi yapma eğiliminde olmaları hiç de şaşırtıcı değildir. Osmanlı tahrir defterlerinde, "yâve ve kaçgun"lardan kaynaklanan gelirler, bazen "mukataat" (maaşlı bir görevli veya bir mültezim tarfından toplanan vergiler), bazen de "bâd-i hevâ" (çeşitli vergiler) başlığı altında kaydolunmuştur.[9] Bu nedenle tanındığı mahalle veya kasabanın dışına çıkmak isteyen azatlının azatlık belgesini yanında taşımak zorunda olduğu açıktır.

Bunu bize anlatan azatlılar da vardır: 17. yüzyılın ilk yıllarında yeniçeri komutanı olan sahibi tarafından Kahire'de serbest bırakılan sabık Nürnbergli asker Hans Wild dönüş yolunda Kıbrıs açıklarında batan gemiden kendini zor kurtarmıştır.[10] Çerçilik yapmak üzere Kahire'den aldığı malların ve parasının çoğunu yitiren Wild sadece azatlık belgesine sımsıkı sarıldığını anlatır. Neyse ki, büyük bir şans eseri olarak bu belge denizde kaybolmamıştır: çünkü Wild denizden kurtulur kurtulmaz Limasol mahkemesinde azatlı olduğunu kanıtlamak zorunda kalır. Belgenin geçerliliğini kabul eden kadı üstelik her şeyini yitirmiş çerçiye sadaka olarak bir altın sikke hediye etmiştir. Bertolt Brecht doğru söylemiş: "İnsanoğlunun en değerli parçası pasaportudur."[11]

İnsanoğlunun Zaafı, Tanrı'nın Gücü

Heberer'in anılarını çekici kılan başka bir husus, hiç değilse bazı konularda oldukça açık sözlü olmasıdır. Bu özelliğinin bir belirtisi, kendi beden yapısını bize anlatmasıdır. Oysa 16. yüzyıl Avrupalıları arasında böyle bir âdet yoktur. Bu nedenle bize bir portresi ulaşmayan kişilerin görünümü hakkında genellikle hiçbir fikir sahibi olamayız. Üstelik yazarın bu konudaki sözleri, kendini "yakışıklı biri" olarak tanıtma istediğinden kaynaklanmamaktadır. Tam tersine çizdiği portre ufak tefek ve cılız bir insanın resmidir. Hatta bu özelliği esaretten kurtuluşunda önemli bir rol oynar. Çünkü uygun bir biçimde tanıklık etmesinin karşılığı olarak daha önce belirli bir para almış bulunan gardiyan, kadının huzurunda Heberer'in fiziki zayıflığı nedeniyle kürekçi olarak işe yaramadığını belirtir. Hatta gardiyan, Heberer'in serbest bırakılması için ödenecek parayla, ondan daha kuvvetli bir tutsağın rahatlıkla satın alınabileceğini ifadesine eklemeyi de ihmal etmez. Yazarı-

mız, fiziki gücün şüphesiz bir övünç konusu olduğu denizciler ortamındaki bu itirafını herhalde kolaylıkla yapmamıştır.[12] Dindar bir Protestan olan Heberer Tanrı'nın zayıflara özellikle yardım ederek büyüklüğünü gösterdiğini düşünerek kendini avutmuş da olabilir.

Ancak Heberer'in anlattığı olumsuzluklar, fiziki çelimsizliğinin ötesine gitmektedir. Zira yazarımız hırsızlığın büyük günahlardan sayıldığı bir ortamda kışı az bir tayınla İstanbul'da geçirmek zorunda kalan forsaların neler yürüttüğünü açıkça anlatmıştır. Bizzat çaldığı eşyalardan pek söz etmemekle birlikte, mesai arkadaşlarının çalıştıkları yerlerden ufak ve kolayca satılabilen demir parçalarını nasıl götürdüklerini oldukça detaylı olarak anlatmıştır. Heberer bu konuya ahlaki bir yorum getirmediğine göre herhalde bu tür davranışları "fakr ü zaruret yüzünden mübah" olarak görmüş olmalıdır. Ancak bazı tanıdıklarının kolayca gizlenemeyecek eşyaları da çaldıklarını ve bu nedenle kıskıvrak yakalandıklarını yine fazla bir yorum getirmeden okurlarına aktarmıştır. Hatta öyle anlaşılıyor ki, forsaların bazı hırsızlıkları İstanbul esnafı tarafından bir dereceye kadar hoş görülmüştür. Örneğin pazar yerindeki kasaplardan et çalmak, şu veya bu nedenle tersanenin dışına çıkabilen tutsaklar arasında oldukça yaygın bir davranıştır. Yazarın söylediklerine inanmak gerekirse hırsız işini etin sahibine fark ettirmeden yapmışsa, hırsızlık sık sık yapanın yanında kâr kalmıştır. Çünkü diğer kasapların, olayı görseler bile, belki de sadaka olsun diye etin sahibine haber vermedikleri anlaşılmaktadır. Hatta bir kez, daha önemli bir hırsızlık hoşgörüyle karşılanmıştır: Heberer bize forsaların kurban edilmek üzere getirilen bir ineği çalıp afiyetle yediklerini ve görenlerin bu işe sadece güldüklerini anlatır.

Ayrıca tutsakların sırası geldiğinde dilencilik de yaptıkları Heberer'in risalesinden anlaşılıyor; ve kendisinin de sadaka istediği açıktır. Bu davranış, hırsızlık kadar değilse bile, 16. yüzyılın ikinci yarısında yaşayan bir Avrupalı için gayet utanç vericidir. Çünkü tam bu dönemde hem Katolikler, hem de Protestanlar arasında fukaralık ve dilencilik konusundaki fikirler derin bir değişiklik göstermiştir.[13] Ortaçağda dilencilere sadaka dağıtmak erdemden sayılmış ve hatta Macar kıraliyet ailesine mensup olan ve vefatından kısa bir süre sonra azize olarak kabul edilen Kontes Elisabeth (yaklaşık 1207-1231) en çok bu özelliği ile tanınmış ve sevilmiştir. Ancak 16. yüz-

yılda hem nüfus artışı, hem de yapısal ekonomik ve politik değişiklikler nedeniyle dilenci sayısı bir hayli artmış veya en azından bu dönemde yaşamış, seçkin zümrelere mensup gözlemciler böyle bir izlenim edinmişlerdir. Bu koşullarda fakirlere yapılan yardımların kurumsallaştırılması yoluna gidilmiş ve bireysel sadaka giderek küçümsenmeye başlanmıştır.

Avrupalı seçkinler tarafından benimsenen yardımseverlik, daha çok, hastane, kimsesiz çocuklar için açılmış yurtlar ve benzeri hayır kurumlarına parasal bağış yapma veya bizzat emek verme biçimlerinde olmuştur. Ancak bu durumda yardım kabul edenler, eskisi gibi İncil'deki ünlü bir söz gereğince İsa'nın yerini tutan, sadaka verenlerin cennete gitmelerini kolaylaştıran ve bu nedenle Tanrı'nın sevdiği kulları olarak bir çeşit saygı gören kişiler olarak kalamamışlardır. Tam tersine, bundan böyle "yardıma hak kazanan" (örneğin öksüz, dul kadın, kimsesiz yaşlı) ve böyle bir hakkı olmayanlar (vücudu sağlam dilenciler) arasında kesin bir ayrım yapılmıştır.[14] Üstelik muhtaç olduğu halde dilencilik yapmaktan utananlar özellikle değerli kişi olarak görülmüş ve bazı hayırseverler, yapılacak yardımların öncelikle bunlara yöneltilmesini öngörmüşlerdir.

Bu durumda, dilencilik yapmanın Heberer için aslında bir utanılacak bir şey olduğu varsayılabilir. Ancak bu konuda kendisi fazla bir söz söylememiştir. Herhalde muhtaç olmak ve "normal yaşamda" ayıp ve hatta günah sayılan bazı işler yapmak, yazarımız için yabancılığın ve esaretin beraberinde getirdiği olumsuzluklar arasına girmiş ve geçmişe ait kötü bir macera olarak fazla sıkılmadan anlatılabilmiştir.

Sadaka, fiyat devrimi ve açlık: "Down and out in Istanbul"[15]

Esirlerin İstanbul'da dolaşarak yardım istemeleri, bize ilk bakışta şaşırtıcı gibi gelebilir: ilk etapta tersane zindanından nasıl çıkmış oldukları sorulabilir. Öte yandan tersanede çalışan kişilere köle de olsalar "nafaka" diye bir ücret verildiği bilindiğinden tutsakların niye yardıma muhtaç oldukları sorgulanabilir.[16]

İkinci soru ile başlayalım: 16. yüzyılda hem Batı Avrupa'da, hem de Osmanlı topraklarında nüfus önemli ölçüde artmıştır. Gerçi bu artışın belirli bir bölümü sadece 14. ve 15. yüzyılların büyük veba salgınlarında mey-

dana gelen nüfus kayıplarını geç de olsa telafi etmeye yaramıştır; ama yine de bu artış, tarım ve hayvancılıkta belirli yapısal değişiklikleri gerektirmiştir.[17] Bugünkü bilgilerimizin ışığında bu artışın yüzdesini tüm İmparatorluk toprakları için güvenilir bir biçimde belirlemek pek mümkün görünmemektedir.[18] Zira büyük bir olasılıkla konar-göçer nüfus, tahrir kayıtlarına hiçbir zaman tam olarak girmediğinden, böyle bir konar-göçerler topluluğu bir bölgede köy kurup yerleşik nüfus diye tahrir defterlerine geçtiği zaman, söz konusu kaza veya sancakta büyük bir nüfus artışının meydana geldiği gibi tamamen gerçekdışı bir izlenim edinilebilir. Ama yüzdesi şüpheli olmakla birlikte artışın kendisi kesin sayılabilir.

Halbuki 20. yüzyıl öncesinde ve hatta yaşadığımız dönemde tarımsal üretimi nüfus artışıyla denkleştirmek hiçbir zaman kolay olmamıştır. Bu nedenle nüfus artışları hiç değilse kısa vadede hep yiyecek fiyatlarının artmasına neden olmuştur. Bu durumda 16. yüzyılın son çeyreğinde Amerika'dan ithal edilen gümüşün yanı sıra Osmanlı topraklarındaki nüfus artışları da yiyecek fiyatlarının "gram gümüş" ile ölçüldüğünde belirli bir miktar artmasına neden olmuştur.[19] Bunun yanı sıra 1580'lerden sonra paranın içinde bulunan gümüş miktarı da önemli bir ölçüde azaltıldığından ("sikke tağşişi") enflasyon daha çok hız kazanmıştır. Böyle durumlarda toplumun en zayıf kesimine en yüklü faturanın çıkartılması herhalde Osmanlı toplumuna özgü bir hareket tarzı olmasa gerektir.

Tutsaklar açısından yiyecek kıtlığından kaynaklanan sorunların dışında başka bir olumsuzluk da 16. yüzyılda Osmanlı-Venedik-İspanyol deniz savaşları nedeniyle kadırgaların sayısının çok artmış olmasıdır. Zaten kürekçi olarak mahkûmların ve kölelerin kullanılması, 16. yüzyıla ait bir "bidat" sayılabilir. Bu tür kişilerin fırsat buldukça, yani "düşman" gemileri yaklaştığında ayaklanabilecekleri, kadırgalarda komutanlık eden herkesçe bilinmektedir. Bu olasılık ise, Heberer'in de tanıklık ettiği gibi, bütün donanmalarda kürekçilere aşırı eziyet edilmesine yol açmıştır. Ortaçağ kadırgalarında ise, yaygın kanaatin tersine, kürekçilerin hür insanlardan oluştukları anlaşılmaktadır.[20] Öte yandan 17. yüzyıldan başlamak üzere kadırgalar giderek yerlerini tümüyle yelkenlerle hareket eden kalyonlara bırakmışlardır. Bu nedenle, 18. yüzyılda Osmanlı donanmalarında artık "kürek-

çi" değil, "marinar" diye adlandırılan denizciler istenmektedir. Oysa Heberer'in tutsak düştüğü dönemde kürekçi talebi tüm Akdeniz donanmalarında doruk noktasına ulaşmış bulunmaktaydı. Osmanlı tebaası arasında da, irili ufaklı suçlular bundan böyle, "küreğe konula" denilen ağır bir cezaya çarpılmışlardır.[21]

"Fiyat devrimi" ve kürekçi sayısındaki artış nedeniyle sadece Osmanlı kürekçileri değil, İspanya kadırgalarında kürek çekenlerin tayınları da gözle görülür bir biçimde azaltılmıştır.[22] Hatta İspanyol donanması komutanlarının forsalarına yiyecek konusunda daha da insafsızca davrandıkları tahmin edilmektedir. Ayrıca, İspanya krallığında Osmanlı-Habsburg savaşları süresince Osmanlı dünyasından gelmiş, hem paraya, hem de belirli bir siyasal nüfuza sahip elçilik görevlisi, tüccar veya seyyah gibi seçkin kişiler bulunmamaktadırlar. Oysa Osmanlı dünyasında bu türden insanların varlığı ve oynadıkları aracı rolü, ileride göreceğimiz gibi, hiç değilse Heberer'in esaretten kurtulmasına yol açmıştır. İtalyan arşiv kaynaklarına dayanarak bugünkü Güney İtalya'yı konu edinen yeni bir çalışmadan İspanya ve Papanın kadırgalarındaki Müslüman tutsakların bu tür aracıların yokluğu yüzünden çok daha zor kurtulduklarını anlamaktayız.[23] Ayrıca bu durumda –şu anda ele aldığımız konu için bu özellikle önemlidir– İspanyol donanmalarında kürek çeken tutsaklar Osmanlı elçileri veya tüccarlarından sadaka alma imkânından da yoksun kalmışlardır.

Ancak yiyecek fiyatlarındaki artış, ruz-ı Kasım ile ruz-ı Hızır arasında, yani başka bir deyişle kış mevsimi boyunca İstanbul tersanesinde bekletilen forsalar üzerinde de olumsuz etkisini göstermiştir. Zira bu mevsim boyunca kendilerine dağıtılan tayınların, birkaç aylık yorucu mesaiden sonra dayanma güçlerini yeniden kazanmak zorunda kalan insanlar için yeterli olmadığı anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra gardiyanların da enflasyondan aynı biçimde etkilendiklerini unutmamak gerekir. Bu durumda hazine, gardiyan ve tutsaklar arasında bir çeşit çıkar birliği meydana gelmiştir. Kışın kentte iş bulabilen veya küçük esnaf olarak biraz para kazanan tutsakların gardiyanlara kazançlarından pay verdikleri gözlemlenmektedir. Başgardiyanlar da böyle tutsakların gündüz tersaneden çıkmalarına yanlarına birer görevli katarak izin vermişlerdir. Böylece Osmanlı donanma komu-

tanları da ertesi "bahar-ı hüceste-eser"de [kutlu, uğurlu baharda] kadırgalar denize açılırken tersanede göreceli olarak daha dayanıklı forsalar bulmuşlardır. Mühimme kayıtlarında yazılı olmasa da günlük hayatın koşulları böyle gerçekleşmiştir.

Müslümanların Sadakası

Osmanlı İmparatorluğunda bulunan Avrupalı seyyahlar sadece yüzeysel olarak tanıdıkları Müslüman toplumuna, din konusundaki anlaşmazlıklar nedeniyle genellikle çok fazla sempati ile bakmamışlardır. Buna rağmen konukseverlikleri ve sadaka konusundaki yaygın cömertlikleri sık sık övülmeye değer bulunmuştur. Gerçekten de Osmanlı toplumunda yardımı "hak edenler" ile "hak etmeyenler" arasında bir ayrım yapılmadığı anlaşılmaktadır. Zaten yapılsaydı, önemli bir bölümünün mücrimlerden ve kölelerden oluştuğu şüphesi bulunmayan forsalara sadaka kuyruğunda pek de sıra gelemeyeceği açıktır.

Oysa Heberer'in bize anlattığına göre, forsalar Müslümanlardan hiç de az sadaka almamışlardır. Bu sadaka, yüksek rütbeli kişilerden geldiği gibi toplumun mütevazı kesimleri tarafından da verilmektedir. Böyle durumlarda söylenen bir söz özellikle ilginçtir: sadaka verenlerin, yabancı forsalara "kendi Tanrınıza bizim için dua ediniz" dedikleri anlaşılmaktadır. Söyleyenlerin bu sözlerle neler kastettiklerini söylemek bizler için kolay değildir. "Allah birdir" ilkesi üzerinde kurulmuş olan bir dine mensup olanların aslında "Hıristiyanların tanrısı" diye tanımlanan bir varlığın var olduğunu düşünmeleri mantık açısından bir çelişki gibi gözükmektedir. Bu açıdan bakılırsa bir Müslüman için bu varlık ya Allahın ta kendisidir, ya da hiç yoktur. Ancak halk arasında var olan anlayışların, formel din ile çakışmadığı ender görünen bir durum değildir. Nitekim aynı dönemde Hıristiyanlar tarafından icra edilen "âyin-i bâtıla"lara [batıl sayılan ayinlere] Trakya'daki Müslüman köylülerin de katıldıkları Mühimme Defterlerinde kayıtlı bir fermandan anlaşılmaktadır.[24]

İşin ilginç yanı, sadaka verme konusunda kadınların da aktif bir rol alırlar. Bu davranışların hukuki bir temeli vardır: Avrupa'daki âdetlerin tersine, evli bir Müslüman kadının mallarının kocasının eline geçmediği, bi-

lakis kendisinde kaldığı ve bu hakkın kadılar tarafından da desteklendiği bilinmektedir. Bu durumda sadaka veya başka bir hayır işine para harcamak isteyen kadının hiç değilse hukuki açıdan kocasının olurunu almak zorunda olmadığı açıktır. Heberer'in ise bu hukuki çerçeveden tamamen habersiz olduğu akla yakın gelmektedir. Yazarımız sadece kendine ve kader arkadaşlarına bağışta bulunan Müslüman kadınlardan söz etmekle yetinmiştir. Bunların arasında hacdan dönen bir saraylı kadının varlığı göze çarpmaktadır. Kadırgadaki tutsaklara yapılan kötü muameleden haber alan bu kadın, çeşitli duraklarda kürek çeken tutsaklara yiyecek dağıttırmakla kalmamış, aynı zamanda bu muameleden sorumlu olan kadırga sahibini de fena biçimde azarlatmıştır. Fakat daha mütevazı konumda olan bazı kadınlar da fırsat buldukça tutsaklardan yardımlarını esirgememişlerdir. Bunların arasında büyük bir olasılıkla yeniçeri cariyeleri bulunduğu gibi, tutsak çalıştıran kocasına merhamet çağrısında bulunan İstanbullu bir ev kadınından da söz ediliyor.

Elçiler Kanalıyla Edinilen Sadaka ve Fidye

Daha önce değindiğimiz gibi, elçilerin ve Avrupalı diğer seçkin kişilerin kendilerine ulaşabilen forsalar için birer sadaka kaynağı oldukları anlaşılmaktadır. Ancak şüphesizdir ki bunlara ulaşma konusu başlı başına bir sorun olabilir. Diyelim ki tutsak olan bir Malta şövalyesi veya Heberer gibi daha mütevazı bir kökenden gelen, fakat hiç değilse eğitimli olan bir kişi, bu tür yardımlara nispeten daha kolay ulaşabilmiştir. Oysa ücra bir İtalyan köyünden getirilen bir balıkçının veya Mayorka adasından gelme bir denizcinin böyle ayrıcalıklı bir kişinin gözüne girmekte çok daha fazla zorluk çekeceği tahmin edilebilir. Nispeten açık sözlü bir kişi olan yazarımız bu duruma da değinmiştir. Kendisi gibi eğitim görmüş bir kişiyi aşırı bir sefalet içinde gören bazı seçkin Avrupalıların haline acıdıklarını, sadakalarını esirgemediklerini ve ayrıca moral de verdiklerini yazmıştır. Fakat okuryazar olmayan kader arkadaşlarının böyle bir şanstan yararlanamadıkları açıktır.

Sadaka verenlerin başında, Avrupa hükümdarları tarafından İstanbul'a gönderilmiş elçilerin gelmesi normaldir. Para vererek kurtulma imkânını ortaya çıkarsa da, tutsakların serbest bırakılmaları için istenen miktarın

yüksekliği nedeniyle fidye ilgili kişiler tarafından hiçbir zaman kolayca sağlanamamıştır. Elçilerin bu konuda da yardımcı olmaları, yazılı değilse bile onursal bir görev sayılmaktadır. Kanuni Sultan Süleyman ile Amasya'da görüşmüş olan ve böylece Heberer'den otuz küsur yıl önce Osmanlı başkentinde bulunan I. Ferdinand'ın elçisi ünlü yazar Ogier Ghislain de Busbecq çeşitli kişilerin fidyeleri için kendi özel kesesinden epey para harcadığını bildirmiştir. Busbecq borç olarak verdiği meblağların, önceden verilen sözlere rağmen her zaman geri ödenmediğini yazmaktadır. Gerçi bu konuda biraz kuşku duymak da yerinde olur, en nihayet "şeyhin kerameti kendinden menkul"...[25] Ama fiiliyatta Busbecq, övünerek anlattığı kadar cömert olmasa bile, bu konudaki yaygın beklentileri bize aktardığı için gayet değerli bir bilgi vermektedir. Elçi olarak İstanbul'a gelen bir kişi özellikle kendi hükümdarının tebaası için seferber olmalıdır, imkânı varsa başka hükümdarların tebaasını da esaretten kurtarabilirse ne mutlu kendisine.

Ancak bu işler her zaman beklendiği gibi gelişmemiştir. Heidelberg kenti, o zaman Kutsal Roma İmparatorluğu'nun imparatorlarını seçen kurulun üyesi bulunan ve "Kurfürst" diye yüksek bir mevki işgal eden bir prensin toprakları dahilindedir.[26] Bu durumda Heberer'in, İmparatorun elçisi Bartolomaeus Pezzen'den fidye konusunda kendisine yardımcı olmasını beklemekte haksız olmadığı açıktır. Ancak Pezzen mali ve politik sıkıntılar içindedir, ayrıca Fransa'da olduğu gibi Kutsal Roma İmparatorluğu'nda da mezhep savaşları devam etmektedir. Pezzen, Habsburg hükümdarları gibi koyu katoliktir ve maiyetinde zaman zaman Protestanlar da bulunduğu halde bu mezhepten olan insanlara hiç de iyi gözle bakmamıştır. Heberer'in anlattıkları doğruysa, Pezzen önce fidye konusunda imkân bulursa kendisine bir miktar yardım yapacağını vaat etmiş, fakat sonra da sözünde durmamıştır. Yine Heberer'in yazısına göre, Pezzen'in maiyetindeki papaz efendi dahi elçinin yaptığını doğru bulmadığını söylemiştir. Ama ne var ki sonunda Heberer, daha önce gördüğümüz gibi, Fransız arkadaşlarının aracılığıyla Fransız elçisinin yardımını sağlamak zorunda kalmıştır. Anlaşılan zaman zaman prensi için diplomatik görüşmeler yapan Heberer uzun yıllar sonra bir kere daha Pezzen ile karşı karşıya gelmiş ve olayı hatırlatarak "manevi" de olsa intikamını alabilmiştir.

Osmanlı idaresine gelince, sultan ve danışmanlarının tutsak değişimi, tutsakların serbest bırakılması ve fidye konusunda nasıl tavır takındığını bilmek gerekir. Bu konuyu incelerken, yabancı yerlerde tutsak olan Osmanlı tebaası ile Osmanlı topraklarında tutsak bulunan kişileri birbirinden ayırmamız gerekmektedir. Osmanlı toprakları dışında tutsak olan tebaasını kurtarma girişimleri arasında Venedik dogesine ve beylerine yazılan bazı 16. ve 17. yüzyıl resmi mektupları (name-i hümayunları) sayılabilir.[27] Bu yazılara konu olan tutsaklar genellikle Uskok diye bilinen Habsburg tebaası korsanlarca ele geçirilmiş olduğundan bu eylemlerin Venedik'le ancak dolaylı bir ilişkisi bulunmaktadır.[28] Zira Venedik hükümeti, hiç değilse Adriyatik Denizi'nin kuzey kesimi için "Adriyatik Denizi'nin güvenliğine biz bakarız, başkası karışmasın" gibi bir tavır takınmış ve bu iddia, işlerine yaradığı için Osmanlı sultan ve sadrazamları tarafından da benimsenmiştir. Çünkü böylece uzak ve tehlikeli bir sınır bölgesine donanma göndermeden olumlu sonuçlar almak mümkün olabilmiştir. Venedik dogesine üstü kapalı veya açık olarak Uskokların verdikleri zarar telafi edilmedikçe bir Osmanlı donanmasının gönderilmesinin gerekli olacağı söylendiğinde, Venediklilerin böyle bir duruma meydan vermemek için genellikle ellerinden geleni yaptıkları anlaşılmaktadır. Bu türden mektuplaşmalarda tutsakların ve mallarının kurtarılması kadar, Osmanlı sultanlarının prestijinin artırılması da önemli bir rol oynamış olabilir. Bu özel durumun dışında, bu konuda resmî girişimlere pek sık rastlanmadığı ve inisiyatifin çoğu kez tutsakların ailesinden geldiği anlaşılmaktadır.[29]

Osmanlı İmparatorluğuna gelen yabancı tutsakların çoğu, aynen Habsburg topraklarında olduğu gibi ilk etapta, köle olarak satılmışlardır. Elimizdeki bilgiler tek taraflı olduğundan ve ancak küçük bir azınlığın kaderini yansıttığından ihtiyatla kullanılmalıdır. İtalya'da kürek çeken Müslümanlar söz konusu olunca durum şöyledir: kaçıp Osmanlı topraklarına dönenler genellikle yazılı kaynaklara çok girmeyip "akıbeti meçhul" kişiler olarak önümüze çıkmaktadırlar. Oysa başarısız bir girişimden sonra yakalanmış ve cezalandırılmış kölelerin izleri, zaman zaman günümüze kadar gelmiş olduğundan, Salvatore Bono tarafından Roma arşivlerinde bulunmuştur. Demek ki bilgilerimiz kaçıp yurtlarına dönmeye teşebbüs etmeyen

ve ölümlerine kadar İtalya'da kalan veya mübadele anlaşmaları gereğince serbest bırakılan esirlerle sınırlı olmaktadır. "Kaçmış" diye kayıtlara geçen ve bir daha kendisinden haber alınamayanların Osmanlı topraklarına geri dönebildiklerini ümit edebiliriz; fakat kayığıyla birlikte batmış veya korsanların eline düşmüş olanlar da herhalde az olmamışlardır.

Oysa Avrupalı esirler söz konusu olunca, tam tersine, yazılı iz bırakmış olanlar normal olarak yurtlarına dönebilenlerdir – ve onların da, İtalya'dakilerden farksız bir şekilde, bütün esirler içinde bir azınlık oluşturdukları bilinmektedir.[30] Kadırgalardaki hayatın rizikolarını hesaba kattığımızda, kürekçilik yapanların diğer tutsaklara göre dönüş şanslarının daha da az olduğu varsayılmalıdır.[31] Bu durumda Heberer ve Webbe gibi yazarların yaşam hikâyelerinin tipik bir kürekçininkinden pek farklı olduğu kesindir. Tipik olmamasının bir başka göstergesi de bu iki kişinin deneyimlerini yazıya dökmüş olmalarıdır; zira 16. yüzyılda bu sanata hâkim olanlar her yerde küçük birer azınlık oluşturmuşlardır.

Eninde Sonunda Gemisini Kurtaran Kaptandır

Heberer'in büyük bir olasılıkla bağlı olduğu Kalvinist mezhebine göre, insanoğlu Tanrının merhametine ulaştığını dünyevi işlerindeki başarısından anlayabilirmiş. Bu durumda paradoks gibi görünürse de insanoğlunun cehennemden kurtulması için hiçbir şeyi yapamayacağına ve bu konuda eli kolu bağlı olarak tümüyle anlaşılmaz bir Tanrı kararını beklemekten başka çözüm yolu olmadığına inanan insanlar gayret ve çalışmayı en önemli erdemlerden saymışlardır. Heberer hiç şüphesiz bu işlerin teorisini yapmaya kalkışmamıştır. Fakat sırası gelince daha pratik bir düzeyde bize hiçbir işten çekinmediğini ve nerede olursa olsun kısa bir süre zarfında içinde bulunduğu toplumun yararlı bir üyesi haline geldiğini belirtmekten kendini alamamıştır. Örnek olarak, esaretten kurtulduktan sonra Fransız elçisinin evinde ilk önce uşaklık gibi basit işler yaptığını anlatmıştır. Çünkü daha nitelikli faaliyetler için kendini yeteri kadar enerjik hissetmemiş, fakat öte yandan elçinin konukseverliğini hiçbir karşılık vermeden sömürmek istememiştir. Bu durumu anlayışla karşılayan elçi ise onun dil konusundaki becerilerini değerlendirerek Heberer'i

herhalde fazla yorucu olmayan ve bütün vaktini almayan bir kâtiplik işinde çalıştırmıştır.

Tersanede iken de yazarımız sadece gelen sadakalara bel bağlamamıştır. Bir kader arkadaşından –yaşamın bir cilvesi olarak o da Fransız'dır– kasaplardan az bir para karşılığında edinilebilen koyun derilerinden yünlerin nasıl kesildiğini, yıkandıktan sonra nasıl eğrildiğini ve elde edinen iplikten nasıl çorap örüldüğünü öğrenmiştir.[32] Burada çarpıcı olan husus, Marsilya tersanesinde de forsalarca yapılan, yün eğirme ve çorap örme gibi işlerin, İstanbul'daki kader arkadaşları arasında oldukça yaygın olmasıdır. Heberer olayın bu yanına hiç değinmese de bugünkü okura bu koşutluk, tüm Akdeniz kıyılarında kadırgalarda geçirilen esaretin bazı ortak özelliklere sahip olduğunu göstermektedir.

Heberer alıcısı daha çok gayri Müslimler olan bu çorapların en iyilerinin hiç de fena olmayan bir fiyata satıldığını belirtmektedir. Ancak tabii ki bu meblağdan, derilerin bedelinin ve gardiyanlara verilen payın çıkarılması gerekmektedir. Fakat bu çorap imalatının belki en önemli yanı, satış sırasında kazanılan sosyal çevredir. Gardiyanlar Heberer'i para getirsin diye bir bekçinin refakatinde İstanbul'a salmış ve yazarımız da satış yapmak üzere girdiği evlerde, esaretten kurtulmasında belirli bir rol oynayacak kişilerle tanışmıştır. Ayrıca, kısa birer süre için olsa da tersanenin sefaletinden kurtulmak, şüphesiz ki kürekçinin moralini düzeltmiş ve kendini ümitsizliğe terk etmesini önlemiştir. Karamsar olmak için nedenlerin az olmadığı meydandadır: en nihayet, on ve hatta yirmi yıldan fazla kürekçi hayatına devam etmek zorunda kalanların varlığı bilinmektedir.

Heberer, eğitim görmüş olduğu için İstanbul'a elçi maiyetinde veya bir nedenle gelmiş olan soylu kişilere doğum günleri veya Hıristiyanlarca kutlanan yortu günleri vesilesiyle, genellikle Latince yazılan şiir biçiminde tebriknameler yazabilmiştir. Böyle bir hediye alanlar da karşılık olarak cömertliklerini gösteren bağışlar vermişlerdir. Osmanlı şairlerince de kullanılan bu yönteme, "copyright" hakkının bulunmadığı dönemlerde birçok yazar tarafından yaygın olarak başvurulduğu bilinmektedir. Sözkonusu şiirlerin edebi değeri düşük olmakla birlikte Heberer, böylece "sadaka" olarak değil, "emeğin karşılığı" olarak tanımlanabilen bazı ek gelirler sağlamıştır.

Sonuç

Şimdiye kadar Osmanlı tarihi üzerinde yapılan çalışmalarda, Osmanlı arşiv malzemesine dayanarak yapılan araştırmalar ile daha öznel, anı veya mektup gibi daha çok edebiyat alanına giren kaynaklara dayanan çalışmalar arasında belirli bir kopukluk gözlemlenmektedir. Daha çok arşiv malzemesine eğilen tarihçilerin çoğu "kesin bilgiler"in ancak resmi belgelerden gelebileceğine kendilerini iyice inandırdıklarından öznel sayılan metinlere fazla ilgi göstermemişlerdir. Son yıllarda bu kopukluğu gidermeye çalışan araştırmacılar çıkmışsa da sayıları fazla olmadığından bu kusur henüz giderilmiş sayılamaz.[33] Oysa bu kısa incelemeden anlaşıldığı gibi, "öznel" ile "nesnel" olarak yazılan metinleri bir araya getirmenin bazı yararları vardır.

Eğer Osmanlı sosyal tarihini aydınlatmak istersek, "somut bilgiler"le yetinmememiz gerekir, zira sosyal yapılarda uzun vadede yaşanan değişiklikler insanların algılama tarzından soyutlanamaz. Gerçi kurumsal yapı ve devlet görevlilerinin niyetlerinin ancak ve ancak arşiv belgelerinden çıkacağına şüphe yoktur. Bununla birlikte sıradan insanların devlet örgütlerinin ağır basan talepleri karşısında kendilerine nasıl bir çıkar yol aradıkları, bu görevlilerin uğraş alanında olmadığından, arşiv kaynaklarında çok az belgelenmiştir. Olsa olsa kürekçi veya marinar göndermek istemeyen ve kendilerinden talep edilen sayıları azaltmak için pazarlığa girişen köy ve kasaba halkından söz edildiği vakit, başka bir deyişle, eğer devlet görevlilerinin kanılarına göre ortaya bir "sorun" çıkmışsa sıradan insanların korku ve niyetleriyle ilgili bazı ipuçlarına arşiv belgelerinde bile rastlanmaktadır.[34]

Karşılaşılabileceğimiz en büyük nimet hiç süphesiz, Osmanlı tebaası olan bir eski kürekçinin veya hiç değilse bir marinarın bizzat yazdığı anıların günün birinde ortaya çıkmasıdır.[35] Halbuki şimdiye kadar böyle bir kaynak maalesef elimize geçmemiştir. Böyle bir belgenin keşfedilmesini ümit ederken şu anda elimizde var olan malzemeleri değerlendirmemizde yarar var. Bu kısa denemeden anlaşılacağı gibi, Michael Heberer'in ümitleri, iç dünyası ve hayat görüşleri, bir süre aynı sırayı paylaştığı, at hırsızlığıyla suçlanan kader arkadaşından farklı olmuştur. *Lingua franca*'nın aracı-

lığıyla kurdukları diyaloğun, günlük sorunların çok ötesine gitmediği akla yakın gelmektedir. Buna rağmen açlık ve dayak gibi kadırga sahibinin kürekçilerine çektirdiği eziyetler her ikisi için aynıdır. Bu açıdan bakılırsa Heberer'in anıları bu iki kişi arasında var olan bütün iletişim engellerine rağmen Osmanlı tarihçisi için özel bir değer taşımaktadır.

Ayrıca Heberer'in anlattıkları, Akdeniz'in ufuklarını bizlere açtığı için de okunabilir. Osmanlı tebaası olup da yabancı kadırgalarda kürek çekenlerin kaderi, sınırlı bir ölçüde de olsa, ancak son yıllarda tarihçileri meşgul etmiştir. Örnek olarak 1989 yılında yayınlanan ve Fransa'da 1500'lü, 1600'lü ve 1700'lü yıllarda kürek mahkûmu olan onbinlerce kişinin hayatını inceleyen etraflı bir çalışmada Osmanlı tebaası olanlara yok denecek kadar az değinilmiştir.[36] Oysa özellikle ahitnamelere aykırı olarak korsanlığa giriştiler diye suçlandıkları için Marsilya'da küreğe mahkûm olan birçok Osmanlı tebaası olduğu bilinmektedir. Bunun dışında, daha önce anlatıldığı gibi, satın alınan veya anlaşmalara aykırı olarak kaçırılan kölelerin de bir hayli kalabalık oldukları şüphesizdir. İtalya'ya bakıldığında birkaç kere bahsi geçen ve Müslüman tutsakları ele alan çalışma ise dört yıl önce basıldığı için oldukça yeni sayılmaktadır. Ancak son zamanlarda haber alma araçları büyük hamleler yaptığı halde şimdiye kadar bu araştırmalar Osmanlı tarihçileri tarafından neredeyse bilinmemektedir.[37] İspanyol donanmalarında kürek çeken Osmanlı tebaasının araştırma konusu yapılıp yapılmadıklarını henüz bilmediğimden bu konuda fikir yürütemem, ama şurası kesin: biz Osmanlı tarihçileri, tutsak olarak Osmanlı topraklarını terk etmek zorunda kalan insanları gözden çıkarmaya fazlasıyla yatkınız. Heberer'in kitabı bu açıdan, bizi yeni araştırmalar için cesaretlendirmesi nedeniyle yazılışından dört yüz küsur yıl sonra da bütün değerini korumaktadır.

Suraiya Faroqhi,
Ludwig-Maximilians-Universität, Münih.

Notlar

1 Örnek olarak bkz. Galland, Antoine (1992). *Histoire de l'esclavage d'un marchand de la ville de Cassis, à Tunis* (Paris: Editions La Bibliothèque); Mascarenhas, Joao (1993). *Esclave à Algier, récit de captivité de Joao Mascarenhas*, çev. Paul Teyssier (Paris: Chandeigne).

2 Miguel de Cervantes esaret anılarını içeren bir kitap yazmadığı halde, hikâyelerinde zaman zaman hayatının bu döneminde edindiği kişisel tecrübelerine gönderme yapmıştır.

3 Kanuni Süleyman ve I. François zamanında Osmanlı İmparatorluğuna gelen yazarlar ve bilginler için bkz. Tinguely, Frédéric (2000). *L'écriture du Levant à la Renaissance* (Cenova: Droz). Bu heyetin içinde bulunan Pierre Gilles'in (Petrus Gyllius) Boğaz üzerinde yazdığı yazı Türkçeye de çevrilmiştir: Gyllius, Petrus (2000). *İstanbul Boğazı*, çev. Erendiz Özbayoğlu (İstanbul: Eren).

4 Lubenau, Reinhold (1912 ve 1915). *Beschreibung der Reisen des Reinhold Lubenau*, yay. W. Sahm (Königsberg/ Kaliningrad: Ferdinand Beyers Buchhandlung).

5 Bostan, İdris (1992). *Osmanlı Bahriye Teşkilâtı: XVII. Yüzyılda Tersane-i Amire* (Ankara: Türk Tarih Kurumu).

6 Kahane, Henri ve Renée, Andreas Tietze (1958). *The Lingua Franca in the Levant, Turkish Nautical Terms of Italian and Greek Origin* (Urbana: University of Illinois Press).

7 Webbe, Edward (1895). *Edward Webbe Chief Master Gunner, his Travails* 1590, yay. Edward Arber (Westminster: Constable & Co).

8 Yayınlanmış azatlık belgeleri için bkz. Jahn, Karl (1963). *Türkische Freilassungserklärungen des 18. Jahrhunderts (1702-1776)* (Napoli: Istituto Universitario Orientale di Napoli).

9 Bir örnek için bkz. Binark, İsmet ve başkaları (1995). *166 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/ 1530)* (Ankara: Başbakanlık Arşivi), s. 249.

10 Wild, Johann (yeni baskı 1964). *Reysbeschreibung eines Gefangenen Christen Anno 1604* (Stuttgart: Steingrüben), s. 239-241. Kendini "tutsak Hıristiyan" olarak tanıtmakla birlikte Wild'in hikâyesinden vaktiyle Müslüman olduğu anlaşılmaktadır.

11 Brecht, Bertolt (1961). *Flüchtlingsgespräche* (Frankfurt/ Main: Suhrkamp), s. 7.

12 Bu bağlamda denizde iş gören askerlerin "deniz levendi" diye bilindiklerini ve "levent" sözcüğünün aynı zamanda gürbüz bir adam için kullanıldığını unutmamak gerekir. Bkz. (1968). *Redhouse Yeni Türkçe-İngilizce Sözlük* (İstanbul: Redhouse Yayınevi).

13 Geremek, Bronislav (1987). *La potence oú la pitié, l'Europe et les pauvres du Moyen Age à nos jours* (Paris: Gallimard).

14 Bizim bugün yapısal işsizlik diye bildiğimiz olgu, yoksulluk konusunda yazılan 16. yüzyıl Avrupa yazarlarınca pek kabul görmemiştir.

15 Bu başlık, George Orwell'in (1989). *Down and out in Paris and London* (Londra: Penguin Books) adlı kitabından alınmıştır. Kitap çeşitli baskılar yapmıştır. *"Down and out"* ise "hayata yenik düşmek" diye çevrilebilir.

16 Nafaka konusunda bkz. Barkan, Ömer Lütfi (1972). *Süleymaniye Cami ve İmareti İnşaatı*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu), s. 127.

17 İslamoğlu-İnan, Huri (1994). *State and Peasant in the Ottoman Empire, Agrarian Power Relations and*

Regional Economic Development in Ottoman Anatolia during the Sixteenth Century (Leiden: E. J. Brill).

18 Bu konuda en yeni gözlemler için bkz. Özel, Oktay (2004). "Population Changes in Ottoman Anatolia during the 16th and 17th Centuries: the Demographic Crisis Reconsidered," *International Journal of Middle Eastern Studies*'de çıkacaktır. Bana bu yazısını baskıya girmeden önce gösteren Oktay Özel'e ne kadar teşekkür etsem azdır.

19 Pamuk, Şevket (1999). *Osmanlı İmparatorluğunda Paranın Tarihi* (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları), s. 132-135.

20 Venedik için bkz. Lane, Frederic C. (1973). *Venice, A Maritime Republic* (Baltimore MD: Johns Hopkins University Press), s. 365-366.

21 16. yüzyıldaki genel durum için bkz. Imber, Colin (1980). "The Ottoman Navy in the Time of Sultan Süleyman the Magnificent," *Archivum Ottomanicum* 6, s. 211-282.

Bu konuda yapılmış en yeni çalışma için bkz. Themopoulou, Emilie (2002). "Les *kürekçi* de la flotte ottomane au XVIIe siècle," *The Kapudan Pasha. His Office and his Domain*, ed. Elizabeth Zachariadou (Rethymnon: University of Crete Press), s. 165-180. 17. yüzyıl ortalarında Osmanlı donanmasındaki kürekçilerin çoğu, avarız vergisini emek olarak vermek durumunda olan "normal" tebaadan oluşmuştur. İkinci sırada herhalde aşırı yoksulluktan ötürü "gönüllü" olarak kadırgalarda kürek çekenler gelmektedir. Bu dönemde artık Heberer gibi denizde tutsak edilenler, mücrimler ve satın alınmış köleler ise çok daha sınırlı sayılarda çalıştırılmışlardır.

22 Guilmartin Jr, John Francis (1974). *Gunpowder and Galleys, Changing Technology and Mediterranean Warfare at Sea in the Sixteenth Century* (Cambridge: Cambridge University Press).

23 Bono, Salvatore (1999). *Schiavi musulmani nell' Italia moderna, Galeotti, vu' cumprà, domestici* (Napoli: Edizioni Scientifiche Italiane). 16. ve 17. yüzyıllarda Güney İtalya'nın çoğu, İspanya'ya bağlı bir eyalet olarak yönetilmiştir.

Marsilya'da kürek çekenlerin ölümlerine gelince: Vigié, Marc (Muriel van Wilder-Vigié ile birlikte) (1985). *Les galériens du roi, 1661-1715* (Paris: Fayard, 1985), s. 256. Marsilya'da normal olarak en büyük tehlikelerin tutsaklığın ilk yıllarında yaşandığını yazmaktadır. Zysberg, André. (1987). *Les galériens, vies et destinés de 60000 forçats sur les galères de France, 1680-1748* (Paris: Editions du Seuil), s. 350 aynı gözlemi teyit etmekte, ayrıca ölümlerin bu dağılımını, "alelade" hapishanelerindekine değil, daha çok, toplama kamplarına özgü olana benzetmektedir.

Ancak savaşlarda meydana gelen aşırı kötü yaşam koşulları nedeniyle ölüm oranları çok yükselmekte ve 18. yüzyılın ilk yıllarında küreğe konulanların ancak % 20 gibi küçük bir azınlık Marsilya tersanesinden sağ olarak kurtulmaktadır (Vigié, *Les galériens du roi*, s. 256).

Marc Vigier'in çalışmasından anlaşıldığı gibi Fransa kıralı XIV. Louis, kendi tebaasından olup da sınırlı bir süre için kadırgalara mahkûm olanları dahi süreleri bitince salıvermeye pek eğilimli olmamıştır. Bu durumda genellikle Girit veya Malta'da satın alınan (veya düpedüz oturdukları yerlerden kaçırılan) Müslüman kölelerin de serbest bırakılma şansının düşük olduğu anlaşılmaktadır. İstisnalar ise genellikle Cezayir veya Tunus'taki yerel yönetim ile yapılan anlaşmalar çerçevesinde meydana gelmiştir. Bkz. Vigié, *Les galériens du roi*, s. 278-295.

24 Faroqhi, Suraiya (1997). *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam*, çev. Elif Kılıç (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları), s. 198.

25 Busbequius, Augerius Gislenius (1994). *Legationis turcicae epistolae quatuor*, Latince olan aslını

yay. Zweder von Martels, Flemenkçeye çev. Michel Goldsteen (Hilversum: Verloren), s. 297-303. Bu yayının cazibesi detaylı olan dizininde yatmaktadır; oysa çoğu çeviriler dizinden yoksundur ve alt başlıkları da bulunmadığından insan aradığını buluncaya kadar "akla karayı seçer."

26 Bu unvan, 1806'ya kadar bugünkü anlayışımıza göre ne kutsal, ne de Romalı sayılan ve Orta Avrupa'da bulunan irili ufaklı prenslerin ittifakından oluşan federe devlet için kullanılıyordu. 16. yüzyılda imparatorlar sözde bu göreve seçiliyorlardı, ancak Habsburg ailesinde bu unvan fiilen babadan oğula geçiyordu. Osmanlı sultanlarının sık sık savaştığı bu hükümdarlar "imparator" unvanını Kutsal Roma İmparatorluğunun devlet başkanları olarak taşıyorlardı.

27 Faroqhi, Suraiya (2002). "Ottoman Views on Corsairs and Piracy in the Adriatic," *The Kapudan Pasha. His Office and his Domain*, yay. Elizabeth Zachariadou (Rethymnon: University of Crete Press), s. 357-371.

28 Uskoklar için bkz. Bracewell, Catherine Wendy (1992). *The Uskoks of Senj, Piracy, Banditry and Holy War in the Sixteenth-Century Adriatic* (Ithaca, Londra: Cornell University Press).

29 Bu konuda yapılan bir girişim için bkz. Skilliter, Susan (1975). " Catherine de' Medici's Turkish Ladies in Waiting - A Dilemma in Franco-Ottoman Diplomatic Relations,", *Turcica*, VII: 188-204. Burada söz konusu olan durum, tutsak olarak Fransa sarayına gelen ve vaftiz edildikten sonra saray görevlileriyle evlendirilen iki Osmanlı kızıyla ilgilidir. Anneleri uzun yıllar boyunca kızlarının geri gelmesi için Osmanlı sarayını seferber etmeye çalışmışsa da başarılı olamamıştır.

30 Osmanlı belgelerine dayanarak yazılan ve kölelerin veya azatlıların hayat hikâyelerini konu edinen incelemeler için bkz. Sahillioğlu, Halil (1985). "Slaves in the Social and Economic Life of Bursa in the late 15th and early 16th Centuries," *Turcica*, XVII: 43-112, yeni baskı için bkz. Sahillioğlu, Halil (1999). *Studies in Ottoman Economic and Social History* (İstanbul: IRCICA), s. 105-174; Seng, Yvonne (1996). "Fugitives and Factotums: Slaves in Early Sixteenth-Century Istanbul," *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, 39,2, s. 136-169; Seng, Yvonne (1999). "A Liminal State: Slavery in Sixteenth-Century Istanbul," *Slavery in the Islamic Middle East*. yay. Shaun Marmon (Princeton: Marcus Wiener), s. 25-43; Faroqhi, Suraiya (yeni baskı 2002). "From the Slave Market to Arafat: Biographies of Bursa Women in the late Fifteenth Century," *Stories of Ottoman Men and Women: Establishing Status, Establishing Control*, (İstanbul: Eren), s. 133-150.

31 Osmanlı kadırgalarındaki ölüm oranlarıyla ilgili olarak şimdilik elimizde bilgi bulunmamaktadır.

32 Bkz. Vigié, *Les galériens du roi*, s. 225. Ancak İstanbul'da bireysel olarak yapılan bu türden işler, Marsilya'da daha çok girişimci ustalar tarafından yönetilmiştir. Bu girişimciler, zaman zaman forsalar arasından çıkmışlardır; 'düz işçi' olarak çalıştırılan tutsakların karşısında ise bu ustalar bazen Nazi kamplarından bildiğimiz *kapo* rolüne girmişlerdir. Bunun yanı sıra Marsilya kentinde iş yapan "normal" ustalar çok ucuza gelen tutsak emeğinden yaygın olarak yararlanmışlardır. Ayrıca bu kentin tersanesinde kendi hesabına çalışan ve bazen çok kalifiye iş yapan forsalar tersane arazisinde ayrı bir çarşı kurmuşlar ve kent halkına da satış yapmışlardır. Bu işlerin örgütlenmesinde "ticari kapitalizm", küçük ölçekte olsa da bütün çıplaklığıyla kendini göstermektedir (Vigié, *Les galériens du roi*, s. 224-250). Aynı konu için keza: Zysberg, *Les galériens*, s. 125-148.

33 Kafadar, Cemal (1986). "A Death in Venice (1575): Anatolian Muslim Merchants Trading in the Serenissima", *Journal of Turkish Studies*, 10, *Raiyyet Rüsumu, Essays presented to Halil Inalcik* .., s. 191-218; Kafadar, Cemal (1989). "Self and Others: The Diary of a Dervish in Seventeenth-century

Istanbul and First-person Narratives in Ottoman Literature", *Studia Islamica*, LXIX, s. 121-150.

34 Bu tür resmi belgeler en çok 18. yüzyılla ilgili olmaktadır. Bir örnek için bkz. Başbakanlık Arşivi-Osmanlı Arşivi, Maliyeden müdevver 6338 no'lu defterin içinde bulunan bazı kayıtlar.

35 Elimizde olan Osmanlı esaret anıları için bkz. Parmaksızoğlu, İsmet (1953). "Bir Türk Kadısının Esaret Hatıraları," *Tarih Dergisi*, V, s. 77-84. 16. yüzyılda daha çok hikaye tarzında yazılan bir metin için bkz. Neumann, Christoph (2001). "Hızır, der Kadi und der Kryptomuslim von Malta," *Archiv Orientální*, 69, 2, s. 207-224.

36 Zysberg, *Les galériens*, s. 60-61. Bu boşluk Vigié, *Les galériens du roi* adlı kitapta ancak kısmen giderilmiştir. Zira Vigié için de Marsilya'da çalıştırılan Müslüman kürekçi köleleri, konusunun ancak küçük bir bölümünü oluşturmaktadırlar.

37 Bono, *Schiavi musulmani*.

Bu öykü, Mısır'ın İskenderiye kentinde başlayıp
Konstantinopolis'te son bulan
üç yıllık bir kölelik döneminin gerçeklere uygun anlatımıdır.
Tanrıya adanan ve insanları bilgilendirmek amacını güden bu öykü
üç ayrı kitap halinde düzenlenmiş olup
çok sayıda gravürle birlikte basılmıştır.
Elektör Pfaltz Dükalığının kançılaryasında
sicil memuru olan öykünün yazarı Brettenli Michael Heberer
anlattıklarını bizzat yaşamıştır.
Kölelikten kurtulduktan sonra, bu yapıtına ek olarak yazdığı
iki ayrı seyahat öyküsünde, Bohemya, Polonya, İsveç ve Danimarka
olmak üzere dört krallığa, onlara komşu dükalıklara ve kıyı
şehirlerine yaptığı yolculukları anlatmıştır.

Asaletli Efendilerim
Ren bölgesi Pfaltz Kontu, Bavyera Dükü,
Kutsal Roma İmparatorluğu'nun en üst düzey yöneticilerden
Elektör Dük Friedrich
ve
Ren bölgesi Pfaltz Kontu, Bavyera Dükü
Ludwig Philip Cenaplarına
itaatkar bendeleri sıfatıyla, hizmetlerine daima hazır olarak
bu öykümü sunuyorum.

Her Şey Geçicidir

Musa Peygamber birinci kitabının kırk yedinci bölümünde şöyle der: "Yaşlı babamız ve pîrimiz Yakup, kendisine yaşını soran Mısır hükümdarı Firavuna şu yanıtı vermiştir: Benim dünya üzerindeki gurbet yolculuğum yüz otuz yıl sürdü. Yaşamımın süresi kısa ve kötüydü, atalarımın yaşadığı zamana ve yeryüzündeki gurbet yolculuklarına erişemez." Bu sözlerile Yakup yaşamı bir "gurbet yolculuğu" olarak tanımlamakta ve bu yolculuğu "kısa ve kötü" diye nitelendirmektedir. Bir yolcu nasıl karada ve denizde, yaz ve kış, sıcak, soğuk, yağmur, rüzgâr gibi kötü hava koşulları ve daha başka zorluklarla boğuşmak zorunda kalıyorsa, her insan da, hangi sınıftan olursa olsun, yaşam yolculuğu boyunca, çeşitli tersliklerle, olumsuzluklarla karşılaşır ve bunları yenmek zorundadır.

Ben de buna benzer olumsuzlukları, zorlu bir yolculuk sırasında ve ağır kölelik hizmetleri yaparak yaşadığımdan, dostlarım ve bazı soylu kişiler, başımdan geçenleri yazmamı ve kitap olarak bastırmamı bana sık sık önerdiler. Sonunda onların söylediklerini yerine getirdim ve bu eseri yazdım. Siz lütufkâr ve âlicenap soylu Efendime, bu zatınıza layık olmayan, değersiz yolculuk öykümü sunuyor, görevine bağlı bir hizmetkârınız ve itaatkâr bendeniz sıfatıyla, her zaman emrinize amade olduğumu kanıtlamak üzere, bu öykümü zat-ı şahanelerinize ithafla, onu kabul buyurmanızı arz ve rica ediyorum.

Bu ricamı yerine getireceğinizi ümit etmemin birçok nedeni var.

Birincisi: Yolculuğumun başlangıcında zat-ı şahaneleriniz bana hayırlı yolculuklar dilemek Lütfunda bulunmuşlar ve Tanrıya şükür salimen geri döndüğümde, beni sadece huzurlarına kabul etmekle kalmayıp, hizmetlerine de almışlardır.

İkincisi: Soylu Efendimiz, hizmetim gereği yaptığım yolculuktan ve büyük meşakkatlerle dolu gurbet serüvenimden başkalarının önünde birçok defa söz etmiş, bana hikâyemi anlattırarak yaşadıklarımı dinlemek Lütfunda bulunmuşlardır.

Üçüncüsü: Son iki yolculuğumu Dük hazretlerinin emri üzerine, itaatkâr hizmetkârları olarak, dört ayrı krallık ülkesine yapmış bulunuyorum.

Dördüncüsü: Soylu Dük cenaplarının –hatırası önünde saygıyla eğildiğim– atası olan Pfaltz Kontu Ludwig her şeyin geçici olduğunu ifade eden deyişin açıklamasını yaparak, insan yaşamını tıpkı Yakup Peygamber gibi bir gurbet yolculuğuna benzetmişti. Ve zat-ı şahaneleri de bu güzel ve üzerinde düşünülmeye değer izahını kendi elleriyle Kutsal Kitap'a yazmışlardı. (Bu kitap halen dükalığın kançılaryasında muhafaza edilmektedir). Yazı aynen şöyledir:

I. S. E. 8. 2.
H E R Ş E Y G E Ç İ C İ D İ R

Pfaltz Kontu ve Elektör Dükü
Ludwig

Bütün yaşamımız bir savaş gibi,
Duraksız gurbet yolculuğu sanki.

Bu nedenle tüm gücünü topla ki
Yenesin zevk, gösteriş ve görkem hevesini.

Her eyleminde ve ruhunun özünde
Tanrı bulunsun önünde ve bitiminde.

Asaletli Dük hazretlerinin bu değerli ve yol gösterici, aynı zamanda da güç ve direnç kazandırıcı sözlerini hayata yön veren bir düstur olarak kabul edip özel bir gayret ve dikkatle izlemeğe niyet ettiğimi bildirerek, yüce Dük cenaplarını fazla sıkmamak için sözlerimi kısa kesiyorum.

Sayın Dük cenaplarına ve sevgili eşine, genç efendilere ve hanımefendilere Tanrıdan başarılı bir devlet yönetimi, uzun yıllar boyu sağlık, fani ve ebedi yaşamlarında refah ve mutluluk diler, daima emirlerine amade olduğumu arzederim.

Heidelberg/Bin altı yüz on yılının 14 Ağustos günü...
Yüce Dük Cenaplarının İtaatkâr Hizmetkârı
Kançılarya Sicil Memuru
BRETTENLİ MICHAEL HEBERER
[Latince metin]

Hoşgörülü Okuyucuya

Bu kitapta anlattığım serüven
Bir yolculuk öyküsü. On oku hemen!
Benim yaşamış olduğum tehlikelerden
Ders al ve her zaman Tanrıya güven!
Bilesin ki, Tanrı hep seninledir,
Getirir seni geri, götürse de cehenneme.
O senin umudun ve daima tesellin olur,
Hem karada, hem denizde hep seni korur.
Sana öğüdüm tek O'na yaslan!
Bu öyküden kendine bir ibret kazan!
Kalbindeki tüm kini ve haseti at!
Kafan dinç olsun, gönlün de rahat.
Dinleme sana her öğüt vereni!
Evinde oturan bilmez dünya halini.
Ancak hayatı tanımak için
Evini yurdunu terk eden,
Her türlü güçlüğe göğüs geren
Akıl hocan olabilir senin!
Sen de deneyimlerini herkese ilet!
Başkaları da alsın senden ibret.
Bu öğütlerim şayet uymazsa sana,
Daha iyilerini sen öğret bana!
Çünkü herkesin beğendiği insan
Doğmadı ki henüz anasından.
Bu kitapta gördüğün tüm çizimler
Bakır üstüne işlendiler.
Friedrich vom Hammel'dir ustanın adı.
Bu görevi severek üstüne aldı.
Hem bana dost desteği, hem sana fayda,
Hem de tanınır sanatı bütün dünyada.
Bosfor'un görünümü ve zerafeti
Şimdiye dek böyle güzel resmedilmedi.
Ayrıca birçok eski eser ve ada,
Silah ve gereçler de tanıtılır burada.
Ben ona anlattım hep gördüklerimi,
O da tarif üzere yaptı çizimlerini,
Okuyucum da görüp tanısın diye,
Gayretle çalıştı gündüz ve gece.
O çizimlerde bir yanlış var ise şayet,
Suç bendedir, ondan etme şikâyet.
Şimdi de kitabı okumaya başla
Ve bana değil, şükret Tanrıya!
Çünkü O kavuşturdu beni vatana.
Hep O'na yönelsin bütün dualar
Her an, ta ebediyete kadar!

Birinci Kitap

Heidelberg'ten Fransa'ya Kadar Olan Yolculuğun Anlatılması
Fransa Dışında Karada ve Denizde Yaşadığım Olaylar
Esir Alınıp Zindana Atılışım

Birinci Bölüm

Bu Bölümde Yaptığım Yolculukları Neden Anlatmak Gereğini Duyduğumu Açıklıyorum. Ayrıca Yola Çıktığım Dönemi ve Sevgili Memleketim Bretten Kentini Kısaca Tanıtıyorum

Acaba bu dünyadaki bütün insanların yaradılış nedeni, kendilerini yaratan Tanrıyı iyice tanımaları, onun nimetlerine şükretmeleri ve onu hiç durmaksızın övüp takdir etmeleri midir? [Heberer Tanrı ve inanç konusundaki düşüncelerini aktarıyor]

Her şeye kadir, kerim ve lütufkâr Tanrım, işlediğim günahlardan ötürü, kâfirlere esir düşmemi bana reva görmüş, ama sonra beni onların elinden ve demir zincirlerimden kurtarmakla kalmamış, karada ve denizde yaptığım birçok tehlikeli yolculuklar sırasında beni bir baba gibi korumuş, esirgemiş ve sonunda sağ salim sevgili vatanıma kavuşturmıştur. Bu nedenle Ulu Tanrıya, bana gösterdiği lütuf, iyilik ve merhametten ötürü ömrüm boyunca herkesten daha çok şükredeceğim. Tanrının benim gibi değersiz, zavallı bir insana gösterdiği iyiliği ve yarattığı mucizeyi herkesin duyabileceği biçimde dile getirmek, gençlerin ve yaşlıların önünde O'nu hiç durmadan övmek benim borcumdur. Tüm insanlara vereceğim öğüt, övgülerini, onurlandırmalarını ve şükran duygularını sadece Tanrıya sunmalarıdır.

Biricik kurtarıcımız ve bizlere Tanrının rahmetini tanıtıp, mutluluğa ermemizi sağlayan İsa Peygamberimizin doğumundan sonra 1582 yılında, Heidelberg kentinde bulunan, İsveç krallığına bağlı Salestadt ve Gedeholm Kontu Erich Bilcke'nin yanında üç yıl boyunca eğitmen olarak çalışmıştım. Soylu efendimin vatanına dönmeye karar vermesi üzerine, bazı nedenlerden ötürü, kendime yeni bir iş aramak istemedim. Yabancı ülkelere yolculuk yapmak, farklı yerler görmek, tanımak hevesine kapıldım. Özellikle, bir fırsatını bulup Fransa krallığına gitmek ve çoktandır öğrenmeye çalıştığım Fransızcayı iyice geliştirmek, mümkünse kendim için başka olanaklar da aramak arzusunu duyuyordum.

Ben bu düşünceleri içimden geçirirken şöyle bir rastlantı oldu: Burgonya dükalığındaki Cormalion ailesinden soylu bir hanımefendi, ikinci

evliliğinden olan Monsieur de Coursel adındaki oğlu ile birlikte Heidelberg kentine gelmişti. Amacı, her yıl olduğu gibi, birinci oğlu Otto von Kövel'in Pfaltz Dükalığındaki sadıkane hizmetine karşılık ödenecek olan parayı teslim almak ve bu vesileyle de buradaki birkaç dostunu ziyaret etmekti.

Genç asilzade Otto von Kövel vaktiyle Pfaltz Elektör Düküne uzun süre hizmet etmiş, Germersheim'de valilik yapmış ve rahmetli Pfaltz Dükü Christoffel'in hizmetindeyken, Muckerheiden'de hayatını bir şövalyeye yakışır biçimde feda etmişti. Soylu dul hanımefendiye, oğlu Christoff Otto von Kövel'in bu sadıkane hizmetine karşılık bir şükran borcu olarak, Pfaltz Elektör Dükalığı tarafından bir maaş bağlanmıştı. Bununla amaçlanan, diğer hizmetlileri de sadıkane, onurlu ve erdemli davranmaya teşvik etmekti.

Soylu hanımefendi, kendisine ödenecek olan bağış parasını benim yakın kan akrabam olan Pfaltz Elektör Dükalığı hazinedarı Bay Georg Stuchsen'den teslim alacağı sırada ben de oradaydım. Böylece o hanımefendiyle ve oğluyla tanışıp konuşmak olanağını buldum. Bu vesileyle beni, masrafları bana ait olmak üzere, yol arkadaşı olarak yanlarına alıp Burgonya'ya götürmelerini rica ettim. Akrabamı tanıdıkları için bu önerimi kabul ettiler. Almanya'da uzun süre kalmaya niyetli olmadıklarını, en kısa zamanda yola çıkmak istediklerini söyleyince ben de hemen akrabalarımla ve dostlarımla vedalaşmak ve yolculuk hazırlıklarımı yapmak üzere memleketim olan Bretten'e gittim. [Heberer dayısı Philipp Melanchton ile bazı yakınlarını ve Bretten kentini anlatıyor]

ELEKTÖR DUKALIĞIN BAŞKENTİ VE BİR ÜNİVERSİTE ŞEHRİ OLAN HEIDELBERG'İN TANITILMASI

Orta halli bir vatandaş olarak kendi koşullarıma uygun miktarda para ve bir at temin ettikten ve en gerekli eşyalarımı toparladıktan sonra, sevgili dost ve akrabalarımla vedalaştım ve yola çıkmağa hazır durumda beni bekleyen soylu yol arkadaşlarımla buluştum.

Yoculuk öykümü anlatmaya başlamadan önce Heidelberg kentinin güzelliğini övmemek bence büyük bir vefasızlık olur. Ben genç yaşımdan beri bu kentin okullarında eğitildim ve yetiştirildim. [Kenti ve burada doğan bazı "ilim irfan sahibi" kişilerden söz eden satırlar]

Kent dışında, dağın eteğinde Dükün *Seegarten* adı verilen, büyük ve güzel bir bahçesi var. Bunun bir bölümü üzüm bağı haline getirilmiştir. Burada köylerden gelen heyetler karşılanır ve sık sık da şövalyeler için gösteriler, turnuvalar düzenlenir.

Sırası gelmişken, Pfaltz Kontu VI. Ludwig tarafından 1524 yılında bu bahçede düzenlenen bir atış yarışmasından bahsetmeden geçemeyeceğim. Bu toplantıya siyasi ve dinî otoriteler adına on altı soylu şövalye, kont ve dük katıldı. En yüksek soylu sınıfından olan kişilerin bir araya geldiği bu neşeli toplantı, Hristiyan âleminde dillere destan olmuştur. Dük cenaplarının düzenlediği bu toplantının belleklerden silinmemesi için, şu anı yazısı hazırlanmıştır.

> "Tanrı'nın Lütf u inayetiyle, biz, Trier kenti Başpiskoposu Reichardt,
>
> [toplantıya katılanların adlarının listesi]
>
> Bu açık mektupla bildiririz ki, hepimiz Heidelberg kentinde düzenlenmiş olan atış yarışması festivaline bizzat katıldık ve kendi aramızda düşünüp görüşerek şu sonuca vardık: Tanrının adını kötüye kullanmak ve şimdiye kadar yapıldığı gibi, birbirini içki içmeye teşvik etmek Alman milletine kötülük, bozgunculuk ve felaket getirmiştir. Bundan ötürü beraberce, her şeye kadir olan Tanrıyı

memnun etmek için ilerde böyle uygunsuz olayların önünü almaya karar verdik ve soylu kişiler olarak birbirimizin önünde ant içtik. Her asilzade sözünü tutacağını belgelemek için bu mektuba imza atmıştır. İster dünyevi, ister ruhani sınıfa ait olsun, bu anlaşmaya katılan herkes bundan böyle gerek kendinin, gerekse emrinde çalıştığı veya çalıştırdığı kişilerin, memurların, saray hizmetkârlarının, tebaalarının ve akrabalarının, Tanrının adını kötüye kullanmak ve birbirini içkiye teşvik etmek gibi suçlar işlemeleri halinde söz konusu kişiyi ciddi biçimde cezalandıracaktır. Aynı şekilde her dükalıkta yerleşmiş olan şövalyeleri de bu konuda uyarmaları ve tıpkı bizler gibi içkiden ya tamamen vazgeçmelerini veya tükettikleri içkiyi yarıya indirmelerini, sakin yaşamalarını tembih etmeyi kararlaştırmıştır. Eğer memurlardan veya hizmetkârlardan bazıları bu kurallara karşı gelirler, ya da yerine getirmezlerse, onların derhal hesaplarını kesip yol vermeli ve bir daha memuriyete veya hizmet ettiği yere dönmelerine izin vermemelidir. Bu anlaşmaya katılan asilzadeler, sözü edilen nedenlerden ötürü işine son verilen memur veya hizmetkârları ilerki zamanlarda da tekrar bu işe almamalıdırlar. Asilzade, yanında çalıştırmış olduğu hizmetliye ne sebeple işten çıkarıldığına dair bir belge vermeli ve bu kişi başka bir asilzadenin yanında işe girmek isterse, o soylu kişi, daha önce çalıştığı yerden neden ayrıldığına dair bilgi almalıdır. Bundan böyle bu düzenlemeye göre davranılmalıdır. Bu kuralları asilzadelerin yanında çalışan memur ve hizmetlilerin, kendi altlarında çalışan kişilere de uygulamaları sağlanmalıdır. Kurallara karşı gelenler ve yerine getirmeyenler, asilzade tarafından kararlaştırılan bir cezaya çarptırılmalıdır. Böyle olayların her tekrarlanışında bu ceza da tekrarlanmalıdır. Bütün dükalıkların topraklarında yaşayan asilzadelere bu kuralları en uygun biçimde yerine getirmeleri önerilmelidir.

Saygıdeğer Elektör Dükümüz ve Düklerimizden biri veya birkaçı, içki içmenin ve içkiye teşvik etmenin âdet olduğu ülkelerden birine, örneğin Hollanda, Saksonya ve sınır eyaletlerimiz olan Mecklenburg ve Pomeranya gibi ülkelere gittiğinde içkiye karşı direnme-

nin uygunsuz olacağı durumlarla karşılaşırlarsa, saray erkânı ve hizmetkârları ile birlikte bu kurallara bağlı kalmaktan muaf tutulacaklardır.

Bundan başka, değerli Elektör Dükümüzün ve adı geçen Düklerimizin yaptıkları gibi, aramızdan bir asilzade başka bir asilzadenin şatosuna veya malikânesine giderse, veya elçilerini ya da danışmanlarını yollarsa, konuklar için fazla masraf yapılmasından, borazancılar, çalgıcılar, soytarılar, şarkıcılar ve bunun gibi böyle vesilelerle koşup gelen ve iş isteyen oyuncular getirtilmesinden vazgeçilmesi önerilmektedir. Bu atış festivalinde dostça anlaşarak şu fikir birliğine vardık: Bundan böyle aramızdan biri, bir diğerinin şatosuna veya malikânesine ister kendi gitsin, ister elçisini veya danışmanını göndersin, orada hanlarda konaklama, yem, yiyecek vb harcamalarını kendisi ödeyecektir. Ayrıca şuna karar verilmiştir: Dostça bir araya gelindiğinde, Elektör Dük veya Dük, konuklarına bir şölen sırasında sekiz kaptan fazla yemek sunmayacaktır. Olsa olsa bir düğün veya benzeri vesilelerle verilen yemekte bu kuralın dışına çıkılabilir. Herkes duruma en uygun tavrı kendi tayin etmelidir.

Aynı şekilde borazancı, çalgıcı, soytarı, şarkıcı ve oyunculara bundan böyle para veya başka bir şey verilmemeli, başvuruları geri çevirilmelidir. Ayrıca Elektör Dük ve Dükler şimdiye kadar yaptıkları biçimde konuklarına kadın sunmaktan da vazgeçmelidirler. Her Elektör Dük veya Dük, yanında çalıştırdığı çalgıcıların veya oyuncuların geçimini sağlamalı ve böylece bu meslekten olanların ortalıkta boş ve işsiz gezmeleri önlenmelidir.

Aldığımız kararların bu belge ile saptanması ve bunun geçerli olması için herkesin mühürünü basması gerektiğinden ve bazıları mühürlerini beraberlerinde getirmediklerinden, Trier Başpiskoposundan, Elektör Dükten, saygıdeğer soylu dostumuz ve efendimiz Speyr Piskoposu Georg'dan, diğer katılanların adına kendi mühürlerini basmalarını rica ettik. Aynı şekilde bizler, Pfalz Kontu Elektör Dük Ludwig, biz Strassburg Piskoposu Wilhelm, biz Ren bölgesi Pfalz Kontu Wilhelm, Yukarı ve Aşağı Bavyera Dükü, hem kendi

adımıza, hem de diğer siyasi ve ruhani soylular adına mühürlerimizi bu mektubun altına basmaktayız. Bu mühürler diğer sivil ve ruhanî soylular için de geçerlidir. Mühürlerini getirmemiş olan biz tüm söz konusu kişiler, bizim adımıza da mühür basılması ricasında bulunduk. Tarih: Heidelberg Erasmi'den sonraki Pazar günü, Anno Domini millesimo quingentesimo vicesimo quarto. (1524)

[Heidelberg kentini tanıtan ve burada doğan bazı "ilim irfan sahibi" kişilerden söz eden satırlar]

Üçüncü Bölüm

Heidelberg'den Ayrılış ve Yolculuğun Başlaması

Şatodaki bütün tanıdıklarımla vedalaştım. Bunların arasında genç efendimizin eğitmeni olan D. D. Andrea Pancratius da vardı. Kendisini daha Wittenberg'de bulunduğum zamanlardan beri tanırım. Bu nedenle beni meslektaşı olarak akşam yemeği için Dükün sofrasına davet etti. Ben İsveçli efendimden dolayı zaten saray çevresinde daha önce de tanınıyordum.

Dük ailesinin sofrası kraliyet salonunun üst katındaki odada kurulmuştu. Masada şu kişiler bulunuyordu: Genç efendimiz Dük hazretleri ve iki genç asilzade Baron von Limpurg kardeşler (babaları bir zamanlar Elektör Pfaltz Dükalığının sarayında yöneticiydi). Yunan dili profesörü yaşlı Magister Hermannus Wittekindus (Dük cenaplarının kendisine özel bir muhabbetleri vardı), ayrıca da Dük cenaplarının eğitmeni ve ben.

Yemekten sonra Bay Pancratius Dük cenaplarına benim Fransa'ya gitmek üzere yol hazırlığı yapmakta olduğumu, orada kendimi geliştirmek, deneyimler kazanmak istediğimi ve ilerde ülkeme ve Dük hazretlerine hizmet etmek amacında olduğumu açıkladı. Bunun üzerine Dük cenapları bana yaklaştı, elini bana uzatmak Lütfunda bulundu ve Tanrıdan hayırlı bir yolculuk yapıp salimen geri dönmemi nasip etmesini diledi. Ülkemin Dükü tarafından böyle dileklerle onurlandırılmak beni çok sevindirdi. Ben de karşılık olarak kendilerine saygı ve minnetimi bildirdim, sağlıklı ve huzurlu bir yaşam diledim.

Dük cenaplarının bu iyi niyetli dileklerinin gerçekleşebilmesi, ancak Tanrının Lütf u inayetiyle mümkün olacağından, öncelikle Tanrıya, sonra da Dük cenaplarına dua etmeliyim. Çünkü Tanrı her şeye kadirdir. Tanrı yalnız Dük cenaplarının dilediği gibi salimen geri dönmemi sağlamakla kalmamış, benim dileğimi de yerine getirip kâfirlerin hizmetinde çalışmaktan beni kurtarmış ve Dük cenaplarının hizmetine girmemi nasip etmiştir. Ben de bu görevimde efendimin sadık ve uyumlu bir hizmetkârı olarak ömrümü tamamlamak, Tanrının rahmetini ve mucizelerini daima övmek amacındayım.

Ertesi gün Heidelberg'de yaşayan en yakın akrabalarımla ve dostlarımla [yakınlarının adlarını veriyor] vedalaştıktan sonra, Tanrının izniyle seyahat arkadaşlarımla birlikte yola çıktım.

Soylu Bayan Cormalion, Heidelberg yakınlarında, Rohrhoff adı verilen bir malikânede yaşamakta olan birkaç dostunu ziyaret etmek istiyordu. Oğlu da güzergâhımızdan çok uzak olmayan Laudenburg veya Laudisburgum adı verilen şehri merak ettiğinden, oraya doğru yola devam ettik.

Laudenburg veya Laudisburgum kenti Neckar nehri kıyısında güzel bir vadide bulunmaktadır. Worms Piskoposunun resmî ikametgâhı da buradadır. *Das Fürstliche Haus im Saal* adı verilen bu konut çok hoş bir ortamda bulunmakla beraber korunaklı değildir. Bu şehirde daha birçok soylu aileler de yaşamaktadır. Çünkü burası süs bahçeleri arasında, her türlü gereksinimin karşılanabileceği çok hoş, sağlıklı ve yaşanması rahat bir yerdir. Şehrin ve dolaylarındaki yerleşimlerin yönetimi Elektör Pfaltz Dükalığına bağlıdır.

Dördüncü Bölüm

Yolda Gördüğümüz Anıtsal Sütun Hakkında Kısa Bilgi

Pfaltz Kontu I. Friedrich'in Üç Düke Karşı Giriştiği Savaşta Bir Şövalyeye Yakışır Biçimde Zafer Kazanması.

Laudenburg'dan ayrılınca Neckar ırmağı üzerinden yola devam ettik. Neckarhausen köyünü geride bıraktıktan sonra, genç asilzadeye sağ tarafta, açık arazi üzerinde duran bir taş sütunu gösterdim ve bunun bir zaferin anısına dikilmiş olabileceğini söyledim. Sütunun üzerindeki yazılar da bunu kanıtlıyordu. Genç asilzade bu sütunu yakından görmek istediğinden, kendisini oraya götürdüm.

[Taş sütunun üzerindeki yazıt ve 1462'de gerçekleşen bir savaş hakkında bilgiler]

Beşinci Bölüm

Alman İmparatorluğu'na Ait Speyr Kentinin Kısaca Tanıtılması

Yukarda sözünü ettiğim anıtsal sütunu yeterince inceledikten sonra, Rohrhoff yönünde yolumuza devam ettik. Güzergâhımızın yakınlarında bulunan Mannheim kentinde Elektör Pfaltz Dükalığına ait küçük bir şatonun ve biri Neckar, öbürü Ren kıyısında iki gümrük binasının bulunduğunu soylu yol arkadaşlarıma anlattım. 1414 yılında Papa XXI-II. Johannes, Roma'daki mevkiinden alınmış ve Kayzerin emri üzerine Pfaltz Kontu Ludwig tarafından tutuklanarak iki yıl boyunca bu sarayda hapsedilmişti. Papa bu süre içinde birçok gizli bağlantılar kurmuş ve nüfuzlu kişilere rüşvetler vererek tekrar özgürlüğüne kavuşmayı başarmışsa da, o zamandan beri bu şatoya "Papa'nın Evi" adı verilmektedir.

Bu tür konuşmalarla nihayet Rohrhoff'a vardık. Soylu hanımefendi buradaki dostlarıyla da görüşmek istediğinden, geceyi orada geçirdik ve ertesi gün yolumuza devam ettik. Yakınlardaki Alltripp köyünde Ren nehrinin karşı kıyısına geçtik. Burası Romalılar zamanında bir yerleşim bölgesi olup, *Alta ripa* adını taşıyordu. Bugünkü ismi o sözcüklerden türetilmiştir. Daha o gün hava kararmadan önce Speyer kentine vardık. Bu kentin kapıları ayrıca *Warten* (bekleyen, gözeten) adı verilen nöbetçi kuleleriyle de korunmaktadır. Yalnız Ren nehri tarafındaki kapıda böyle bir kule yoktur.

[Kentin 294 yılında kuruluşuna ve kentin özelliklerine ilişkin bilgiler]

Soylu hanımefendi, oğlunun vasisi ve aynı zamanda Speyer kentinde hâkim vekili olan Baron von Olbenhausen ile iş görüşmelerini bitirdikten sonra, Tanrının izniyle yolumuza devam ettik.

Altıncı Bölüm

Yolumuz Sınır Kontluğu Arazisinden Geçerken Ren Kumlarından Altın Elde Etmeye Çalışanları Izleyişimiz.

Speyer kentinden itibaren Strassburg ve Rheinhausen yakınlarından geçen şehirler arası yolu izledik. Bu yoldan Hollanda, İspanya, Fransa, İtalya'ya, İmparator sarayına ve başka yerlere gerek yazılı evrak, gerekse yolcu taşıyan posta arabaları serbestçe gidip gelmektedir. Ren nehrinden geçtik ve Odenheim veya Eydenheim denilen, Speyer Piskoposunun ikametgâhının bulunduğu küçük şehre geldik. Burası Aşağı Sınır Kontluğu başlangıcıdır. Sonra Mühlberg ve Rastatt gelir. Bu şehir Baden Sınır Kontluğundan sadece bir mil uzakta olduğundan, Burgonyalı asilzadeler Baden şehrinin ünlü ılıcalarını görmek istediler. Biz de orayı gezmek üzere "Baldereich" hanına yerleştik. Sınır Kontu o sırada yerinde olmadığından, bir tanıdığım aracılığıyla şatoyu bize gezdirmelerini sağlayabildim. Böylece geçmişteki Sınır Kontlarından bazılarının hayatlarını kaybettikleri Fransa savaşlarına dair çok güzel resimlerin bulunduğu o muhteşem salonu görmemiz mümkün oldu. Ayrıca şatoda bulunan çok güzel bir hamamı da gezdik, soğuk ve sıcak su kaynaklarından getirtilen suların aktığı, büyük bir ustalık ve sanatla yapılmış çeşmeleri de gördük. Sonunda Sınır Kontunun ahırlarındaki atları da gösterdiler. Soylu yol arkadaşlarım bunlardan bazılarının 100, bazılarının ise 1500 krona satın alındığını öğrenince çok şaşırdılar.

Baden, dağlık bir yörede kurulmuş olan, küçük fakat eski bir kent ve çok sayıda konaklama tesisi var. Bazı kaynaklardan öğrendiğime göre, burada bulunan bir taşın üzerinde, İmparator Augustus'un bu kenti MS 126 senesinde kurdurmuş olduğu yazılıymış. Yöredeki ılıcaların hangi dertlere şifa sağladıkları başka belgelerden öğrenilebilir.

Aynı gün öğle yemeğinden sonra gene Rastatt'a doğru yola çıktık. Yolda Burgonyalı genç asilzadeye, bu yörelerin birçok yerinde Ren nehrinin kumundan altın elde edildiğini anlattım. O buna inanmayınca, ertesi gün onunla birlikte Ren nehri üzerinden Elektör Pfaltz Dükalığı memurla-

rının işlettiği, "altın kumsalı"nın bulunduğu Seltz'e gittik. Orada çalışanlara bir miktar para vererek, altın elde etme işlemini seyretmemiz için izin istedik. Bu işlem şöyle uygulanıyordu: [Heberer kumları eleyerek nasıl altın tozu elde edildiğini ve bunun cıva kullanarak nasıl arıtıldığını anlatıyor]

Bizim gözlerimizin önünde dört saat zarfında Ren nehrinin dibinden çıkartılarak kazanılan bu altın külçeciği yaklaşık iki altın Gulden ağırlığındaydı. Önce böyle bir şeyin olabileceğine inanamayan Burgonyalı asilzade hayret içinde kalmıştı ve bu altın külçeciğini satın almak, hatta buna değerinden fazla para ödemek istedi. Ama bu işlemi yapanlar, çıkardıkları altını sadece emrinde çalıştıkları efendilerine verebileceklerini söylediler.

İşte, Ren nehrinin kumundan altın elde etmenin yöntemi budur. Altın, çok kez sanıldığı gibi, gizemli sihirbazlar tarafından değil, kaba saba, basit köylüler, balıkçılar tarafından çıkarılır. Almanya'da ve hatta Ren sahillerinde yaşayan birçok kimse bunu bilmez ve duysa da inanmaz.

Seltz, Elektör Pfaltz Dükalığına bağlı önemli bir şehir. Burada Ren nehri üzerinde bir gümrük denetleme merkezi var. Seltz'de ayrıca krallık vakfı olan bir manastır da bulunuyor. 968 yılında Büyük Otto bu manastırı, onun kurucusu olan eşi Adelheid'e adamış. Başka kaynaklardan buna dair bilgi edinilebilir.

Yedinci Bölüm

Görkemli Imparatorluk Kenti Strassburg'a Varmamız ve Burgonya Yönünde Yola Devam Etmemiz

Seltz'deki işimizi tamamladıktan sonra, Kutsal Roma İmparatorluğunun o muhteşem özgür şehri Strassburg'a doğru yola devam ettik. Bu kent vaktiyle Romalılar tarafından kurulmuş olup, toplanan vergi ve gümrük ödemelerinin paraları burada muhafaza edildiğinden, adını "Argentinia" koymuşlar ve bu ad halen de geçerlidir. Ama Attila bu şehri yıktıktan sonra içinden çaprazlama yollar geçirdi ve yaşadığı sürece surların yeniden yapılmasını yasakladı. Sonra da şehirle alay edercesine ona "Strassburg" (yol kenti) adını verdi.

Soylu ve saygıdeğer dostlarımı Münster denilen ve kentin en önemli binalarından olan kiliseye ve manastıra götürdüm. [Binanın çan kulesini, silahhane binasını, Strasburg, Pfaltzburg kentlerini ve Lothringen sınır kentini anlatan satırlar]

Ünlü Seine nehri kıyısında bulunan Chattilon kentine vardığımızda (bu kent Chattilon sur Seine diye de anılır), soylu bayan Cormalion burada kalmak istemedi. Yolumuza bir mil kadar devam etmemizi önerdi. Orada yaşayan ve iyi tanıdığı soylu bir ailenin bizi bu gece konuk olarak kabul edebileceğini söyledi. Biz de onun bu önerisine uyarak bir mil kadar gittikten sonra, gene Seine nehri kıyısında bulunan Chammesson adında bir köye vardık.

Sözü edilen soylu aile bu köyün yakınındaki tepede bulunan çok güzel bir şatoda yaşıyordu. Geceyi burada geçirdik. Şatoda üçü erkek, ikisi kız beş kardeş oturmaktaydı ve beşi de henüz evlenmemişlerdi. Evlerinin bulunduğu köyün ismine izafeten onlara Messieurs de Chammesson denilmekteydi, ama gerçek soyadları de Foyssy idi.

Bu soylu aile tarafından çok güzel karşılandık. O sıralarda evde olan iki erkek kardeş, benim ve beraberimizde olan bir arkadaşın giyiminden Almanya'dan geldiğimizi fark ettiler. İyi Fransızca bilmediğimizi tahmin ettiklerinden, kardeşlerden büyüğü Latince, küçüğü ise Almanca konuş-

maya başladı. Benim Pfaltz yöresinde doğduğumu öğrenince, küçük kardeş çok sevindi, vaktiyle rahmetli Pfaltz kontu III. Friedrich'in Heidelberg'deki şatosunda genç asilzadelere uygulanan eğitime katıldığını anlattı. Bunu söylerken, tanıdığı birçok soylu ailenin isimlerini saydı. Örneğin Landschaden, Hirschhörner, Helmstetter, Schönberger, Veninger, Sickinger vb. Bu ailelere mensup kimseler o dönemde de saray erkânı arasında bulunduklarından, birçoklarını hatırlıyordum. Özellikle Elektör Dükün sarayında görev yapmış olan von Maisenbach adındaki kişiyi çok iyi tanıyordum.

Soylu beyefendi uzun süredir Almanca ve Latince konuşabileceği bir Almanı yanına yardımcı olarak almak istediğini söyleyerek bana iş teklifinde bulundu. Asilzadenin bana bazı olanaklar tanıması ve dinime de karışılmayacağı güvencesini vermesi üzerine, bu teklifi memnuniyetle kabul edeceğimi bildirdim. Ancak beni Almanya'dan buraya kadar getiren genç asilzadeyi ve annesini, Courseille adı verilen ve buradan sadece dört Alman mili uzaklıkta olan Alesia kenti yakınlarındaki evine kadar götürmek için izin istedim. [Alesia kentini ve Sezar'ın burada kazandığı zaferi anlatan satırlar]

Sekizinci Bölüm

Fransa ve Paris Şehri Hakkında Kısa Bir Sohbet

Yol arkadaşlarımı evlerine teslim ettikten ve kendileriyle vedalaştıktan sonra, Chammeson'daki asilzadelerin şatosuna döndüm ve üç yıl orada kaldım. Soylu efendime, kendisine ait olan bir köyün ismine izafeten Monsieur de Toyre da denilmektedir. Bu görevde kaldığım süre zarfında çeşitli yerlere yolculuklar yaparak, Fransa krallığının güzelliklerini ve zenginliklerini gördüm. Hatta İtalya'nın da büyük bir bölümünü gezdim. Fakat asıl niyetim, burada bütün bu yolculukları anlatmak değil. Çünkü Almanya'da Fransa ve İtalya'yı zaten çok iyi bilirler.

Yaptığım yolculukların birinde, efendimle birlikte Fransa Kralının Paris'teki sarayına da gittim ve burada gördüklerim, özellikle kralın hazinesi, tacı, kılıcı ve giysisi beni çok etkiledi. Ayrıca Paris'ten çok uzakta olmayan St. Denis'de yapılan kralın cenaze töreninde de bulundum ve her şeyi büyük bir hayranlıkla izledim.

[Saint Denis hakkında bilgiler ve alçakgönülllük üzerine düşünceler] Latincede Lutetia adıyla anılan Paris kenti benim kanımca dış mahalleleriyle birlikte bütün Avrupa'nın en büyük ve en güzel şehri, ama Konstantinopolis'ten sonra gelmek üzere. Paris güzelliğini, herhalde büyük imparator Şarlman tarafından MS 706 yılında vakfedilen eski akademilere, yapılan büyük kilise ve saraylara borçlu olmalı. Ayrıca bu kentte önemli bir ticaret hareketi var, sanayi ve el sanatları, tarım da çok gelişmiş durumda. Ancak şunu da itiraf etmeliyim ki, resmî yapıları, sarayları, halkın yaşadığı konutları, köprüleri ünlü akademileri ve özellikle Seine nehrinin ortasındaki bir adada inşa edilmiş olan yüksek mahkemenin veya parlametonun bulunduğu Palatium nedeniyle bu şehri Konstantinopolis'e tercih ederim.

[Fransa'daki yasama ve yargı sistemi hakkında bilgiler]

Dokuzuncu Bölüm

Paris'te Yaşanan Ibret Verici Bir Olay

Kral 1584 yılının oruç ayında, çeşitli ülke sorunlarını ve tebaasına uygulanacak yeni vergiveleri tartışmak üzere birçok dük ve asilzadeyi Paris'e davet etti. Genç, çiçeği burnunda dükler, krala vergi konusunda şiddetli baskı yapıyorlardı. Aslında onları böyle davranmaya teşvik eden Guise ailesi mensuplarıydı. Bunlar Sancta Liga'nın [Kutsal Birlik] güçlenmesi için, halkın krala nefret duymasını ve ona başkaldırmasını tezgâhlıyorlardı.

Bu toplantıda bul Janunan kralın şövalyelerinden, Sen Jean tarikatına bağlı, Maltalı Sen Jean Şövalyelerinin Champagne'daki en üst Grand Prieur'ü,* bilge ve görmüş geçirmiş yaşlı bir asilzade söz aldı: Krala, halka daha fazla vergi yüklemesinin sakıncalı olduğunu, bundan vazgeçmesini salık verdi. Sebep olarak da, halkın zaten ağır vergilerden ve ödemelerden ötürü zor durumda olduğunu, sık sık çıkan savaşlar yüzünden büyük zararlara uğradığını, açlık ve sefalet çektiğini, daha fazla yükü taşıyamayacağını, kendisinin de halka böyle eziyet etmenin hesabını Tanrıya veremeyeceğini söyledi. Bu konuşma üzerine, toplantıda bulunan genç asilzadeler tarafından kışkırtılan kral o denli öfkelendi ki, hançerini kınından sıyırarak dinine bağlı yaşlı şövalyenin üzerine yürüdü. Diğer asilzadeler hemen araya girdiler ve bir faciayı önlediler. Ancak kralın öfkesi yatışmadığından, dürüst ve onurlu şövalyeyi ömür boyu huzuruna gelmekten menedip sarayından uzak durmasını emretti.

[Grand Prieur'un Burgonya'daki süs bahçesi anlatılıyor]

Kral, daha ömrü sona ermeden, kendisi ve tebaası hakkında kimin iyi niyet sahibi olduğunu öğrendi, ama ne yazık ki iş işten geçmişti. [Kutsal kitaptan bazı örnekler veriyor] Dört yıl sonra, 1588'de dost bildiği kişiler tarafından Paris'teki tahtından indirildi ve kaçmak zorunda kaldı. Hatta neredeyse tacından bile olacaktı, ama Tanrının mucizesi sayesinde gözleri açıldı ve düşman sandığı gerçek dostunu tanıdı. Böyle olaylara, henüz

* Bir tarikatın en yüksek rütbeli yöneticisi –ed.n.

belleklerden silinmemiş olan yakın tarihlerde sık sık tanık olduk. Bu nedenle bütün yüksek konumlarda olan kişiler bu olaydan ibret almalılar. Yaşlı ve sadık hizmetkârlarının iyi niyetli nasihatlarını ve önerilerini hakir görmemeliler, onlara değer vermeliler.

Yukarda anlattığım olaydan sonra, Kral ve hükümeti birçok olumsuz kararlar aldı. Kralın bu düşüncesiz davranışları en üst düzeydeki meclis üyelerini kızdırdı. Bu da Guise Dükünün çok işine geldi, çünkü onun niyeti, yalnız basit halkı değil, bütün soyluları da kralın aleyhine çevirmek ve kendine bağlamaktı. Nitekim kısa süre sonra Guise Dükü kral sarayını terk etti ve bütün olanaklarını kullanarak Sancta Liga gücünü harekete geçirdi. 1585 yılında da gerçek din, onun sığındığı ve saklandığı göstermelik dindarlığın perdesini yırttı ve üstün geldi.

Böyle davalarla her gün karşılaşıyordum. Ayrıca da birçok suikast vakası kulağıma geldiği ve yaklaşan felaketi gözlerimle gördüğüm için, artık Fransa'da daha fazla kalmak istemedim. Şubat ayında, Dük de Guise'in erkek kardeşi Mayne Dükü, Burgonya Dükalığının başkenti olan ve parlamentonun da bulunduğu Dijon'a vali olarak atandı. Görevine başlamak üzere birçok şövalye ile birlikte şehre girdi. (Ünlü Seine nehrinin kaynağı, Dijon kentine iki Alman mili uzaklıktadır.) Efendim de bu sözünü ettiğim şövalyelere katılmıştı. Dükün şehre girişi, Fransızlarda hep rastladığım gibi düzensizlik ve kargaşa içinde gerçekleşti.

[Fransa'da iki Burgonya bulunduğunu anlatan satırlar]

Birçok meseleyi yaşlı kraliçe üzerindeki nüfuzu sayesinde gerçekleştiren Dük de Guise'in desteğiyle, Cizvitler bu kentte kısa süre önce bir kolej açmışlardı. Bu okulun yöneticisi, dükün şehre geleceğinden daha önce haberdar edildiğinden, genç öğrencileri eğitip hazırlayarak çeşitli dillerde bir karşılama ve kutlama töreni düzenledi. Bu çabaları, büyük övgülerle, değerli armağanlarla ve koleje ayrıcalıklı haklar tanınmasıyla ödüllendirildi. Mayne Dükü, Dijon'a yerleştikten sonra, kentin üst düzey asilzadelerini memnun etmek ve kendi tarafına çekmek amacıyla, onlara armağan olarak otuz seçkin İspanyol atı dağıttı.

Olayların hangi yöne doğru geliştiğini gözlemliyor ve üzerimize gelen tehlikeyi fark ediyordum. Nitekim bir ay sonra gerçekten açıkça savaş

çıktı ve bir yandan ihanet olayları da gizlice sürdürüldü. Bu nedenle artık oradan ayrılmamın zamanı geldiğine karar verdim ve Başka yerleri de görmek, yeni deneyimler kazanmak istediğimi öne sürerek, efendimden bana izin vermesini rica ettim. Benim ayrılmak isteyişimden memnun olmamakla beraber, ısrarlarıma fazla karşı koymadı. Sonra isteğim üzerine, Malta adasında kumandan konumunda bulunan erkek kardeşi Malta Şövalyesi Monsieur de la Romagnie'ye benimle ilgili bir tavsiye mektubu yazarak, üç senedir yanında çalışıp ona sadakatle hizmet ettiğimi, başka bir yerde de deneyim kazanmak için kendi arzumla işimden ayrıldığımı bildirdi.

Onuncu Bölüm

Fransa'ya Veda, Taşraya Gidiş ve Marsilya Kenti

Efendimle vedalaştıktan sonra Dijon kentinden ayrıldım. Bu kentin çok yakınlarında eski Burgonya düklerinin mezarlarının bulunduğu güzel bir manastır vardır. İlk hedefim küçük ama sevimli bir şehir olan Beausne idi. Burası çok iyi şarap üretilen üzüm bağları ile ün salmıştır. Ayrıca ünlü bir hastanesi vardır.Yola devamla, Araris adıyla da anılan Chalon sur Sone [Saône] üzerinden hem piskoposun mekânı, hem de bir ticaret kenti olan Lyon'a geldim. [Lyon'un tanıtan satırlar, Marsilya'ya hareket, Vienne, Valentz, St. Espri ve Avignon kentleri]

Avignon kentini geride bıraktıktan sonra, bizim ülkelerimizde yaygın olan dikenli çalıların yerine biberiye gibi mis kokulu otların yetiştiği dağları at üstünde aşarak Marsilya'ya doğru yol aldık.Yunanlılar tarafından kurulmuş olan bu eski, korunaklı, muazzam ticaret şehri hemen denizin kıyısında bulunuyor. Limanının gemiler için çok elverişli olması nedeniyle, Fransa'nın önde gelen sahil kentlerinden biri sayılıyor. Limanın girişi zincirlerle kapatılabildiği gibi, Nostra donna de la Guardia adını taşıyan gösterişli bir kale de limanın ve kentin bekçiliğini yapıyor. Böylece limana izinsiz giriş ve çıkışın önü alınabiliyor.

Uzun zaman önce, Romalılar döneminde burada üç dilde öğretim yapan büyük bir üniversite vardı. Bu nedenle şehre üç ayrı dilde farklı adlar verilmiştir. Şehir dünyanın yaradılışının 3351'inci yılında Phocensibus tarafından kurulmuştur.

Şehirde Sicilya veya Malta'ya gidecek bir gemi bulmak için araştırma yaparken, bir geminin, yükünü ve mürettebatını alıp birkaç gün sonra Malta'ya hareket edeceğini haber aldık. Bu nedenle yolculuğumuz için gerekli pasaportları temin için, şövalye Monsieur d'Aumale'ın sekreteriyle birlikte Aix kentine, o yörenin valiliğine ve denizcilikle ilgili işlerin yürütülmesi görevine atanmış olan kişiye gittik.

Bu kente Latin dilinde Aquae Sextiae denilmektedir. Orada bir veya iki gün oyalanarak parlamento ve başpiskoposluk binası gibi, bu şehrin ün-

lü ve önemli yerlerini gezip görmek istedik. O sırada bir sabah erken saatlerde, bir adamın hiçbir mahkeme kararı olmaksızın ölüm cezasına çarptırıldığına tanık olduk. Marsilya'ya dönmek üzere şehri terk ederken adamın kesik başının uzun bir kazığa geçirilmiş olarak teşhir edildiğini gördük. Ama kimse, bu adamın kim olduğunu, hangi suç nedeniyle ölüm cezasına çarptırıldığını öğrenemedi. Yalnız bu kimsenin, Hugenotları* gizlice Papa yanlısı üst düzey bir kişiye karşı uyarmış olduğu söylentisi kulağımıza geldi.

* Fransız Protestanlarına verilen ad –ç.n.

On Birinci Bölüm

Marsilya'da Yaşanan Bir Ihanet Olayı ve Onunla Ilgili Korkunç Bir Kıyımın Öyküsü

Marsilya'ya atla dönerken, yolda birçok tüccar da bize katıldı. Daha sonra Dük de Guise'e ait birliklere bağlı piyade askerlerine rastladık, ama bir sorun çıkmaksızın yolumuza devam ettik.

Marsilya'ya yaklaştığımızda, şehrin kapılarındaki nöbetçilerin öncekine kıyasla artırıldığını ve herkese ne iş yaptığını, nerede kaldığını sorduklarını fark ettik. Biz eşyalarımızı ve yol arkadaşlarımızı daha önce bir handa bıraktığımızdan ve yolculuk için atlarımızı da buradan sağlamış olduğumuzdan fazla oyalanmadan şehre girebildik.

[Şehirde rasladığı bir tanıdığına ilişkin satırlar]

Marsilya'ya varışımızdan kısa bir süre sonra, limana kalabalık mürettebat ve bol silahla donatılmış üç kadırga yaklaştı. Bayraklarını çekerek ve âdet olduğu üzere, sevinç naraları arasında toplarını ateşleyerek şehri selamladılar. Sonra kenara çekilip demir attılar ve kayıklarını limana göndererek şehrin valisine, Floransa büyük dükalığına bağlı olduklarını ve yolculukları sırasında buraya uğrayıp geminin su ve erzakını tazelemek istediklerini belirttiler. Bu amaçla limana girmelerine izin verilmesi için başvurdular. Tanrının yüce inayeti üzerimizdeymiş ki, bu istekleri yerine getirilmedi. Sadece gereksinimlerini karşılamak üzere çeşitli öteberiyi kayıklarına yüklemelerine müsaade edildi.

O günlerde Dük de Guise ve başka Sancta Liga yandaşları tarafından Marsilya'da korkunç bir insan kıyımı tezgâhlanmıştı. Asıl amaç, böyle hileli yollarla ve haince düzenlemelerle şehri ele geçirmek ve İspanyolların Fransa'dan Akdenize serbestçe çıkabilecekleri bir kapı açmaktı. Daha önce sözünü ettiğim üç kadırga da zaten bu nedenle limana sokulmak istenmişti. Bunun dışında her gün, hacı kıyafetindeki iki boylu poslu genç adamın şehir içinde, özellikle de deniz kenarında veya liman civarında dolaştıkları görülmüştü. Bunların tuhaf davranışlarından, dinî kıyafetlerinin sahte olduğu ve göz boyamak için bu kılığa girdikleri şüphesi uyanmıştı. Şimdi

ben de bu kuşkuları haklı buluyorum. Herhalde onlar Dük de Guise'in, tasarladığı haince planı gerçekleştirmek için görevlendirdiği kişilerdi. Çünkü olayın ertesi günü bu hacı kıyafetindeki adamlar ortadan kayboldular.

Aynı gün, yani 1585 yılının 9 Nisan akşamı, saat sekiz ile dokuz arasında şehrin Generali (onlar en yüksek yetkiliye bu adı veriyorlar) kendi evinde, karısının ve hizmetkârlarının gözleri önünde, aynı şehrin ikinci belediye başkanı olan Daries adındaki öz kardeşi ve yanındaki silahlı kişiler tarafından saldırıya uğradı ve hançerlenerek feci şekilde öldürüldü. Neden olarak da Hugenottelarla gizli işbirliği içinde olduğu ileri sürüldü. Halbuki onun amacı sadece iyi ve doğru olanı yapmaktı. Böyle bir olay karşısında insan, bizim dinimizden olmamasına karşın Ovidio'nun [Ovidius] *Metamorphoseis*'inin birinci kitabındaki sözlerini tekrarlamaktan kendini alamıyor:

Victa jacet pietas; non hospes ab hospite tutus:
Non socer agenero: fratrum quoque gratia rara est

Merhamet yenilgiye uğramış, yerde yatıyor, dost dosta,
Damat kayınpedere güvenmiyor, kardeşin dostluğu ise ender.

Öldürülen Generalin karısı insanlığa yakışmayan bu acımasız cinayetten sonra ağlayarak ve haykırarak sokağa fırlayıp komşularını yardıma çağırmak istemiş. Fakat hain adam belediye başkanlığı konumundan faydalanarak ve kraldan emir aldığını da ileri sürerek, daha önceden kapılara diktiği nöbetçilere kimseyi içeri veya dışarı bırakmamalarını tembihlemişmiş.

Ben o akşam sekreter Carré ile birlikte şehrin önemli tüccarlarından birinin evine davetliydim. Geç vakit eve dönerken, dehşet içinde bu haykırışları duyduk. Gece nöbetçileri de bizi durdurdu ve sorguya çekti. Biz onlara gerektiği biçimde yanıt verince başımıza kötü şeylerin gelmemesini istiyorsak kaldığımız evden dışarı çıkmamamız konusunda bizi uyardılar.

Ertesi sabah bir tellal erken saatlerde şehrin sokaklarını ve meydanlarını dolaşarak kralın buyruklarını davul ve borazan eşliğinde ilan etti: Şehirde bulunan bütün Hugenottelar ve Protestanlar ya kılıçtan geçirilecek,

ya da zindana atılacaktı. Şapkalarının üstünde beyaz haç işareti taşımayanlara da aynı muamele yapılacak, onlar da tutuklanacaktı.

Sabahleyin kralın buyruğu davul ve borazan eşliğinde halka duyurulduktan sonra, şehir kan gölüne dönüştü. Her tarafta insanlar kılıçtan geçiriliyor ve büyük bir hırsla boğazlanıyordu. Bu olayları hatırlamak beni o denli üzüyor ki, daha fazla sözünü etmek istemiyorum.

Şehirde böyle bir kıyamet koparken, ben ve yol arkadaşlarım (onların Papa yanlısı olmalarına karşın) artık burada emniyette olmadığımız kanısına vardık. Yanında birçok önemli evrak taşıyan sekreter de bunları başka bir odada yatağın altına gizlemek gereğini duydu. Ama Tanrı bizleri korudu ve bulunduğumuz lojmana bir saldırı olmadı, çünkü biz inancından kuşku duyulmayan yaşlı ve dul bir fırıncı kadının evinde kalıyorduk.

Bu arada yol arkadaşlarımdan birkaçı ile birlikte (her ihtimale karşı beyaz parşömenden kestiğimiz haç işaretini şapkalarımıza yapıştırdıktan sonra) şehir meclisi üyelerinden bazılarına başvurup, rüzgârın çok uygun olduğunu ileri sürerek, hareket etmeye hazır olan gemimize binip gitmemize izin vermelerini rica ettik. Ama bir netice alamadık. Liman ve şehir kapıları herkese ve her türlü giriş çıkışa kapatılmıştı. Birçok dürüst, dindar adam ve kadın, yasal bir neden olmaksızın, sadece Protestan olmaları yüzünden, evlerinden zorla sürüklenerek çıkarıldı, itilip kakılarak, dövülerek, bıçaklanarak, sokaklarda köpekler gibi sürüklendi ve denize atıldı. Ayrıca çok sayıda insan, hayvanlar gibi güdülerek limanın girişinde bulunan St. Joannis kulesine hapsedildi. Bu acıklı sahneleri görüp yaşarken sanki bizim için de zaman geçmek bilmiyordu. Sürekli korku içindeydik. Nihayet birkaç kez ısrarla başvuruda bulunduktan sonra, ortalık da biraz yatışınca, grubumuzdaki Malta şövalyesinin hatırına limanı kapatan zincirleri bir gece açtılar ve geminin çıkışına izin verdiler.

On İkinci Bölüm

Deniz Yolculuğunun Başlaması

Nihayet Tanrının yardımına güvenerek ve yüce himayesine sığınarak bu kan gölünden kendimizi kurtarıp, içimizde bu mazlum Hristiyanlara karşı büyük bir acıma duygusu ile oradan ayrıldık.

Ertesi gün gene Fransa krallığına bağlı bir kıyı kenti olan Tholon'a vardık. Gemimiz buradan kurşun, teneke vb mallar yükleyecekti.

[Marsilya katliamı hakkında düşünceler]

Akşama doğru rüzgâr dilediğimiz yönden esince, demir aldık ve oldukça iyi bir hızla yol katederek ertesi gün Cenova ile Korsika adası arasından geçtik. Sonra Sardinya adası gözümüzün önünde belirdi. Ama tam o sırada rüzgâr döndü ve şiddetlendi. Bu durumda bütün yelkenler indirilip sadece flok yelkeni bırakıldı. Bundan böyle gemi Tanrının yönetimine ve rüzgârın gücüne teslim edilmişti. En yakınımızda Korsika adası bulunduğundan, denizciler o adadaki bir limana sığınabilmemiz için ellerinden gelen gayreti sarf ettiler. Büyük uğraşlardan sonra ve birçok tehlikeler atlatarak nihayet her şeye kadir olan Tanrının yardımıyla bunu da başardık. Golffo di Nebbio adı verilen limanda St. Florentz kalesinin dibindeki nöbetçi kulesinin önünde demir attık.

Limana girerken nöbetçiyi top atışlarıyla selamladığımızda, karşı taraftan da aynı şekilde yanıt geldi. Demir attıktan sonra barçaları* denize indirdik ve birkaç kişi denizde yaşanan rahatsızlıkları üstümüzden atmak ve kendimize gelip dinlenmek için kıyıya çıktık. Nöbetçi kulesi yakınında karaya ayak bastığımızda, oranın kumandanı bize dostça seslenerek kim olduğumuzu ve hangi sebeple buraya geldiğimizi sordu. Onun sorularını yanıtladıktan sonra, yukarıdan bir merdiven indirtti (çünkü böyle nöbetçi kulelerinde, bizde de olduğu gibi, yer hizasında giriş kapıları yoktur). Aşağıya inerek bizi büyük bir sevinçle karşıladı, geldiğimize çok memnun olduğunu belirtti. Onun anlattığına göre, burası sapa bir yer olduğundan, limana nadiren bir gemi uğrarmış, bu yüzden de fazla hareket olmazmış.

* Altı düz nakliye gemisi –ç.n.

On Üçüncü Bölüm

Korsika ve Sardinya Adalarının Tanıtılması

Fransa kralı 1555 yılında Roma İmparatoru V. Karl'a karşı Türklerden yardım istediğinde, Türkler bu adayı ele geçirmişler, ama kısa süre sonra, kral ve imparator arasında barış yapılınca, daha önceki sahipleri olan Cenevizlilere geri vermişlerdi.

Korsika'da vaktiyle bir krallık bulunuyordu. Adanın yüzey şekli çok dağlıktır. Bol şarap, zeytinyağı, tuz üretilir, mercan çıkarılır, güzel atlar, iri köpekler ve başka hayvanlar yetiştirilir. Ayrıca burada dört boynuzlu, kuyrukları yağlı, yabani koyunlar bulunmaktadır. Bunlardan birkaç tane avladık ve bir kısmı ile limandaki nöbetçi kulesinin kumandanıyla birlikte kendimize ziyafet çektik, bir kısmını da bol baharatla salamura haline getirerek, daha sonra yolda yemek üzere gemiye götürdük.

Adanın nüfusu oldukça kalabalıksa da, Golffo di Rebbio'da birkaç nöbetçi kulesinden ve limanın dibindeki St. Florentz kalesinden başka şey yok. Buraları da gezdik, şarap, yumurta, soğan, taze ekmek ve gereksinim duyduğumuz şeyleri satın aldık. Kaledeki askerlerin çoğu, zorunlu hizmet yapan Almanlardı. Aslında adalardaki kalelerde görev almak çok sakıncalı. Çünkü insan istediği zaman buradan kolay kolay ayrılıp gidemiyor, kendisine ödenen paranın yarısından ya da hepsinden vazgeçse bile özgürlüğüne kavuşamıyor.

Bu limanda üç gün dinlenip uygun yönden esen rüzgârı bekledikten sonra, nihayet bir sabah gün ağarırken hava düzeldi ve Tremontana adı verilen rüzgâr esmeğe başladı. Biz de taze içme suyu gibi gereksinimlerimizi temin ederek gemimize döndük. Sonra top atışlarıyla limandan çıktık ve kendimizi Tanrıya emanet ederek yelkenleri açtık. Thirrheniyen [Tiren] denizine girip, İtalya ile Korsika adasının arasından geçerek Sardinya adasına doğru yol almaya başladık. [Yakınından geçtikleri bazı adalar hakkında bilgiler]

Akşama doğru Sardinya adasını uzaktan görünce ve rüzgâr da kuvvetlenince, yelkenleri artırdık ve böylece rüzgârın gücünden daha çok yararlanan gemimiz büyük bir hız kazandı.

Vaktiyle kendi kralları tarafından yönetilen Sardinya şimdi İspanya kralının egemenliği altında bulunuyor. Adayı İspanya kralının atadığı bir *Vice Re*, yani kral naibi yönetmektedir. Bu ada Korsika'dan daha büyük, güzel ve verimlidir. Fakat havası sağlığa hiç elverişli değildir. Bu nedenle kaptanımız buraya yanaşmak ve karaya çıkmak istemedi. Ama adanın verimli toprağında iyi cins şaraplık üzüm ve bol tahıl yetiştiriliyor, hayvancılık yapılıyor, peynir, tuz, zeytinyağı üretiliyor, narenciye ve başka meyveler de yetişiyor. Ayrıca ılıcaları da var. Bu adada bulunan ve Latince adı *Rabunculum* olan ot hakkında, yiyenin gülme nöbetleri geçirdiği ve sonunda gülmekten katılarak öldüğü rivayet ediliyor. Romalıların eskiden kullandıkları *Sardiniae risus* (Sardinya gülüşü) deyimi bugün de hâlâ kullanılmaktadır.

Sardinya halkı oldukça kavgacı bir yapıya sahip, üstelik çok da ilkel. Hâlâ yay kullanıyorlar. Adanın uzunluğu 220, genişliği 98, çevresi 500 mil. Afrika'daki Tunus şehrinden 130 mil mesafede olduğundan, daima Türklerin ve Arapların saldırısına uğrama tehlikesi ile karşı karşıya bulunuyor. Kutsal Roma imparatoru Şarlken, Tunus'u kuşatmak istediğinde, donanma ve ordusu için buradan asker toplamış ve kitapların yazdığına göre de başarıya ulaşarak Tunus'u işgal etmişti.

Geceye doğru, Sardinya'ya yaklaştığımızda, rüzgârın şiddeti ile sürüklenip ansızın kayalara çarpmamak için, büyük yelkenler indirildi ve sadece flok yelkeni ile yola devam edildi. [Montekristo adası hakkında bilgi]

Sardinya adasını biraz geride bırakıp açık denize doğru ilerlediğimizde, birden öyle müthiş bir fırtına çıktı ki, gemimiz dalgaların gücüyle istemediğimiz bir yöne doğru sürüklenmeğe başladı, sonunda Berberistan sahiline yaklaştık. Bu durum bizi çok korkuttu, çünkü gemimiz her an denizdeki kum sığlıklarına oturabilir veya bu yörelerde devamlı dolaşan korsanlarla karşılaşabilirdik.

On Dördüncü Bölüm

Afrika Sahillerinde Esen Şiddetli Fırtınanın Bizi Tunus Krallığının Yakınlarına Atması

O gün ve sonraki gece fırtınayla ve denizin korkunç dalgalarıyla boğuşup büyük korkular yaşadık. Gün ağarınca dümdüz bir sahil gözümüzün önünde belirdi. Gemiciler burayı hemen tanıdılar ve bize buranın Afrika'nın bir bölümü olduğunu, Tunus'un yakınlarında bulunduğumuzu açıkladılar. Giderek sahile yanaştığımızda, vaktiyle çok büyük ve güçlü bir şehir olan Kartaca'nın harabeleri göründü. Kartaca, dünyanın yaradılışının 3980'inci yılında kurulmuş ve 700 yıl boyunca büyük gelişmeler göstermiştir. Sonunda dünya egemenliğini elde etmek için yarıştığı Romalılar bu kenti ele geçirip tahrip ettiler. (Buna dair birçok kitap yazılmıştır, özellikle Tito Livio'nun bu konuda yazdıkları okunmaya değer.)

Bulunduğumuz bu zor durumda, karaya yanaşmaktan başka bir çözüm yolu yoktu. Böylece Tunus'tan 10 mil mesafede, Kartaca Burnu'nun çok yakınlarında iyi korunmuş ve güzel bir kale olan Bizerte önünde demir attık. Buradan o muazzam Kartaca şehrine ait daha çok kalıntı görülüyordu. Ama karaya çıkmadan önce Arapların saldırısını önlemek için Fransa krallığının armasını taşıyan bayraklar direğe çekildi.

Bizerte'de demir atar atmaz, kalenin kumandanına kendimizi tanıtmak ve pasaportlarımızı göstermek üzere barçalarımızı denize indirecekken, bir de baktık ki kale kumandanı, kim olduğumuzu, nereden gelip nereye gideceğimizi araştırmak üzere gemimize bir fırkata* gönderiyor.

Onların dilini biraz bilen kaptanımız öne çıkıp, Venedik'e gitmek üzere Fransa'dan hereket etmiş olduğumuzu, denizde fırtınaya yakalandığımızı ve yolumuzdan saptırıldığımızı, amacımız olmadığı halde bu sahile sürüklendiğimizi, rüzgâr uygun yönden eser esmez buradan ayrılıp gene yolumuza devam edeceğimizi anlattı. Ayrıca gerektiğinde pasaportlarımızı da gösterebileceğimizi sözlerine ekledi.

* 10-17 oturaklı tekne –ç.n.

Araplar bizden bu bilgileri alınca, komutanlarına iletmek üzere gemiden ayrıldılar, ama kısa süre sonra tekrar gelip, kaptanımızın Tunus Paşası'na kendini bizzat takdim etmeden ve ondan ayrıca bir pasaport almadan gemisiyle denize açılamayacağını bildirdiler. Kendilerine bu konuda kesin emir verildiğini de sözlerine eklediler.

Gemimizin kaptanı bu cevap karşısında çok sıkıldı. Çünkü bu işlemler yüzünden seyahatimizin bir süre engelleneceğini ve bu aç gözlü barbarların, yüklü rüşvetler almadan bizi serbest bırakmayacaklarını biliyordu. Çaresiz, barçalarımızı denize indirdik ve kaptanımızla birlikte ben ve başka bir yolcu, Bizerte kalesinin en üst yetkilisi ile konuşmak üzere sahile yollandık.

Karaya çıkar çıkmaz, kaptanımız âdet olduğu üzere komutanı selamladıktan sonra, bir miktar düka takdim etti ve yolcularının da doğma büyüme Fransız olduğunu belirterek, Fransa krallığının Türk hükümdarı ile yapmış olduğu anlaşma gereğince, bizi yolumuzdan daha fazla alıkoymamasını rica etti.

Komutan armağanı kabul ettikten sonra, bize yolumuza devam etme iznini vermeye şu sıralarda yetkili olmadığını, ama işimizin görülmesi için, hizmetkârlarından birini, gereken pasaportu temin etmekle bizim gözlerimizin önünde görevlendireceğini söyledi. Gemimizin kaptanı bu cevabla yetinmek zorunda kaldı ve bundan sonra olacakları beklemek üzere tekrar gemimize döndük.

Kısa süre sonra Bizerte komutanının fırkatası, içinde bir yeniçeri olduğu halde gemimize yanaştı. Yeniçeri bize pasaportlarımızı temin etme emrini aldığını ve bunun dışında da her türlü yardımı yapmağa hazır olduğunu, ama önce bu hizmetlerinin karşılığının ödeneceğinden emin olmak istediğini söyledi. Bunun üzerine gemimizin kaptanı ona iki düka vereceğini vaat etti, o da buna razı oldu.

Kaptanımız fazla tereddüt etmeden bir parça Felemenk keteni ve başka eşyalar getirip bana gizlice teslim etti, bunları Paşa'ya armağan etmemi tembihledi. Neyse ki talihimiz yaver gitti. Deniz de sakindi. Kürek çekerek hızla ilerleyebiliyorduk. Goleta kalesinin yakınlarındaki dar boğazdan geçerken, yeniçeri oradaki nöbetçilere, bizi alıkoymamaları için seslen-

di. Böylece kısa sürede Tunus'a vardık ve karaya çıktık. Şehrin kapılarında gayet sıkı nöbet tutulmaktaydı. Yeniçerinin peşinden bu nöbetçilerin arasından geçtik ve hükümdarın vekili olan Paşa'nın veya komutanın evinin önüne geldik. Yeniçerinin haber vermesi üzerine kaptanımız içeri çağrıldı. Orada pasaportları gösterdi ve Türk hükümdarının Fransa kralı ile yaptığı anlaşmayı öne sürerek, serbest geçiş izni verilmesi ricasında bulundu. Bu vesile ile yanında götürdüğü Felemenk ketenini ve diğer hediyelik eşyayla birlikte birkaç düka da sundu. Komutan bu hediyeleri bir uşağı vasıtasıyla teslim aldı sonra pasaportlarımızı, özellikle Aix'deki eyalet valisinden aldığımız belgeyi gözden geçirdi, tercümanı vasıtasıyla da yolcuların arasında Malta Şövalyesi bulunup bulunmadığını sordurdu. Kaptanımız bu soru karşısında büyük bir endişeye kapıldı, fakat hiç belli etmeden cesaretle gemide sadece ticarethane görevlilerinin bulunduğunu, bunların da efendilerinin işlerini halletmek için Venedik'e gitmek niyetinde olduklarını söyledi.

Bunun üzerine komutan, kaptanın pasaportunu vermeden ona çıkmasını söyledi, yeniçeriyi ise yanında alıkoyarak gemideki durum ve yolcuların nasıl insanlar olduğu hakkında ondan bilgi aldı. Kısa süre sonra bizi yeniden yanına çağırdı ve kaptanımıza ısrarla, gemisinde Malta Şövalyesi bulunup bulunmadığını sordu. Ama kaptan gene böyle bir yolcunun bulunmadığını söyleyerek, daha önce de yaptığı gibi, bize serbestçe geçiş pasaportu verilmesi için ricada bulundu. Sonunda Paşa, Arapça harflerle yazılmış ve üstünde kendi mühürü basılı bir mektup vererek bizi azat etti. Ama ek olarak birkaç düka daha ödememiz gerekmişti.

İşlerimizi hallettikten sonra oradan çıkıp, taze et, hurma, nar, ekmek ve yolda ihtiyaç duyabileceğimiz başka şeyler de satın alıp hemen fırkataya döndük. Geç vakit gemimize vardık. Arkadaşlarımız bize kavuştuklarına çok sevindiler.

Bütün krallığa ismini vermiş olan Tunus şehri, büyük, güçlü ve muhkem bir kent. Hareketli ticaret hayatıyla da tanınıyor. Imparator Şarlken şehri Türklerin elinden alıp tekrar eski kral sülalesine geri verdiyse de, onlar Türklerin güçlü saldırıları karşısında kenti ellerinde tutamamışlar ve bu yüzden de Tunus bugün gene Türklerin egemenliği altına geçmiş bulunuyor.

Gemimize vardığımız zaman, yeniçeri de bizimle birlikte güverteye çıktı. Kral vekilinin emri üzerine yolcuları ve beraberlerinde getirdikleri giysileri görmek istediğini söyledi. Bu isteği bizi çok heyecanlandırdı, çünkü Malta Şövalyelerinin giysilerindeki haç işaretinin yol arkadaşımızı ele vermesinden korkuyorduk. Ama büyük bir talih eseri olarak şövalyenin yanında yalnız yol giysisi vardı. Herhalde kendisini bekleyen tehlikeyi bildiği için tedbirli davranmıştı.

Aslında yeniçerinin amacı sadece bizden biraz daha fazla armağan koparmaktı. Kaptanımız ona iki düka daha verdi. O da buna memnun olarak, aldığı emir doğrultusunda, yanımızda Malta Şövalyesi bulunmadığını Paşa'ya bildireceğini söyledi. Bize hayırlı yolculuklar dilerken, yolcuların da kendisine bir armağan vereceğini ümit ettiğini belirtti. Bunun üzerine bütün yolcular ona iki düka daha armağan ettiler. O da bunları teşekkürlerle alıp teknesine bindi ve komutanına rapor vermek üzere Bizerte'ye geri döndü.

Nihayet hem yeniçeriden, hem de daha fazla sorgulanmaktan kurtulduğumuza çok sevinmiştik. Ama aramızda en çok sevinen Malta Şövalyesiydi, çünkü bir terslik olsaydı, bundan en çok etkilenen o olacaktı. Üstelik durum kaptanımız için de sakıncalı olabilirdi.

Biz pasaport ve izin işlemleriyle uğraşırken, gemiciler yelkenleri onarmış ve kurutmuşlar, gemiye taze içme suyu almışlardı.

On Beşinci Bölüm

Sağ Salim Malta Adasına Varışımız

İkinci nöbet değişiminden sonra yeniden güneyden esen bir rüzgâr çıktı. Bu bizim izleyeceğimiz rotaya çok elverişli olmakla beraber, kum birikintilerine rastlamamak için, bir an önce sahilden uzaklaşmak zorundaydık. Nihayet açık denize çıktık. Burada rüzgâr giderek daha kuvvetli esmeğe başladı ve bize öyle bir hız kazandırdı ki, ertesi gün Sicilya adasındaki muazzam Etna dağı ufukta göründü. Gemiciler deneyimli olduklarından, onu hemen tanıdılar ve bizi ertesi sabah Tanrının yardımıyla Malta adasına çıkarabileceklerini umduklarını müjdelediler. Nitekim Tanrının Lütfuyla bunu başardık. Sabahın erken bir saatinde, arazisinde yüksek dağlar bulunmasa da, bembeyaz kayaları nedeniyle uzaktan kolay seçilebilen Malta adasını büyük bir sevinç içinde gördük. İki saat sonra da adanın kalesini bile ayırt edebilecek kadar kıyıya yaklaşmıştık. Limana girerken hemen Fransız armasını taşıyan bayraklar direğe çekildi ve top atışlarıyla adayı ve limandaki kaleyi coşkuyla selamladık.

Malta adasında, St. Elmo kalesinin nöbetçileri uzakta gördükleri ve adaya doğru dümen kırdığını fark ettikleri gemileri hemen haber verme emrini almışlardır, hem de direğe çektikleri bayrakların sayısını, kaç tane gemi olduğunu, doğudan mı, batıdan mı, yoksa başka bir yönden mi geldiklerini, kısacası bütün ayrıntılarıyla bildirmek zorundadırlar. Böylece ne zaman, nereden kaç geminin limana girdiği konusunda halka bilgi verilir, insanlar bu duruma göre yeni bir şeyler görmek ve işitmek için limana koşarlar. Özellikle Fransa'dan gelen yabancı gemilerin limana girmeleri onları çok sevindirir, çünkü sonradan öğrendiğime göre adadaki şövalyelerin çoğu Fransa'dan gelmeydi ve elbetteki memleketlerindeki yakınlarının durumunu merak ediyorlardı. Nitekim bizim gemimiz de limana girdiğinde, efendimin erkek kardeşinin adamlarını hemen orada bulabildim. Bunları daha Fransa'da kaldığım zamandan tanıyordum. Aralarında bir de Hans Georg von Gerssdorff adında bir Alman da vardı, onunla da vaktiyle Fransa'da tanışmıştım. Onları görünce çok sevindim ve onlar da beni tanıyınca

fazlasıyla memnun oldular. Karaya ayak basar basmaz beni dostça karşıladılar ve efendilerinin yanına götürdüler.

Fransa'daki efendimin öz kardeşi olan Romaigne & Bellecroyx kumandanı Monsieurs de Chammesson'un konağına vardığımızda, o da beni büyük bir memnuniyetle karşıladı. Bana birçok sorular sordu, hem kardeşleri hakkında bilgi istedi hem de bütün Fransa krallığındaki durumu ve olayları anlattırdı.

Ona erkek kardeşinin selamlarını ve bana emanet ettiği mektubu teslim ettim, ailesi hakkında haberler verdim. Ayrıca da Fransa'daki savaş tehlikesinden söz ederken, Marsilya'da tanık olduğumuz kanlı olayları da kısaca anlatmaktan kendimi alamadım. O bunu büyük bir şaşkınlık içinde dinledi, ama kardeşinin mektubunu okuduktan sonra gene keyfi yerine geldi.

Ertesi gün yukarda sözünü ettiğim genç asilzade Hans Georg von Gerssdorff beni Cita Nova, yani Yeni Şehir'e götürdü. Aslında buraya, uzun ve zorlu bir kuşatmanın ardından şehri yeniden inşa ettiren Büyük Usta'ya* izafeten Valetta da deniyor. Orada Alman şövalyelerinin kaldığı hana gittik. Onlara Almanya hakkında haberler vereceğimi umduklarından, beni hepsi büyük bir sevinçle karşıladılar. Ama ben onlara Almanya'dan ayrılalı neredeyse dört yıl olduğunu söyleyince, başka konulardan bahsettik.

Tekrar efendimin evine döndüğümde, Fransa'dan beni buraya getiren geminin kaptanı ile karşılaştım. O, ertesi gün Venedik'e gitmek üzere Malta'dan ayrılacağını, eğer yolculuğa devam etmeye niyetim varsa, beni bedava olarak götürebileceğini söyledi.

Gerek sekreter Carré, gerekse şövalye ve üç uşağı Malta'da kalacaklarından, gemide yeterince yer olduğunu açıkladı. Bu teklif karşısında, yolculuğa devam etmek hevesine kapıldımsa da yeni efendim buna karşı çıktı. Beni öyle çabuk salıveremeyeceğini, önce onunla birlikte bir veya iki yolculuğa katılmamı arzuladığını, eğer başka ülkeleri görmeye meraklıysam, ilerde, memleketime döneceğim zaman Venedik'e uğrayabileceğimi söyledi. Böylece Malta'da kalmaya ve olacakları beklemeğe karar verdim.

* 1557'de Malta Şövalyeleri'nin en büyük yöneticisi olan Jean Parisot de Valete –ç.n.

O dönemde Malta kadırgalarından beşi Korfu'ya yağma seferine çıkmışlardı. Paskalya yortusundan sonraki hafta bu gemiler zengin ganimetler yüklemiş olarak Levant denen gün doğusu yönündeki ülkelerden döndüler ve bayraklarını dalgalandırarak, top atışları, borazan sesleri arasında limana girdiler. Ele geçirdikleri düşman bayraklarını da gemilerin arkasından denize sarkıtarak sürükleye sürükleye getiriyorlardı.

Fakat geldikleri doğu adalarında genel olarak salgın hastalıklar yaygın olduğundan, şövalyelerin ve hizmetlilerinin şehire girmesine izin verilmedi. Gemiler başka bir limana girdiler ve yolcuları orada kayaların üzerindeki alanda konaklamak zorunda bırakıldılar. Şövalyeler çadırlarda barınırken, diğerleri kendilerine sığınabilecekleri bir yer ayarladılar. Yiyecek, içecek gibi gereksinim duyabilecekleri her şey de oraya gönderildi.

Kadırgalar seferden döndüklerinde, tutsak olarak 400 kadar zenci ve 30 yeniçeri getirmişlerdi. Bunlar Valetta şehrinin karşı tarafındaki Burg'a götürülüp orada hapsedildiler. Şövalyeler bu kesimde oturmuyorlardı.

Soylu bir aileden gelen Baron von Sternberg de bu sefere katılmış ve yolda hastalanmıştı. Bütün ricalarına ve yalvarmalarına karşın onu da o hasta haliyle açık araziye gönderdiler. Çok güçsüz olduğu için orada can verdi. Bunu da üzülerek kaydetmek isterim. Ama bu düzen öyle sıkı uygulanıyordu ki, doğu ülkelerinden gelen hiç kimse, hatta en üst düzeydeki düklerden biri bile olsa, şehre girip orada konaklamasına izin verilmezdi. Böylece de veba hastalığının adaya taşınıp halka bulaşması önleniyordu.

On Altıncı Bölüm

Biz de Sefere Çıkıyoruz

Kadırgaların gelişinden kısa bir süre sonra, efendim beni yanına çağırdı, bana iyi cins bir tüfek verdi ve tasarladığı yolculuk sırasında ihtiyacım olabilecek başka eşyalar da hediye etti. Birlikte Malta Şövalyelerinden Dük d'Aumale'a ait kadırgaya bindik ve adadan 40 Alman mili mesafede bulunan Afrika'ya doğru yola çıktık. Burada çok güzel eski eserler, mermerden yapılma sarnıçlar, anıtsal kapılar, sütunlar, bina harabeleri görülebiliyordu.

Karaya yakın seyrederken, biraz uzağımızda, içinde Ak Araplar bulunan iki karamürsel* teknesine rastladık. Toplarımızı ateşleyerek onlara saldırdık. Araplar kendilerini daha iyi savunabilmek için birbirlerine yaklaşınca, efendim topçubaşına, gemilerden birini topa tutarak batırmasını emretti ve bu emri yerine getirildi. Öbür gemidekiler, refakatlerindeki teknenin parçalanarak batışını ve arkadaşlarının içine düştükleri korkunç tehlikeyi görünce, bütün cesaretlerini kaybettiler ve bize hiç karşı koymadan teslim oldular. Böylece takriben 80 Arabı tutsak olarak kadırgamıza aldık, başlarına nöbetçi olarak birkaç asker ve gemici diktik, sonra tekneyi kadırgamızın arkasına bağlayarak Malta'ya döndük. Yola çıkışımızdan birkaç gün sonra tutsaklarla geri gelmemiz büyük bir sevinçle karşılandı.

Eski bir geleneğe göre ve tarikatın adilane kuralları gereğince, sefer sırasında ele geçirilen tutsakların ve ganimetin, yani eşya ve ticari malların yüzde onu Sen Jean tarikatı yönetiminin hazinesine teslim edilirdi.

Bu olaydan kısa bir süre sonra Şövalye Dük d'Aumale, tarikatın başkanı Büyük Usta ve meclis üyeleri tarafından Malta kadırgalarının başkumandanlığına seçildi. Ama Dük henüz çok gençti ve savaşta, özellikle deniz savaşlarında hiç deneyimi yoktu. Herkesin saygısını kazanmış olan efendim Monsieur de Chamesson, diğer şövalyelere kıyasla daha deneyimli olduğu ve genç yaşından beri deniz savaşlarına katıldığı için, denizi, limanları, ha-

* Metinde *Carmussal* olarak adı geçen gemi Osmanlılar'ın "karamürsel" dedikleri tekne tipidir –ç.n.

ritaları, pusula kullanmayı, rüzgârın özelliklerini ve buna benzer daha birçok konuyu çok iyi bildiği gerekçesiyle genç şövalyenin yaverliğine atandı.

Efendim bana bu yolculuğa katılmayı teklif edince onu reddedemedim. Böylece tarikata ait dört kadırga ile başkumandan Şövalye d'Aumale'a ait bir kadırga için yol hazırlığına başlandı. Gemilere erzak, cephane ve daha birçok gerekli malzeme yüklendi, yeni tayfalar işe alındı ve yolculuğa çıkmaya hazır olmalarını herkese haber vermek amacıyla başkumandanın gemisine özel bayraklar çekildi.

Böylece 1585 Mayısında gemilere doluştuk ve top atışlarıyla Malta kalesini, orada bıraktığımız dostlarımızı kutsayıp Tanrıya emanet ettikten sonra denize açıldık. Daha o akşam, geçmişte havarilerden Aziz Paul'un o civarda uğradığı deniz kazasından ötürü adının verilmiş olduğu limana vardık. Bu limanın yakınlarında çok ferahlatıcı suyu olan güzel bir kaynak vardır ki, o da Aziz Paul'un adıyla anılmaktadır. Köleler ve askerler gemideki fıçıları bu kaynaktan doldurdular. Adada fazla kaynak ve kuyu bulunmaz, şehirlerde, mutfak ve temizlik işlerinde sarnıçlarda biriktirilen yağmur suları kullanılmaktadır.

Geminin su ihtiyacı sağlandıktan sonra karadan biraz uzaklaşarak denize açıldık. ve orada demir atıp yemeğimizi yedik. Akşam ibadetinin arkasından herkes uykuya çekildi. Sadece tayfalardan ve askerlerden bazıları nöbet tutmakla görevlendirildi. Gün ağarırken gökyüzü o güzel kızıllığa bürününce, dört kadırganın borazancıları yeni bir günün başladığını müjdelediler. Köleler de her zaman yaptıkları gibi, sevinç naraları ile kaptan gemisini selamladılar. Borazancılar hiç aksatmadan onlara yanıt verdi. Sabah duasından sonra, kaptan gemisi yelkenlerini açarak gün doğusu yönünde yol almaya başladı ve Afrika'yı sağ tarafına aldı. Kaptan gemisi rotasını belirleyince, diğer kadırgalar da onu izlediler.

Malta'da geçerli olan bir geleneğe göre, emrine kadırgalar verilen bir kumandana denize açılırken, nereye gitmesi gerektiğine dair emirlerin yazılı olduğu kapalı bir zarf teslim edilir. Yani ilk yola çıkışında, nereye gitmesinin emredildiğini kendisi de bilmez. Bu uygulamanın amacı, gemilerin hedefinin muhbirler tarafından düşmana bildirilmesini ve bazı önemli girişimlerin boşa gitmesini önlemektir.

Malta'dan ayrılışımızın ikinci günü uzaktan muazzam ve iyi korunan bir şehir olan Trablus'u gördük ve sabahın erken saatlerinde onun açıklarından geçtik.

Trablus ticaret hayatının hareketliliği ve çeşitli el sanatlarıyla ün salmıştır. Bir vakitler Sen Jean tarikatı şövalyeleri Rodos adasını terk edince, burayı ele geçirmişlerdi. Kutsal Roma İmparatoru Şarlken 1511'de Trablus'u fethettikten sonra korumaları koşuluyla tarikat mensuplarına vermişti. Ancak 1551 yılında Türkler, kısmen silah gücüyle, kısmen de hile yoluyla kenti tarikatın elinden aldılar. Bu olaylar üzerine birçok kitap yazılmıştır.

Rüzgârın yardımıyla Trablus'un önünden geçip onu gözden kaybedinceye kadar uzaklaşınca, açık denizde Kandiye* [Girit] adasına doğru sürüklenmemek için biraz kıyıya yaklaştık. Çünkü kısa süre önce Malta kadırgalarıyla bu adanın sahibi olan Venedik kadırgaları arasında kanlı ve çetin bir çatışma olmuş ve Maltalılar bundan çok zararlı çıkmışlardı. O zamandan beri Malta ile Venedik arasında büyük bir düşmanlık gelişmişti.

Biz Kandiye ile Afrika arasında seyrederken karadaki çöl tepeleri üzerinde develeri ve eşekleriyle birlikte ilerleyen büyük bir insan kalabalığı gözümüze ilişti. Buna çok şaşırdık ve merak ettik. Deneyimli şövalyeler ve denizciler bize bunu şöyle açıkladılar: Her yıl mayıs ayının belirli bir döneminde Cezayir, Tunus, Trablus ve Barbarlara ait daha başka yörelerden binlerce Müslüman Arap ve Habeş, Afrika'dan geçerek, Tatarlar ve Türkler de Asya'dan ve Avrupa'dan gelerek, Mısır'da büyük Kahire kentinde toplanıp, taparcasına sevdikleri peygamberleri Muhammet'in kabrini hep birlikte ziyaret etmek üzere hazırlık yaparlarmış.

Gemimiz rüzgârın etkisiyle çok hızlı yol aldığından, onları kısa zamanda geride bıraktık. Böylece yolculuğumuzun altıncı gününde sarp bir dağ silsilesinin hizasına geldik. Burada çok güzel bir de liman vardı. Cappo Bonandrea adındaki bu limanı gemiciler ve şövalyeler gayet iyi tanıyorlardı. Limanın bağlı olduğu ülkenin başkenti ise deniz kenarında olmayıp dağların arasındaydı.

* Girit adasının o çağda, adadaki Kandiye kentinin adıyla da anıldığı anlaşılıyor –ed.n.

On Yedinci Bölüm

Vahşi Afrikalıların Diyarına Ulaşıp, Mısır Dolaylarına Gidişimiz

Afrika'nın bu bölgesinde gayet vahşi bir halk yaşamaktadır. Zaman zaman bunların dağlarda çırılçıplak dolaştıkları görülür. Bu yörede suyu çok iyi olan bir kuyu bulunduğundan, sahile yanaşıp geminin içme suyunu ve imkânlar elverirse yiyecek ihiyacımızı da temin etmeye karar verdik. Karadaki vahşiler bizim kıyıya yanaştığımızı görünce, mağaralara ve çalıların arasına saklanarak gözden kayboldular. Ama Monsieur de Chammesson onların davranış biçimleri hakkında eskiden beri bilgi sahibi olduğundan gemilere beyaz bayrak çekilmesini emretti. Bunu herhalde barış işareti olarak kabul etmiş olacaklar ki bayrakları görür görmez tekrar ortaya çıktılar.

Biz bu arada su doldurmak için barçalarla sahile yanaştığımızda, keçi ve koyunlarını önlerine katıp yanımıza getirdiler ve askerlerin, gönüllü savaşçıların eski, yıpranmış elbiseleri karşılığında değiş tokuş usulüyle bize teslim ettiler. Bazı Maltalılar Afrika dilini biraz öğrenmiş olduklarından onlarla anlaşabiliyor, pazarlık yapabiliyorlardı. Böylece vahşiler verdikleri malın karşılığında eski, paralanmış bir palto veya pantolon, hatta sadece bir gemici başlığı bile aldıklarında, onu kapıp sevinçle dağlara doğru koşarak gözden kayboluyorlardı. Bir aralık ata binmiş bir sürü çıplak adam daha ortalıkta belirdi. Bunlar ellerinde uzun mızraklar tutuyorlardı. Aralarında bu ülkenin kralının oğlu da bulunuyordu. Kumandanımız Dük d'Aumale bunu haber alınca, bu fakir halkın sefil durumuna çok acıdı ve o halkın dilini bilen efendim aracılığıyla kralın oğluna ipekli uzun bir giysi armağan etti. O da bu değerli hediyeyi teşekkür ederek aldı ve sevinç içinde koşa koşa dağlara doğru uzaklaştı, hizmetkârları olan diğer atlılar da peşinden gidip ortadan kayboldular. Onların bu hallerine hepimiz çok güldük.

Gemilere taze içme suyu alındıktan sonra, askerler ve köleler değiş tokuş usulüyle aldıkları hayvanları pişirerek ya da kızartarak karınlarını doyurdular. Gemilere dönmeye hazırlandığımız sırada, daha önce de sözünü ettiğim 40 kadar çıplak atlı, aldıkları elbiseleri giymiş olarak geri geldiler.

Aralarında bulunan kralın oğlu, kendisine armağan edilen ipekli kaftana bürünmüştü. Arkasından da atı üzerinde, çıplak bedenine kaba dokunmuş bir kumaş parçası sarmış olan kral geliyordu. Kumandana minnettarlıklarını belirtmek için, beraberlerinde getirdikleri iki zenci kızı ona armağan etmek istediklerini açıkladılar. Oysa kumandan, kızları istemediğini, gerek kendisinin, gerekse diğer şövalyelerin hiçbir şeye ihtiyaçları olmadığını belirterek, sadece ilerde de buraya geldiklerinde taze içme suyu alabilmelerine güvence verilmesini talep etti. Yaşlı kral ve genç oğlu, onlarda en büyük yemin anlamına gelen bir baş hareketiyle bize bu konuda söz verdiler.

Rüzgâr tekrar bize uygun yönden esmeye başlayınca, borazancı herkesi gemiye çağırdı. Demirler alındı ve gemiler rüzgârı yakalayabilecek duruma getirildiler. Sonra yelkenler açıldı ve Tanrının izniyle yeniden doğuya doğru yol almaya başladık. Fakat açık denize çıkmayıp daha çok kıyı hizasında ilerlemeyi yeğledik.

Üç gün sonra bir limana girdik. Burası Libya'ya ait, gemicilerin Port Soliman adını verdikleri, Afrika'nın bir bölgesi olan Sirenayka'ya yakın bir limandı. Kumandanımız fırkataları denize indirterek, bir grubu taze içme suyu temin etmek için kıyıya yolladı. Ama su bulunamadığından boş fıçılarla geri döndüler. Oradan ayrılıp ertesi gün düzlük bir sahile yanaşıldı ve gene kalabalık bir grup fırkatalar ve barçalarla su almaya gönderildi. Kıyıda dört köşe bir yapının duvarlarını görmüş ve bunun bir sarnıç olabileceğini veya civarında su bulunabileceğini tahmin etmiştik. Oysa umutlarımız gene boş çıktı. Bu nedenle bazıları kuyu kazmaya başladılarsa da, sadece tuzlu su çıkarabildiler. Bunu da içmek mümkün değildi. Böylece gene taze içme suyu alamadan yolumuza devam etmek zorunda kaldık. Başkaptanımız, kumandan adına bize suyu çok hesaplı kullanmamızı emretti. Aksi halde su sıkıntısı çekebileceğimizi söyledi.

Yolumuza devam ederken, sahilde gene yaya ve atlı bir kalabalığın ilerlediğini gördük. Kumandanın emri üzerine, Afrika dilini ve Türkçeyi bilenlerden bir grup, Türk kıyafetlerine bürünüp başlarına da sarık bağlayarak bir fırkata ile sahile gönderildi ve kendilerine, bu kimselerden nerede bulunduğumuza ve denizde gemi görüp görmediklerine dair bilgi edinmeleri tembih edildi. Ama Afrikalılar, fırkatadakilerin karaya çıkmaktan

kaçındıklarını fark edince onlara güvenemediler. Sonuçta sadece Mısır'ın İskenderiye kenti yakınlarında bulunduğumuzu öğrenebildik. Bunun üzerine fırkatalar gene kadırgamıza döndüler.

Gemiciler ve Kaptan de Chammesson, deniz haritalarını inceleyerek Mısır'ın yakınlarında olduğumuzu saptayınca, geceleyin karanın yakınlarından ayrılıp açık denize doğru ilerleme emrini verdi. Bütün kadırgalara fırkatalar yollanarak, nöbetçilerin çok dikkatli olmaları ve sıkı düzeni korumaları tembih edildi.

On Sekizinci Bölüm

Türk Gemilerini Görüp Saldırıyoruz ve İki Gemi Ele Geçiriyoruz Ama Bu Bizim Felaketimize Neden Oluyor

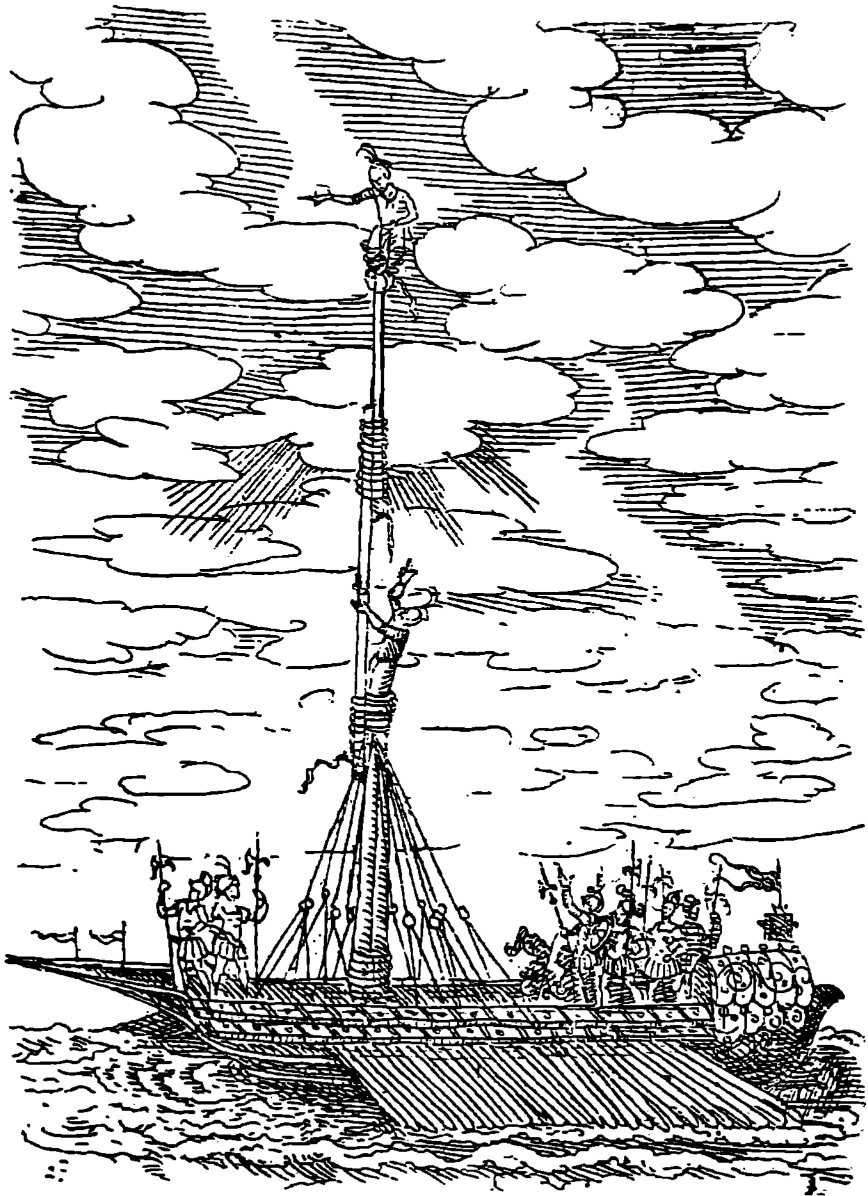
İtalyanlar "deniz tıpkı balta girmemiş bir orman gibidir" der, yani çoğu kez bir gemi, yakınından bir başka geminin geçtiğini fark etmez. Maltalılar böyle bir duruma düşmemek için gemideki serenlerden* birine bir denizciyi bağlarlar, sonra onu gemi direğinin tepesine ulaşana kadar yükseltip dik duruma getirirler ve direğe sıkıca tuttururlar. Resimde görüldüğü gibi buradan tıpkı bir kuleden bakarmışcasına 40 millik bir çevreyi incelemek mümkün olur.

İşte, sabahın erken saatlerinde kaptan gemisinin orta direğine böyle bir gözcü bağlandı ve etrafı gözetleyip ufukta bir gemi gördüğünde haber vermesi tembih edildi. Nitekim az sonra gözcü yukardan "vasselli, vasselli" [gemi, gemi] diye bağırmaya başladı. Nasıl bir gemi gördüğü sorulduğunda, yanıt olarak yuvarlak bir gemi veya yuvarlak yelkenli gemi anlamında "vasseli rundi" diye seslendi. Bu haber üzerine gözcü direkten indirildi ve kumandanın yaveri bir fırkattaya binerek, birer birer kadırgalara yanaşıp mürettebata, gemiye saldıracaklarını, çatışma için topları ve silahları hazır tutmalarını, düşmana karşı mertçe dövüşmelerini emretti.

Sabah duasından sonra, kadırgaların ön kısımlarına ve yan taraflarına tahtalarla paravanalar çakıldı. En ön saflara şövalyeler ve yüksek rütbeli kişiler dizildi. Sonra askerler topların yanlarındaki mutat yerlerine geçtiler. Türklere karşı daha güçlü bir mücadele verebilmek için tutsakların da bağları çözüldü ve bonavolio adı verilen savaş gönüllüleriyle birlikte çatışmaya katılabilmeleri için silahlandırıldılar.

Türk gemilerinin dağınık bir durumda denizin üzerinde sallanarak rüzgâr beklediklerini görünce, bizim kadırgalarımızda kürekler devreye girdi ve hızla düşmana yaklaştık. İlk önce başkaptan iki kadırgayla gemilerden birini topa tutarak saldırdı. Düşman gemisi de aynı şekilde top ateşiy-

* Yelken açmak veya işaret çekmek için kullanılan yatay gönderler –ç.n.

Galeere mit Espion.

le karşılık vererek savunmaya geçti. Bu arada kadırgalar düşman gemisine öyle yaklaşmışlardı ki, askerler Türk gemisine atlamaya ve karşılarına çıkanı silahlarıyla yere sermeye başladılar. Her ne kadar Türkler kendilerini büyük bir azimle savundularsa da sonunda alt edildiler ve hayatta kalanlar gemileriyle birlikte bize teslim oldular.

O iki kadırga düşman gemisi ile uğraşırken ve esir edilen Türkler de kadırgalara götürülürken, bizim kadırga da, büyük bir karamürsel teknesi olan öteki gemiye saldırdı ve ona top ateşiyle daha başlangıçta büyük zarar verdi. Bizim kadırganın *Canon de Cursia* topu o geminin yelken direğini ikiye böldü ve ayrıca gövdesinde iki büyük yara açtı. Buna mukabil Türkler oklarıyla, silahlarıyla bize şiddetle karşılık verdiler ve bizim dikmiş olduğumuz paravananın büyük bir kısmını yıktılar. Savaşçılarımızın pek çoğu yaralandı, ama ölen olmadı.

Biz böyle savaşırken, adına Kara Kadırga denilen başka bir kadırga yardımımıza yetişti ve düşman gemisine öbür tarafından saldırdı. Bu bize cesaret verdi ve biz de daha büyük bir şiddetle düşmana saldırmaya başladık. Bizim kadırgamız nihayet düşman gemisine iyice yaklaşarak baş tarafıyla ona çarptı. Bu durumda savaşçıların çoğu ön tarafa doğru koşup Türk gemisine atlamaya hazırlandılar. Fakat bu sefer de geminin baş tarafına o kadar büyük bir yük bindi ki, o kısım koptu ve savaşçıların pek çoğu denize düştü. Boğuşmanın şiddetinden herkes kendi can derdine düştüğü için, kimse onlara yardım edemedi ve hepsi boğuldular. Denize düşenlerin arasında benimle birlikte kısa süre önce Fransa'dan gelmiş olan Şövalye Monsieur Maidle'in de bulunduğunu gördüm. Ona tutunabilmesi için hemen bir halat attımsa da, şövalye çok şişman ve iri yapılı bir adam olduğundan ve üstelik başında demir miğfer, üzerinde de demir bir zırh taşıdığından, bu yükün etkisiyle ne yazık ki sulara gömüldü.

Öbür kadırgalar da düşman gemisini sıkıştırınca, bizim Kaptan yüksek sesle *Vive la France, Vive la France* [Yaşasın Fransa!] diye bağırdı. Çünkü o bir Fransızdı ve emrinde birçok Fransız şövalyesi vardı. Bu seslenişiyle onları ve askerleri yeniden coşturdu. Herkes düşman gemisine ilk ayak basan olmak azmiyle tekrar şiddetle saldırıya geçti. Malta'daki savaş kurallarına göre, düşman gemisine ilk atlayabilen kişiye on kron ve düş-

man sancağını ele geçirebilene de on kron, ikinci ve üçüncüye biraz daha düşük bir ikramiye verilir. Bu nedenle herkes birinciliğe özenir, ama bazen de bu onun zararına olur. Ben de aynı amaçla başka askerlerle birlikte gemiye atladım, öteki kadırgalardakiler de gemiye atladılar.

Bizim sayıca çok oluşumuzu fark eden Türkler ve Araplar bize teslim oldular. Bu sefer gemi yağmalanmaya başlandı, herkes kendi gönlüne göre ganimet topluyordu. Bir yandan da esir alınan Türkler ve toplanan ganimetler küçük barçalarla kadırgalara nakledilmeye başlandı. O sırada başkaptan yeniden geminin direğine bir gözcü çıkardı. Çünkü ansızın başka Türk kadırgaları tarafından gafil avlanmamızdan veya esir aldığımız askerlerden öğrendiğimize göre, onları izleyen İskenderiyeli sahil koruma gemilerinin baskınına uğramamızdan endişe ediyordu. Nitekim bu korktuğu da başımıza geldi.

Gözcü direğin tepesine çıkarılır çıkarılmaz yüksek sesle bağırdı: *Vesselli del remo*, yani kürekli gemiler. Kaç tane diye sorulduğunda da "on veya on iki" diye yanıtladı.

Gözcüyü hemen direğin tepesinden indirdiler ve bütün kadırgalar hep birlikte yelkenleri açarak, aynı zamanda küreklere de asılarak var kuvvetleriyle kaçmaya başladılar. Aslında bu kaçış cesaret yoksunluğundan değildi. Fransanın çok soylu bir ailesinden gelen ve Monsieur de Chammesson'a koruması ve esirgemesi koşuluyla emanet edilmiş olan genç asilzade Şövalye d'Aumale'in hayatını tehlikeye atmamak için, düşmandan uzaklaşmak gerekiyordu.

Bu sırada biz hâlâ Türk gemisinde bulunuyorduk. Kadırgalarımızın uzaklaşmakta olduğunu fark edince çok şaşırdık. Düşmanın büyük bir hırs içinde süratle üzerimizi geldiğini görüyorduk. Oysa biz, aynı hızla kadırgalarımıza dönme imkânına sahip olamadığımız gibi, yardımımıza gelebilecek kimse de yoktu. Gemidekilerin çoğu küçük barçalara doluştular, bir kısmı ise yüzerek kadırgaların peşinden yetişmek ve canlarını kurtarmak ümidiyle denize atladılar, fakat boşuna. Malta kadırgaları, Türk gemisine geçmiş olan şövalyeleri ve onların hizmetkârlarını arkada bıraktıkları gibi, içi insanlarla dolu barçaları da kudurmuş denizde kaderlerine terk ederek kaçmaya devam ettiler. Bize gelince, kurtuluş ümidimiz kalmamıştı. Ne

kaçabilecek, ne de kendimizi savunabilecek durumdaydık. Çünkü rüzgâr, deniz ve düşman, hepsi bize karşıydılar. Gemide bulunan çıplak kadınlar ağlayıp sızlanıyorlardı. Kiminin kocası ölmüş, ayaklarının dibinde yatıyordu, kimininki ise Maltalılar tarafından canlı olarak esir alınmış ağır kölelik hizmeti için uzaklara götürülüyordu. Yürek parçalayıcı bir sahneydi bu, çünkü hem gemi, hem de deniz ölülerle doluydu ve akan kanlardan kızıla boyanmıştı. Biz de ne önümüzde, ne de ardımızda yardımımıza gelebilecek bir dosta umut bağlıyabiliyorduk, üstelik meçten ve hançerden başka silahımız da yoktu. Bu dehşet verici dakikalarda, düşmanın çarpışmada öldürdüğünden daha fazla kişi boğularak can verdi. Yüzmeyi başarabilen birkaç kişi gene gemiye geri geldi. Onlara ipler atarak yukarıya tırmanmalarına yardım ettik. Bunların arasında bir Alman ve Maltalı bir zenci vardı. Böylece onları boğulmaktan kurtarmış olduk.

On Dokuzuncu Bölüm

Türk Gemisiyle Kaçışımız ve Bu Sırada Başımıza Gelenler

Bu arada Türk kadırgaları kaçmakta olan Maltalıların peşine düştüler. Ama bir süre sonra hareket kabiliyeti yüksek olan Malta kadırgalarına yetişemeyeceklerini anlayınca onlardan geride kalan barçaları ele geçirmeye kalkıştılar.

Biz gemimizden bütün bu olanları görüyorduk. Bize birilerinin yardım etmesi ümidini kaybettiğimizden, çareyi hemen yelkenleri açıp, gemimizi Tanrıya ve rüzgâra emanet etmekte bulduk. Bu kararımızı da uyguladık. Rüzgâr bizi giderek Türkiye kıyılarına, Kıbrıs adasına yaklaştırıyordu. Türk kadırgaları öfkeyle Malta gemisini kovaladıklarından, bize sataşmadan yanımızdan geçip gittiler. Çünkü bulunduğumuz gemide Hıristiyanların da olduğunu ummuyorlardı. Ama barçalardaki diğer Hıristiyanları esir aldıklarında, onlardan bizim daha önce iki Türk gemisini ele geçirmiş olduğumuzu ve bu gemilerde birçok Hıristiyanın bulunduğunu haber aldılar. Bunun üzerine bizi yakalamak için üç kadırgayı peşimizden yolladılar. Ama bu arada gece yardımımıza yetişti ve kendimizi gözden kaybettirdik. Karanlıkta onların yerini keşfedince, hemen kenara çekildik ve onlar da bizi fark etmeden yanımızdan geçip gittiler.

Bu gece takibinden bir süre için kurtulunca, Tanrıya şükredip bizi daha sonra da esirgemesi, uygun rüzgârlar estirip Hıristiyanların ülkesine ulaştırması için yakardık. Ama herhalde Tanrı henüz bizim yakarışlarımızı dinlemek niyetinde değildi, çünkü rüzgâr bize gerekenin tam tersinden esmekteydi.

Gemimizde halen 92 Hıristiyan vardı, bunların 12'si şövalye ve asilzadeydi, aralarında bir de İtalyan kontu bulunuyordu. Türkler ve Araplar, kadın ve erkek olarak 24 kişiydiler. Gemide on bir veya on iki farklı dil konuşuluyordu. Bu kalabalığın içinde sadece iki Alman, yani ben ve daha önce sözünü ettiğim üzere, denizden kurtardığım Pomeranyalı bulunuyordu. Adı Georg Köpke olan bu memleketlimin doğum yeri Büttau kentiydi. Onunla ilk defa bu tehlikeli ortamda tanıştıktan sonra çok samimi olduk ve

o ağır kölelik günlerinde birbirimizi destekledik. Tâ ki özlediğimiz özgürlüğe kavuşana kadar. Bütün bunları ilerde anlatacağım.

Rüzgârın ters esmesi yüzünden, uzun süre karaya çıkamayacağımızın bilincindeydik. Gemimizde bol içme suyu bulunmadığından, şövalyeler herkesin bir gün bir gece boyunca tüketebileceği suyu sınırladılar. Kişi başına 24 saat için belirli bir ölçek su düşüyordu. Bunu aşmazsak, bir süre denizin üstünde içme suyumuzla idare edebilecektik. Aramızdan biri günlük su hakkımızı vermek üzere su dağıtımcısı olarak seçildi. Ama zaten susuzluktan herkesin dili damağına yapışmıştı ve daha su taksimatı yapılırken, teslim aldığımız hissemizi içimize boşaltıveriyorduk. Bu yüzden yeterince serinleyebilmek mümkün olmuyordu. Saptanan su miktarından fazlasını almak kesin olarak yasaklanmıştı ve cezası çok ağırdı, insanın hayatına mal olabilirdi.

Üçüncü gece yukarda sözünü ettiğim Türk kadırgasının fenerini gene uzaktan gördük. Besbelli, takibi sürdürüyordu. Fark edilmemek için hemen yelkenlerimizi indirdik. Böylece bizi gene elden kaçırdılar.

Yüreğimiz korku ve endişeyle dolu olarak denizin üzerinde oradan oraya sürüklenip dururken, gemimiz su almaya başladı. Çarpışma esnasında toplarımız geminin gövdesine oldukça büyük yaralar açmıştı. Zaman içinde bu yaralar daha da büyümüş, tehlikeli bir durum oluşmuştu. Eğer aramızda bulunan deneyimli ve becerikli denizciler, canlarını dişlerine takıp gemiyi dışardan iplerle, tıkaçlarla tamir etmeselerdi, dalgaların şiddetiyle gemi herhalde parçalanmış olacak ve bizler de sulara gömülüp feci şekilde boğulacaktık. Ama Tanrı bizi bu felaketten korudu ve kurtardı. Gene de gemi su almaya devam ediyordu ve biz de gece gündüz uğraşarak biriken suları boşaltmak zorunda kalıyorduk.

Biz böyle, peşimizde düşman gemisi, çevremizde deli gibi esen rüzgârla, kudurmuş dalgalarla boğuşup, ölümle göz göze, korkulu anlar yaşarken, aramızdan Sicilya doğumlu vicdansız bir Catanialı, başka bir genç askerle bir olup, insanlığa yakışmayan o korkunç ve utanç verici eşcinsellik günahını işlemiş.

Bu namussuz adamın işlediği suç, şövalyelerin, asilzadelerin, kontların kulağına gidince, suçluyu yakalatıp sorguya çektiler. Catanialı yaptık-

larını itiraf edince, ellerini ayaklarını bağladılar, ona nasıl bir ceza verilmesi gerektiğini tartıştılar. Bazıları onu eli ayağı bağlı halde denize atmayı önerdiler. Sebep olarak da, böyle tanrı tanımaz, namussuz, hayvan gibi bir insanı yanımızda barındırmakla Tanrının gazabına uğradığımızı ve bu yüzden ilerde başımıza daha da büyük felaketlerin gelebileceğini ileri sürdüler. Başkaları daha insaflı davrandılar, bu cezayı fazla ağır bulduklarını, adamı iyice sopalatmanın daha uygun olacağını savundular. Sonuçta suçlunun sırtına ve karnına 200 kırbaç vurularak cezalandırılmasına karar verildi. Ama bu kırbaç darbelerinden ötürü adamın canı öyle yandı ki, onu denize atıp acılarından kurtarmamız için, Tanrı adını anarak bize yalvardı. Ne çare ki eli ayağı bağlı olarak acılarına dayanmak zorunda kaldı. Üçüncü gün bağlarını çözdüler ve o da diz çökerek işlediği suçun bağışlanması için önce Tanrıya, sonra bütün topluluğumuza yalvardı, özür diledi.

Bu olay, Tanrıya, rüzgâra ve çılgın dalgalara teslim olmuş bir halde, her an bizi takip eden düşmana yakalanmak tehlikesi içinde ordan oraya sürüklenmemizin altıncı günü başımıza gelmişti.

Yirminci Bölüm

İçme Suyumuzun Azalması ve Denizin Giderek Kudurması Bizi Sahile Yanaşmaya Zorluyor

Mevsimin en sıcak günlerini yaşıyorduk, üstelik de sürekli çalışmak zorundaydık. Halatlarla, yelkenlerle uğraşmak, gemiden kova kova su boşaltmak, dümene hâkim olmak, gece gündüz nöbet tutmak gibi yorucu işler yüzünden susuzluğumuz da giderek dayanılmaz hale geliyordu. Bu koşullar altında insanın payımıza ayrılan o azıcık su ile yaşayabilmesi olanaksızdı.

Yedinci gün nöbetçi, aslen Sicilyalı olan, saçı kırlaşmış, yaşlı bir adamı geceleyin gizlice su içerken gördüğünü haber verdi. Yukarda da sözünü ettiğim gibi, aslında bu suçun en ağır cezaya çarptırılmasına karar verilmiş olunmasına karşın, adamın yaşı ve sıcağın şiddeti nedeniyle, sadece 100 kırbaç darbesine mahkûm edildi ve cezası uygulandı.

Bu olay diğer yolculara ibret oldu, aynı akıbete uğramaktan korktular ve susuzluklarını giderebilmek için çareler aramaya koyuldular. Bazıları küçük kaplara deniz suyu doldurup içinde şeker erittiler ve susadıklarında bunu içmeyi denediler. Ama biz içemedik, hatta gemide bulunan atlar da on gündür su içmemelerine rağmen bu şekerli deniz suyunu reddettiler. Atların bu kadar uzun süre susuzluğa dayanabildiklerine çok şaşmıştım ve başkalarından duysam inanmazdım. Artık su sıkıntısı o kadar büyük boyutlara varmıştı ki, bazıları –bunu ifade ettiğim için beni mazur görün– susuzluklarını gidermek uğruna kendi idrarlarını bile içmeye kalktılar. Ama fayda etmedi.

Havanın sıcaklığı giderek artmış ve susuzluk da dayanılmaz bir hale gelmişti. Sekizinci gün Pomeranyalı Alman da geceleyin su içerken nöbetçi tarafından yakalandı ve ihbar edildi. Pomeranyalı çoğu Fransız olan şövalyelerin dilini konuşamıyordu. Bu sebeple benim onlarla daha iyi anlaşabileceğimi düşünerek, kendisini savunmam ve verilecek cezanın hafifletilmesine yardım etmem için bana yalvardı. Ben de elimden geleni yapacağıma söz verdim ve çok büyük bir cezaya çarptırılmaktan korkmamasını,

kendisi dışında birçok başka kişinin de gizlice su içtiklerini bildiğimi söyleyerek onu teselli ettim.

Pomeranyalıya karşı dava açıldığında, kontların ve şövalyelerin yanına gidip onlarla konuştum. Bundan böyle bu gibi problemlerle baş edemeyeceklerini, giderek daha çok kişinin susuzluğa karşı koyamayıp aynı suçu işlemek zorunda kalacağını, sadece Pomeranyalı değil, bir Fransızın ve başkalarının da geceleyin gizlice su içtiklerini, bu yüzden ceza verilecekse herkese eşit davranılması gerektiğini ileri sürdüm.

Bu sırada deneyimli bir Fransız denizcisi söze karıştı. Bu şekilde suyun bölüştürülmesinin boşuna olduğunu, suyumuzun çok az kalmasının dışında, bu zedelenmiş gemide zaten can güvenliğimizin olmadığını ileri sürdü. Bu nedenle en iyi çarenin, karaya çıkmak ve su bulmanın yollarını aramak olduğunu savundu. Onun bu fikrine deneyimli bir İngiliz denizcisi de katıldı ve herkesin mahvolmasını önlemek için karaya çıkmaya çalışmamızın şart olduğunu, bu harap geminin denizin acımasız gücüne artık daha fazla karşı koyamayacağını ileri sürdü. Bu sözleri işitenler, geminin perişan halinin de farkında olduklarından, daha fazla oyalanmamızın sakıncalı olabileceğine kanaat getirdiler ve su ile ilgili kuralların çiğnenmesiyle uğraşmayı bıraktılar.

O sırada rüzgârın şiddeti müthiş arttı ve dalgalar gemimizin içine hücum etmeye başladı. Artık geminin buna dayanamayıp batacağı ve içindekilerle birlikte sulara gömüleceği kesindi. Gene de herkes su boşaltmak, yelkenleri idare etmek ve gemide açılan delikleri tıkamak için elinden geleni yapıyordu. Geminin dalgaların şiddetine karşı koyabilmesi için yükünü hafifletmenin faydalı olabileceği düşüncesiyle, pirinç, şeker, baharat gibi ağır erzak çuvallarını kudurmuş denize fırlattık. Böylece hafifleyen geminin dalgalara gömülmesini ve daha fazla zarar görmesini önledik.

Bütün günü ve geceyi fırtına ile boğuşarak, tehlike ve korku içinde geçirdik. Gün ağarıp da azgın fırtına biraz yatışınca, gemicilerden biri gene direğin tepesine çıkarıldı ve uzakta kara gördüğünde bize haber vermesi tembih edildi. Gemici direğin tepesine çıktıktan birkaç saat sonra, güneyde yassı bir kara parçası gördüğünü haber verdi. Gemimizi o yöne çevirmemiz ve oraya doğru gitmemiz gerekiyordu. Bu kara parçasının neresi olduğunu

bilmemiz mümkün değildi. Ama rüzgârın yönüne göre, Mısır kıyılarından pek de uzakta olmadığımızı hesaplayabiliyorduk. Nitekim gemimizde bulunan Araplar da bunu doğruluyorlardı. İçinde bulunduğumuz tehlike, düşman ülkesi de olsa, bizi karaya çıkmaya zorlamaktaydı.

Böylece kıyıya doğru dümen kırdık ve az sonra sahili gözlerimizle seçebilecek kadar yaklaştık. Önce iskandili denize atıp, demir atma zamanının gelip gelmediğini ölçtük. 40 kulaç derinliğe ulaşınca iki demiri birden denize saldık. Şiddetli fırtına yatışmış olsa da, dalgalar hâlâ kabarmaktaydı ve bizi sürüklemelerine karşı önlem almamız gerekiyordu.

Yirmi Birinci Bölüm

Şövalyeler Kurtulma Yollarını Aramaya Devam Ediyorlar Başkalarıyla Birlikte Büyük Tehlikeler Atlatarak Karaya Çıkıyorum.

Kudurmuş denizin tehlikelerinden sıyrılmak için karaya çıkmaktan başka çare olmadığına kanaat getiren şövalyeler yeniden toplanıp konuyu tartıştılar ve sonunda her türlü tehlikeyi ve sıkıntıyı göze alarak, başka bir kurtuluş yolunu denemeye karar verdiler, sonucu da kont aracılığıyla bize bildirdiler:

> İnançlı askerler ve silah arkadaşlarımız! On gün, on gecedir peşimizi bırakmayan acımasız düşmandan, hırçın rüzgârlardan ve kudurmuş dalgalardan kurtulmak, ayrıca da büyük su sıkıntısına dayanabilmek için uğraşıyor, büyük tehlikelere göğüs geriyoruz. Ama Tanrının affına sığınarak itiraf etmemiz gerek ki, şimdiye kadar her şey ters gitti. Gene de kaderimizi, bizi böyle bir cezaya layık gören Tanrımızın eline teslim etmekten başka çaremiz yok. Bir kurtuluş yolu bulamadığımızdan ve görebildiğimiz kadarıyla ya ölmeye razı olmak, ya da yakalanıp ağır esaret hayatına katlanmak zorunda olacağımızdan, size şu öneride bulunmaya karar verdik. Tanrının yardımı ve sizin de rızanızla bu önerimizi uygulamayı deneyebilirsek, bu yalnız bizim için değil, sizin için de hayırlı olacaktır.
>
> Hepiniz çok iyi biliyorsunuz ki, gerek Türkler, gerekse Araplar Malta Şövalyelerine düşmandırlar ve eğer Malta Şövalyelerinden biri Türklerin veya Arapların eline geçerse ömür boyu özgürlüğüne kavuşabilmeyi ümit edemez. Çünkü özgürlüğünün bedelini para ile ödemesi veya başka bir esirle değiştirilme yoluyla kurtulması hemen hemen olanaksızdır. Artık ömür boyu köleliğe katlanması gerekir. Oysa herhangi bir asker veya savaşçı, özgürlüğünü satın alabilme veya değiştirilme yoluyla elde edebilme olanağına sahiptir ve böyle bir fırsata umut bağlayabilir. Buna dair birçok örneğe tanık olmuşsunuzdur.

Sonuç olarak biz şövalyeler, sizlerden daha büyük tehlikelerle karşı karşıya bulunduğumuzdan, gemideki barçaya binip bir kez daha canımızı kurtarmayı denemeye karar verdik. Eğer biz kurtulursak bu hem bizim için, hem de sizin için hayırlı olacaktır. Tanrının lütuf ve inayeti sayesinde memlekete kavuştuğumuzda, dostlarınıza ve yakınlarınıza nerede esir düştüğünüzü haber veririz, onlar da sizin yerinizi arayıp bularak serbest bırakılmanız için ya bedelinizi öderler, ya da değiş tokuş usulüyle sizi düşmanın elinden kurtarırlar. Bizim asilzade ve şövalye çevrelerinden tanıdığımız kişilerden biri bile, sizden on kişinin kurtulmasını sağlayabilir. Oysa sizlerden on kişi biraraya gelse dahi, bizden bir kişinin kurtulması için yapabileceği çok şey yoktur.

Sakın kendimizi tehlikeden kurtarmak için sizleri tehlikeye attığımızı zannetmeyin. Siz de kendi gözlerinizle görüyorsunuz ki, biz bu küçük barçaya doluşarak, kocaman geminin bile dayanamadığı dalgaların korkunç gücüne kendimizi teslim etmekle, şimdiye kadar içinde bulunduğumuz tehlikelerden çok daha büyüğüne atılmış oluyoruz.

Sizleri unutmayacağımızdan ve kurtulmanız için, Tanrının yardımıyla, her çareye başvuracağımızdan emin olmalısınız. Bize güvenmenizi sağlamak amacıyla, her birinizin ismini ve hangi efendiye hizmet ettiğini ayrı ayrı kaydedeceğim.

Bunun üzerine kont, adlarımızı yazmak için bir yazı tahtası istedi. Ama benden başka kimsede bulunmadığından yazı tahtamı ona verdim.

Hepimizin ismi yazıldıktan sonra, elbirliğiyle kocaman, ağır barçayı bağlı olduğu makaralarla yavaşça denize indirdik. Sonra içine su, peksimet, pirinç, baharat ve başka gerekli erzak yüklendi, aynı zamanda aramızdan denizcilikte en deneyimli olan gemiciler seçildi. Böylece barçaya binenler toplam 24 kişi oldular. Bunların on ikisi şövalye, asilzade ve kont, diğerleri ise çoğunluğu İtalyan veya Maltalı olan deneyimli denizcilerdi.

Kurnaz İspanyolun biri de, o millete özgü açıkgöz ve bencil tavrıyla bu grubun içine sızmak istedi. Ama Tanrı buna razı olmadı ve adam

gemiden barçaya binerken düşüp kolunu kırdı. Bu yüzden tekrar gemiye dönüp, bizimle birlikte başına gelecek tehlikeleri beklemek zorunda kaldı. Zira barçadakilerin içinde bulundukları bu güç durumda, kürek çekemeyen birinin orada yeri olamazdı.

Ben de artık cesaretimi toplayıp bir karara varmamın gerektiğini anladım. Pomeranyalıyla birlikte birçok tahta topladık, onları kalın ve sağlam halatlarla birbirine tutturduk, denize batmayıp bizi kaldırması için ön ve arka kısımlarına boş fıçılar bağladık ve bu tahta salı denize indirdik. Sonra ben canımı Tanrıya emanet ederek yüreğim korku ve heyecan içinde ilk olarak sala bindim, Pomeranyalı, iki Fransız ve bir İspanyol da beni izlediler. Hep birlikte dizlerimizin üzerine çökerek dua ettik ve yol arkadaşlarımızdan ayrıldık. Onlar da yaşlı gözlerle bizi uğurladılar. Bundan sonra hayatımız önce Tanrının, sonra da güçlü rüzgârın kabarttığı azgın ve acımasız dalgaların elindeydi.

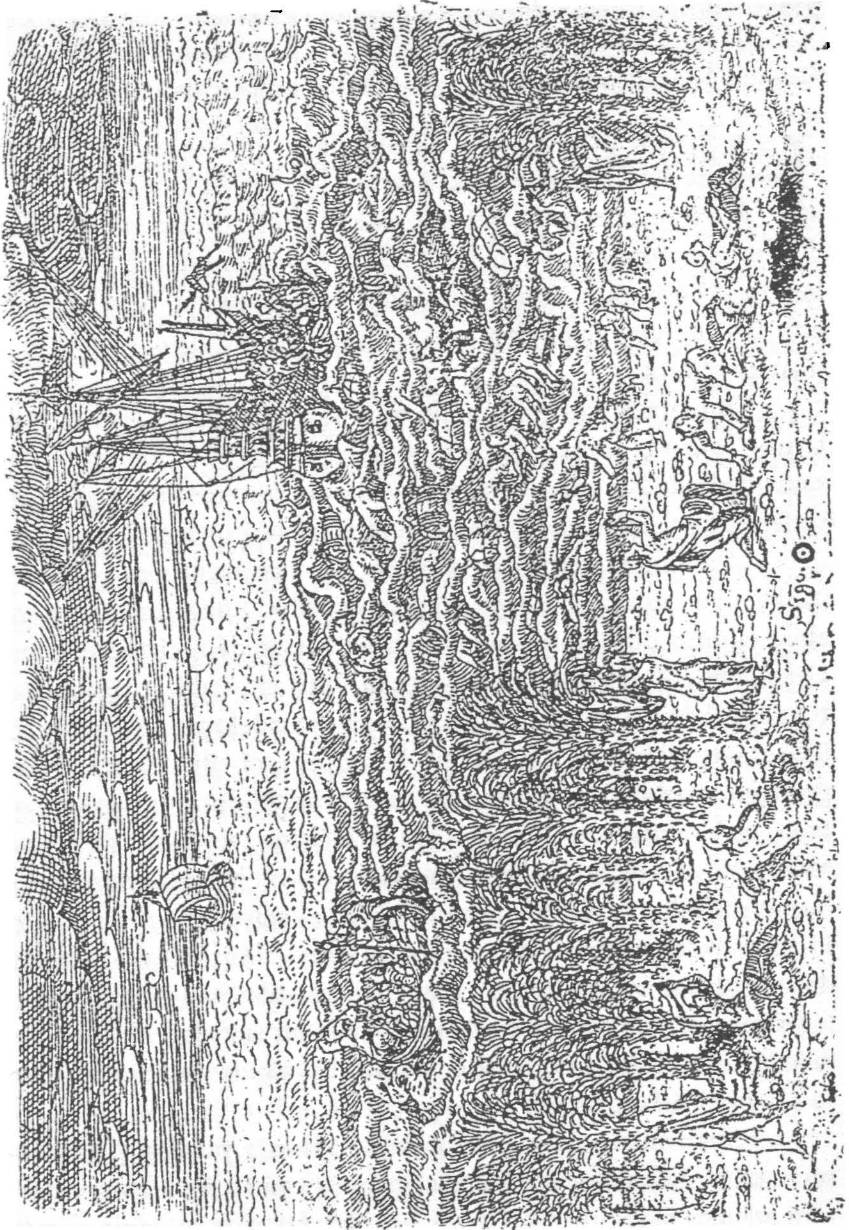
Coşkun dalgalar bizi oradan oraya atıyor, kâh denizin dibine indiriyor, kâh tepelere çıkarıyordu. Öyle ki, gemide kalanlar bizim göz göre göre felakete sürüklenmekte olduğumuza inandılar ve bir yandan dua ederken, bir yandan da feryatlarla ağlaştılar. Ama biz ayağımızı sağlam bastık, sıkı sıkı tutunduk. Büyük bir talih eseri olarak da rüzgâr karaya doğru esmekteydi. Tanrı bizi esirgemek için bunu nasip etmişti.

Böylece kudurmuş denizin ortasında salımız büyük tehlikeler içinde çalkalanırken, birden korkunç bir dalga üzerimize doğru geldi ve bütün gücüyle sala çarparak arka tarafa bağlamış olduğumuz fıçıyı iplerle birlikte kopardı, bizi de devirdi. Artık hepimiz sonumuzun geldiğini sandık. Ama Tanrıya şükür, ön taraftaki fıçı ve halatlar henüz sağlam duruyorlardı.

Bu arada kıyıya da çok yaklaştığımızdan, Pomeranyalı bana, sıkıca tutunmamı, kendisinin önden denize atlayacağını ve beni de karaya çıkarmaya çalışacağını söyledi. Nitekim kendini kudurmuş denize attı ve yüzmeye başladı. Niyeti, dalgaların gücüyle sal kıyıya çarparsa, ben yüzme bilmediğimden, bu tehlikeli durumda bana yardım etmekti. Gerçekten de böyle yaptı. Sonunda korkudan ve dehşetten titreyerek karaya ayak bastık. Salımızı da feda etmeyerek karaya çıkarmak istediysek de, gene bir dev dalga gelip onu denizin dibine çekti. Eğer çabuk davranmayıp salın üstünde

kalsaydık, biz de sulara gömülmüş olacaktık. Bu düşünceyle, dehşet içinde kumlara diz çöküp Tanrıya, lütuf ve inayetiyle, bizi kudurmuş denizin derinliklerine gömülmekten, ölümün pençesinden kurtardığı ve Mısır'da bir köle evine sığınmamızı nasip ettiği için şükrettik. Tutsaklığımızın kaçınılmaz ve yakın olduğunu bildiğimizden, Tanrıya bir zamanlar bu ülkede İsrail halkına, güçlü elleriyle büyük mucizeler yaratarak Lütfettiği yardımı bizlerden de esirgememesi, bizi terk etmemesi, başımıza gelecekleri bir Hıristiyana yakışır sabırla karşılayabilecek ve tahammül edecek direnci vermesi için yalvardık. Bu sahne yandaki resimde gösterilmektedir.

Gemidekiler bizim büyük tehlikelere karşın karaya sağ salim çıkabildiğimizi görünce, oradaki Hıristiyanların ve Arapların çoğu, tahta parçalarına, fıçılara, sandıklara ve yüzmelerine yardım edebilecek ne buldularsa, ona tutunarak denize atlamaya cesaret ettiler. Böylece salimen kurtulan Hıristiyanlar 40 kişiyi buldu. Sadece bir Fransız dalgalara yenik düşerek boğuldu. Diğer Hıristiyanlar ve Araplar denizin gücüyle boğuşmayı ve boğulma tehlikesini göze alamayıp gemide kaldılar.

Yirmi İkinci Bölüm

Karada Tutuklanmamiz

Hepimiz ıslanmış olan elbiselerimizi çıkarıp sıcak kumların üzerine serdik ve kuruttuk. Aramızda bulunan Monsieur de la Maison Neve adında bir Fransız, sadece üzerindeki gömlekle canını kurtarmış olduğundan, bu halde ortalıkta dolaşamayacağını öne sürerek, benim iç donumun üzerine giydiğim pantolonu kendisine vermemi rica etti. Ben de ona acıdığımdan istediğini verdim. Ama sonradan bundan pişman oldum.

Bu sırada barçaya binmiş olan şövalyeler ve beraberindekiler, canlarını Tanrıya emanet etmiş, kudurmuş denizin üstünde dalgalarla savaşıyorlardı. Biz onları bırakalım yollarına devam etsinler, gemidekiler de yerlerinde kaladursunlar ve gelelim bizim karada nelerle karşılaştığımıza.

Üstümüzü başımızı kurutup da gece bastırınca, sahilden biraz uzakta olan, çalılıklarla kaplı bölgeye çekildik. Rüzgârdan daha iyi korunabileceğimizi düşünerek, geceyi çalıların arasında geçirmeye karar verdik. Uykuya henüz dalmıştık ki, ansızın bir sürü eli silahlı Afrikalı ortaya çıktı. Bunlar herhalde o gün bizim denizde yaşadığımız tehlikeleri görmüş, üzerimize saldırmak için geceyi beklemişlerdi. Bizi üçer dörder kişilik gruplara ayırdılar, bir yandan da üzerimizdeki para ve giysileri soydular. Beni, içdonumu, çoraplarımı, ayakkabılarımı vermeye zorladılar. Artık sadece bir gömleğim kalmıştı. Onun iki ucunu bacaklarımın arasında birbirine bağladım ve pantolonumu Fransıza hediye ettiğime pişman oldum. Hırsızlar kötü, çirkin ve paralanmış giysileri almıyorlardı. Benim üzerimde yırtık beyaz bir yelek vardı, onu beğenmediler, sadece her yerini elleriyle yoklayarak kumaşın içine dikilmiş saklı bir şey olup olmadığını araştırdılar. Nihayet birkaç altın yüzük buldular, paramla birlikte onları da aldılar ve yeleğimi fırlatıp attılar.

Düşmanlarımızın bizi böyle korumasız yakalayıp soymaları, her şeyimizi almaları, hepimizin çok ağırına gitmişti. Ama bana en acı gelen, yeni arkadaş olduğum ve yüzerek beni karaya çıkaran Pomeranyalıdan ay-

rı düşmüş olmamdı. Onu başka bir yoldan götürdüklerini görünce, kendimi tutamayıp ona seslendim. Ama adamlar beni sopalayarak susturdular, sonra da bir İspanyol ve iki Fransızla birlikte kumların üzerinde yürümeye zorladılar. Nihayet gün ağarmaya başlayınca, bizi *Schandria* dedikleri İskenderiye kenti cıvarındaki yüksek bir sütunun dibinde bulunan bir mağaraya sokup gizlediler.

Mağaranın içinde her birimiz bir tarafa serilince, bizim yorgun, bitkin ve güçsüz olduğumuzun farkına vardılar. Afrikalılardan biri yanımızdan ayrılıp ekmek almaya gitti, az sonra da güzel beyaz yuvarlak somunlarla geri geldi (İskenderiye'de ekmeği böyle yapıyorlar). Hepimiz ekmeği yemeğe başladık, ama susuzluktan lokmalar boğazımıza diziliyordu. Adamlar çok susamış olduğumuzu fark edince bizi tekrar mağaradan çıkardılar ve açık bir alanın ortasına kurulmuş olan bir Türk ibadethanesine götürdüler.

Orada, Tanrıya şükür, bize su içirdiler. Bizim halimizi gören ve çok iyi İtalyanca bilen yaşlı bir Türk (adam büyük olasılıkla dönmeydi), bize çok acıdı, bu talihsiz olayın başımıza nasıl geldiğini sordu, sonra sabırlı olmamızı, kurtuluştan ümidimizi kesmememizi salık verdi, yakında özgürlüğümüze kavuşmamızı içtenlikle dileyerek bizi teselli etti. Afrikalılarla birlikte tekrar yola çıkarak İskenderiye yakınlarındaki büyük bir mağaraya geldik. Mağaranın girişi öyle alçaktı ki, ancak sürünerek girilebiliyordu. İçerde daha önce buraya getirilmiş olan arkadaşlarımızdan birkaçını gördük. Hep birlikte oturup başımıza gelecek iyi veya kötü olayları beklemeğe koyulduk ve bir yandan da, bize yardım etmesi için Tanrıya yalvardık.

Mağaraya girdikten kısa süre sonra, tepemizde büyük bir gürültü ve yaygara koptu. Afrikalılar bize sessiz olmamızı işaret ettiler. Meğer bizimle birlikte karaya çıkan iki Yunanlı, sahilde kaldığımız gece, kendi din kardeşlerinden yardım istemek amacıyla, İskenderiye'ye doğru yola çıkmışlar, fakat nöbetçiler tarafından görülüp yakalanmışlar, sonra da şehrin valisine başımıza gelenleri anlatmışlar. Vali de yanına atlı ve yaya birçok asker alarak şehrin dışındaki mağaraları teftişe çıkmış, Bizi yakalayıp el altından satmak isteyen Afrikalıları arıyormuş. Vali bizi mağaradan çıkartmalarını emredince onlar korku içinde bizi dışarı sürüklediler.

Vali, karşısına dizildiğimizde, bize İtalyanca hitap ederek, aramızda bir Almanın olup olmadığını sordu. Onlar beni gösterince, bana dönüp: "Yoksa sen de bütün Almanlar gibi Luther'ci köpeklerden biri misin?" dedi. Ben anlamamazlıktan gelerek ona cevap vermedim. Mısır'da bile Luther'in adının bilindiğine çok şaşırmıştım. Meğer vali bir İspanyol dönmesiymiş ve bu nedenle Hıristiyan dinindeki farklı mezhepleri biliyormuş. Oysa bizim dinimizden olmayan Afrikalıların böyle sorunlardan haberleri yoktu.

Bundan sonra aralarında Pomeranyalı arkadaşımın da bulunduğu, aşağı yukarı 30 kişilik grubumuz tıpkı bir koyun sürüsü gibi, sadece üzerimizde gömleğimiz olduğu halde, sopalarla, mızraklarla dürtüklenerek o güzelim muhteşem İskenderiye şehrinin sokaklarından geçtik. Yolda birçok Fransız, İtalyan ve İngiliz tüccar bizi üzgün ve acıyan bakışlarla seyrettiler. Ama bizi değnekleriyle tartaklayan Afrikalıların korkusundan, konuşmaya cesaret edemediler. Böylece şehrin öbür ucuna, deniz kıyısına kadar yürüdük. Burada bizi, gerideki limanda bulunan hapishanenin ön avlusuna soktular ve oturup dinlenmemize izin verdiler. Zira aşırı sıcaktan ve gece gündüz oradan oraya sürüklenmiş olmaktan bitkin düşmüştük.

Yirmi Üçüncü Bölüm

İskenderiye'de Karşılanışımız ve Zincire Vurulmamız

Hapishanenin ön avlusunda hep birlikte oturmaktayken, bize biraz yiyecek ve içecek vereceklerini umuyorduk, çünkü cehennemî sıcaktan bunalmış, fena halde susamış ve acıkmıştık. Aşağı yukarı bir ya da bir buçuk saat geçmişti ki, bir sürü Afrikalı, bol miktarda zincir yüklenmiş olarak geldiler ve bizi zincire vurmağa başladılar. Aramızdan bazıları bu onur kırıcı durumu kendilerine yediremediklerinden gözyaşlarını tutamadılar. Biz iki Alman, buna katlanmaktan başka çaremiz olmadığını anladığımızdan, hiç değilse aynı zincire vurulmamızı rica ettik ve bu ricamız da kabul olundu.

Zincirlenme işi tamamlanınca, bize içi su dolu deri tulumlar ve karnımızı doyurabilmemiz için de peksimet veya çifte fırınlanmış ekmek getirdiler. Açlığımızı ve susuzluğumuzu biraz giderdikten sonra bizi büyük, uzun bir ahıra soktular. Bu kapatıldığımız binanın tepesinde, tam ortada tek bir penceresi vardı. Bütün Mısır'da ve Suriye'de de olduğu gibi, İskenderiye'deki evlerin çatısı yok, damları üzerinde gezip dolaşmak mümkün ve evlerin içine ışık da tepeden giriyor.

Bu hapishanede, gündüzleri zincire vurulmuş olarak, geceleri de üstelik kalın kütüklere bağlanarak on gün kaldık.

Musa Peygamber'in Mısır'ı neden demirden bir ocağa benzettiğini o tutsaklık günlerinde anladım.* Ben bu demir ocaktan payımı fazlasıyla aldım. Mısır denen bu ülkede, ağır esarete mahkûm, demir kelepçe ve zincirlerle bağlı olarak bir ocağa tıkılmış gibi eziyet çektim.

Gemide kalmış olan ve Afrikalılar tarafından esir alınan diğer yol arkadaşlarımız da giderek birer ikişer yanımıza getirildiler. Bu arada her gün birçok Türk ve Arap bizi görmek, aşağılamak veya alay etmek için yanımıza geliyordu. Hıristiyanları yanımıza sokmuyorlardı.

* Deuteronom, Bap 4: "... Ve bugün olduğu gibi, onun mirası olan bir kavim olasınız diye, RAB sizi aldı ve sizi demir eritme ocağından, Mısır'dan çıkardı." –ç.n.

Hapsedildiğimiz binada kaldığımız bu süre içinde saçlarımızı ve sakallarımızı usturayla tıraş etmeye başladılar. Bu hepimizi daha da çok üzdü, böyle aşağılanmış olmak bize tutuklu olmaktan daha da ağır geldi.

Bu perişan halimizde aramızdan pek çokları sabır ve metanetini kaybedip, kendilerini dünyaya getiren analarını, babalarını, bu felaketlerinin sorumlusu onlarmış gibi, lanetliyorlardı. Böyle davrananların çoğu Fransızdı. Onları bu hezeyanlarından ötürü kınıyor, sabır ve tevekkül göstermelerini telkin ediyordum, bu başımıza gelenlerden kimsenin sorumlu tutulamayacağını, kendi işlediğimiz günahlardan ötürü Tanrının bize böyle bir cezayı reva gördüğünü, lanet yerine dua etmemiz gerektiğini söylüyordum. Eğer bu cezaya sabırla katlanırsak, Tanrının cezamızı hafifleteceğini ve belki de tamamen kaldıracağını, sabır göstermeyip isyan edersek, tıpkı vaktiyle İsrail halkına yaptığı gibi, bizi de mahvedeceğini anlatıyordum. Böyle sözlerle inançları sağlam olmayan kişileri yatıştırıp, daha sabırlı davranmalarını sağlıyordum.

Kulaklarının arkasına kadar uzanan bir sakalı olan dindar Pomeranyalı, sakalını kestirmeye kesinlikle razı değildi. Sakalsız adamın kadınlara benzediğini ileri sürüyordu. Ama itirazlarının fayda etmeyeceği belliydi. Ben hiç kimseye ayrıcalıklı davranılmayacağına, mutlaka herkesin saç ve sakalının kesileceğine kani olduğumdan, arkadaşıma sabırlı olmasını, kim olduğumuzu ve hangi koşullar içinde bulunduğumuzu unutmamamız gerektiğini, uysal davranmadığımız takdirde bizi döve döve istediklerini yapmaya zorlayabileceklerini anlattım. Bunun üzerine dostum Pomeranyalı öfke içinde makası kapıp sakalının her iki tarafını da kendi eliyle kesti. Bir yandan da, o heriflerin onun bir kılına bile dokunmaya layık olmadıklarını homurdanıp durdu. Sonra da saçını sakalını bir Fransıza usturayla dibinden kazıtıp temizletti. Aynı şeyi ben de yaptırdım.

Yirmi Dördüncü Bölüm

Sonunda Şövalyelerin de Esir Alınması
Hiristiyanlık Açısından Kaderin Değişkenliği Hakkında Görüşler

Bizim uğradığımız felaketten söz etmeyi şimdilik bir kenara bırakıp, firar eden şövalyelerin başına gelenleri anlatayım. Onlar barçalarına biraz su, oldukça bol ekmek, birkaç çuval dolusu pirinç yerleştirmişlerdi. Ama yeterince kürekleri yoktu. Yol almaları için daha fazla kürek gerektiğinden, önceleri tahta parçalarını kullanıp bu eksikliği gidermeye çalıştılar. Onları dalgaların yüksekliği yüzünden uzun süre gözlerimizle takip edemedik. Bindikleri barça bir süre bu kudurmuş dalgalarla boğuşarak yol aldıktan sonra, kürekçilerden birinin elindeki tahta parçalanır, ötekinin küreği kırılır. Böylece beş gün ve gece boyunca korku, meşakkat, eziyet ve endişe içinde yol aldıktan sonra, içme sularının azlığı ve çalkantılı denizin yarattığı tehlikeler yüzünden kıyıya yanaşmak zorunda kalırlar ve İskenderiye'den aşağı yukarı elli mil uzakta, Sirenayka'nın kuzeyindeki bir yere çıkarlar. Ama daha toprağa ayak basar basmaz, Afrikalıların saldırısına uğrarlar. Şövalyelerin ve diğer yolcuların yanında meç ve kamadan başka bir silahları olmadığından, Afrikalılar uzun mızraklarıyla onları alt ederler ve hatta ikisini öldürürler. Diğerleri bu durumda ister istemez teslim olurlar.

Aslında Afrikalılar o küçük tekneden ve içindeki pirinç, şeker ve baharattan başka bir ganimete konamadılar. Çünkü şövalyeler bütün paralarını ve mücevherlerini, enselerine toplamış oldukları uzun saçlarının içine katranla yapıştırmışlardı. Bu yüzden Afrikalılar bütün aramalarına rağmen üzerlerinde hiç para bulamadılar

Bu Afrikalılar İskenderiye'nin egemenliği altında olduklarından, onları yöneten kişi, atlı ve yaya birkaç Afrikalıyı, şövalyeleri ve diğer tutsakları İskenderiye'ye götürmekle görevlendirdi. Böylece onlar da, tıpkı bizim gibi, ama çok daha uzun bir mesafeyi kızgın kumlarda yürüyerek aşmak zorunda bırakıldılar. Gündüzleri sıcağın en yoğun olduğu saatlerde, mağaralara sığınıp, akşam olunca da tekrar yola çıkarak bütün gece boyunca itile kakıla ilerleyip, onuncu gün İskenderiye'ye vardılar.

Ama onları bizim hapishanemize getirmeyip, şehrin içinde muhafaza ettiler. Bundan ötürü bir araya gelemedik ve birbirimizle konuşamadık. Fakat bizimle kalan yaşlı esirlerden bazıları onların yanına gidebildiler ve onlardan bize durumları hakkında haber getirdiler. Böylece onların, bir gün sonra Kahire'ye götürülüp, en üst düzeydeki yönetici konumunda olan Paşaya teslim edileceklerini öğrendik. Nitekim öyle de oldu. Ne yazık ki birbirimizi görebilmek imkânını bulamadık ve buna hepimiz çok üzüldük.

Bu vesileyle iyi niyetli okuyucuyu ve aynı zamanda bütün Hıristiyanları, kaderin değişkenliği ve güvenilmezliği, tesadüflerin insan yaşamını etkileyişi üzerinde düşünmeye davet ediyorum. [Kader üzerine düşünceler]

İKİNCİ KİTAP

MISIR'DA KÖLELİK YAŞAMININ ANLATILMASI.

AFRİKA, ASYA, AVRUPA KITALARINA, MISIR, SURİYE, KIBRIS, PAMFİLYA,* KİLİKYA,** RODOS KRALLIKLARINA, İMPARATORLUK BAŞKENTİ KONSTANTİNOPOLİS'E VE TRABZON'A YAPILAN YOLCULUKLAR

* Anadolu'nun güneyinde Antalya Körfezi boyunca uzanan antik bölge –ed.n.

** Anadolu'nun güneyinde Alanya Burnu'ndan Suriye'ye kadar uzanan antik bölge –ed.n.

Dünyaca Ünlü Bir Kral Şehri Olan İskenderiye'nin Tanıtılması Mısır'da Hizmet Etmek Üzere Getirildiğim İlk Ev ve Halkı

Her şeye kadir olan yüce Tanrının bana reva gördüğü yazgı, yol arkadaşlarım olan diğer Hıristiyanlarla birlikte esir edilip Mısır'da günlerce ağır işlerde çalıştırılmakmış. Ben de kaderime, bir Hıristiyana yakışır biçimde sabrederek ve Tanrıya sürekli dua ederek, yakararak katlandım. Şövalyeler ve onlarla birlikte esir edilen diğer kişiler Kahire'de bulunan ve bütün Mısır ile Arabistan'a egemen olan en üst düzeydeki paşaya teslim edildiler. Bize gelince, İskenderiye'de kaldık ve şehri görüp tanımak fırsatını bulduk. Köleliğimin ilk dönemini geçirdiğim ve bana bir süre için mekân olan bu dünyaca ünlü krallar kentini okurlarıma da tanıtmak isterim.

Yeryüzündeki konumu 60° 30' boylam ve 31° 0' enlemdir.

Harikulade güzel, büyük ve ünlü bir şehir olan İskenderiye dünyanın yaratılışının 4870'inci yılında ve İsa'nın doğumundan 330 sene önce Büyük İskender tarafından kurulmuş. Bu nedenle de İskenderiye adı ile bilinmektedir. Boyutlarına gelince, uzunluğu 30 Stadion*, genişliği 10 Stadion'dur. Burası önemli bir ticaret merkezidir. Mallar, Mısır'ın diğer yörelerinden ve komşu ülkelerden çoğunlukla Nil nehri üzerinden buraya getiriliyor. Deniz kıyısında bulunan şehrin iki ayrı limanı var (yandaki resimde şehrin konumu görülüyor). Bunlardan önde ve yuvarlak biçimde olanı, 30 Stadion büyüklüğündedir ve girişinin her iki yanında bulunan kaleler tarafından denetlenir. Tüccarlar ve ticaret gemileri daha çok bu limana uğrarlar. Vaktiyle liman girişinin sağındaki küçük bir adada bulunan Faros adındaki yüksek fener kulesi dünyanın yedi harikasından biri olarak kabul edilir. Günümüzde de ada bu isimle anılmaktadır. Sözünü ettiğim kulenin etrafa yaydığı ışık, millerce uzaktaki gemilerin yolunu aydınlatarak, kaptanların, denizin içindeki tehlikeli kayalara çarpmadan limana girmelerini kolaylaştırırmış.

* Eski Yunan uzunluk ölçüsü, 1 Stadion 184,98 m'dir –ç.n.

Yukarda da belirttiğim gibi, bu liman daha çok tacirler tarafından kullanılıyor. Gerideki diğer limanda genel olarak İskenderiye Beyi'nin gemileri barınır. Burada limanı korumaları ve gemilere refakat etmeleri için sürekli dört kadırga bulundurulur.

İskenderiye kenti doğal konumu nedeniyle korunaklı bir şehirdir. Çünkü bir yanı azgın denizle, öbür yanı da Nil nehrinin ve cıvardaki göllerin oluşturduğu ıssız bataklıklarla çevrilidir.

Buna rağmen M. S. 293 yılında Diocletianus tarafından sekiz ay boyunca karadan ve denizden kuşatılıp ele geçirilmiş ve tahrip edilmiştir.

Bu şehirde beyaz ve kırmızı damarlı porfir taşından yapılma çok güzel bir dikilitaş bulunuyor. Üzerine Mısır yazıları ve çeşitli şekiller kazınmış olan bu dikilitaşın boyu surları bile aşıyor ve şehrin dışından görülebiliyor. Kentte bulunan mermerden yapılma sarnıçlar, halkın kullanımı için kanallar yoluyla Nil nehrinden getirilen su ile dolduruluyor. Biz de her gün küçük fıçılarla bu sarnıçlardan kendimize içme suyu getiriyorduk. Patronumuzun ev gereksinimi de bu suyla karşılanıyordu.

İskenderiye'de, bir zamanlar burada işkence görmüş olan Aziz Katarina'ya adanan bir Hıristiyan kilisesi var. Günümüzde gerek bu kilisede, gerekse kentin başka kiliselerinde dini törenler yapmaktadırlar

Sırası gelmişken bu kilise ile ilgili bir olayı da anlatmadan geçemeyeceğim: Yunanlıların bana bizzat anlattıklarına göre, bir süre önce Araplar galeyana gelerek bu kiliseyi tahrip etmişler. Bunun üzerine Patrik, Konstantinopolis'e kadar gitmiş ve Türk hükümdarına, Arapların bu küstah ve gaddar davranışlarını şikâyet etmiş. Türk hükümdarı da bu suçu işleyen Araplara, kiliseyi eskisinden daha güzel olarak yeniden inşa etmelerini ve bütün masrafları karşılamalarını emretmiş. Nitekim bugün dahi bu yenilenmiş kiliseyi beğeniyle seyrediyoruz. Türk hükümdarının bu davranışına ben geçekten çok şaştım, çünkü Hıristiyan dünyasında böyle bir olaya rastlamak mümkün değildir, hele dinî yapılar söz konusu olursa.

İskenderiye Patriği, Hiristiyan dünyasının en önemli kişilerinden biri olup, Konstantinopolis, Antakya ve Kudüs kentlerinin patriklerinden daha yüksek bir konumda bulunduğundan, büyük bir saygı ve itibar görmektedir. Benim İskenderiye'de bulunduğum dönemde, Patrik kendisini

şu unvanlarıyla tanıtmaktaydı:[Grek alfabesiyle ve Almanca çevirisiye patriğin unvanları sayılıyor]

Aslında Patrik sade giyinen 70 yaşlarında bir adamdı, bilgi düzeyi çok yüksek değildi, Latince dahi bilmezdi. Zaten bütün yolculuklarım sırasında gerek o yörede, gerekse bütün Türkiye'de bir tek Hıristiyan okulu göremedim.

M. S. 64 yılında Evangelist* Aziz Marcus bu şehirde başı kesilerek idam edilmiş ve sonradan onun anısına küçük bir kilise yapılmıştır. Syrach'ın oğlu Yeşu** o muhteşem kitabını dünyanın kuruluşunun 4970'inci senesinde ve M.Ö. 230 yılında bu şehirde yazmıştır. Uzun yıllar önce bu şehirde çok önemli bir okul varmış ve dünyanın hiçbir yerinde bulunamayan en değerli kitaplar burada bulunurmuş. Hatta Tevrat'ı İbraniceden Yunancaya çevirtmek için 72 çevirmen çalıştıran Ptolemaios Filadelfios'un*** eserleri bile burada saklanıyormuş.

Şehir sınırlarının başladığı yerde, insan eliyle yapılma oldukça yüksek bir tepenin üstündeki nöbetçi kulesine bayraklar çekilerek doğudan ve batıdan yaklaşan gemilere uyarı işaretleri verilir.

Ayrıca şehrin yakınlarında çok güzel, yuvarlak bir taş sütun var. Tahminime göre on iki arşın**** boyunda ve üç arşın kalınlığında olan bu sütun dört arşın yüksekliğinde, dört köşeli bir kaidenin üstüne yerleştirilmiş. Tepesi gene dört köşe, ama kaideden daha küçük. Üzerinde hiçbir yazı bulunmayan bu sütuna Pompei Sütunu diyorlar ve onu, buraya yardım istemek ve sığınmak için gelip haince öldürülen Pompeius'un anısına Julius Sezar'ın diktirmiş olduğunu söylüyorlar.

İskenderiye'de bulunan birçok harabeden, kapılara ve pencerelere konulan güzel mermerlerden, altınla ve çeşitli renklerle süslenmiş sütunlardan, yıllarca evvel bu şehirde mermerden ve başka değerli taşlardan yapılmış çok görkemli binaların bulunduğu anlaşılıyor. Ama bunla-

* İncil yazarı –ed.n.

** Ahlâk ilkelerini bir kitap halinde toplayan Kudüs'lü Yahudi –ç.n.

*** Ptolemaios II Filadelfios (Yunanca'da "Kardeşini Seven") İÖ 285-246 arasında Mısır Kıralı –ed.n.

**** Yaklaşık 68 cm. –ed.n.

rın çoğu harap durumda. Kentin bu günkü görünümüne bakıldığında, çok kısa bir süre önce yıkıma uğradığı ve insanların, şehrin büyük bir kısmını oluşturan bu harap binaları daha yeni terk edip gitmiş oldukları izlenimi uyanıyor.

İskenderiye'de birçok Hıristiyan devletinin temsilcileri var. Bunlara konsolos deniyor. Bütün ülkelerin tüccarları veya buradan geçerken uğrayan yolcular, ister Venedik uyruklu olsun, ister Fransa kralının veya İngiltere kraliçesinin tebaası olsun, bu konsolosluklara sığınabiliyor. Konsolosluklar sadece yabancı Hıristiyan tüccarların işlerini görmelerine ve haklarını elde etmelerine yardımcı olmakla kalmıyor, aynı zamanda ülkeyi gezip görmek isteyen seyyahlara da para desteği vererek, tercüman temin edip gereksinimlerini sağlamalarında yol göstererek faydalı oluyor. Ayrıca zavallı tutsakları da bol sadaka dağıtarak destekliyorlar. Ama gece olunca, kimsenin dışarıya çıkamaması için, "Fundica" adı verilen binalarının kapıları dışardan kilitleniyor ve ertesi sabah bu işle görevlendirilmiş kişiler tarafından kilitleri tekrar açılıyor.

Türkler ve Yahudiler daha çok şehir surlarının dışında, iki liman arasında kalan bölgede bulunan basit evlerde oturuyorlar. Nitekim benim patronum olan Bey'in evi de şehir dışında, hapishanenin yakınlarındaydı ve iki katlı da olsa, oradaki evlerin çoğu gibi, taştan yapılmış, basit, çatısız bir binaydı. Sadece şehrin içinde bulunan ticaret evinin üstünü, malların kışın buralarda yağan yağmurlardan ve nemden ıslanıp zarar görmemesi için bir çatı ile kapatmışlar.

Türkler ve Araplar İskenderiye'de alıkonulduğumuz süre içinde, her gün mağaralarda gizlenmiş olan ve bizim arkamızdan kıyıya yüzmeye cesaret edemeyip gemide kalan arkadaşlarımızdan birkaçını daha yanımıza getiriyorlardı. Böylece gene hepimiz bir araya geldik. Aramızdan sadece denizde boğulan Fransızla, Afrikalılardan birine rüşvet verip onun yardımıyla kaçabilen bir Maltalı eksilmişti.

Bizi barındıran gemiye, içindeki bütün eşyalara ve on günden beri bir damla su içmemiş olan güzel iki Türk atına İskenderiye Beyi el koydu. Buna hakkı olup olmadığı Konstantinopolis'te kararlaştırılacak bir konuydu. Nasıl bir sonuca varıldığını da bilemiyorum.

Afrikalılar üstümüzdeki giysileri almış olduklarından, kendimize birer don ve gömlek dikmemiz için, herkese eski yelken bezleri verdiler. Dikiş ipliğini eski halat parçalarından kendimiz yapmak zorundaydık. Dikiş iğnelerini, kelepçelerimizi açmak için kullanabileceğimizden kuşkulandıklarından, bize tamamen teslim etmiyorlardı. Onları işimiz biter bitmez geri vermek koşuluyla gardiyandan alıyorduk. Bana anlattıklarına göre, kuyumcu çıraklığı yapmış olan bir köle büyük bir dikiş iğnesinden bir törpü yaparak hem kendinin, hem arkadaşlarının kelepçelerini kesmeyi başarmış.

Russetta [Reşit] Kentine Yaptığımız Yolculuğun Anlatılması Mısır'da, Nil Nehrinin Kıyısında Bulunan Şehrin ve O Yörenin Tanıtılması

Bir süre sonra Kahire'deki paşanın kesin emri üzerine bizi oraya nakletme hazırlığına başladılar. Sağlam tahta parçalarına karşılıklı yarım daire biçiminde oyuklar açtılar. Bu oyukların genişliği, kolumuzu içine soktuğumuzda birazcık hareket ettirebileceğimiz kadardı. Tahtaların her birine bir tutsağın sağ kolunu, ötekinin de sol kolunu geçirdiler ve sonra bunları birbirine çivilediler. Ayaklarımıza önceden takılmış olan demir kelepçelerimiz de duruyordu. Yandaki resimde görüldüğü gibi. Bu tedbirleri almalarının nedeni, açık arazide onlara karşı yapacağımız bir direnişten korkmalarıydı.

Çaresiz birbirimize kenetlenmiş olarak yürümek zorundaydık, tıpkı boyunduruk geçirilmiş öküzler gibi. Yirmi kadar, elleri sopalı gardiyanı ve bir sürü silahlı yeniçeriyi de kaçmamızı önlemek için yanımıza katmışlardı.

İskenderiye dışına çıktığımızda, zemindeki kumun sıcaklığı çıplak ayaklarımızı yakıyordu. Tutsakların bazıları yürürken inleyip sızlanıyorlardı. Oysa başımızdaki Afrikalıların ayakları bu ısıya alışıktı. Nihayet içimizden en perişan durumda olanları, ekmek ve su gibi yolluk gereksenimlerimizi taşıyan develere bindirdiler. Ama deveye ancak iki kişi binebildiğinden, Afrikalıların birkaçı geriye gidip birçok eşek getirdiler ve bazılarımızı da bunlara bindirdiler. Bu sefer de yayalar, hayvana binip hızlı ilerleyenlere yetişmek zorunda kalıyor ve bu da onlar için çok zor ve yorucu oluyordu. Sonunda hurma ağaçlarının gölgesindeki bir çalılıkta mola verip dinlenmeye ve gece olunca yola devam etmeye karar verildi. Gecenin serinliğinde yol almanın daha zahmetsiz olacağına gardiyanlarımızın aklı yatmıştı. Mola sırasında develere yüklenmiş olan su ve ekmek de aramızda paylaştırıldı. Karanlık bastırınca tekrar yola koyulduk. O ülkelerde gökyüzü bulutlarla örtülmediğinden, geceler çok aydınlık oluyor. Bizim memleketimize kıyasla sanki yeryüzü daha yüksek, gökteki yıldızlar daha yakın ve her tarafı daha iyi aydınlatıyorlarmış gibi bir izlenim alıyor insan.

Nil nehrinin kolu olan bir akarsuyun kıyısına varınca, bizi bir tekneye bindirip karşı sahile geçirdiler. Bu akarsuyun genişliği kırk adımı geçmiyordu. Yola devamla Nil kıyısındaki Russetta [Reşit] adındaki önemli şehire vardık. Daha önce açık arazide bulunan taştan yapılma bir su haznesine rastlamıştık. Bazı merhametli kişiler, buradan geçen yolcuların susuzluklarını giderebilmeleri için, bu hazneye sevaplarına tatlı su doldurtuyorlardı. Hepimiz koşa koşa suyun başına gittik. Fakat o kadar büyük bir itişme oldu ki, umduğumuz gibi su içemedik. Zira tahta kelepçeler bizi engelliyordu. Aşırı susuzluğumu giderebilmek için, kolumu tahta kelepçeden çıkarmaya çabaladım. Benim kolum, arkadaşım Pomeranyalınınkinden daha ince olduğundan bunu da kazasız belasız başardım. Suyun başına yanaşıp bir maşrapa buldum, kana kana içtikten sonra arkadaşıma da bir maşrapa dolusu su götürdüm.

Afrikalıların birçoğu benim elimi kolumu kelepçeden kurtarmış olduğumu görünce hemen koşa koşa üzerime geldiler. Ama ben derhal kolumu gene yerine soktum. Afrikalılar bu işe şaşıp kaldılar, çünkü kolumun serbest olduğunu gözleriyle görmüşlerdi. Bunu nasıl yaptığımı söylemezsem beni kırbaçlayacaklarına dair tehditler savurunca, onlara elimi kıvırıp bükerek birbirine çivilenmiş tahtaların arasından kolayca çıkarabildiğimi itiraf ettim. Bunu duyunca güldüler ve beni rahat bıraktılar. Birçoğumuzun kolları tahtaya sürtmekten zedelenmiş ve yaralar açılmış olduğundan, canları yanıyor, durmadan şikâyet ediyorlardı. Bunun üzerine gardiyanlarımız Rusetta'ya varınca tahta kelepçelerimizi çıkarttılar.

Biz Russetta şehrine girerken, sokakları kadın, erkek, çoluk, çocuk, birçok insan doldurmuştu. Hepsi düşmanlarının esir alınmalarını sağladığı için Tanrıya şükrediyorlar, yüzümüze tükürüyorlar ve bize Nasıralı!* diye sesleniyor ve bu sözle bize ağır bir hakarette bulunduklarını zannediyorlardı. Oysa bize mutluluk getiren İsa Peygamberimizden dolayı böyle adlandırılmak bize sevinç ve teselli veriyordu.

Biraz serinlememiz için, bizi şehirde ticaret evinin yakınlarında bulunan büyük, ahıra benzer bir binaya götürdüler. Oraya yorgunluktan

* Hz. İsa'nın doğum yeri olan Nasıra'dan dolayı –ed.n.

bitkin ve perişan bir halde giderken, bizi gören birçok Venedikli ve Fransız tüccar çeşitli sorular sordular ve çok acıdıklarını belirttiler. Bu Hıristiyan tacirlerden bir Venedikli, Hıristiyanlara yakışır bir biçimde sevgi ve merhametini kanıtladı ve masrafları kendine ait olmak üzere bize taze içme suyu, ekmek, hıyar, kavun ve kurabiye getirtip aramızda paylaştırdı, bizi teselli ederek sabır telkin etti. Bu dindar Venediklinin yaptığı iyilik ve yardım, sıcaktan, açlıktan ve kederden perişan olan biz tutsaklara yeniden canlılık kazandırdı. Bu nedenle hepimiz ona minnettarlığımızı bildirdik ve düşmanlarımızın arasında, karşımıza böyle yardım ve teselli veren birisini çıkardığı, hatta hapishanemize kadar yolladığı için Tanrıya şükürler ettik.

Geceyi bu ahırda geçirdikten sonra, sabahleyin ticaret evinin önündeki açık meydanda ince kamışlara dizili incirlerden oluşan kocaman bir yığın gördük. Burada kadınlar sebzeleri kurutmak istediklerinde, böyle sicimlere, iplere diziyorlar. Hiç çekinmeden bunlardan ve yerlerde serili duran hurmalardan, keçiboynuzlarından da bol bol aldık.

Bu arada bizi Nil nehri üzerinden Büyük Kahire kentine götürecek olan iki tekne hazırlanmıştı. Tekneye götürülürken, gene çok sayıda Fransız tüccar ve denizci bizim yanımıza geldiler. Bunlardan birine, memleketlerine geri dönerken Malta'dan geçip geçmeyeceklerini sordum. O da bana oraya uğrayacağını söyledi. Bunu duyunca, ona efendim şövalye Chammesson'a, tutsak olduğumu, ağır kölelik hizmetlerine mahkûm edildiğimi gözleriyle gördüğünü anlatmasını ve dinimiz gereği durumuma acıyarak, serbest bırakılmam için girişimlerde bulunmasını rica ettiğimi bildirmesini tembihledim. Fransız da bunu yapacağına dair söz verdi. Gerçekten de sözünde durduğunu ilerde öğrendim.

Yeniçeriler ve Afrikalılar teknelere binmemiz için bizi dürtüklemeye başlayınca, Hıristiyan tüccarlarla hüzün içinde vedalaştık. Onlar da bize Tanrıdan sabır dilediler.

Arapların Reşit dedikleri Russetta veya Rossetta kenti zengin bir ticaret merkezi olmasına karşın, etrafı surlarla çevrili değil ve şehrin kapıları da yok. Nil nehrinin kıyısında bulunduğundan, buraya gerek Kahire'den, gerekse bütün Mısır'dan, hatta Arabistan'dan ve Kızıldeniz'den ticaret mal-

ları getiriliyor. Buradan da nehir yoluyla ya da karadan develerle İskenderiye'ye gönderiliyor.

Bu şehrin dolaylarında güzel hurma ormanları ve içinde nadide bitkilerin, özellikle şekerkamışı, keçiboynuzu, incir, kavun, nar, narenciye, safran ve çeşitli hoş çiçeklerin yetiştiği zevkle düzenlenmiş bahçeler var. Şehre Rossetta adının bu nedenle verildiği söyleniyor.

Üçüncü Bölüm

Üzerinde Birçok Gemi İşleyen Ünlü Nil Nehrinin Tanıtılması

Dünyaca ünlü Nil nehrinde işletilen gemilere binmemizi anlatmadan önce, bu nehir hakkında bilgi vermeyi uygun gördüm. Nil dünyanın en muhteşem akarsularından biridir ve bir inanışa göre, suları cennetten gelmektedir. Musa peygamber onu tarif ederken, kollarının bütün Afrika ülkesini dolanarak aktığını anlatır.

Horatius ve Lucanus, bu nehrin nerde yeryüzüne çıktığının bilinmediğini, doğanın insanların merakını uyandırmak için de kaynağını özellikle gizlediğini yazmışlardır. Vergilius, Nil'in, akıntısıyla birlikte taşıyıp getirdiği, "siyah kum" adı verilen yoğun çamurla çevresindeki toprakları verimli hale getirdiğini ve yedi kola ayrıldığını bildirir. Bu konuda birçok yazar geniş bilgi vermiştir, ama zaten çeşitli özelliklerini gözle de görmek mümkün.

Sözü edilen yedi koldan sadece Rossetta ve Damiata [Dimyat] kentlerinden geçen iki kolda gemi işletilebiliyor. Kıyısında Rosetta kentinin bulunduğu kol daha geniş. Denize döküldüğü bölgede aşağı yukarı yarım Alman mili genişliğine ulaşıyor. Denize kavuştuğu yer, korsanlara karşı önlem olarak devamlı nöbet tutulan bir kale tarafından korunuyor.

Rossetta'da İskenderiye Beyine bağlı olan bir Sancak Beyi bulunuyor. Bu kişi, şehrin girişini koruyabilmeleri ve gemilere İskenderiye'ye kadar eşlik etmeleri için iyi donatılmış iki kadırgayı devamlı hazır bulunduruyor. Gerektiğinde Konstantinopolis'e gitmesi veya başka yolculuklara çıkması için kadırgaları İskenderiye Beyi'ne tahsis ediyor.

Dünyaca ünlü bu nehrin suyu, biraz bulanık olmakla beraber, içimi gayet güzel. Üstelik balıkları da hiçbir yerde eşine rastlamadığım kadar bol. Özellikle Rossetta limanında o kadar bol balık var ki, ben bile tahta çanağımla balık avlayabildim. Benim kanımca bunun nedeni, tatlı suya alışık olan balıkların, nehrin denize karıştığı yerde tuzlu suyla karşılaşınca, geri dönüp akış yönünün tersine yüzmeye başlamaları ve denize en yakın olan bu şehrin dolaylarında birikmeleridir. Nil nehrinin doğal özelliklerinden

biri de, Tanrının buyruğuyla, her yıl bir kez taşması ve çevresindeki araziyi sularıyla kaplamasıdır. Bu taşkın genelde 19 Ağustosa denk gelir. Nedenini de aşağıda açıklıyorum:

Nil'in suyu Kahire'de katarak denilen setlerle engellenmekte ve ağustos ayının belirli bir gününe kadar bir miktar birikmesi sağlanmaktadır. Nehrin içine sarkıtılmış olan bir halatla suyun ne kadar yükseldiği ölçülür. Suyun birikip yükselmesi oranında toprakların da bereketli olacağı umut edilir. Nil ne kadar yükselirse, beraberinde de o kadar bereket getirdiğine inanılmaktadır. Yahudilerin söylediğine göre, haziran ve temmuz aylarında "Tramontana" adı verilen ve kuzeyden esen rüzgâr Nil'in akışına büyük bir güçle karşı koyar ve sular serbestçe akamayıp kabarır. Bu söylenenleri kısmen doğru buluyorum, çünkü bir süre önce biz de denizde bu rüzgâra yakalanmış ve bu yüzden Tanrının yol açtığı garip bir rastlantıyla Mısır'daki hapishaneye kadar sürüklenmiştik. Biz oraya vardıktan sonra da aynı rüzgâr bir süre esmeye devam etti.

Russetta'da gemiye binince, kürekleri elimize verdiler. Görevimiz gardiyanlarımızı ve kendimizi Büyük Kahire kentine ulaştırmaktı. Gemi ayrıca karadan da halatlarla çekiliyordu. Böylece akarsuyun sağında Afrika, solunda Asya olduğu halde (çünkü Nil nehri dünyanın iki parçasını birbirinden ayırıyor) yolumuza devam ederken, etrafı çeşit çeşit verimli meyve ağaçlarıyla çevrili çok güzel bahçeler, tarlalar gördük. Yolumuzun üzerinde birçok sevimli kentler, köyler de vardı. Mısır meyve bolluğu bakımından başka ülkeleri geride bırakıyor ve meyvesi az olan halkları da besleyebiliyor. Ayrıca burada şekerkamışı, mısır, buğday, mercimek, bezelye ve fasulye de bol miktarda yetişmektedir. Şekerkamışının diğer bitkilere kıyasla daha çok suya gereksinimi olduğundan, bunu sağlamak için birçok yerde Nil kıyısına su çarkları yerleştirildiğini gördük. Bunlar mandalar tarafından döndürülüyor. Böylece nehrin suyu kanallara aktarılıp oradan arklarla şekerkamışı ve pirinç tarlalarına ulaştırılıyor.

Bu arazide aynı zamanda hayvancılık da yaygındır. At, deve, manda, inek, öküz, koyun yetiştirilir ve şehir dışında yaşayan Fellahlar bunlarla geçimlerini sağlarlar.

Dördüncü Bölüm

Mısırlıların Giysileri, Yaşam Biçimleri ve Gelenekleri

Bu ülkenin insanları çok kötü giyiniyor. Erkekler de, kadınlar da genelde tıpkı papazların ayin sırasında giydikleri kıyafete benzer uzun, geniş kollu ve çoğunlukla maviye boyanmış keten entariler giyiyorlar. Erkekler bu entarinin üstüne yünden dokunmuş tek veya çok renkli bir örtü atıyorlar. Bunun bir ucunu, sağ kolu serbest bırakacak biçimde koltuk altından geçirip öbür omuzlarının üzerine atıyorlar. Bu giysi biçimi, savaş sırasında at üstünde ya da yaya olarak dövüşürken uzun ve hafif mızraklarını kullanmalarına ve kendilerini savunmalarına olanak tanıyor. Başlarına, tıpkı yuvarlak bir gece takkesi gibi, kafalarını sıkıca saran, tepesi oldukça yüksek, deve tüyünden yapılma başlıklar geçiriyorlar. Bu başlıklar yukarı doğru genişleyip yayılıyor ve tıpkı bizim Almanya'da giydiğimiz şapkaların alt kısmındaki gibi, bir kenar oluşturuyor.

Şehirlilerin bir kısmı başlarına, tıpkı Türkler gibi, ketenden bir sarık doluyorlar, buna tülbent deniyor. Bunlar beyaz, kırmızı, mavi veya karışık renklerden olabiliyor. Yeşil sarıkları ise belirli kişiler dışında kimse kullanamıyor. Bunun nedenini de ilerde açıklayacağım. Türkler Mısır'da, diğerlerinden farklı olarak, sarı rente sarık kullanıyorlar.

Kırsal bölgelerde halkın çoğu yalınayak dolaşıyor. Bazılarının ayakkabı giydiği de oluyor. Bacaklarına don geçirdikleri çok ender. Eğer giyerlerse de, beyaz ketenden yapılmış çok bol ve baldırlarının altına kadar uzanan bir don giyiyorlar.

Kadınlar da geniş kollu mavi elbiselere bürünüyorlar, başlarını ve yüzlerini de görülmemesi için örtüyorlar. Yüzlerini gizleyen peçenin göz hizasında açılmış olan delikler, kadının etrafını görebilmesini sağlıyor. Şehir kadınları tamamen beyaz giyiniyorlar, üzerlerine de temiz beyaz bir çarşaf geçiriyorlar. Yüzleri kıldan dokunmuş bir peçenin altında bulunduğundan, dışarıdan görünmüyor, ama onlar her şeyi rahatça görebiliyorlar. Saygın kişilerin eşleri bu beyaz çarşafın altında çok gösterişli kıyafetler de giymektedirler. Kadınlar bu yüzü örtme geleneğini ve giyim

tarzını eski İbraniler'den devralmışlar. Rebeka ve Suzan hakkında okuduklarımız bunu kanıtlıyor. [Kartaca doğumlu kilise yazarı Tertullianus'tan Latince alıntılar]

Şunu da belirtmeliyim ki, erkek, kadın, halkın tümü kara veya koyu renk tenli, sarımtırak uçuk benizli çirkin insanlar, üstelik çok da bakımsızlar. Yüzleri, gözleri tozdan ve sıcaktan sağlıksızlık belirtileri taşıyor. Bu nedenle de orada pek çok kör var. Erkekler, eğer geçindirebilecek güce sahipseler, birkaç kadınla evlenebiliyorlar. Altı veya yedi eşi olan erkekler var. Bu kadınları önemsiz bir sebepten ötürü evden atabiliyor ve başka bir eş edinebiliyorlar. Pek çok erkek, evlenmek istediği kızı anasından babasından parayla satın alıyor ve örneğin 6, 8, 10, 20 veya daha fazla düka ödüyor. Evlilik anlaşması "Kadı" adı verilen yargıç tarafından onaylanıyor. Kadınların kollarına, boynuna, ayak bileğine ve kulağına takılar, halkalar takması yaygın bir âdet olmakla beraber, bu daha çok şehirlerde göze çarpıyor.

BEŞİNCİ BÖLÜM

KAHİRE'YE VEYA YENİ BABİL'E VARIŞIMIZ VE ORADA KARŞILANIŞIMIZ

Russetta'dan ayrılışımızın dördüncü günü salimen Bulak'a vardık. Kahire'nin nehir kıyısındaki bu mahallesinde hepimizi karaya çıkardılar ve her iki yanında tek katlı, alçak tavanlı dükkânların sıralanmış olduğu alışveriş bölgesinin içinden geçirdiler. Daha sonra güzel süs ve sebze bahçeleri arasından yolumuza devam ederek büyük ve kudretli Kahire şehrine vardık. Geceyi bir hapishanede geçirdik. Ertesi gün de gene öğleden sonraya kadar yürüyerek şehrin içindeki bir dağın yamacına yapılmış olan saraya geldik. Bizi birçok demir kapıdan ve kayanın içine oyulmuş bir dehlizden geçirdikten sonra güzel, dört köşe, büyükçe bir avluya götürdüler. Avlunun etrafı odlarla çevriliydi ve ortalıkta çeşitli hayvanlar, özellikle kuşlar geziniyordu. Bunların arasında görkemli devekuşları, sülünler ve garip şekilli tavuklar, hatta tanımadığımız cinsten dört ayaklı hayvanlar vardı.

Paşaya, geldiğimiz bildirilince, bizi sarayının yakınına getirtti ve önce bir tercüman aracılığıyla nerede esir alındığımızı sordurdu. Bundan sonra her birimizin ayrı ayrı ismini, ana ve baba adını, meslek, zanaat veya sanatını öğrenmek istedi. Bütün bu bilgiler dikkatle kaydedildi. Bunun ne amaçla yapıldığını bilemiyordum.

Paşa bizim yorgun olduğumuzu fark ettiğinden, oturmamızı söylemelerini emretti ve biz de yere oturduk. O sırada sarayda çalışanlar etrafımıza doluşup bizi incelediler. Bazıları ağır işte çalışıp çalışmadığımızı anlamak için, ellerimizi yakalayıp avuçlarımızın içini yokladılar. Aramızdan birçoğuna da Türk* olmak isteyip istemediğini sordular ve Türk olmayı kabul edenlerin çok iyi günler göreceklerini söylediler. Ama o sırada kimse buna razı olmadı. Daha sonraları biri fırıncı, diğeri terzi olan iki Fransız onurlarını ayakları altına alarak Türk olmayı kabul ettiler.

Bizi görmeye gelenlerin arasında bir de Yahudi vardı. O benim bulunduğum yere yaklaşıp arakadaşıma ve bana Alman olup olmadığımızı

* İslamiyeti kabul etmeyi kastediyor –ed.n.

sordu. Olumlu cevap alınca, memleketimizi tam olarak öğrenmek istedi. Ben Ren nehri dolaylarından olduğumu söyleyince çok ilgi gösterdi ve başımıza gelen bu felaketi sabırla karşılamamızı salık vererek yanımızdan ayrıldı, çok geçmeden geri gelip herbirimize bir parça taze ekmek getirdi. Çok yorgun ve aç olduğumuzu fark ettiğini, bu ekmeği onun hatırı için yememizi söyledi. Biz sevinerek ona teşekkür ettik. Ben çok susamış olduğumuzu, biraz da su getirmesini rica edince hemen bir testi dolusu su getirdi. Böylece açlığımızı ve susuzluğumuzu giderdik. Sözünü ettiğim Yahudi, Konstantinopolisli olduğunu ve Kahire'den meyve satın alıp memleketine naklettiğini, bizi de eğer İstanbul'a gönderecek olurlarsa (pek yakında böyle yapacaklarını umuyordu), özgürlüğümüze kavuşabilmemiz için elinden gelen her türlü yardımı yapacağını vaat etti. Konstantinopolis'te kendimizi para karşılığında azat ettirebileceğimizi de sözlerine ekledi. Ona gösterdiği ilgi ve yardımları için teşekkür ettik.

Paşanın denetlemesi ve sorgulaması bittikten sonra, gardiyanlarımız artık buradan gideceğimizi söylediler ve bizi gene ayrı ayrı on bir kapıdan geçirip büyük, yüksek bir kuleye götürdüler. Hapsedileceğimiz yer burasıydı. Sarmal biçimde yapılmış bir merdivenden yukarı tırmandık. Kule yukarıya doğru biraz daha genişliyordu. Bu nedenle kalacağımız mekân hepimize yetecek kadardı. İyi anlaşanlar, birbirlerine yakın yerleri seçtiler ve ben de Pomeranyalı arkadaşımla bir köşeye çekildim. Burada rahatça konuşup dertleşerek, birlikte dua edebilecektik.

Kulede taştan yapılma büyükçe bir hazne vardı. Bunu suyla doldurarak içme suyumuzu sağladılar. Ayrıca açlığımızı gidermemiz için her birimize peksimet, kavun ve taze soğan dağıttılar.

Hapishanemizde dört gün kaldık. Sonra bizi kuleden aşağıya indirip büyük Arsenal adı verilen tersaneye götürdüler. Burada birçok kadırga ve çeşitli başka gemiler inşa edilmekteydi. Bunlar parçalar halinde develere yüklenerek Kızıldeniz kıyısındaki Süveyş kentine götürülüp orada gemi haline getiriliyorlardı. Bizim görevimiz, keresteleri, ipleri taşıyıp develere yüklemek ve Kızıldeniz'e nakledildikten sonra yükleri boşaltıp yerlerine yerleştirmekti.

Altıncı Bölüm

Kızıldeniz'in Kısaca Tanıtılması ve Kahire'ye Dönüşümüz

Kahire kentinin etrafı köyler ve güzel bahçelerle çevrilidir. Buralarda çeşitli bitkiler ve özellikle de balsam* yetiştiriliyor. Ne yazık ki, develerin yanından ayrılmamıza izin verilmediği için, bu bahçeleri gezmemiz mümkün olmadı. Yolumuza devamla çok geniş, verimsiz, kumu bol bir araziye ulaştık. Burada yiyecek ve su bulmamıza imkân olmadığından, sadece Afrikalıların develere yükledikleri ve aramızda paylaştırdıkları erzakla yetinmek zorunda kaldık. Nihayet üçüncü gün yorgun argın Kızıldeniz kıyısındaki Süveyş kentine varıp, ahşap malzemeyi, ipleri develerden indireceğimiz bir hana geldik.

Süveyş yıllar önce büyük bir ticaret kentiydi, ancak zaman içinde önemini kaybetti ve sonunda sadece gemi parçalarının birbirine takılıp tamamlandığı işlik yerinden başka önemli binaları olmayan bir yerleşim haline geldi. O geceyi develerle ve gardiyanlarımızla birlikte açıkta geçirdik ve hayvanlara dinlenme olanağı verdik.

Yöredeki az sayıda oturacak ev çoğunlukla limanı korumakla görevli olan askerlerin barındıkları binalardan ve balıkçı kulübelerinden ibaret. Bu bölgenin verimsizliğinden ötürü, insanlar çok fakir ve çoğu Hıristiyan. Onlardan "*Christianos de cinctura*" (kuşak Hıristiyanları) diye söz ediliyor, çünkü azize Meryem'in göğe çıkışında geride bıraktığı kuşağını kutsal kabul etmek gibi bir batıl inançları var. Bunlar zavallı, akılları bulandırılmış, inançları saptırılmış insanlar. Bütün gereksinimlerini Kahire'den temin etmek zorundalar ve besinlerinin en önemli kısmı balıktan ibaret.

Ertesi sabah gene dönüş yolculuğuna çıkmak zorundaydık. Develeri tarçın, biber, hindistancevizi gibi çeşitli baharatla, ipek ve başka ticaret eşyasıyla yükledik. Bütün bu mallar, bir ticarethane gibi kullanılan o handa bekletilmekteydi.

* Şifalı merhemlerin yapıldığı bitki cinsi –ç.n.

Bundan sonra vardığımız yer Kızıldeniz'in kötü bir limanıydı. Limana girmiş olan büyük gemilerdeki mallar küçük sandallara yüklenip karaya çıkarılıyordu.

İsrail halkının göç ederken Kızıldeniz'den geçtiği yeri de bize uzaktan gösterdiler. Burasının oldukça engebeli olduğunu hayretle gördük ve Tanrıya, İsrail halkına göstermiş olduğu merhametinden bize de nasip etmesi için yalvardık. Bir dönme, bize burada birçok yer gösterip bilgi verdi. Tanıttığı yerler arasında bir bölge vardı ki, anlattığına göre, vaktiyle Mısır krallarından biri, orada Nil nehrinden Kızıldeniz'e bir bağlantı yaptırmak istemiş. Bu bağlantı sayesinde gemiler okyanustan Akdeniz'e ve Karadeniz'e, doğudan batıya kadar gidip gelebileceklermiş. Bu bağlantıyı kurmak mümkün olsa da, çok pahalıya çıkacakmış. Akıllı ve mantıklı kişiler, krala bu bağlantıyı yaptırmamasını tavsiye etmişler. Çünkü denizin tuzlu suyu Nil nehrinin tatlı suyuna karışırsa ülke toprağının verimliliğini kaybedeceğini ve insanların büyük zarara uğrayacaklarını söylemişler.

Aslında Kızıldeniz hiç de geniş değil ve bizim uğradığımız kıyılar da oldukça engebeli. Denizin derinliklerinde taşların oluşturdukları şekillerin güzelliğini bir heykeltıraşın yaratabileceğine ihtimal vermiyorum. Tüccarlar da bunları İtalya'ya ve başka ülkelere götürüp, çeşmelerin, fıskiyeli havuzların süslenmesinde kullanılmak üzere satıyorlar. Nitekim ben de gerek o yörede, gerekse daha sonraları Malta'daki çeşmelerde ve İtalya'daki süs bahçelerinde o taşlardan gördüm.

Burada daha uzun süre bu ilginç olayları seyretmek isterdik, ama gardiyanlarımız develeri hazırlayıp acele Kahire'ye dönmemiz için ısrar ediyorlardı. Tekrar yola çıkıp geceleri uzun mesafeler aşarak, üç gün sonra nispeten erken bir saatte Kahire'ye vardık.

Yolda Afrikalılar ve dönmeler bize mumyaların, yani birtakım ilaçlarla bozulmadan korunan ölülerin saklandığı bir yer gösterdiler. Ayrıca da bize anlattıklarına göre, buradan çok uzak olmayan bir yerde, Paskalya'dan önceki cuma günü, bazı ölüler mezarlarından birtakım uzuvlarını toprağın üzerine doğru uzatırlarmış: kimi elini, kimi bütün kolunu, bir başkası ayağını. [Ölümden sonra yaşama inanmayanlar hakkında ibret verici hikayeler]

Yedinci Bölüm

Büyük Kahire Kentinde Yaşanan Olaylar

Ertesi gün Kahire'ye ulaştığımız halde, kent çok büyük olduğundan, hapishanenin bulunduğu binaya kadar gidemedik, geceyi yolumuzun üstünde bulunan bir ahırda geçirdik. Sonra da barındığımız kuleye ve arkadaşlarımızın yanına gitmek üzere öğleye kadar yürüdük. Arkadaşlarımız bizim yokluğumuzda başka işlere koşulmuşlar, özellikle bazı eski binaların boşaltılması ve yıkımıyla görevlendirilmişlerdi. Bundan böyle biz de onlara yardım edecektik. O gün, Arapların ve Türklerin kutsal dinlenme günü olan cumaydı, bu nedenle de arkadaşlarımızı çalışmaya göndermemişlerdi.

Ertesi gün bizi de arkadaşlarımızla birlikte, şehrin içinde, kuleden aşağı yukarı bir Alman mili uzaklıkta bulunan işyerine götürdüler. Burada eski evleri yıkacak, taşları, tahtaları birbirinden ayıracaktık. Başımızda gardiyanlarımızın dışında ustalar ve çırakları da bulunuyordu. Bunların hepsi Ak Araptı. Yapılacak iş, tuğladan örülme yüksek bir duvarı yıkmaktı. İşçiler ellerindeki çekiçlerle tuğlaları birer birer söküyorlardı. Bu gidişle bütün duvarı yıkmak için altı ay uğraşmaları gerekecekti. Ama memleketlim Pomeranyalı onların işini kolaylaştıracak bir yöntem buldu. Kocaman demir bir çekiç alıp duvarın ortasına vura vura bir delik açtı. Sonra dayanıklı bir kalas bulup, bu deliğe soktu, kalasın en dış kısmına da sağlam uzun bir halat bağladı, sonra bizlerden kırk kişiyi halatın öbür ucuna geçirtti. Hep birlikte bütün gücümüzle halata asılınca, duvar sarsılmaya başladı ve nihayet en üst kısmı birdenbire yere devrildi. Önce bu ağır duvar parçasının yıkılmasından çıkan büyük gürültü ve kocaman bir toz bulutu etrafta müthiş bir korku yarattıysa da hiçbir zarar vermediği anlaşıldı. Araplar bu buluşu hayretle karşıladılar, koşa koşa gelip bu becerikliliğinden ötürü Pomeranyalının ellerini öptüler. Çünkü onun bir saatte hallettiği işi onlar üç ayda bile zor bitirirlerdi. Bu binada on sekiz gün çalışmamız gerekti. Akşamları gene hapishanemize dönüyorduk.

Kahire'de günler bizim ülkemizden daha kısa. Orası 61° 50' boylam-29° 50' enlem üzerinde olduğundan, 8 saatten fazla çalışmak zorunda

değildik. Bize yemek zamanında bir saat dinlenme molası veriyorlardı. İşyerine gitmemiz ve dönmemiz ise birer buçuk saat sürüyordu.

Araplar bizim çalışkanlığımızdan çok memnundular ve bize koltuğumuzun altına sığdırabileceğimiz kadar ufak tahtaları, çıtaları, çalıştığımız yerden toplayıp beraberimizde götürmemize ve yolda satmamıza izin veriyorlardı. Yunanlılar ve Yahudiler bu tahta parçaları için peşimizden koşarlardı. Böylece her birimiz topladığımız ve elde edebildiğimiz tahta parçalarının miktarına göre yarım *Batzen* civarında para kazanabiliyorduk. Bu parayla da herkes kendi ihtiyacına göre peynir, soğan, sarmısak, ekmek veya et satın alıyordu. Mısır'da tahta ve odun çok kıt, hatta hemen hemen yok gibi ve bu sebeple hayli pahalı. Bu yüzden, deve dışkısını kurutup yakıyorlar, tıpkı Almanya'da bazı yörelerde taşkömürünü kullandıkları gibi, tezeği de yakıt olarak değerlendiriyorlar.

İnşaattaki çalışmalarımız, bize vaktiyle bu şehirde İsrail halkının yaptığı çalışmayı anımsattı. Onlar da, odun ve saman yokluğundan, tuğla ocaklarını yakabilmek için topraktan çıkardıkları bitki kök ve koçanlarını kullanmak zorunda kalmışlardı.

Kahire kentinin bir zamanlar Firavunların payitahtı olduğunu onların mezarlarından, kutsal yazılardan ve tarih kitaplarından öğreniyoruz. Bunları hatırlayarak buradaki ağır hizmetimizi daha dayanılır bir hale getirmeye çalışıyorduk. Aziz Yusuf un da tutsak edildiğini, Aziz İbrahim'in ve dahası bizlere mutluluk veren biricik efendimiz İsa Peygamberimizin de sürgün hayatı yaşadıklarını düşünerek kendimizi avutuyorduk. Zira O, hemen doğar doğmaz, Tanrının meleğinin emriyle bu ülkeye göçmüştü. İsrail halkını mucizeler yaratarak gaddar Firavunun elinden kurtarmış olan Tanrının bizleri de bu kölelik hizmetinde mahvolmadan, zamanı geldiğinde kurtaracağına yürekten iman ettik.

Sekizinci Bölüm

Tanıtmanın Devamı ve Kahire'deki Yaşamımız.
Piramit Adı Verilen Firavun Mezarlarının Kısaca Anlatılması

Bir süre Kahire'de kaldıktan sonra, Türklerin tatil yaptıkları cuma günleri, bazı dönmeler aramızda bir tanıdık veya memleketli bulmak ümidiyle bizi ziyarete gelmeye başladılar. Bunların arasında Augsburg doğumlu bir de Alman vardı ki artık epeyce yaşlanmış, saçı sakalı kırlaşmaya yüz tutmuştu. Başka milletlerden de gelenler oluyordu. Ama arkadaşım ve ben yalnız Almanları soruşturuyorduk. Kahire'de Main kıyısındaki Frankfurt kentinden gelmiş bir Alman dönme daha vardı. Bunu duyunca, ben de kendimi Frankfurtlu olarak tanıttım, çünkü birçok dostum o şehirde yaşıyordu. Böylece onu yanımıza gelmeye teşvik edeceğimi zannetmiştim, ama o bizim bulunduğumuz yerde görülmeyi hiç istemedi. Gene de selam yolladı ve İskenderiye'de bizi ziyaret edeceğini vaat etti. Ama bunu da yerine getirmedi. Belki çekindi, belki de başka bir nedeni vardı, bunu bilemiyorum. Sonuçta onun ismini ve hangi aileden olduğunu öğrenemedim.

Büyük Kahire kentinde birçok seyyar yemek satıcısı var. Bunlar evde pişirdikleri yemekleri ya da küçük demir ocakların üstünde ince şişlere geçirip kızarttıkları et parçalarını sokaklarda müşterilere sunuyorlar. Arkadaşlarım işe gidip gelirlerken bu şişte kızarmış etlerden veya kurabiye satan dükkânlardan bir şeyler satın alıyorlardı. Bu şehirde ekmekçiler de ekmeklerini evlerinin dibindeki dükkânlarda sattıkları gibi, sokaklarda ve meydanlarda kurdukları tezgâhlarda da müşterilere sunuyorlar. Biz de ekmeğimizi oralardan geçerken temin ediyorduk.

Bir defasında, arkadaşlarımdan biri, tezgâha iyice yanaşıp bir ekmek aşırınca, ekmekçi onun peşinden koşarak ekmeği geri almak istedi. Bu sefer biz de tezgâhın etrafına üşüştük, bütün ekmeği yağmaladık ve tezgâhı devirdik. Ekmekçi de bir sopa kaparak üzerimize indirmeye başladı. Ama bu davranışı ona hiç de yaramadı. Çünkü gardiyanlarımız ekmekçiye saldırdılar, onu yere devirip, takriben elli sopa vurdular ve ayrıca da hiç

kimsenin Türk hükümdarının esirlerine el kaldırmaya hakkı olmadığını söyleyerek onu tehdit ettiler. Böylece o da çaresiz, ele geçirdiğimiz ganimetle çekip gitmemize razı oldu. Ekmekleri elden gittiği gibi, üstelik etraftakilerin alaylarına katlanmak ve yediği dayağı sineye çekmek zorunda kaldı.

Bu olay gerek ekmekçilere, gerek diğer satıcılara bir ders oldu ve bundan böyle bizi rahat bıraktılar. Ama yol kenarında tezgâh kurup malını satmak isteyenler bizim ayaklarımızdaki zincirleri ve demir kelepçelerimizi şakırdatarak yaklaştığımızı duyar duymaz veya uzaktan geldiğimizi görür görmez hemen neleri varsa toparlayıp bir tarafa çekiliyorlar ve kendilerine ziyan vermememiz için tedbirlerini alıyorlardı. Zira yalnız orada değil, bütün Türkiye'de esirlerin, özellikle yiyecek satılan yerlerde serbestçe gereksinimlerini karşılamalarına izin verilirdi. Bunun dışında da birisi, suç üstü yakalanmadan, eline herhangi bir şey geçirebilirse bu artık onun malı sayılırdı. Gardiyanlar da böyle durumları hoşgörüyorlardı, çünkü onlar da hırsızlıktan faydalanıyorlar, kendilerine bir pay çıkarıyorlardı.

Günün birinde işten hapishanemize dönerken, kalenin arkasındaki kayalıktan bir mandanın aşağı düşüp öldüğünü gördük. Türkler ve Araplar düşerek, suda boğularak veya herhangi bir şekilde soluğu kesilerek ölen bir hayvanı yemezler, zira dinleri bunu yasaklar. Biz esirler bu mandanın bize bağışlanmasını istedik, bu isteğimizi memnuniyetle kabul ettiler. Bunun üzerine biz de kasaplığa soyunduk, mandanın barsaklarını çıkarıp içini temizledik ve etini kısmen pişirerek, kısmen de kızartarak birkaç günde yedik bitirdik. Bu ziyafet bize çok iyi geldi, çünkü Mısır'a ayak bastığımızdan beri ilk defa et yememiz nasip olmuştu. Bize bu mükemmel şöleni sağlayan gardiyana minnet borcumuzu ödemek için ona da mandanın derisini hediye ettik.

Daha önce de belirttiğim gibi, bu şehir o kadar büyük ki, halkının bazısı Nil nehrine yakın yaşıyorsa da, bazıları çok uzak bölgelere yerleşmişler. Bu nedenle benim orada bulunduğum sıralarda, sayısı 18.000'i bulan develerle şehrin en ücra köşelerine kadar su taşınmaktaydı. Eşek sırtında ve insan gücüyle taşınan su buna dahil değil. Halk bu suyu satın alıp ya ev işlerinde kullanıyor, ya da aşırı sıcaktan ve yoğun tozdan ötürü bunaltıcı hale gelen sokakları sulayarak ferahlık sağlıyor, ayrıca da zavallı fakirlere,

hastalara ve esirlere sevabına dağıtıyor. Böylece su taşımacılığıyla pek çok Afrikalı ve Arap nafakalarını sağlayabiliyorlar. İbadet yerlerinin yakınlarına ve bazı sokak köşelerine topraktan yapılma büyük su testileri yerleştirilmiş. Küçük taslarla bunlardan su içilebiliyor. Bazı nüfuzlu zengin beyefendiler bu suyu Allah rızası için halka sunuyorlar.

Kahire kentinin hududunda, Nil nehri kenarında ayrıca iki su çarkı bulunuyor. Bunlarla Nil sularının bir kısmı kemerler üzerinden yarım Alman milinden daha uzak bir yerde olan saraya, bir kısmı da zenginlerin evlerine iletilmektedir.

Orada bulunan bir sütun, Nil sularının ne kadar yükseldiğini ya da alçaldığını ölçmeye yaramaktadır. Haziran ayında, güneş Yengeç burcuna gelince, nehir kabarmaya başlar ve 19 Ağustosa kadar yükselmeye devam eder. Nehir suları çok artarsa, bu o sene ürünün bol olacağına işarettir, çünkü taşan sular geniş bir alana yayılıp toprakları besler ve verimli kılar. Kent halkı da buna çok sevinir. 19 Ağustos günü katarak adı verilen setler kaldırılır ve Nil bütün şehrin içine ve dolaylarındaki araziye yayılır. Böylece bütün bu bölge derinlemesine sulanmış olur. Bunu daha önce de açıklamıştım.

Bizi kollayan gardiyanlarla giderek ahbaplığı ilerletince, aralarından İtalya'nın Cenova kentinde doğmuş olan bir dönmeye, daha önce de sözünü etmiş olduğum Augsburglu aracılığıyla, zaten çalışılmayan bir cuma günü bazılarımızı Firavunların mezarları olan piramitlere götürüp gezdirmesini rica ettik. O da buna razı oldu. Böylece Nil nehri üzerinden Kahire kenti dışına çıktık ve Memfis veya Yeni Babil denilen kente geldik, sonra çöl kumlarının üzerinden yürüyerek, şehrin aşağı yukarı yarım Alman mili uzağında, Nil nehrinin oldukça yakınlarında bulunan piramitlere vardık.

Piramitlerin en büyüğünün ölçüsü, bir köşesinden ötekine 324 adım, yüksekliği 250 basamaktır. Dört kenarı yukarı doğru daralıp sivriliyor ve tepede birkaç adım genişliğinde dar bir alanda bitiyor. Piramitlerin içine sürünerek girmek mümkün. Fakat kimse yanan bir meşale olmaksızın içeri girmeye cesaret edemedi. İçerde siyah mermerden bir lahit görülüyor, tahminime göre uzunluğu dokuz ayak, genişliği ve yüksekliği ise beş ayak boyutlarında.

Öbür piramitler daha küçük boyda olmakla beraber, onlar da heybetli yapılar. Yapı taşlarının büyüklüğü insanı hayrete düşürüyor. Bu yapılar bütün dünyada övgü ile anılmayı gerçekten hak ediyorlar. Bence piramitler hem görkemli görünüşleri, hem de uzun ömürlü olmaları bakımından diğer dünya harikalarından üstündür. Bilindiği gibi diğerleri çoktan yıkılmış ve yok olmuşlar, günümüze sadece anıları kalmıştır.

Piramitlerin yakınlarında bulunan bir heykele Sfenks diyorlar. Mısırlılar düşüncelerini işaretlerle anlatmak geleneklerine uyarak bu heykeli Nil nehri aracılığıyla kendilerine her yıl büyük bolluk ve zenginlik getiren iki kutsal simgeye adamışlar. Heykelin başı bir genç kızı [Başak burcu], gövdesi ise bir aslanı temsil ediyor ki, bu iki simge de güneşin birer burcudur. Temmuz ve ağustos aylarında Nil en yüksek seviyesine erişene dek kabarıyor ve sonra taşarak bütün ülkeye dağılıyor. Böylece de memlekete bereket ve zenginlik getiriyor. İşte, resim ve simgelerle anlatılmak istenen bu olgudur.

Dokuzuncu Bölüm

Kahire Kentinin Kuruluşu ve Büyüklüğü. Bu şehirde Düzenlenen Yiğitlik Oyunları ve Burada Alınıp Satılan Mallar.

Bu kentin büyüklüğü ve nüfusunun yoğunluğu hakkında ne yazsam azdır. Çünkü bu bakımdan yalnız Roma'yı ve Paris'i değil, Konstantinopolis'i bile fersah fersah aşmaktadır. Bu nedenle de ona Büyük Kahire diyorlar. Bazıları ona Memfis, bazıları Babil, kendi halkı ise Messer der. Gerçek şu ki, burası büyük bir şehir ve Nil nehri sayesinde başka şehirlerden de çok farklı.

Kahire'nin temelleri Pers kralı Kambiz tarafından dünyanın 3696'ncı kuruluş yılının başlarında atılmış, İsa Peygamberin doğumundan 1517 yıl sonra Türk hükümdarı Selim tarafından ele geçirilmiştir. Havarilerden Petrus, ilk Epistel'ini* bu şehirde yazmıştır. Beşinci bölümde bundan söz edilmektedir.

Bu kent Kudüs'ten karayolu ile üç veya dört günlük mesafededir. Arada sadece bir dağ silsilesi bulunuyor. Fakat dağlarda yolcuları soyup öldüren Arap çetelerinin yaşaması, bu bölgeyi güvensiz hale getirdiğinden kara yolu tercih edilmiyor. Kahire Paşası bu Araplara karşı her gün dağlara birçok atlı asker gönderiyor. Biz onların seferden dönüşünü çok seyrettik. Genelde öldürdükleri katil Arapların kesik kafalarını mızraklarına takıp getirirler. Çünkü bir Arap haydutu öldürüp kafasını kanıt olarak getirenin gündeliğine 1 akçe zam yapılıyor. Bu nedenle askerler Arap haydutları kovalamaya can atıyorlar.

Mısır'dan Kudüs'e gitmek isteyenler, işte bu sebeple, mesafenin daha uzun olmasına karşın, Nil nehri üzerinden Dimyat'a, sonra deniz yoluyla Yafa veya Hayfa'ya, oradan itibaren de karadan Kudüs'e ulaşmayı seçerler. Bu kentte ticaret amacıyla bulunan bazı yabancı uyruklu Hıristiyan tüccarların bağlı oldukları devletlerin, örneğin Venediklilerin, Fransa kralının, İngiltere kraliçesinin konsolos denen temsilcileri bulunuyor. Bunlar hem

* Havarilerin mektupları –ç.n.

kendi tebaalarına, hem de başka uluslardan olan Hıristiyanlara hukuki meselelerde yardımcı oluyorlar. Tıpkı İskenderiye'de ve Türkler'in diğer önemli ticaret şehirlerinde olduğu gibi.

Aşağıda, kaleye doğru çıkan yolun sağında, benzerine bütün Türkiye'de rastlamadığım, çok güzel büyük, dört köşeli, çatısız bir caminin dolaylarında pek çok meydan ve pazar yeri bulunuyor. Bu geniş meydanların birinde sık sık değişik yiğitlik gösterileri yapılır ve biz de kulenin tepesindeki hapishanemizden bunları seyrederdik.

Günün birinde Paşa, atlı ve yaya askerlerini teftişe geldi. Binlerce asker görkemli giysiler içinde, atlar da güzel koşum takımlarıyla meydana dizildiler. Kimileri atlarını dörtnala koştururken, farklı hedeflere üç kere arka arkaya görülmemiş bir maharetle ok attılar. Kimileri atları koşarken yaylarından iki veya üç oku birden karşılarındaki ve arkalarındaki hedefe fırlattılar. Başka bir gruptakiler koşan atın üstünden yere ve tekrar atın üstüne atladılar ve aynı zamanda yay ve oklarını kullandılar. Bazıları at koşarken üstünde dimdik durarak attıkları oku hedefe isabet ettirebildiklerini kanıtladılar. Daha başka eğlenceli gösteriler de yapıldıysa da biz onları göremedik. Teftişler sırasında genellikle Paşanın onuruna böyle yiğitlik gösterileri düzenlenirdi. Yaya askerler ok ve yay dışında tüfeklerle de atış yarışmaları yaparlardı. Böylece herkes kendi tarzında oyunlara katkıda bulunurdu.

Bu gibi meydanlarda ve pazarlarda çeşitli satışlar yapılır. Örneğin civar yörelerden Türklerin egemenliğini kabul etmemiş halkların insanları, beyaz ve daha çok da siyah tenli köleler buralarda satışa çıkarılırdı. Bu şehirde Hıristiyanların köle sattığına nadiren rastlanır, çünkü bir kölenin satılması için önce bir efendiye ait olması gerekir ve buranın Hıristiyanları da çoğunlukla köle sahibi değillerdir. Köleler, bedenlerinde bir sakatlık bulunmadığı ve sağlıklarının yerinde olduğu alıcı tarafından iyice görülebilsin, hatta elle yoklanabilsin diye çıplak olarak teşhir edilirler.

Bazı özel yerlerde keten kumaşlar, kenevir, deri, odun, kereste, tahta, sıvı yağ, tahıl, balık, meyve ve adını bilmediğim çeşitli silahlar da satıyorlar. Ayrıca bu pazarlarda topraktan yapılma büyük boyda kap kacak ve beş ayak boyunda küpler de pazarlanıyor. Evlerde, gemilerde su, yağ, peynir, ekşimik, sıvı yağ ve başka erzak bu küplerde saklanabiliyor

veya nakledilebiliyor. İçine aşağı yukarı bir buçuk veya iki ohm* kadar malzeme sığabiliyor.

Burada güzel atlar, filler, aslanlar, hatta timsah gibi hayvanlar bile satılıyor. Timsahlar efsanelerdeki canavarlara benziyor, yalnız onlarınki kadar uzun dilleri yok, ama gene de gerek karada, gerekse suda, hayvanlara ve insanlara büyük zarar veriyorlar. Ayrıca zürafalar, tek ve çift hörgüçlü develer, İgneumon adı verilen Firavun kedileri veya fareleri, maymunlar, kürklerinden faydalanılan Sibet kedileri veya Bisam adı verilen hayvanlar ve isimlerini bilemediğim, hatırlayamadığım birçok başka garip yaratık satılığa çıkarılıyor.

Deniz kuşları, devekuşları ve onların yumurtaları, kartallar ve benzeri yırtıcı kuşlar İskenderiye dolaylarındaki çölde yakalanabiliyorlar. Pağanlar, kocaman kursaklı Onocrotalos'lar** hep bu civarlarda avlanmaktadır. Çok güzel Hint tavukları ve buna benzer kuşlar Hıristiyan tüccarlar tarafından satın alınıp İtalya'ya, Galya'ya ve oradan da Almanya'ya sevk ediliyorlar.

Değerli taşlar, inciler, şifalı otlardan yapılma merhemler, baharat ve değişik meyveler de satılan bu pazarlar şehrin zenginliğini sergiliyor. Başka ülkeler de bu zenginlikten pay alabiliyorlar. Bunun pek çok örneğini gördüm. Ayrıca Arabistan ve İran'dan da büyük değer taşıyan mallar buraya aktarılıyor ve satışa sunuluyor. Hatta

Nürnberg'de üretilen bazı mallara, örneğin ayna, pipo ve benzeri çeşitli eşyalara da burada rastladım. Demek ki eski bir atasözü olan "Nürnberg'in el sanatları gezer bütün diyarları" lafı burada da geçerli.

* 130 veya 160 litrelik sıvı ölçüsü –ç.n.

** Pelikana benzer bir kuş –ed.n.

Onuncu Bölüm

Kahire'den İskenderiye'ye Dönüşümüz, Yolda Başımızdan Geçenler ve İlk Kez Bir Kadırgaya Zincirlenişimiz

Altı hafta boyunca Kahire'de kaldıktan sonra, tekrar İskenderiye'ye çağırıldık. Buna hiç de memnun olmadık. Çünkü Kahire'de ve Nil boylarında gümrük işleriyle uğraşan bir Yahudi (kendisi Almanca'nın Suab [Schwaben] lehçesini o kadar güzel konuşuyordu ki, duyan, Augsburg kentinde doğmuş olduğunu sanır) bizi kürek çekmemiz için kadırgaların birine zincirleyeceklerini söyledi. Fakat bundan ötürü tasalanmamıza gerek olmadığını, kadırgayla Konstantinopolis'e gidersek orada Alman konsolosluğuna başvurarak veya başka olanaklar bularak özgürlüğümüze kavuşmamızın daha kolay olabileceğini de sözlerine ekledi. Yahudi, Alman arkadaşıma ve bana birer medin hediye etti. Bu para bizim ülkemizdeki Dreiercrützer denilen paraya benzer gümüş bir sikke, ama ondan çok daha kalın, üzerinde de Arapça yazılar ve harfler var, her biri tahminen iki Batzen değerinde olmalı. Yahudinin bu armağanına içtenlikle teşekkür ettik. O sırada gardiyanlarımız ve onlara yardım için atanan askerler bizi aceleye zorladıklarından, vaktiyle uğramış olduğumuz, Nil kıyısındaki Bulak adlı köyden gemiye bindik ve Russetta kentine doğru yola çıktık. Nehirden aşağı yönde ilerledikçe, her iki sahilde Mısır ülkesinin şeker, pirinç, hurma gibi bitkiler, deve, manda, koyun, sığır gibi yararlı hayvanlar bakımından ne kadar zengin olduğunu bir kez daha gördük.

Aramızda bulunan birkaç arsız Fransız, gardiyanlarımızdan izin alıp sahile çıktılar ve Fellahlardan iki koyun çaldılar. Çobanlar uzun mızraklarıyla onlara karşı koymaya çalıştılarsa da, askerler onları tüfekleriyle tehdit edince, geri çekildiler ve hayvanlarını gözden çıkarmak zorunda kaldılar. Askerler o hayvanları gemide alıkoyup, Russetta'ya vardığımızda sattılar.

Nil kıyısındaki köylerin ve şehirlerin çok kalabalık oldukları ve burada bol miktarda kanatlı hayvan bulunduğu bu yolculuğum sırasında dikkatimi çekti. Burada tavuk, ördek ve kazları bizim ülkemizden çok farklı bir yöntemle yetiştiriyorlar.

Özel olarak hazırlanmış fırınlarda binlerce yumurtadan yavru çıkardıklarına birçok kez tanık oldum. Bizim ülkemizde böyle bir şey düşünülemez.

Russetta'ya vardığımızda arkadaşım Pomeranyalıyla birlikte bir medin karşılığında taze ekmek, kızarmış balık ve birkaç baş sarmısak satın aldık. Sonra hemen gene kara yoluyla İskenderiye'ye, eski hapishanemize doğru yola çıktık. Yolda, bir hurma ormanının içinde, Nil nehrinin bir kolu olan küçük bir akarsuyun yakınlarında geceledik. İskenderiye'nin sarnıçları bu akarsudan doldurularak, insan ve hayvanların su gereksinimi karşılanıyor.

Bir kadırgaya zincirleneceğimiz haberi Pomeranyalı arkadaşımı fena halde korkutmuştu. O gece kaçmayı denemeye karar verdi. Çok iyi bir yüzücü olduğuna güvendiğinden, Nil'in karşı sahiline yüzerek geçebileceğine inanıyordu. Ama ben, tarlalarda, açıkta yaşayan Fellahların onu hemen fark edeceklerini ve yakalayıp geri getireceklerini, böylece kendini büyük bir tehlikeye atacağını söyleyerek, onu niyetinden vazgeçirdim. O da sonunda ikna oldu ve biraz daha sabretmeye karar verdi.

Ertesi gün İskenderiye'deki eski hapishanemize varınca arkadaşımla birlikte belirli bir maksatla en gerideki köşelerden birine yerleştik. Niyetimiz buradan bir çıkış ve kurtuluş yolu bulmaya çalışmaktı. Fırsat buldukça duvardaki taşları sivri tahta parçalarıyla gevşetmeye başladık. Duvarın epeyce kalın olmasına rağmen birkaç gece boyunca uğraşarak bir delik açmayı ve duvarın öte yanındaki aydınlığı görebilmeyi başardık. Sabaha karşı, deliğin nereye açıldığını saptamak için dikkatle dışarıya baktığımızda, buranın bir Yahudinin avlusuna çıktığını fark ettik. Bütün emeklerimizin boşa gitmesi umudumuzu kırmıştı. Kaçma niyetimizin anlaşılıp başımıza büyük dertlerin açılmasını önlemek için taşları gene dikkatle gediklere yerleştirdik.

Bu arada patronumuzun kadırgalarından biri Suriye'den gelmiş, çeşitli malların, özellikle cephane, erzak ve başka eşyaların yüklenmesini bekliyordu. Bizler bu malzemeleri gemiye taşıyacak ve yol hazırlıklarına yardım edecektik. Bütün malların yüklenmesi tamamlandığında, Asya'da*

* Yazar Anadolu yerine Asya diyor. –ç.n.

önemli bir kent olan Satalia'ya [Antalya] götürülmesini isteyen, yüksek mevki sahibi bir efendi kadırgaya geldi. Bu efendi meğer o kentin kadısı, yani yargıcıymış.

Kadı efendi gemideki yerine yerleştikten sonra, bizleri sırayla kadırgaya bindirdiler ve demir perçinlerle oturaklarımıza tespit etmeye başladılar. İşte o zaman biz esirler arasında yürek parçalayan bir vaveyla koptu; kimi ağlıyor, kimi inliyor, kimi haykırıyor, kimi dövünüyordu. Bu manzara karşısında Napoli doğumlu bir dönme olan gardiyanımızın bile gözleri doldu ve merhamet duyguları kabardı. Önümüzün kış olduğunu ve denizin soğuk havasında üşüyeceğimizi düşünerek, geceleyin veya dinlenme zamanlarında çıplak bedenlerimizi ikişer ikişer örtüp ısınabilmemiz için bize yünlü battaniyeler hediye etti, sonra da dertli dertli içini çekerek, bize yaptığı bu iyilik karşılığında Tanrıya kendisi için dua etmemizi istedi.

Biz köleler gemiye zincirlenirken, beni Alman arkadaşımdan ayırmamaları için yalvardım ve bu dileğimi kabul ettirdim. Böylece sokaklarda hırsızlık yaparken yakalanmış olan iki Ak Arabın yanında, direğin hemen dibinde, geminin sol tarafındaki bir oturak yerine zincirlendik ve dört kişi bir küreği çekmekle görevlendirildik.

On Birinci Bölüm

Hizmet Dönemim Sırasındaki İlk Gemi Yolculuğum, Asya'daki Satalia Kentine Gidişimiz ve Daha Sonra da Kıbrıs Adası

Kadırga yola çıkmaya hazır hale gelip Türk askerleri gemideki yerlerini alınca, âdet olduğu üzere düdük çalınarak demir alma komutu verildi. Pomeranyalı arkadaşım ve ben bu usullere henüz alışık değildik. Demir alınır alınmaz hemen küreklere sarılmak gerekiyordu. Daha önce üzerimizdeki giysileri, gömlekleri ta kuşağımıza varana dek çıkartmamız, çıplak tenle kalmamız emredilmişti. Önceleri bu çok ağırımıza gitti. Bütün gücümüzle küreklere asılmamız istendiği halde, çoğumuz henüz bu işin acemisi olduğundan ve bazılarının gücü yetmediğinden (ben de onlardan biriydim) kürekleri gerektiği gibi kuvvetle çekemiyorduk. Bu yüzden de başımızdaki reis elindeki kırbacı sırtımıza indiriyordu. İşte o zaman gerçek felaketimiz başladı. İnleyerek, haykırarak Tanrıdan yardım istiyor, bir yandan da sevgili vatanımızın hasretiyle yanıp tutuşuyorduk. Ama boşuna.

İskenderiye limanından açık denize çıkıp da rüzgârla karşılaşınca, bize yeniden düdükle bir işaret verip kürekleri bırakmamızı, serenleri indirmemizi ve yelkenleri bağlayıp yukarı çekmemizi emrettiler. Bütün bu işlerin gayet kısa bir süre içinde büyük bir el çabukluğuyla yapılması gerekiyordu. İnsan gözleriyle görmeden bunun mümkün olabileceğine inanamaz.

Yelkenler rüzgârla dolup şişince, kadırga kendiliğinden yol almaya başladı. Denizin üzerinde sert bir rüzgâr esiyordu. Hareketsiz kalınca kürek çekmekten kızışmış çıplak bedenlerimizin soğuk havadan etkilenmemesi için neyimiz varsa üzerimize giymemizi emrettiler.

Yolculuğumuz için çok elverişli bir rüzgâr vardı. Bu nedenle kısa süre sonra İskenderiye ve dolayları gözden kayboldu. Artık çevremizde sadece deniz ve gökyüzü vardı.

Yapacak bir işimiz olmadığından, bize yiyecek dağıttılar. O saate kadar bir lokma bir şey bile yememiştik. Gardiyanlardan biri elinde bir torbayla sıraların arasından geçip her küreğin başında oturan dört kişiye aralarında bölüşmeleri için iki pfund [1 kg] peksimeti tartarak dağıttı. Benim

bulunduğum kürekteki iki Arap peksimetlerin içinden en sağlamlarını seçtiler, geri kalanları, farelerin ve kurtların kemirdiği artıkları bana ve arkadaşıma verdiler. Biz bu hayat şartlarına henüz alışık olmadığımızdan ve Arapların dillerini de bilmediğimizden buna katlanmak zorunda kaldık. İçme suyuna gelince, oturak yerimizin altında iki küçük fıçı dolusu su vardı. Araplardan biri o fıçılardan tahta bir çanağa su doldurdu, arkadaşına da verdi. İkisi kana kana içtiler, sonra çanağın içinde kara suratlarını yıkadılar, geriye kalan tortulu suyu da bize uzattılar. Buna razı olmaktan başka çaremiz yoktu. Sonuçta bize hakkımız olarak verilen öğün, kurtlanmış, bozulmuş ekmek ve az miktarda kokuşmuş sudan ibaret oldu. Oysa sırtımıza inen kırbaç darbelerini bol keseden dağıtıyorlardı

Üç gün üç gece oldukça iyi bir rüzgârla yolumuza devam ettikten sonra, ufukta kara göründü. Türkler ve Araplar burayı hemen tanıdılar, sevinç naraları atarak selamladılar. Görünen kara parçası Asya'nın bir bölümü olan Anadolu'ydu. Ama serdümen gemiyi varmamız gereken yerin biraz yukarısına denk getirmişti. Bu nedenle yelkenleri indirip gene küreklere sarılmak zorunda kaldık, karayı solumuza alarak kıyı hizasından bir süre ilerleyip, Satalia'dan pek uzakta olmayan, Porto Venetio* adı verilen bir limana girdik. Buradan da birkaç saatte Pamfilya krallığında bulunan Satalia [Antalya] kentine vardık.

Burası epey dağlık bir bölge olmakla beraber, kentin dolaylarındaki topraklar çok verimli. Pek büyük olmayan şehir hemen denizin kenarına kurulmuş ve etrafı nefis bitkilerin yetiştiği çok güzel bahçelerle çevrili. Liman, tepelik bir yerde bulunan kentin devamını oluşturuyor. Yüksekçe bir yerde bulunan kale hem şehre, hem de limana egemen durumda. Satalia oldukça önemli bir ticaret kenti olduğundan, Türklerin dışında birçok Hıristiyan ve Yahudi buraya yerleşmiş, Avrupa ve Afrika ile ticaret yapıyorlar.

Gemideki kadıyı karaya çıkardıktan sonra, kadırgaya taze içme suyu doldurduk ve demir alarak Kıbrıs adasına doğru dümen kırdık. Havarilerden Aziz Paulus'un doğum yeri olan güzel Tarsus kentini solumuzda bı-

* Piri Reis'in *Kitab-ı Bahriye* adlı eserinin 2. cildinde bu limanın Türk denizcileri arasında Adersan ismiyle bilindiği yazılıdır –ç.n.

rakarak, ertesi gün Kıbrıs'ın *la fontaine amoureuse,* âşık çeşmesi adı verilen çeşmenin bulunduğu limana sağ salim ulaştık. Buranın halkı ve gemiciler şöyle bir hikâye anlatırlar: Vaktiyle İngiltere krallarından birinin kızı, kutsal kabire gitmek üzere hac yolculuğuna çıkmış. Bindiği gemi yolda Kıbrıs'a uğramış ve buranın kralı güzel kıza tecavüz etmiş. Bu utanç verici davranışın hiç unutulmaması ve başka ülkelerin hükümdarlarına, nüfuzlu kişilerine *Jus hospici,* yani konuk haklarını zedelememelerini hatırlatması için, o günden beri bu liman ve kıyısındaki çeşme âşık çeşmesi adıyla anılıyormuş. Konuk haklarının zedelenmesi zaten hem dünyevi, hem de uhrevi düzene aykırıdır.

On İkinci Bölüm

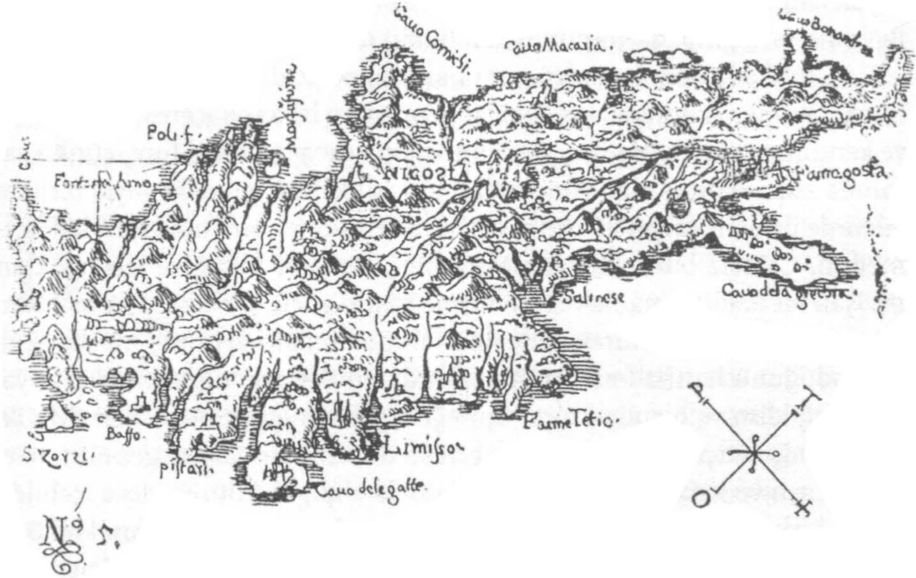
Kıbrıs Adasının Tanıtılması. Bu Adanın Türklerin Eline Nasıl Geçtiğinin Öyküsü. Kıbrıs'tan Gemiyle Suriye'ye Gidişimiz. Beyrut'ta Efendimize Rastlayışımız

Kıbrıs, Akdeniz'in en büyük ve en güzel adalarından biridir. Adanın çizimi yandaki resimde görülüyor. Burada her çeşit lezzetli meyvenin en mükemmelleri yetişmektedir. Adaya bu isim, bölgede bakır ve diğer bazı madenlerin bulunmasından ötürü verilmiştir. Venedikliler uzun süre adanın egemenliğini ellerinde tutmuşlarsa da, birkaç yıl önce, yani 1572 de, Türkler burayı zaptetmiştir ve ne yazık ki hâlâ ellerinde tutmaktadırlar.

Kıbrıs'ın en önemli ticaret şehri ve limanı olan Famagusta [bugün Gazimağusa] on bir ay boyunca kuşatılarak sürekli saldırılara uğrayınca çok zayıf düşmüş ve halkı, hiçbir yerden yardım gelmemesi üzerine büyük bir umutsuzluğa kapılmış. Sonunda Türk kumandanı Mustafa'nın [Lala Mustafa Paşa] canlarına ve dinlerine dokunmayacağını vaat etmesi üzerine teslim olmuşlar. Ama gözünü kan bürümüş olan kumandan, sözünde durmayıp birçoğunu feci şekilde öldürtmüş ve şehri kahramanca savunan Marcus Antonius Bagadenus'un burnunu, kulaklarını kestirdikten sonra işkence ederek yaşamına son vermiş. Diğer Hıristiyanların birçoğunu da küreğe mahkûm etmiş. Ben bunlardan bazılarına Konstantinopolis'te ve Rodos'ta, bu ağır hizmette çalışırlarken rastladım.

Sabahın erken saatlerinde, henüz ortalık karanlıkken adaya büyük bir hızla yaklaştığımız sırada, gemideki nöbetçi denizde oldukça büyük ve yassı iki kütle fark etmiş ve bunları Hıristiyan korsan gemileri sanmış. Hemen kaptana haber verdiler, o da bir saldırıya uğramak korkusuyla derhal savunma hazırlığı yapılmasını emretti. Ama ortalık ağarıp biz de daha yakınlara gelince, görünen şekillerin sadece birer kaya olduğu anlaşıldı. Bunun üzerine Türkler ve Araplar boşuna korkmuş olmalarından ötürü kendi kendileriyle alay ettiler. Oysa biz bu görülenlerin Hıristiyan gemileri olmasını çok isterdik, çünkü bizim gemimizdeki asker sayısı az olduğundan, bir çarpışmada kolayca yenilgiye uğrayacaklardı ve biz de kuşkusuz Hıris-

C I P R O. I N S O L A.

tiyanları destekleyecektik. Ama Türklerin ve Arapların korkusu gibi bizim umudumuz ve avuntumuz da boş çıktı.

Bir süre sonra güzel bir vadiden denize açılan limana vardık. Burada tuz üretildiği için adına *Salinae* diyorlar. Kayaları kazmak suretiyle elde edilen tuz, gemilerle komşu yörelere sevk ediliyor. Bu liman, adanın birçok başka limanı gibi, deniz yönünden iyi korunmamış olmakla beraber, uzaktan bir geminin yaklaştığı görülür görülmez, çok sayıda atlı Türk askeri hemen sahilde toplanır ve karaya gizlice insan çıkarılıp ada işgal edilmesin diye tedbir alır. Biz gemimize hemen taze içme suyu doldurduk, askerler de yiyecek öteberi satın aldılar, sonra uygun bir rüzgârla Kıbrıs'tan ayrılıp Suriye kıyılarına doğru dümen kırdık. Ertesi gün, arazinin dağlık olması yüzünden karayı çok uzaklardan gördük.

Suriye'de Sayda ve Beyrut arasındaki sahile yanaştık. Bu iki şehir Lübnan Dağlarının yamaçlarında, birbirinden dört veya beş mil mesafede olup buraya bazıları Kapadokya derler. Biz, komutanımıza verilen emir ge-

reğince Beyrut'a gitmek zorundaydık. Ama rüzgâr ters yönden estiğinden Sayda'dan Beyrut'a kadar kürek çekmek zorunda kaldık. Nihayet sağ salim Beyrut'a vardığımızda yorgunluktan bitkin düşmüştük.

Bu kadar uğraşmadan sonra susuzluktan dilim damağıma yapışmıştı. Oturak yerimizin altındaki su fıçımızdan biraz su içerek serinlemek ve kendime gelmek istedim. Ama buna bin kere pişman oldum, çünkü yanımda zincirlenmiş olan Araplardan biri, su kabını içindeki suyla birlikte yüzüme öyle bir çarptı ki ağzım kan içinde kaldı ve bir yudum su bile içemedim. Çaresiz bunu da sabırla sineye çektim. Açlıktan ve susuzluktan perişan bir halde olmama rağmen gene bütün gücümle küreklere asıldım. O sırada askerlerin oturak yerlerinin altında onlara ayrılmış bir su fıçısı bulunduğunu hatırladım. Sıranın altında bir şeylerle uğraşırmış gibi yaparak eğildim ve o sudan biraz içmeğe teşebbüs ettim. Ama ben öyle iki kat eğilmiş su içmeğe çabalarken, birden denizin bir dalgası geminin üzerinden aştı ve kafamdaki kırmızı külahı da alıp götürdü. Böylece içebildiğim o birkaç yudum su bana çok pahalıya mal oldu. Çünkü bundan böyle kazınmış kafamı gece gündüz sıcaktan ve soğuktan koruyacak başlığımdan da olmuştum.

On Üçüncü Bölüm

Beyrut Şehrinin, Özellikle Lübnan Dağlarının Kısaca Tanıtılması. Türklerin Bu Dağlarda Yaşamakta Olan Zavallı Hıristiyanlara Düzenlediği Saldırı. Trablus Yolculuğu Sırasında Ağır Şartlar Altında Çalışmaktan Yorgun Düşüp Dayak Yemem.

Beyrut 67° 30' boylam ve 33° 40' enlemi üzerinde, arkasını Lübnan Dağlarına yaslamış zarif bir kıyı kenti. Yüksekçe bir yere kurulmuş güzel bir kalesi ve iki limanı var. Bunlardan şehrin yakınında bulunan liman daha büyük ve daha güvenceli olduğundan içinde daima birçok gemi yatmaktadır. Bu nedenle Mısır'dan getirmiş olduğumuz cephaneyi ve erzakı teslim ettikten sonra gemimizle öbür limana gidip orada demir atmak zorunda kaldık. Bu limanın civarında güzel bağlar ve nar ağaçları vardı. Biz su ve odun yüklerken askerler bol bol meyve topladılar ve biz de bunlardan faydalanabildik.

O günler Türklerin önemli bir bayramına rastlıyordu. Başta Kaptanpaşa Ochiali [Kılıç Ali Paşa] olduğu halde, denizlere egemen olan birçok yüksek rütbeli Türk tam donanımlı kadırgaları ile limanda toplanmışlardı. Bütün gece boyunca camilerin minarelerinde kandiller yandı, baştan başa küçük bayraklarla süslenmiş olan kadırgalar fenerlerle aydınlatıldı ve beyler geleneklerine uygun olarak davul, zurna, kaval ve ney çaldırarak eğlendiler.

Bir süre sonra limandan ayrıldık ve bütün filo ile birlikte Lübnan Dağları boyunca doğuya, Trablus'a [Trablusşam] doğru ilerledik. En üst düzey kumandanlar ve askerlerin çoğu, kimi yaya, kimi at üstünde karadan gidiyorlardı. Biz Hıristiyanlar, Türklerin söylediklerini anladığımız kadarıyla, onların deniz yolculuğundan bıktıkları ve karadan gitmeyi tercih ettikleri için gemilere binmediklerini sandık. Ama durum hiç de öyle değildi. O kana susamışların niyeti, Lübnan Dağlarında yaşayan Maronit [Maruni] ya da Trusci [Dürzi] adı verilen zavallı Hıristiyanlara saldırıp, ellerinde ne varsa hepsini gasp ederek onları mahvetmekti. Türkler daha önceden dağlara birçok insan gizlemişlerdi. Onların yardımıyla dağlardaki evlere silah zoruyla girip o zavallı insanları mallarını mülklerini terk etmeye zorlu-

yorlardı. Garibanlar o acımasız saldırganlardanı canlarını kurtarmak için korku içinde kaçışıp dağlardaki mağaralara, çalılıklara saklanıyorlardı. Tıpkı azgın kurtların saldırısına uğrayan, dağıtılıp parçalanan, çobansız bir koyun sürüsü gibi.

Ne yazık ki bizler de bu zavallı korumasız Hıristiyanlara yapılan eziyet ve kıyıma yardımcı olmuş, asker ve silah taşımış, sahile yanaşıp onların perişanlığını, Tanrı biliyor ki, üzgün ve gözlerimiz yaşlı olarak seyretmek zorunda kalmış, üstelik zavallılardan hoyratça gasp edilen eşyaları gemimize almıştık. Askerler evlerde buldukları en basit eşyayı bile, giysileri, madenî kap kacakları, ibrik, kazan, teneke leğen ve buna benzer birçok gereçleri (altın ve gümüşten burada hiç söz etmiyorum) gemiye taşıdılar ve bunları yarı fiyatına Trablus'ta sattılar.

Bu saldırının ve zavallı Hıristiyan toplumunun elinden her şeylerinin alınıp onları perişan etmenin sebebini bana bir Yunanlı açıkladı. Meğer Kahire'ye ve bütün Mısır'a hükmeden İbrahim Paşa uzun süreden beri askerlerine para ödeyemiyormuş. Onları ve onlara katılan birçok serseriyi memnun etmek ve kendi kesesini de doldurmak için zavallı Hıristiyanlara saldırıp evlerini yağmalamaya, böylece kendisine ait olan bir yükümlülüğü başkalarının mallarıyla yerine getirmeye karar vermiş. Bu feci olayları da diğer paşalar ve beylerle birlikte, sanki bir av eğlencesiymiş gibi, keyif ve zevkle seyretmiş.

İbrahim Paşa'nın bu saldırıyı düzenlemesinin en önemli sebebi onun mevki ve para hırsıydı. O sıralarda Paşa, Türk hükümdarı Amurat'ın [III. Murat] en büyük kızına talip olmuştu ve hükümdara zenginliğini, iktidarını kanıtlamak gereğini duyuyordu. Düzenlediği bu saldırı da herhalde beklentilerini gerçekleştirmiş olmalı ki kayınbabası "Amurat"a som altından yapılma bir taht armağan etti. Bu tahtın değeri 600.000 Kron olarak tahmin ediliyor. İbrahim Paşa ayrıca kayınvaldesine de birçok armağanlar yolladı.

Gözleri dönmüş savaşçılar Lübnan dağlarındaki Hıristiyan halkı mahvedip kendilerini tatmin ettikten sonra gemiye doluştular. Rüzgâr esmediğinden, devamlı kürek çekerek Suriye'nin başkenti olan Trablus'a (Doğu Trablusu) doğru ilerledik. Bu yolculuk sırasında, küreklere kuvvet-

le asılmadığımı gözleyen reis, çıplak sırtıma sık sık kırbacını indiriyordu. Yanımda oturan sadık ve hakikatli arkadaşım da bu darbelerden payını alıyordu. Arkadaşım benim perişan durumuma daha fazla dayanamayıp, Türklere İtalyanca olarak, bana böyle eziyet edecek yerde beni doğrudan denize atmalarının daha iyi olacağını söyledi. Gerçekten öyle bitkin bir haldeydim ki, böyle yaşamaktansa denizde boğulup kurtulmayı tercih ederdim. Çünkü açlıktan, susuzluktan ve acıdan hiç gücüm kalmamıştı. Gene de Tanrının yardımı ve desteğiyle Trablus limanına girene kadar dayanabildim. Orada açlıktan, susuzluktan ve bitkinlikten devrilip kaldım ve bir daha doğrulamadım.

O zaman her şeye kadir Tanrıya dua edip, o sonsuz merhametini benden esirgememesi, beni bu dayanılmaz acılar içinde bırakmaması, ya sık sık dilediğim gibi, bir an önce canımı alarak beni kurtarması, ya da, eğer beni günahlarım yüzünden böyle hayvani bir çalışmayla cezalandıracaksa (ki günahlarımdan dolayı buna ve daha da ağırına layık olduğumu kabul ediyordum) bana Kutsal Ruh desteğiyle sabır ve teselli bahşetmesi, bu ağır hizmetten kurtulma zamanımın gelmesine kadar dayanma gücü vermesi için yalvardım. Bunun üzerine Tanrının yardımıyla yeniden güçlendiğimi hissettim. Gerek başıma gelen felakete, gerekse bundan sonra olacaklara bir Hıristiyana yakışır biçimde, sabırla direnebileceğime inandım ve içtenlikle dua ederken de Tanrının kimseye dayanabileceğinden daha çok eziyet çektirmeyeceği sözünü hatırlayarak teselli buldum.

Sırası gelmişken şunu da kaydetmek isterim ki, Suriye'de Trablus ve Beyrut arasında *passus canis* adı verilen bir ırmağın kıyısında Kudüs patriğinin egemen olduğu bölge sona ermekte ve Antakya patriğinin bölgesi başlamaktadır. Onun kilisesine bağlı olan alan Küçük Asya ve Büyük Asya'nın bir bölümünü içine almaktadır. Demek oluyor ki bütün Türkiye'de dört patriklik bulunmaktadır: İskenderiye'de (Alexandrinus), Konstantinopolis'te (Constantinopolitanus), Antakya'da (Antiochinus) ve Kudüs'te (Hierosolimitanus).

On Dördüncü Bölüm

Suriye'deki Trablus Kentinin ve Limanının Tanıtılması. Tekrar Kıbrıs'a ve Nihayet İskenderiye'ye Gidişimiz

Suriye'deki Trablus kenti 67° 30' boylam ve 34° 20' enleminde bulunmaktadır. Suriye'nin deniz kıyısındaki en güzel ticaret şehridir ve limandan takriben yarım mil kadar içerde, bir dağın eteğinde, çeşit çeşit bitkilerin yetiştirildiği bahçelerle bezenmiş şirin bir vadide kurulmuştur. Bizim girdiğimiz liman veya "portus" pek rahat bir barınak değildi, çünkü burada etrafa serpiştirilmiş suyun hemen altında kalan kayalıklar bulunuyor. Bunlar limanı tehlikeli ve ihtiyatla davranılması gereken bir yer haline getirmektedir. Gemiler bu yüzden karanlıkta bu limana girmektense, karadan uzakta, açık denizin derin sularında demirlemeyi yeğlerler. Özellikle ticaret gemileri için rüzgâra karşı iyi bir barınak değildir.

Kıyıda, limana yakın bir yerde, sağ tarafta dört köşeli, tepesi açık bir kule bulunmaktadır. Bunun üzerindeki topların başında devamlı nöbetçiler bekletilerek limanın güvencesi sağlanır.

Denizden biraz uzakta güzel bir taş bina vardır. Burası tüccarların mallarını depoladıkları ambardır. Biz de gemiden indirdiğimiz malları buraya taşıdık.

Etrafında başka hiçbir konutun bulunmadığı bu ticaret evinden çıkınca çok güzel bağların ve bahçelerin arasından, dünyaca ünlü büyük bir ticaret kenti olan Trablus'a varılır. Bu bağ ve bahçeler iki mil kadar mesafede olan Lübnan Dağlarından gelen bir akarsu ile bol bol sulanmakta ve burada hurma, nar, incir, narenciye ağaçları ve nefis üzümler yetişmektedir.

Trablus büyük olmakla beraber çok iyi korunmuş değildir. Şehirde yeniçerilerin barındığı eski bir kale vardır. Evleri alçak ve çatısızdır. Damları dümdüz olup üzerinde gezilebilir. Türklerin egemenliğinde olan bütün şehirlerde olduğu gibi, burada da mermerden yapılmış olan camiden ve hamamdan başka güzel bina yoktur.

Gemimiz orada üç gün hareketsiz yattı ve biz sepet sepet salamura edilmiş nefis yiyecekleri gemiye yükledik. Lübnan Dağlarındaki kaynaklar-

dan gelen lezzetli içme suyunu da fıçılarımıza doldurduktan sonra, patronumuzun emri üzerine yolcu almaksızın Kıbrıs'a doğru yola çıktık. Hedefimiz, ünlü ve güzel Famagusta kentiydi. Buraya bir zamanlar *Salamine von Teucro rege* denmekteydi. Bu liman Uzakdoğu ve güney ülkelerinden gelen tüccarların uğrak yeri olup Suriye'den seksen mil mesafede bulunmaktadır. Biz de hareketimizin ertesi günü akşama doğru oraya vardık.

Gün doğuşuna karşı, dağların eteğinde ve hemen denizin kenarında kurulmuş olan bu çok zengin ve güzel kent, kısa zaman önce daha da güçlü durumdaymış. Fakat evvelce de bahsettiğim gibi 1572 yılının 7 Ağustos günü Türklerin egemenliğine teslim olmak zorunda kalmış.

Bu şehirde içme suyu ve askerler için yiyecek tedarik edip, bir süre Kıbrıs adasının sahili boyunca yol aldıktan sonra, tekrar denizin öte kıyısında bulunan Mısır'a doğru yöneldik. Nihayet Dimyat'ın 40 mil ötesinde karaya ulaştık. Burası aslında hedeflediğimiz yerin oldukça yukarısıydı. Besbelli Türkler ve Araplar gemi pusulasını Hıristiyanlar kadar iyi kullanıp, kendilerini ona göre ayarlamayı bilemiyorlar.

Dimyat kenti de Mısır'ın önemli ticaret şehirlerinden biriyse de, Hıristiyan tüccarlar tarafından pek rağbet görmüyor. Çünkü hem yeri biraz sapa, hem de Nil nehrinden ötürü limanı oldukça tehlikeli. Kaptanlar limanı güvensiz bulup çoğu zaman açıkta demirlemek zorunda kalıyorlar.

Biz de bu yüzden oraya yanaşmadık, şehri sol tarafımıza alarak İskenderiye'ye doğru yöneldik. Nihayet sevinç içinde oraya kavuştuk. Ama aramızdan eksilenler olmuştu. Yolda çalışma şartlarının ağırlığından, açlıktan ve susuzluktan çoğumuz hastalanmıştık ve birkaç kişi de ölmüştü. İskenderiye'ye vardığımız gün Maltalı bir asker ölünce, bizim ısrarlı ricalarımız üzerine, onu karaya çıkarıp orada kuma defnetmemize izin verildi.

İskenderiye'ye varmamız eylül ayının sonuna rastladığından, bizi gemiye bağlayan demirler söküldü ve yerine hapiste ve karadaki çalışmalarımız sırasında bağlamış oldukları daha hafif zincirler takıldı. Ayrıca artık kış hazırlıkları da başlamıştı. Cephane, barut, mermi ve hafif toplar, kürekler, yelkenler, dümen ve halatlar silahhaneye taşındıktan sonra, bizi eskiden barınmış olduğumuz hapishanemize götürdüler. Yapılacak iş olunca aramızdan gerektiği kadar esiri toplayıp götürüyor ve akşamları gene geri getiriyorlardı.

On Beşinci Bölüm

Patronumuzun İskenderiye'ye Gelişi ve Hıristiyan Köleleri Türk Hükümdarı İle Paylaşması. Benim ve Pomeranyalı Arkadaşımın Onun Emrinde Kalışımız. Firar Eden Bir Kölenin Yakalanıp Cezalandırılması. Kışı Açlık ve Sefalet İçinde Geçirişimiz.

Ekim ayında patronumuz Mehmet Bey de üç kadırga ile birlikte İskenderiye'ye geldi. Patronumuz, aslında Pantalarya adasında doğmuş olan bir Hıristiyan dönmesiydi. Çocukluğunda Türkler tarafından kaçırılmış ve Mısır'da Türklerin dinine uygun biçimde yetiştirilmiş, sonra da büyük saygınlık kazanmış. Efendisi olan İskenderiye Beyi, kendisine her konuda itaatkâr olan bu adama ısrarlı ricaları üzerine ve birçok armağan karşılığında kızını ve bugünkü mevkiini vermiş. Aslında buralarda mevki ve memuriyetlerin veraset yoluyla babadan oğula geçmesi âdet değil.

Kadırgalar boşaltıldıktan ve donanımları karaya nakledildikten sonra, patronumuz kasım ayında alınan esirlerin yanına getirilmesini emretti, aralarından genç ve sağlıklı olanları kendine ayırdı. Yaşlı ve güçsüz olanları, o sıralarda limana gelmiş olan Türk hükümdarına ait Rodos kadırgalarına devretti. Çünkü usulen ele geçirilen esirlerin yarısı Türk hükümdarına, diğer yarısı da ülkeyi yöneten İskenderiye Beyine verilmek üzere paylaşılırdı.

Bu paylaşım yapılırken herkesten çok ben endişelendim, çünkü bedenen fazla güçlü olmadığımdan, zalim patron da sadece en güçlülerimizi istediğinden, sadık memleketlim Georg Köpke'yi kaybetmekten ve Türk hükümdarının kölesi olmaktan korkuyordum. Bana birçok kişinin anlattığına göre Türk hükümdarının kölesi olanlar, paşaların, beylerin kölelerine kıyasla özgürlüklerine daha güç kavuşabilirlermiş. Bu yüzden zalim patronun beni hangi gruba ayıracağını beklerken çok huzursuzdum. Ama Tanrının yardımıyla talih bana güldü (eğer başımda bu talihsiz olaylar varken, talihten söz etmek yerindeyse tabii) ve biz iki Alman patronun kölesi olarak seçildik. Yaşadığımız büyük felakete karşın bu olay bizi çok sevindirdi.

Böylece patronun beğenisi doğrultusunda paylaştırıldıktan sonra bugüne kadar birlikte olduğumuz ve Türk hükümdarına devredilecek olan köleler Rodos kadırgalarına götürülmek üzere bizden ayrıldılar. Birbiri-

mizle feryatlar içinde ağlaşarak vedalaştık ve biz geride kalanlar eski hapishanemize kapatıldık.

Kısa süre sonra, ülkeyi az çok tanıyan ve dilini biraz konuşabilen yaşlı kölelerden biri, bizim zalim patronun Türklerin dinini kabul etmeye zorladığı genç bir çocukla birlikte firar etmeye ve Hıristiyanların ülkesine sığınmaya karar verdi. Ama bu niyeti ihbar edildi ve adam yakalanarak tekrar bizim hapishanemize atıldı. Burada, kaçma teşebbüsünden dolayı ona çok ağır, insanlık dışı bir ceza verdiler. Her gün çıplak bedenine örme bir urganla yüz kırbaç attılar, sonra onu olduğu yerde bırakıp sadece biraz su ve ekmek verdiler. Bu kırbaç cezası on gün boyunca devam etti, ta ki acısından, kan kaybından, korkudan, açlık ve susuzluktan perişan bir halde, Tanrıya ruhunu teslim edene kadar.

Bu olay biz diğer esirlere, bizi dehşetten titreten bir ibret dersi oldu. O yaşlı adamla birlikte kaçmaya kalkışan genç çocuk da onun çektiği acılara her gün tanık olmak, cezalandırılmasını üzgün gözlerle seyretmek zorunda bırakılmıştı. Amaç, onu bir daha kaçmayı denemekten vazgeçirmek ve Türklerin dinini kabul ettirmekti. Bunun dışında genç çocuğun canını yakmadılar, bir süre sonra da zalim patronumuzun ev hizmetlerinde görevlendirmek üzere bizden ayırdılar. Böylece onu gerek bedeninin, gerekse ruhunun uğrayabileceği en büyük felaket olan, biricik peygamberimizin dinini inkâr etmek zorunda bıraktılar. Ne yazık ki, Tanrı onun yolundan sapmaması için bir mucize yaratıp ona destek olmamıştı.

Zalim patronumuz bir süre İskenderiye'de dinlendikten sonra hem paşaya yakın olmak, hem de büyük bir şehrin keyifli ve eğlenceli yaşamından yararlanmak için kışı Kahire'de geçirmeye karar vermişti. Bu nedenle Hıristiyan esirlerden bazılarını da yanında götürdü. Bizleri ise hapishanemizde bıraktı. Buradan gardiyanlarımız tarafından çalışacağımız yerlere, şehir içine veya dış mahallelere götürülüyorduk. Her sabah hapishanemize irikıyım bir Arap gelir, sıcak sıcak haşlanmış veya kavrulmuş tuzlu kuru fasulye getirirdi. Parası olmayan esirler topladıkları demir, kurşun, tahta, eski giysiler ve buna benzer hurda eşya karşılığında bu fasulyelerden satın alırlardı. Arap kendisine ne verilse alıyordu. Bundan ötürü biz de işe götürüldüğümüz yerlerde etrafımıza bakınıp bir şeyler bulmaya gayret ediyorduk.

Hapishanemizde uzun bir tahta kalas bulunuyordu. Buna gerektiğinde 50 köleyi arka arkaya bağlamak mümkündü. İlk zamanlarda bazı esirleri gece boyunca buraya çakarlardı. Bu kalasın içinde kocaman, hemen hemen bir arşın boyunda, sağlam, yuvarlak bir demir çivi vardı. Arkadaşım Pomeranyalı bunu söküp bir Yahudiye sattı. Elde ettiği parayla bir süre haşlanmış fasulyelerden alıp yiyebildik. Kavrulmuş olanları yiyemiyorduk, çünkü çok serttiler. Eğer gardiyanımız bu hırsızlığımızın farkına varsaydı, herhalde o fasulyeleri burnumuzdan getirirdi.

O zindanda gece gündüz çektiğimiz eziyet ve katlandığımız türlü rahatsızlıklar anlatmakla bitmez. Örneğin esirler hep ikişer veya üçer kişilik gruplar halinde birbirlerine kelepçelendiğinden, birinin –ayıptır söylemesi– belirli bir ihtiyacı geldiğinde, ister gece olsun, ister gündüz, hepsi birden onunla birlikte gitmek zorunda kalıyorlardı. Bu durumlarda insan yandaşlarını uykudan uyandırdığı zaman, onlar hiç anlayış göstermiyor, azar ve küfürle karşılık veriyorlardı. Oysa aslında kimsenin kimseyi azarlamaya hakkı yoktu, çünkü nasıl olsa zamanı gelince kendisi de aynı duruma düşüyor ve ödeşiliyordu.

Zindanımızda pencere yoktu, ışık ve hava tepedeki büyük bir delikten içeriye girebiliyordu. Oysa orada hepimiz adeta üst üste yatıyorduk. Bu durumda kaldığımız mekânın havasızlığı ve bedenlerden çıkan pis kokular ortamı dayanılmaz hale getiriyor, ayrıca yiyecek ve içecek kıtlığı, açlık, keder ve bir sürü haşerat sebebiyle hemen hemen hepimiz, aynı zamanda değilse bile, peş peşe hastalanıyorduk. Ama ekmek ve sudan başka hiçbir beslenme, bakım ve tedavi görmediğimiz halde, Tanrının bir mucizesi olarak, bunu da atlattık. Bu sefil hayatı biz iki Alman, birbirimizle kardeşce ve dostça bir dayanışma içinde paylaştık. Birlikte Tanrıya dua ettik, kutsal kitabımızdan ayetler okuyarak onu övdük ve yardım diledik, Tanrı da bize mucizevi bir dayanma gücü bağışladı ve hastalıkları yenmemizi sağladı. Mısır'daki zindanda başımıza gelen en son kötü durum da bu oldu. Zira denizdeki yolculuklarımız sırasında ikimiz de, Tanrıya şükürler olsun, bir saat boynca bile hastalanmadık. Oysa ne yazık ki arkadaşlarımızdan pek çoğunun cansız bedenlerini denize atmak zorunda kaldık.

Kış süresince Hıristiyanlardan ölenler sekiz veya on kişiyi geçmediği halde, kırktan fazla ak ve kara derili Arap öldü. Kışın ortasında bile İskenderiye çok soğuk olmadı. Sadece Noel bayramı sıralarında, tıpkı bizim ülkemizde nisan ayında olduğu gibi serin bir yağmur yağdı.

Türklerin bir dinî bayram günü zindanımızın ön avlusuna bir Arap vaiz geldi. Adam hemen hemen çıplaktı, sadece kasık bölgesine bir paçavra dolamıştı. Saç ve sakalını kazıtmıştı. Birtakım garip hareketler yaptığından biz Hıristiyanlar onun anadan doğma deli veya akıldan yoksun biri olduğunu sandık. Ama Araplar ona bir peygambermiş gibi davrandılar, onun önünde saygıyla eğilip, üzerindeki paçavraları öpmekten büyük mutluluk duydukları anlaşılıyordu. Çeşitli tarikatlardan olan böyle dervişler zaman zaman kente geliyor. Gardiyanlarımız, bu adamın hep doğada yaşadığını ve ancak senede üç veya dört kere insanların arasına karıştığını, onlara vaazlar verip peygamberleri Muhammet'ten bahsederek geleceğe ait kehanette bulunduğunu anlattılar. Söylediklerine göre, sadece otlarla, köklerle beslenirmiş, ağzına ekmek, et, balık ve diğer insanların yediği yemeklerden koymazmış. Derviş bizim avluda iki veya üç saatten fazla kalmadı, Araplar ve Türklerle vedalaşarak tekrar vahşi doğaya döndü.

On Altıncı Bölüm

Birkaç Alman Beyefendinin İskenderiye'ye Gelmesi. Başlarına Gelen Büyük Talihsizlik ve Bu Ülkede Yaşadıkları Olaylar

Bin beş yüz seksen altı baharı yaklaşırken kendi patronumuza ait kadırgaların ve başka gemilerin hazırlanmasına her gün yardımcı olmamız gerekti. O sıralarda Konstantinopolis'ten İskenderiye'ye bir kalyon geldi. Kudüs'ü ve Sina dağını ziyaret etmek isteyen birkaç soylu Alman da bu gemiye binmişti. Bunların adları şöyleydi:

Kont Heinrich vom Thurn, Maehren ülkesinden,
Hector Arnauer, Avusturya'dan,
Ambrosius Tesmar, Pomeranya'nın Kolberg kentinden,
Carle Nützel, Nürnberg kentinden,
Christophorus Wexius, Thüringen bölgesinin Jena kentinden,

Bir kişi de Saksonya veya Westfalya'dandı, ama onun ismini bilmiyorum. Bu kişilerin başına oldukça büyük bir talihsizlik gelmiş; Rodos'la İskenderiye arasında seyrederken kendilerine ait meşin bir av çantası kesilip açılarak, pasaportları ve para senetleri ile birlikte 1000 düka ve çeşitli değerli takıları çalınmış. Gemi İskenderiye limanına girinceye kadar onlar bu olayın farkına varmamışlar. Ama herkes kendine ait eşyasını toplayıp gemiden inmeye hazırlanırken, hırsızlık meydana çıkmış. Christophorus Wexius adındaki kişi yukarda adını verdiğim beylerin hizmetinde çalıştığından ve onlara tercümanlık da yaptığından, eşyaları toplarken, içinde en değerli hazinelerinin, önemli evrakın, parayla değiştirilecek olan senetlerin ve serbestçe yolculuk etmelerini sağlayan izin kâğıtlarının bulunduğu meşin torbanın açık olduğunu görmüş ve fena halde korkmuş.

Soylu Beyefendiler meseleyi haber alınca onlar da korku ve telâşa kapılmışlar ve kayıp mallarını bulup geri almanın çarelerini aramaya başlamışlar. Geminin patronu ve kumandanı olan Türke gemisinde başlarına gelen olayı anlatıp kendilerine eşyalarını ve paralarını bulmakta elinden ge-

len yardımı yapmasını rica etmişler. Yoksa şimdiye kadar himayesinde yolculuk yapmış oldukları Türk hükümdarına şikâyette bulunmak zorunda kalacaklarını söylemişler. Kumandan onlara pek de sevindirici bir yanıt verememiş. Eğer kıymetli eşyalarını kendisine emanet etselermiş, olduğu gibi geri alabileceklerini, ama eşyalarını kendileri muhafaza etmeyi tercih ettiklerine göre, kayıptan da kendilerinin sorumlu olduklarını söylemiş. Gene de onları memnun etmek için, yolculuk sırasında gemide bulunanların üstlerini ve eşyalarını gemiyi terk etmeden önce sıkı bir biçimde arattıracağına ve hırsızı bulmaya çalışacağına söz vermiş. Ama dediğini yapmışsa da hırsız ve çalınanlar bulunamamış.

Bu olay iyi niyetli ve dürüst Almanların keyiflerini kaçırmış, Venedik konsolosunun evinde kalmak üzere gemiden ayrılmışlar. Ona da başlarına gelen tatsız hadiseyi üzülerek anlatmışlar.

Venedik konsolosu bu hırsızlık olayını kendi yöntemleriyle araştırmaya karar vermiş. İskenderiye'de ticaretle uğraşan, çeşitli mallar alıp satan, ayrıca da birçok lisan bildiklerinden, tercümanlık hizmetleri de veren çok sayıda Yahudi'nin yaşadığı gerçeğine dayanarak, onları evine çağırmış. Almanların huzurunda olayı anlatarak, çalınan eşyaların arasında bulunan altın zincir veya başka takıların, bazı tüccarlar, kuyumcular ya da başka birileri tarafından alınıp satıldığını, para karşılığı senet bozdurulduğunu haber alırlarsa, bunu bildirmelerini, karşılığında ödüllendireceklerini söylemiş. Çalıntı eşya bütün ayrıntılarıyla Yahudilere tarif edildiğinden, çok geçmeden hırsız bir kuyumcuya bol miktarda altın takı satarken yakalanmış. Meğer hırsız, gemi kumandanının uşağı olan bir Türkmüş. Böylece bütün olanlar Venedik konsolosu tarafından İskenderiye kentinin kadısına bildirilmiş ve kendisinden hırsızı tutuklatıp çaldıklarını geri vermesini sağlaması rica edilmiş. Bu ricaları da sadece kısmen yerine getirilmiş. Çünkü hırsız sorguya çekildiğinde, kendisinde sadece 600 düka bulunduğunu, diğer kıymetli evrakı, pasaportları ve para senetlerini, içine bir miktar altının dikilmiş olduğu bir fuları, yakalanmak korkusuyla denize attığını itiraf etmiş.

Hırsızın elinde başka para bulunmadığından Almanlara, Venedik konsolosunun ısrarıyla sadece bu 600 düka iade edilmiş. Bu paradan da kadıya hatırı sayılır bir armağan vermişler ve hırsızlık olayını elindeki bü-

tün olanakları kullanarak araştırmaya devam etmesini rica etmişler. Bunun üzerine kadı, onlara hırsızı köle olarak teslim etmeyi teklif etmiş ve onu diledikleri gibi kullanabileceklerini söylemiş. Ama Almanlar, hırsızın işlerine yaramayacağını ileri sürmüşler, ayrıca da onu kabul etmekle etrafta düşmanlık uyandırmak ve daha kötü olaylarla muhatap olmak istemediklerini belirtmişler.

On Yedinci Bölüm

Alman Soyluların Esaretimizi Haber Almaları ve Bizimle Görüşmeleri

Alman soylular, başlarına gelen talihsiz olaydan ötürü İskenderiye'de bir süre vakit geçirmek zorunda kaldıklarından bir rastlantı sonucu burada iki Almanın köle olarak bulunduğunu haber alırlar. Bunların kimler olduğunu öğrenmek için Christophorus Wexius'u hapishaneye, bizi ziyarete yollarlar. Gardiyanlar önce onun bizim yanımıza girmesini engellemişlerse de, o bu işlerin nasıl yürüdüğünü bildiğinden, gardiyana bir bağışta bulunup, kendisini ön avluya sokmasını sağlamış. Biz iki arkadaş zincirlere bağlanmış olarak, yarı çıplak ve saç sakal kazınmış bir halde hapishaneden avluya çağırıldık. Wexius, bu sefil ve perişan durumumuzu görünce çok duygulandı ve gözlerinden yaşlar boşaldı.

Başımıza gelenleri, nasıl esir düştüğümüzü öğrenmek isteyince, önce Pomeranyalı arkadaşım adını ve memleketini bildirdi, sonra da ben kendimi tanıttım. Wexius bir süre bizimle sohbet edip, okumuş insanlar olduğumuzu, birçok ülkeleri tanıdığımızı ve yabancı dil bildiğimizi duyunca, üzüntüsü büsbütün arttı. Daha önce de belirtmiş olduğum gibi, üyesi olduğu grupta Pomeranyalı bir Alman bulunduğunu söyledi ve Venedik konsolosunun evindeki soylu beyleri görmeye giderek onlarla konuşmamızı tavsiye etti. Biz de, gardiyanımızdan izin alabilirsek bunu seve seve yapacağımızı söyledik. Zaten dışarı çıkmaya da can atıyorduk. Bunun nedeni, Bremen doğumlu iki tüfek yapımcısının kısa süre önce bir Ceneviz gemisiyle buraya gelmiş olduğunu duymuş olmamızdı. Arkadaşım Köpke bunlardan biri ile Portekiz'deki savaşlar sırasında tanışmıştı. Şimdi de bütün ümidimiz bu adamdan bir demir eğesi temin edip, kendimizi bir süre sonra zincirlerden kurtarmaktı. Nitekim Tanrının yardımıyla arkadaşım bunu başarabildi, ama bu olayı daha sonra anlatacağım.

Ertesi gün gardiyanımızdan Alman beyefendilerle konuşabilmek için Venedik konsolosluğuna gitmemize izin vermesini istedik. Her birimizden ikişer akçe rüşvet alınca buna razı oldu. Kaçmamızı önlemek için de yanımıza bir zenci verdi.

Venedik konsolosluğuna vardığımızda, bütün soylu beyefendileri orada toplanmış bulduk. Bize yakın ilgi gösterdiler ve bu duruma nasıl düştüğümüzü bütün ayrıntılarıyla öğrenmek için bir sürü sorular sordular. Başımıza gelenlere çok üzüldükleri belliydi. Eğer kendi paraları ve değerli eşyaları çalınmamış olsaydı, her ikimizi de derhal özgürlüğe kavuşturmak için gerekeni yapmaktan kaçınmayacaklarını, ama bu koşullarda kendilerinin de başkalarından yardım istemek zorunda olduklarını açıkladılar. Sonra bize yiyecek ve içecek ikram ettiler.

Bir ara Nürnbergli Carl Nützel bana hangi yöreden olduğumu ve mesleğimi sordu. Ona yanıt olarak Heidelbergli olduğumu, çocukluğumdan beri kendimi öğrenime adadığımı, yabancı dil bilgimi ilerletmek ve kendimi yetiştirmek için yurtdışına çıktığımı, Malta Şövalyelerinin yanında kaldığım dönemde de esir düştüğümü anlattım. Grupta bulunan bir Saksonyalı veya Westfalyalı bu sözlerimi duyunca, bana dönüp, başıma gelen bu olayları hak ettiğimi, öğrenciliğimi bırakmamam gerektiğini söyledi. Buna karşılık bay Nützel: "Böyle konuşman hiç doğru değil. Bakalım bizim başımıza daha neler gelecek? Henüz yolculuğumuzun başındayken bile büyük bir aksilik yaşadık. Aslında gençlerin deneyim kazanmak için hayata atılmalarını doğru buluyorum. Ama başlarına bir felaket gelirse –ki bunlar maalesef en büyük felakete uğramışlar– onları bundan dolayı kınamak değil, acılarını paylaşmak gerekir" dedi. Böyle savunulmamıza karşın o kendini bilmez Saksonyalının sözleri çok ağırıma gitti. Biz konuşurken Bremenli iki tüfek yapımcısı da aramıza katıldı. Adı Bernhardt olanın yanında bir demir eğesi bulunuyordu. Sohbetimiz sırasında onu gizlice elime tutuşturdu. Artık bizimle ilgili konuları enine boyuna konuşmuştuk ve gardiyanımız da hapishaneye dönmemiz gerektiğini bize ihtar etmekteydi. Bu durumda değerli soylu kişilerle vedalaştık, onlara hayırlı yolculuklar diledik, onlar da en yakın zamanda özgürlüğümüze kavuşmamızı temenni ettiler ve bize iki *Reichsthaler* [Alman para birimi] verdiler. Armağanlarını teşekkürlerle kabul ettik ve sevinç içinde hapishanemize geri döndük. Sevincimizin asıl nedeni bize verilen paradan, çok elime gizlice tutuşturulan demir eğesiydi.

Şimdilik sözünü ettiğim saygıdeğer beyefendileri Kahire'de bırakalım da, Tanrının yardımıyla Kudüs'e doğru yola çıksınlar. Biz de gene ken-

di sorunlarımıza dönelim. O sıralarda, yakında yapılacak olan gemi yolculukları için hazırlıkları tamamlamakla uğraşıyorduk.

Bizim kadırgalarımızın bulunduğu, İskenderiye'nin arka limanında İskenderiyeli tüccarlara ait olan yeni bir karamürsel inşa edilmişti. Bu geminin yapımı tamamlanınca, sıra denize indirilmesine geldi. Geminin sahipleri olan tüccarlar ve Araplar bizim gardiyanlara başvurup, Hıristiyan kölelerin yardımını istediler. Biz de gardiyanın emri üzerine bu işi yapmaya giriştik. Bayraklarla donatılmış olan gemi denize indirilirken, Araplar kendi dinî geleneklerine uygun olarak kurban edilmek üzere bir inek getirdiler.

Araplarla Hıristiyanlar el birliğiyle gemiyi denize doğru iterlerken, bizimkilerden üç kişi ineği kaçırıp hapishanemize götürdüler, sonra tekrar geri gelip arkadaşlarının arasına karıştılar ve gemiyi usulünce kaydırmaya devam ettiler. Araplar, kendi gıdamızı sağlayabildiğimize memnun olduklarından, bizim bu hırsızlığımıza gülmekle yetindiler. Böylece gene biraz et yiyebilmemiz mümkün oldu.

On Sekizinci Bölüm

Kutsal Paskalya Yortusunda İskenderiye'de Cahil Rahiplerle Karşılaşmamız. Bahara Doğru Kadırgalara Zincirlenmeden Önce Üzerimizin Aranması. Arkadaşım Pomeranyalıdan Ayrı Düşmem.

Daha önce de anlattığım gibi, patronumuz Mehmet Bey bütün kış boyunca Kahire'de kalmış, bu süre içinde de ülkenin dilini oldukça öğrenmiş olan iki yaşlı kölesi firar etmişti. Onları yakalayıp geri getirmeyi başaramamakla beraber, çeşitli ispirtolu içkiler ve şarap ticareti ile uğraşan bir İtalyanın yerine sık sık gidip geldiklerini öğrenmişti. Bu nedenle patronumuz söz konusu İtalyanı, kölelerinin kaçmasına yardım ettiğini ileri sürerek tutuklattırdı.

İtalyan bu suçlamayı reddedip, suçsuzluğunu kanıtlayacağına dair söz verdiyse de fayda etmedi. Adamı yakalayıp İskenderiye'deki zindanımıza attılar, daha sonra da bizimle birlikte kadırgaya demir kelepçeyle bağladılar.

İtalyana haksızlık edip etmediklerini, zor kullanıp kullanmadıklarını bilemiyorum. Ama o küstah ve şımarık herifin biriydi, başına gelen talihsiz olaya da pek aldırdığı yoktu. Bu nedenle biz de ona fazla acımıyorduk.

Artık Paskalya yortusu yaklaşmakta olduğundan, ben kurtarıcımız ve efendimiz İsa peygamberin yeniden dirilişini ve Tanrı katına çıkışını anlatan bir şiir yazdım. Bunun karşılığında iyi bir ödül alabileceğimi umuyordum. Bu düşünceyle, kutsal Paskalya bayramında gardiyanımızdan izin alıp, diğer Fransız kölelerle birlikte Fransız konsoloshanesine gittim. Burada iki İtalyan rahibe rastladım. Bunlar kendi ifadelerine göre, Paskalya töreni sırasında dua okuyup vaaz vereceklerdi. Onlara yazdığım şiiri verdim ve hemen hemen çıplak durumda olduğum için, insanların karşısına çıkmaktan utandığımı ileri sürerek, şiirimi benim adıma konsolosa ve tüccarlara sunmalarını ve mümkünse bana bir bağış sağlamalarını kendilerinden rica ettim. Ama bu girişimim boşa gitti, çünkü her iki cahil rahip de bir kelime bile Latince bilmiyorlardı. Benim yazdığım şiiri kendileri de anlamadıklarından, başkalarına sunmayı kabul etmediler. Böylece bağış umudum suya düştü.

Üzgün bir halde beraberimdekilerle zindana dönerken, yolda bir Fransız tüccara rastladım ve hemen şiirimi ona takdim ettim. O da teşekkür ederek kabul etti ve karşılığında bana iki medin verdi. Buna çok sevindim ve hemen yumurta, ekmek ve tereyağı satın aldım. Bütün bunlar çok ucuzdu, otuz yumurtaya iki *Kreutzer* [Alman para birimi] ödedim. Böylece elim kolum dolu olarak hapisteki arkadaşlarımın yanına geldim. Yumurtaların bazılarını haşladık, bazılarını sahanda pişirdik, yanına da biraz şarap içerek Pakalya bayramımızı kutladık. İmkânlarımızın elverdiği ölçülerde hazırladığımız bu şölene iki İngiliz köleyi de davet ettik. Uzun süredir bu kadar bolluk içinde yaşamamıştık. Bu nedenle önce bize bu olanağı sağlayan Tanrıya şükrettik ve sonra da bağış sahibi merhametli beyefendiye dua ettik.

Paskalyadan kısa bir süre sonra yukarda sözünü ettiğim Alman beyefendiler Kudüs'ten İskenderiye'ye döndüler. Buradan ilk fırsatta Konstantinopolis'e gitmeyi tasarlıyorlardı. Christophorus Wexius gene bizi tutuklu bulunduğumuz kadırgada ziyaret etti ve beni çorap örerken yakaladı. Bu halime gülmeye başladı. Ama ben ona, *de pano lucrando* [ekmeğimi kazanmak için] paraya şiddetle muhtaç olduğumu söyleyince, bana çok acıdı ve Konstantinopolis'e varınca hep birlikte Macar elçiliğine gidip Paul von Eitzingen ve Betz adındaki beyefendilerle görüşerek, özgürlüğe kavuşmamız için ellerinden geleni yapmalarını rica edeceğine dair söz verdi. Ayrıca da bize Konstantinopolis'te yaşayan Hans Rattich adında bir kuyumcudan bahsetti. Onun da Pomeranya'da Stolp kentinde doğmuş olduğunu söyledi. Arkadaşım da onu gayet iyi tanıdığını belirtti. Buna çok memnun olduk. Böylece, Tanrının izniyle Konstantinopolis'te tekrar görüşmek ümidiyle vedalaştık.

Artık Konstantinopolis'e doğru yola çıkmak için bütün hazırlıklarımız tamamlandığından, patronumuz bütün ailesi ve hizmetçileriyle birlikte İskenderiye'ye geldi ve gemiye bineceğini haber verdi. Bu haberi bize de ilettiler ve öteberimizi toplamamızı söylediler. Çünkü biz patronumuzun bineceği kadırgada, fenerin takılacağı grandi direğinin dibine zincirlenecektik.

Gemiye binmek için uzun bir iskelenin üzerinden geçerken her birimiz ayrı ayrı muayene edildik ve yanımızda bıçak, demir çivi ve hatta bir iğne olup olmadığı sıkı sıkı kontrol edildi. Bu beni ve arkadaşımı çok kor-

kuttu, çünkü daha önce de anlattığım gibi, bize verilen demir eğesini işimize yarar diye yanımıza almıştık.

Ben kısa boylu ve çelimsiz biri olduğumdan, benden pek şüphelenilmiyeceği düşüncesiyle demir eğesini üzerime almayı üstlendim ve onu bacağımın en kalın yerine, yani kaba etimin altına gizledim. Bütün esirler muayeneden geçerken, benim Pomeranyalı arkadaşım da sıkı sıkı kontrol edildi. Onun arkasından sıra bana gelip de torbamı açmaya kalkışınca, gardiyan bana, "Hadi sen yürü git, kurumuş tosbağa, sen kendi derini bile zor taşıyorsun" dedi ve benim üzerimi hiç aramadı. Bu beni çok rahatlattı, çünkü üzerimde demir eğesini bulsalardı bu bir felaket olurdu.

Hepimiz kadırgaya doluşunca, bizi yerlerimize yerleştirmeye başladılar. Uzun boylu ve iri vücutlu olanları baş tarafta, ufak tefek ve çelimsiz olanları da kıç tarafta kürek çekmek üzere ayırdılar. Böylece, hiç istemeyerek ve de üzülerek arkadaşım Pomeranyalıdan ayrılmış oldum. O da benden uzak düştüğüne çok dertlendi. O iri ve güçlü beden yapısından ötürü, baştan üçüncü sıraya yerleştirildi. Bana gelince direğin dibinde, iki Fransız, bir Napolili ve at çalma suçundan ötürü cezaya çarptırılmış olan bir hırsız Türkün bulunduğu oturağa zincirlendim. Bu iki Fransız çorap örmeyi iyi biliyorlardı ve daha önce hapishanede bana da öğretmişlerdi. Ben de Fransızcayı iyi bildiğimden, Alman arkadaşımdan ayrı düşmüş olmak o kadar zoruma gitmedi.

On Dokuzuncu Bölüm

Kadırgadaki Yaşamımız, Konstantinopolis Yolculuğuna Hazırlanışımız. Bu Sırada Esir Fransızlardan Birinin Bacağının Kırılışı. Onun Diğer Bir Hasta Ile Birlikte İskenderiye'de Kalışı

Limanda kaldığımız süre zarfında, yol gereksinimlerinin ve patronumuzun ev eşyasının kadırgaya taşınabilmesi için Hıristiyan kölelerin zincirlerini çözdüler. O yörede, hatta Asya'da ve Afrika'da da, Türk ve Arap kölelerin zincirlerini çözmüyorlardı, çünkü onların vatanı orasıydı, hem dilini konuşabiliyorlardı, hem de orada kendilerine kaçmakta yardım edebilecek birçok tanıdık bulabilirlerdi. Halbuki Hıristiyanlar için böyle kolaylıklar yoktu. Buna karşılık, kadırgamız Hıristiyan topraklarına yaklaşınca, zincirlerimizi çözmek şöyle dursun, ayaklarımızdaki kelepçeye ilaveten bir kelepçe de kollarımıza takıyorlar, kaçmamıza karşı sıkı önlemler alıyorlardı.

Bir gün şöyle bir olay oldu: Ak Araplardan biri dört Hıristiyanla birlikte aynı küreğe zincirlenmişken, Hıristiyanlar serbest bırakılınca küreğin oturağında tek başına kaldı. Bu sırada beş forsanın zincirlerinin bağlı bulunduğu halkayı yerinden sökmeyi başardı ve kurtuluş ümidi içinde zinciriyle birlikte kendini aniden denize attı. Fakat zincirlerin ağırlığıyla dibe çökerek boğuldu.

Bundan kısa bir süre önce, henüz karadaki hapishanemizdeyken, 137. mezmuru şiirsel bir dille yazmış ve arkadaşlarımdan biriyle Fransız Konsolosluğundaki rahibe yollamıştım. O da, şehirde rastladığı İspanyol arkadaşlarımdan biri ile karşılık olarak bana teşekkür anlamında yarım *Taler* [Alman para birimi] göndermişti. Bu para kendimize yolluk olarak sarmısak, soğan, peynir ve ekmek alabilmemize olanak sağladığı için çok makbule geçti.

Limanda işimiz gereği gemiyle kara arasında barçalarla gidip gelirken denizde yüzen kocaman bir kaplumbağa gördük. Hemen peşine düştük ve küreklerimizle onu karaya doğru iteledik ve sonunda da ellerimizle yakaladık. Arkadaşlarım kaplumbağayı öldürüp temizlediler ve pişirdiler. Sonra bu yemeği aramızda paylaştık. Eti tıpkı tavuk eti gibi bembeyaz ve

çok lezzetliydi, yalnız yağı biraz koyu renkliydi. Hayatım boyunca o kadar büyük bir kaplumbağaya rastlamadım. Bir Yahudi, kaplumbağanın en az bir buçuk arşın boyunda ve bir arşın eninde olan kabuğunu üç akçe karşılığında bizden satın aldı. O parayla da kendimize ekmek aldık ve etle birlikte yedik.

Nihayet bütün işler bitince arka limandan ön limana geçmemiz emredildi. Patronumuzun esir alıp gizlice Kahire'den getirtmiş olduğu kontlar, şövalyeler ve diğer soylu kişiler de gemimize burada bindirilecek, bunlar Konstantinopolis'te Türk hükümdarına teslim edilecekti. Onlar zincirlerle bir yere bağlanmış değillerdi, sadece kelepçeleri vardı ve gemide istedikleri yere gidebiliyorlardı. Keyifleri de yerindeydi. Çünkü Fransız sefirinin ve diğer görevlilerin sayesinde özgürlüklerine kavuşacaklarına inanıyorlardı. Ama olaylar umduklarından çok farklı biçimde gelişti. Bunu ileride anlatacağım.

Gemiciler yelkenlerin kuvvetli rüzgâra karşı koyabilmeleri için yola çıkmadan önce direğin her tarafına halatlar bağladılar. Bu halatların geçirildiği makaraları denemek için kuvvetle asıldıklarında iki dilli makaralardan biri parçalandı. İki ayak boyunda ve gayet ağır olan bu makara yukardan düşerek Franciskus adındaki bir Fransızın bacağına isabet etti ve uyluk kemiğinin üst kısmını parçaladı. Bu Fransız da bizimle birlikte esir alınmıştı. Daha önce anlatmış olduğum gibi, Türklerin dilini oldukça iyi bildiğinden, Kahire'de kaçma girişiminde bulunmuştu. Başına bu kaza gelince, çoğumuz bunun onun için büyük bir felaket olduğunu düşündükse de tam tersi oldu, o bu olay sayesinde sonunda özgürlüğüne kavuştu. Çünkü onu, sakatlanması yüzünden gemide işe yaramayacağı düşünülerek karaya taşıyıp hapishaneye götürdüler. Ama deneyimli bir denizci olduğu için, tedavi ve bakım görmesi sağlanacaktı. Onu ölümcül bir hastalığa yakalanmış olan De la Maison Neuve adındaki başka bir Fransızla birlikte özel bir yere aldılar.

Yirminci Bölüm

Mısır'dan Konstantinopolis'e Doğru Yola Çıkışımız. Memleketlilerimiz Olan Esir Şövalyeleri Beraberimizde Götürüşümüz. Yolda Geçirdiğimiz Tehlike. Türklerin Biz Hıristiyanlara Kendi Dinimizce Tanrıya Yalvarmamızı Tembih Etmeleri. Sonunda Konstantinopolis'e ve Pera'ya Varışımız.

Hazırlıklar tamamlandıktan sonra, patronumuz limandan ayrılacağımızı bildiren işaretin verilmesini buyurdu ve birkaç pare top atılarak İskenderiye limanına veda edildi. Açık denizde bir Alman mili kadar yol aldıktan sonra, rüzgârın bize uygun yönden estiğini saptayınca kürekleri içeri çektik, yelkenleri açtık ve hızla ilerleyerek dört günde Rodos'a vardık.

Patronumuzun acelesi olduğundan, kimseye gemiden çıkma izni verilmedi, sadece taze su ve odun almaları için birkaç köle gönderildi. Böylece kısa süre sonra adayı terk edip yolumuza devam ettik. Rüzgârın uygun yönden esmesini değerlendirmek gerekiyordu. Bahtımızın yardım etti ve üç günde Sisam adasıyla anakara arasına ulaştık. Ancak burada ansızın hava bozdu, rüzgâr ters yönden esmeye ve gemi gerisin geriye sürüklenmeye başladı. Hemen yelkenler indirildi ve küreklere asılmamız buyuruldu. Bundan sonra azgın dalgalara karşı kadırganın rotasını koruyabilmesi için gece gündüz kürekleri elimizden bırakamadık. Ayrıca bize eşlik eden diğer kadırgalarla çarpışmaktan ve gemilerin birbirini batırmasından da korkuyorduk. Gecenin karanlığıyla birlikte fırtına da arttığından, nerede bulunduğumuzu saptamak imkânsızdı. Kadırgadaki Türkler de bu durumdan çok korkmuşlar, belli ki canlarının derdine düşmüşlerdi. Biz Hıristiyan kölelere seslenerek, kendi dinimizin dualarıyla Tanrıya yalvarmamızı ve yardım dilememizi istediler. Ama ne yaptıysak fayda etmedi. Fırtınanın ve kudurmuş dalgaların gücüne karşı koymak, gemiye hâkim olmak için sarf ettiğimiz gayretlere rağmen kadırgamız sahildeki kayalara büyük bir şiddetle çarptı ve küreklerin çoğu korkunç bir çatırtıyla kırıldı. Gürültü o kadar büyüktü ki, herkes dehşet içinde ka-

dırga gövdesinin parçalandığını ve gemiyle birlikte denize gömüleceğimizi sandı. Türk askerlerini bir kısmı can havliyle gemiden kıyıya atlayıp kendilerini kurtarmaya kalkıştılar. Patron buna çok sinirlendi. Bu koşullarda yola devam edemeyeceğimiz belliydi. Çaresiz, demir atıp olduğumuz yerde şiddetli fırtınanın dinmesini ve dalgaların yatışmasını beklemek zorunda kaldık.

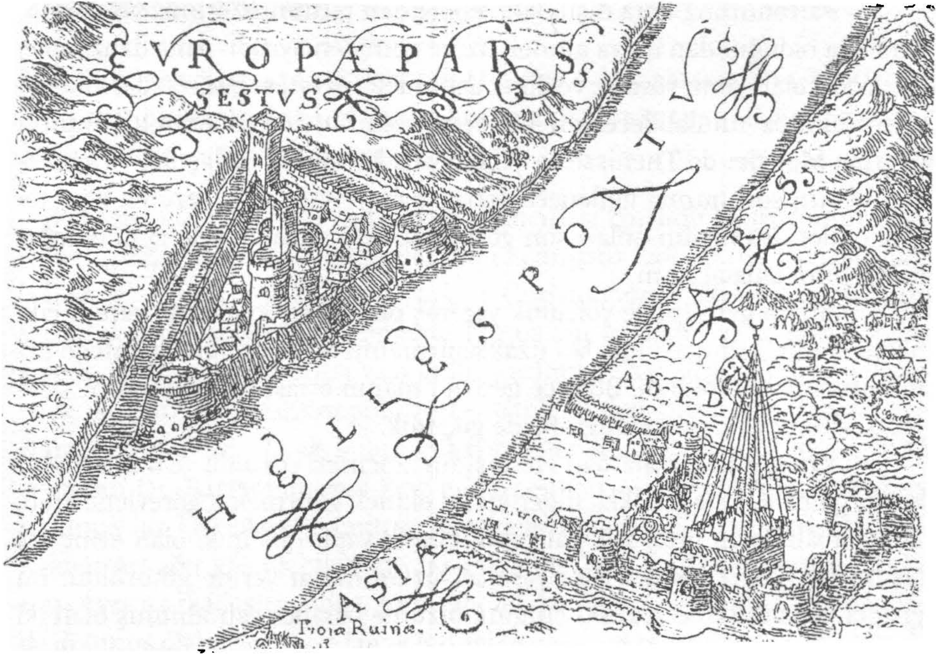
Ertesi gün bulunduğumuz yerdeki olanakların elverdiği kadar kadırgayı onardılar. Zaten her olasılığa karşı tedbir almak âdet olduğundan, kadırganın ambarında birçok yedek kürek de vardı. Kadırgamız bu yedek küreklerle donatıldıktan sonra yeniden yola çıktık. Daha önce geçmiş olduğumuz yerlerden tekrar geçip Sisam'a geldik, oldukça iyi esen rüzgârın yardımıyla Midilli'ye vardık. Adanın önündeki limana girerek kente yakın bir yerde demir attık. Burada diğer kadırgaların da eksik olan küreklerini tamamladık ve taze içme suyu ile başka gereksinimlerimizi de temin ettik.

Savaşmak zorunda kaldığımız kötü hava şartlarından, yaşadığımız korkudan ve uğradığımız zarardan ötürü patronumuzun keyfi kaçmıştı. Huzursuzluğu nedeniyle bir an önce Konstantinopolis'e ulaşmak istiyor, acele ediyordu.

Adadan ayrıldıktan sonra Capo Trojano'ya [Truva Burnu'na] varana kadar rüzgârdan hiç faydalanamadık ve hep kürek çekmek zorunda kaldık. Oradan itibaren gene karadan esmeye başlayan rüzgâr yelkenlerimizi şişirdi ve bizi Hellespontos'un [Çanakkale Boğazı'nın] girişinde bulunan Dardanelli adındaki iki kaleye kadar getirdi. Asya tarafında bulunan Abidos* kalesinin önünde demir atarak bir süre dinlendik.

Gemide bulunan tutsaklardan asilzade Monsieur de Thenisse ve Monsieur de Villerseaux yolculuk sırasında sık sık yanıma gelmişler, bana teselli verici sözler söyleyip, özgürlüğüme kavuşabilmem için ellerinden gelen yardımı yapacaklarını vaat etmişlerdi. Her ikisi de efendim Monsieur de Chammesson'u gayet iyi tanıyorlardı ve onun hatırı için her türlü gayreti sarf edecekleri kesindi. Hatta ben de daha önceleri, efendimle akrabalık ilişkisi olan Thenisse ailesinden bahsedildiğini duymuştum. Birbirimi-

* II. Mehmet'in yaptırdığı Kale-i Sultaniye ya da Çanak Kalesi ile karşı kıyıda Kilitbahir Kalesi –ed.n.

zi gıyaben tanımamız nedeniyle Monsieur de Thenisse bana diğer Fransız kölelerden daha çok yakınlık göstermekteydi. Patronumuz işlerini hallettikten sonra Konstantinopolis'e doğru yolumuza devam ettik. İlk önce Hellespontos'da Galipoli [Gelibolu] denilen bir kente geldik. Oradan geçip Hellespontos'tan çıkarak daha geniş bir denize ulaştık. Rüzgâra yakalanma tehlikesinden korunmak için Asya kıyılarının yakınlarından ayrılmadık. Burada ünlü ve güzel Nicomedia ve Nicea [İzmit ve İznik*] kentlerinin harabelerini gördük. Marmora [Marmara] Adasını sol tarafımıza alıp, hiç durmaksızın Konstantinopolis'e doğru yol aldık. Şehire yaklaşırken, âdet olduğu üzere top atışlarıyla selam verdik. Nihayet Konstantinopolis'in değil, karşısındaki ve Galata adıyla da bilinen Pera kentinin önünde demir attık.

** Bu seyir güzergahında İzmit ve İznik'in görünebilmesine olanak bulunmadığı için Heberer bu teşhiste yanılıyor –ed.n.

Patronumuz Pera dışındaki tepelerden birinin üzerinde bir ev yaptırmakta olduğundan oraya gitmek üzere gemiden ayrıldı. Ama daha önce, tutsakları olan kont, şövalye ve diğer asilzadelerin ertesi güne kadar sıkı gözetim altında tutulabilecekleri bir yere götürülmelerini emretti. Bunun üzerine Monsier de Thenisse ve Villerseaux benimle vedalaştılar ve ayrılırken benim sorunumla ilgileneceklerine dair yeniden söz vererek beni teselli ettiler. Bu benim onları son görüşüm oldu, ama onlarla ilgili olayları daha sonra anlatacağım.

Bizim gemimizle yolculuk yapmış olan diğer kişiler de karaya çıktıktan sonra, kadırgayı kıyıdan uzaklaştırmamız ve belirli bir mesafede demir atmamız emredildi. Böylece geceyi limanın ortasında, tepemizde gökyüzü, altımızda deniz olduğu halde geçirdik.

Ertesi gün forsalardan 150 kişinin zincirleri çözüldü ve bunların bir kısmı gemiye su taşımakla, diğerleri de ekmek getirmekle görevlendirildi. En kalabalık olan grup ise, patronun henüz yapım halinde olan evine taş taşımak ve buna benzer işler yapmak üzere inşaat yerine götürüldü. Bu grupta daha önce de sözünü ettiğim, bizimle beraber esir alınmış olan iki İngiliz vardı. Bunlar yolda giderlerken, bir talih eseri olarak İngiltere elçiliğinde çalışan bir görevliye rastladılar. Ona durumlarını anlatıp bunu amirlerine iletmesini rica ettiler. İngiltere sefirinin kölelik hizmetlerine mahkûm edilmiş olan vatandaşlarını ve dindaşlarını bu sefil durumdan kurtaracağını ümit ediyorlardı. Elçilik görevlisi bu dileklerini ileteceğine dair onlara söz verdi.

İşler bittikten sonra hepimiz gene kadırgaya döndük ve zincirlere vurulduk, sonra geceyi geçirmek üzere karadan uzaklaştık.

Yirmi Birinci Bölüm

Dr. Betz'e ve Kuyumcu Rattich'e Mektup Göndermem. Bir Yunanlı Kölenin Firarı ve İki İngilizin Esaretten Kurtuluşu. Daha Sonra Pera'da Yaşadığımız Olaylar

Ertesi gün gene elli kadar esirin zincirleri çözüldü ve patronun inşaatında çalışmaya gönderildi. Ben kadırgada kaldım. Bu fırsattan faydalanarak, henüz Mısır'dayken Christophorus Wexius'un, birlikte yolculuk ettiği soylu beyefendilerle Kudüs'ten İskenderiye'ye geri döndüğünde bana ve arkadaşıma vaat ettiği yardımı sıcağı sıcağına değerlendirmek istedim. Konstantinopolis'te Osmanlı devleti nezdinde imparatorumuzun temsilcisi olarak bulunan saygıdeğer Kont Paul von Eitzingen'in sekreteri Dr. Bartholomaeus Betz'e [Pezzen] bir mektup yazdım. Kendimi okumuş bir kişi olarak tanıttım ve arkadaşımla birlikte yapmak zorunda kaldığımız ağır kölelik hizmetlerini anlatarak, bize yardım etmesini rica ettim. Ayrıca arkadaşım adına, onun memleketi yakınlarındaki Stolp kentinde doğmuş olan kuyumcu Hans Rattich'e de bir mektup yazdım. Bu her iki mektubu, vaktiyle bizim gibi esir alınıp patronumuzun kâtipliğine getirilmiş olan ve bize dostça davranan Napolili İtalyana teslim ettim.

Akşamüzeri zincirlerden azat edilmiş olan köleler geceyi geçirmek için kadırgaya döndüklerinde, bir kişinin eksik olduğu fark edildi. Araştırılıp soruşturulunca, uzun zaman önce esir alınmış olan bir Yunanlının o gün kaçmayı başardığı ve büyük bir olasılıkla Galata bölgesinde yoğun olarak yerleşmiş bulunan Rumların yanına sığındığı anlaşıldı. Bütün aramalara rağmen kaçağın izini bulamadılar ve adam böylece özgürlüğüne kavuşmuş oldu.

Kaçaktan sorumlu olan gardiyan ve yardımcısı, patronun acımasız öfkesini ve zulmünü bildiklerinden büyük bir korku ve telaşa kapıldılar. Ertesi gün kölenin kaçtığını öğrenen patron kadırgaya geldi, gardiyanı zincire vurdurdu ve ya kaçan Yunanlı için kendisine para ödemesini, ya da başka bir Hıristiyan köle satın alıp onun yerine koymasını, aksi halde ölene kadar bu zincirlere bağlı kalacağını söyleyerek tehditler savurdu.

Bu sırada Türk hükümdarının yolladığı bir haberci birkaç yeniçeri askeriyle birlikte gemiye geldi. Yanında İngiliz elçisinin kâhyası vardı. Haberci, Hükümdarın kendisine verdiği yetkiye dayanarak gemide bulunan iki İngiliz esirin zincirlerinin çözülmesini ve İngiliz elçisinin kâhyasına teslim edilmesini patrona bildirdi. Bizim patron, Yunanlıdan sonra iki köle daha kaybedeceğini duyunca fena halde sinirlendi ve delirmiş gibi üstündeki elbiseleri paralamağa başladı. Ama padişahın habercisi buna hiç aldırmadı. Yeniçerilere, iki İngilizin zincirlerini, kelepçelerini çözüp İngiliz kâhyaya teslim etmelerini emretti. Yeniçeriler de onun emrini yerine getirdiler.

Bizim patronun bu duruma çok canı sıkılmıştı. Bu iki genç, canlı, güçlü İngilizi elden çıkarmaktansa, benim gibi çelimsiz ve güçsüz bir düzine köleyi feda etmeye çoktan razı olduğu anlaşılıyordu. Çünkü İngilizlerden biri deneyimli bir denizci, öteki de yiğit bir savaşçı ve borazancıydı. İki genç İngiliz ise özgürlüklerine kavuşmuş olmanın sevinci içindeydiler. Biz diğer Hıristiyanlar da onlara mutluluk, sağlık ve selamet diledik.

Bu olaydan kısa süre sonra kadırgaya küçük bir sandalla kraliyet elçiliğinden bazı adamlar gelip biz Almanlarla konuşmak istediklerini belirttiler. Ama patronumuz, Yunanlı esirin kaçması yetmiyormuş gibi, üstelik iki İngiliz köleden de yoksun kalmış olmasının öfkesi içinde, gelen Almanları bizim yanımıza yaklaştırmadığı gibi, bizim de onların yanına gitmemize, görüşüp konuşmamıza izin vermedi. Biz buna çok üzüldük, Almanlar da ricalarının böyle aşağılayıcı bir tarzda reddedilmesine içerlediler. Meğer sandaldakiler, iki gün önce mektup göndermiş olduğum Dr. Betz ve kuyumcu Rattich'miş. Onların bizi görmeğe geleceğini bilmiyorduk, ama kısa süre sonra öğrendik.

Sonunda patronumuz Konstantinopolis'te daha fazla kalmaktan sıkıldı ve tekrar Mısır'a dönmeye karar verdi. Daha o akşam demir aldık ve kolayca denize açılabilmemiz için kadırgayı Konstantinopolis limanının girişinde Pera'nın öte yanındaki Dopona [Tophane] denilen yerin önünde demirledik. Geceyi Türklerin sıkı göz hapsi altında denizde geçirdik. Patronumuz ise işlerini halletmek üzere akşama doğru tekrar evine dönmüştü.

Sabah olunca Hıristiyan kölelerden altmış kişinin zincirlerinin çözülmesine ve başlarına eskisinden daha sıkı muhafızlar konarak çalışmak üzere patronun inşaatına götürülmesine, sadece "iki Alman itinin" zincir-

lenmiş olarak gemide kalmasına dair patrondan emir geldi. Arkadaşım ve ben bunu duyunca büyük bir korkuya kapıldık. Aralarında benim yanımda kürek çeken Thomas adındaki Fransızın da bulunduğu altmış kölenin zincirleri çözüldü ve taş taşımak üzere işyerine götürüldü.

Onlar işleri gereği oradan oraya gidip gelirlerken, önceden sözünü etmiş olduğum kuyumcu Hans Rattich biz iki Almandan birine rastlamak umuduyla inşaata uğramış, ama göremeyince, büyük bir talih eseri olarak benim kürek arkadaşım Fransız Thomas'a bizleri sormuş. Özellikle beni çok iyi tanıyan Fransız da ona gereken açıklamayı yapmış ve patronun bizi gemide muhafaza etmelerini sıkı sıkı tembih ettiğini de anlatmış. Bir gün önce bizi görmek için iki kişinin bir sandalla kadırgaya gelmesini patronun şüpheyle karşılamış olduğunu da söylemiş. Kuyumcu da ona, gelenlerin bizzat kendisi ve Dr. Betz olduğunu, bizim forsa olarak böyle ağır bir hizmette kullanılmamıza çok üzüldüklerini açıklamış. Duygularının kanıtı olarak da Fransız arkadaşım aracılığıyla bize iki düka göndererek sabırlı olmamızı ve dua etmemizi salık vermiş.

Fransız arkadaşım bizim adımıza ona teşekkür ettikten sonra gerek parayı, gerekse konuştuklarını bize eksiksiz olarak ileteceğine söz vermiş. Gerçekten de gemiye döner dönmez, bütün olanları anlatıp dükaları da bana teslim etmek istedi. Ancak ben parayı almadım. Thomas o sırada henüz zincire vurulmuş olmayıp serbestçe hareket edebildiğinden, memleketlim Pomeranyalının yanına gidip her şeyi ona da anlatmasını ve parayı ona vermesini rica ettim. O da dediğimi yaptı.

O akşam köleler gemiye dönerken onlarla birlikte altı veya sekiz yabancı köle daha getirdiler. Bunlar geceyi kadırgada geçirip, ertesi gün bizimkilerle birlikte işe gideceklerdi. Yeni köleler duvarcı ustasıydı ve bizim patronumuz onları başka bir Türk beyinden kendi işini gördürmek için istemişti. Bu yabancıların arasında bulunan ayağı topal bir Alman hemen benim Pomeranyalı arkadaşımla ahbap oldu ve Pomeranyalı da onu dürüst bir Alman sanarak güven duydu. Sabah olunca, gene altmış Hıristiyan köle, yeni gelen kölelerle beraber çalışmaya götürüldüler.

Yirmi İkinci Bölüm

Pomeranyalı Arkadaşımın Kaçmaya Kalkışması ve Çabalarının Boşa Gitmesi. Alman Kölenin Paramızı Çalması. Konstantinopolis'te Büyük Ekmek Kıtlığı. Konstantinopolis'ten İskenderiye'ye Dönerken Başımıza Gelenler

Arkadaşım gece gündüz bu korkunç esaretten kaçıp kurtulmaktan başka bir şey düşünemez olmuştu. Sonunda, ertesi günün gecesi kaçmayı denemeye karar verdi. Bu amacını bildirmek için, bana kısa bir mektup yazıp eski bir gömleğinin içine koydu. Hıristiyan forsalar bunu elden ele geçirerek bana ulaştırdılar. Mektup elime geçer geçmez hemen okudum. Benden yanımda taşıdığım demir eğesini kimseye belli etmeden o eski gömleğe sarıp kendisine göndermemi istiyor, Tanrının yardımıyla kaçıp özgürlüğe kavuşmayı deneyeceğini bildiriyordu. Akşama doğru, çalışmaya giden grup geri dönmeden önce, uzun zamandır bacağımda saklamış olduğum demir eğesini eski gömleğe sararak yolladım, yanına da bir mektup katarak, ona girişiminde başarılı olmasını, Tanrının ona yardım etmesini diledim. Ayrıca da içinde bulunduğumuz tehlikelere karşı uyararak dikkatli olmaya davet ettim.

Gecenin karanlığı çökerken işe gitmiş olan forsalar geri geldiklerinde, yanlarında gene o sekiz yabancı köle vardı. Her biri yeniden zincirlere vuruldu ve gardiyanlar her zaman olduğu gibi hem zincirlerimizi, hem de ayaklarımızdaki kelepçeleri kontrol ettiler. Bu sırada benim Pomeranyalının aklına, kendini eğenin yardımıyla kimseye fark ettirmeden nasıl kurtarabileceğine dair bir çare geldi. Daha önce anlatmış olduğum gibi, Mısır'da bize Almanların verdikleri iki Taler'i henüz sarf etmemişti. Bize gönderilen iki dükayı da, kaçtıktan sonra kullanmak üzere başlığının içine dikmişti. İki Taler ile şarap satın aldı ve arkadaşlarına ikram etti, gardiyana ve oturduğu sıranın başında nöbet tutmakta olan iki Türk askerine de bol bol şaraptan içirdi. Sonunda hepsi sarhoş olup derin bir uykuya daldılar.

Artık hem arkadaşlarının, hem de en yakındaki nöbetçilerin kendisini göremeyecek durumda olduklarına kanaat getirince, demir eğesiyle

zincirini kesip kendini kurtardı ve denize atladı. Ama tam kadırgadan uzaklaşacağı sırada, dolunayın aydınlık ışığında karada nöbetçilerin devriye gezdiğini gördü ve sahile çıkmayı başarsa da yakalanacağını anladı. Bu yüzden sırılsıklam ıslanmış ve korkmuş olarak gene sessizce kadırgaya döndü, demiri ve zinciri tekrar ayağına bağladı ve gardiyan bir şey fark etmesin diye de üzerini katranla sıvadı. Arkadaşım ertesi gün sabaha karşı gene çalışmaya götürülecek olan birçok Hıristiyan forsanın zincirleri çözülürken Almanı yanına çağırdı ve ona güvenerek kaçma girişiminin nasıl başarısızlığa uğradığını anlattı. Sonra da ıslak başlığının şüphe çekmemesi için, oturduğum sıranın üstünde kurutmak üzere bana iletmesini istedi.

Meğer o topal Alman kurnaz bir hırsızmış. Başlığı, içindeki iki dükayı söküp çıkardıktan sonra bana boş olarak teslim etmiş. Onun dolandırıcılığını bir süre sonra fark ettim ve bunu bir kâğıt parçasına yazıp arkadaşıma bildirdim. Arkadaşım paranın elden gittiğine ve hırsızlık olayına çok üzülmekle beraber, bunun hesabını soramadı ve bir şikâyette de bulunamadı. Çünkü kaçma niyetinden o yabancı Almana da bahsetmişti. Eğer adam kendisini ele verirse, canından olabilir veya en azından burnu ve kulakları kesilebilirdi. Zira kaçma teşebbüsünde bulunup da ele geçirilen veya böyle bir niyetlerinin olduğu ihbar edilen kölelere patronun uyguladığı korkunç ceza buydu. Kaçmaya kalkışmamızı önlemek için, böyle cezalandırılmış olan, burnu ve kulakları kesilmiş on altı Hıristiyan köleyi her gün gözümüzün önünde bulunduruyorlardı. Sonuçta hırsızlık olayından hiç söz etmedik ve her ikimiz de paramızın haince çalınmış olmasını sineye çekmek zorunda kaldık.

Daha sonraki günlerde gelişen bazı olaylar patronumuzun tekrar Mısır'a, İskenderiye'deki görevinin başına dönmesini gerektirdi. Bu nedenle yol hazırlıkları başladı, kadırgaya savaş malzemesi ve gemi için gerekli halat ve başka öteberi yüklendi.

O sıralarda Türk hükümdarının başkumandanı Osman Cigalogli Paşa*, 1585 yılında İranlılar tarafından yenilmiş, doksan bin kadar Türk as-

* Sözü edilen İran seferinin serdarı Sadrazam Özdemiroğlu Osman Paşa'ydı. Başarısızlıkla sonuçlanan sefer sırasında Osman Paşa vefat etmiş ve vasiyeti üzerine yerine Cağalazade Sinan Paşa atanmıştır. Heberer iki paşayı karıştırıyor –ed.n.

keri öldürülmüştü. Bunun üzerine yeniden asker toplanıp Konstantinopolis'ten Anadolu'ya her gün tabur tabur sevk ediliyordu. Bunların yanına yolluk ekmek ve erzak verildiği gibi, arkadan da düzenli olarak gönderiliyordu. Bu yüzden Konstantinopolis'te büyük bir kıtlık ve pahalılık başgöstermişti. Çoğu zaman fırınların önünde toplanan iki yüz kişiye ancak yirmi ekmek verilebiliyordu. Üstelik ekmek öyle sıcak dağıtılıyordu ki yiyenin midesine oturuyordu.

Artık patronumuzun yolculuğu ertelenecek gibi değildi. Ekmek bulsak da bulmasak da yola çıkmak zorundaydık. Gerçi gardiyanlar askerlerin yardımıyla birkaç çuval dolusu ekmek temin edebilmişlerdi, ama onları aramızda bölüştürünce yeterli olmadığı anlaşıldı. Üstelik taze ve sıcak ekmeği daha elimize verir vermez hemen yiyip bitirmiştik.

Yol hazırlığımız tamamlandığında, Mısır'a gitmek isteyen birçok Türk de gemimize bindi. Onlar bir adağı yerine getirmek üzere peygamberleri Muhammet'in şehri olan Mekke'ye hac yolculuğu yapmak amacındaydılar ve yolun bir kısmını gemiyle gitmek büyük bir kolaylıktı. Son olarak da bizim patron bütün maiyetiyle birlikte gemiye bindi ve kadırganın reisine, bir an önce yola çıkmasını emretti. Böylece demir alındı ve kadırga Konstantinopolis'ten ayrılarak Marmara Adası yönünde engin denize açıldı.

İçim acıyla doluydu, çünkü bu seyahatim sırasında, her gün gözlerimin önünde olduğu halde ne Konstantinopolis şehrine, ne de Pera'ya adım atabilmiştim, ayrıca Dr. Betz, kuyumcu Rattich ve Mısır'da tanışmış olduğum Wexius ile konuşmak imkânını da bulamamıştım.

Böylece gene Marmara Adası'nın ve Trakya tarafındaki Gelibolu'nun çok yakınlarından geçerek Hellespontos'u aştık, biri Asya, diğeri Avrupa yakasından bulunan Dardanelli kalelerine kadar geldik. Giriş ve çıkış yapan bütün gemiler burada demir atmak zorundadırlar. Burada gümrük işlemlerinin dışında gemi yolcularının ve yükünün denetlemesi de yapılır. Patronumuz tanınmış bir kişi olduğundan burada fazla oyalanmadık.

Yirmi Üçüncü Bölüm

Konstantinopolis'ten İskenderiye'ye Dönüş Yolculuğumuz Sırasında Çektiğimiz Açlık. İskenderiye'de Yaşanan Olaylar. Fransa'dan Bir Dinî Bayram Vesilesiyle Mısır'daki Arkadaşlarını Ziyarete Gelmiş Olan Iki Yahudinin Yaşadıkları

Hisarları geçip açık denize çıktığımızda hiç rüzgâr esmiyordu. Bu yüzden kürek çekmek zorunda kaldık. Fakat çoğumuz açlıktan ve üzüntüden halsiz düştüğümüz için yavaş ilerliyorduk. Patronumuz buna çok kızdı, kadırganın reisini yanına çağırdı, onunla sert bir konuşma yaptı ve forsaları kamçılatarak küreklere daha büyük bir gayretle asılmalarını sağlamasını emretti. Reis patrona yanıt olarak, forsaların ellerinden geleni yaptıklarını, ama yeterince beslenmedikleri için onları daha fazla zorlayamayacağını, onlara dayak değil, ekmek vermek gerektiğini, zaten daha önce de fazlasıyla dayak yemiş olduklarını söyleyerek bizleri savundu. Bunun üzerine patron daha da öfkelendi, bizim onun malı olduğumuzu, kırbaçlatmaktan kaçınmamasını, aramızda dayakla bile iş gördüremediği köpekler varsa onları denize atmasını, kendi malına istediğini yapabileceğini söyledi. Bu sert ve insanlıktan yoksun sözler, aslında kendi de Türk olan reisimize öyle dokundu ki, patronumuza karşı geldi, kölelerin birer insan olduğunu, kendisinin de bir insan olarak, insanlara hayvan gibi değil, insanca davranmak gereğini duyduğunu, eğer bu davranış işine gelmiyorsa kendine istediği şekilde davranacak başka birisini bulmasını söyledi, sonra da bizlere komut verdiği asasını patronun önüne atarak görevinden istifa etti.

Patron öfkesinden alı al, moru mor olmakla beraber, reise karşı bir harekette bulunamadı, çünkü gerek Türk askerleri, gerekse yolcular onun tarafını tutuyorlardı. Buna karşılık öfkesini biz zavallı kölelerden aldı. Eline geçirdiği bir halatla bir sıradan ötekine giderek bizleri acımasızca kırbaçladı. Ama bu da işe yaramadı. Nihayet Tanrı bizim inlemelerimizi duymuş olmalı ki, yelkenlerimizi şişirebilecek güçte bir rüzgâr yolladı. Böylece aç da olsak, 400 mil kadar yol alarak Chios [Sakız] adasına vardık.

Ben bulunduğum sırada oturmakta olan Türklerin sayesinde dayanma gücümü biraz daha koruyabildim. Çünkü onların Konstantinopolis'ten yanlarına aldıkları taze ekmek yolda küflenmişti. Onlar küflü kısımları kesip atacakları sırada ben hemen çanağımı uzattım ve küflü ekmek parçalarını bana vermelerini istedim. Bunu memnuniyetle yerine getirdiler. O küflü ekmekler bana şimdilerde yediğim tarçınlı, ballı Nürnberg kurabiyelerinden çok daha lezzetli geldi. Eğer o küflü ekmeklerle karnımı doyurmamış olsaydım, pek çok arkadaşım gibi, gece gündüz aralıksız süren bu ağır çalışmaya dayanamazdım.

Chios'a vardığımızda patron oranın beyine başvurup bize birkaç çuval peksimet temin etmesini rica etti. Bey de onun istediğini gönderdi. Gardiyan da bazı forsaların zincirlerini çözerek onları sahile, taze içme suyu almaya yolladı. Bu kölelerin açlıktan gözleri dönmüş olacak ki, sahile çıkar çıkmaz tıpkı hayvanlar gibi otları yemeğe başladılar. Ada halkı onların bu haline önce çok şaşırdıysa da, sonradan hepimizin aç olduğunu öğrenince, Hıristiyanlara yakışır bir acıma duygusuyla gemiye ekmek yolladılar.

Kadırgaya taze içme suyu yükleninceye kadar geçen zaman zarfında da askerler ve yolcular kıyıya çıkıp kendilerine ekmek ve yiyecek temin ettiler. Bundan sonra gene bize tartı ile peksimet dağıtıldı. Karnımızı doyurduk ve biraz da dinlendik.

Geceye doğru rüzgâr kuvvetlenip de yolculuğumuz için yararlı olacak hale gelince, demir almamız ve adadan biraz uzaklaşarak rüzgârı daha iyi alabileceğimiz bir yere gelene kadar kürek çekmemiz komutu verildi. Açık denize çıktığımızda tekrar kürekleri bırakmamız ve yelkenleri açmamız işaret edildi. Böylece günler geceler boyunca yolumuza devam ettik. Hiçbir yere uğramaksızın, o zamanlar henüz adını bilmediğim adaların açığından geçtik ve Konstantinopolis'ten ayrılışımızın on ikinci günü salimen İskenderiye'ye vardık. Bizim hapishanemizin bulunduğu arka limanda demir attık, patronu ve diğer yolcuları kıyıya bıraktık.

Kıyıya yanaşır yanaşmaz, kürekleri ambara taşımamız ve yelkenleri kurutmak üzere sermemiz emredildi. Bundan sonra da aramızdan bir grup kadırgaya taze içme suyu getirmeye gönderildi, bir başka grup da kadırgayı temizlemekle görevlendirildi. Bizlere de üzerimizdeki haşe-

ratı ayıklamamız, giysilerimizi yıkamamız tembih edildi. Böylece patronumuz Kahire'deki işlerini bitirip geri gelene kadar uzunca bir süre İskenderiye'de kaldık.

Bu arada bize birçok işler yaptırdılar, bazılarımızı karada, bazılarımızı da gemide çalıştırdılar. Yelkenleri onarmak, kalın, yıpranmış halatlardan küçük ipler yapmak zorundaydık. Ayrıca kadırgadaki hasarları da gidermemiz, çatlakları, delikleri tıkayıp kalın bir katran tabakasıyla pekiştirmemiz, dışardan da sıcak donyağı ile sıvamamız gerekiyordu. Bu işlem geminin yağlanmış yüzeyi ile suyun içinden rahatça kayıp geçmesini sağlıyordu. Bütün bu işleri, tuzlu deniz suyunun gemiye fazla zarar vermemesi ve geminin denizde kolay ve hızlı yol alabilmesi için her seferde yeniden yapıyorduk. Biz köleler de her defasında bir topak donyağı aşırıp, kendimize çorba pişirirken kullanmak üzere saklıyorduk Zaman zaman bize verilen peksimetleri dövüp un haline getiriyor, içine soğan doğruyor ve donyağı da katarak kaynatıyorduk. Böylece elde ettiğimiz yulaf lapasına benzer yemek, bize özgürlüğümüz sırasında yediğimiz en güzel sebze yemeğinden daha lezzetli geliyordu. Nitekim herkesin bildiği atasözüne göre, açlık yemeğimize en maharetli aşçının katabileceğinden daha güzel bir lezzet katıyordu.

Daha önce anlattığım gibi, Konstantinopolis'e gitmek üzere hazırlık yaparken, Franciscus adındaki bir Fransızın limanda bacağı kırılmış ve bu nedenle İskenderiye'de kalmıştı. Biz yoldayken, bacağı iyileşmiş ve onu patronun evindeki bazı işlerde çalıştırmışlardı. Özellikle bu fırsatta biraz lisan öğrenmiş olması ona ilerde özgürlüğüne kavuşmak konusunda çok faydalı oldu. Çünkü tüccarlarla ve gemicilerle her gün konuşabiliyordu. Sonunda yolunu bulup gizlice bir Fransız gemisine binmeyi ve kaçmayı başardı. Böylece, kendisine başlangıçta zarar veren olay, yani bacağının kırılması, sonradan en büyük mutluluk olan kurtuluşuna ve özgürlüğüne kavuşmasına vesile olmuştu. Hasta olarak geride bıraktığımız, adı De la Maison Neuve olan diğer Fransız ise ölmüştü.

Konstantinopolis'te kaybettiği kölelerden başka burada da iki köleden mahrum kalışı bizim zorba patronun fena halde canını sıktı. Çünkü Franciscus hem deneyimli bir denizci, hem de güçlü kuvvetli bir gençti.

Kadırgamız limanda yatmaktayken, gemimize bir İngiliz geldi. Sahibi olduğu geminin malını yüklemiş ve harekete hazır bir vaziyette rüzgârı beklediğini, bizim kadırganın para karşılığında onları açık denize, yelkenlerine rüzgârı alabileceği bir yere kadar çekmesini patronumuzdan rica etti. Bizim patron da kadırgamızın reisine bu konuda emir verdi. İngiliz de patrona ve reise peşin olarak birçok düka ödedi. İngiliz, yola çıkışının kolaylaştırılmış olmasından ötürü bu parayı seve seve verdiği gibi, biz gariban kölelere de bir bağışta bulundu. Ne var ki o paradan bir tek akçe bile elimize geçmedi. Oysa aslında işin bütün yükünü çeken bizdik. Bu gibi olaylarla çok karşılaştık, ama sesimizi çıkarmadan sabırla bu duruma katlanmak zorundaydık, tıpkı Vergilius'un dediği gibi: *Sic vos non vobis fertis aratra boves* [Böylece siz çekersiniz sabanı başkası için ey öküzler].

O sıralarda şöyle bir olaya da tanık olduk: İki Yahudi, soydaş ve dostlarıyla birlikte bir yortuyu kutlamak amacıyla Fransa'nın Avignon kentinden İskenderiye'ye gelmişlerdi. Bu vesileyle de hiçbir endişeye kapılmadan şehrin orasını burasını geziyor, hatta şehir dışında dolaşmaktan kaçınmıyorlardı. Ama Araplar onlardan şüphelenmeye başladılar, onları casus sandılar ve tutuklayıp bizim hapishanemize getirdiler. Neyse ki dostları bu güç durumda onları terk etmediler, Fransız konsolosuna hediyeler vererek onun yardımını sağladılar ve sonunda da özgürlüklerine kavuşturdular. Kuşkusuz bayram vesilesiyle 2000 İtalyan mili yol aşarak dostlarını ziyarete gelen Yahudilerin bu gezileri fitil fitil burunlarından getirildi, yedikleri içtikleri zehir oldu. Sanırım bir daha kolay kolay böyle bir geziye kalkışmazlar.

Bizim kadırgadaki iki İtalyan o sıralarda Venedik konsolosunun ve birkaç tüccarın yardımıyla özgürlüklerini satın almayı başardılar. Zincirlerden kurtulup da kadırgayı terk ettiklerinde çok mutluydular. Yıllardır sıcak yemekten yoksun kaldıklarından, birden kendilerini yemeye içmeye öyle bir verdiler ki, mideleri bu yükü kaldıramadı ve sekiz gün geçmeden ikisi de öldü. Böylece kavuştukları özgürlüklerinin tadını doya doya çıkarmaları nasip olmadı.

Yirmi Dördüncü Bölüm

Türk Hükümdarının Eşi Sultanın Hac Yolculuğu Dönüşü İskenderiye'ye Gelişi. Kendisini Konstantinopolis'e Götürmemiz. Bu Yolculukta Karşılaştığımız Güçlükler

Bu olaylar gelişirken Kahire'den Türk hükümdarının eşi olan Sultan, içinde eşyalarının bulunduğu büyük bir karamürsel ile İskenderiye'ye geldi. Sultan, çocuk sahibi olma dileğiyle peygamberi Muhammet'in şehri olan Mekke'ye bir hac yolculuğu adağında bulunmuş ve bunu yerine getirmişti. Şimdi de tekrar Konstantinopolis'e dönüyordu.

Sultanın bundan sonraki yolculuğunu bizim kadırgayla yapması uygun görüldüğünden, biz de gereken hazırlığımıza giriştik, gemiyi yeniden silahlarla donattık, su, ekmek ve diğer gereksinimleri yükledik, sonra da İskenderiye'nin ön limanına geçtik. Orada Sultan, çevresinde nedimeleri ve siyahi harem ağalarıyla birlikte, her tarafı örtülü olarak gemiye bindi.

Sabahleyin, hareket edeceğimizin işareti olarak, bizim de bulunduğumuz kaptanın baştardasına esas bayrakla çok sayıda küçük tören bayrağı çekildi, toplar atıldı ve Türkler kendi gelenekleri gereği borazan, kaval ve davul çaldılar. Aynı limanda demirlemiş olan Hıristiyan gemileri de toplarını, Sultanın onuruna ve "iyi yolculuklar" dileği anlamında birkaç defa ateşleyerek selam verdiler.

Demir aldıktan sonra, bize düdük çalınarak verilen komut üzerine başımız açık, sırtımız çıplak olarak küreklere asıldığımızda, Sultanın gemicileri karamürsel teknesini halatlarla bizim kadırgaya bağladılar. Bu tekneyi terkimize alıp açık denize kadar götürmemiz, orada iyi bir rüzgâr yakalayıp Konstantinopolis'e kadar kendi başına gitmesini sağlamamız isteniyordu. Limandan çıkarken, İskenderiye limanının bittiği yerde nöbet tutma, koruma ve denetleme amacıyla kurulmuş olan her iki kaleden de kadırgayı top atışlarıyla selamladılar.

Böylece Tanrının izniyle yola çıktık. Ama İskenderiye görüş alanımızın dışına çıkıp açık denize vardığımızda çok ters bir rüzgârla karşılaştık. Bu yüzden kürek çekerken büyük gayret sarf etmemiz gerekiyordu.

Üstelik arkamızdan çektiğimiz karamürsel teknesi de ilerlememizi engelliyordu.

O sırada denizde büyük bir yunus sürüsü belirdi, karşı yönden bize doğru yüzüyorlar ve yükseklere sıçrayarak denizcileri ürkütüyorlardı. Bu kötü bir alametti, çünkü deneyimlere göre yunuslar bu tür davranışları sert ve hırçın rüzgârların çıkacağı zaman sergilerlermiş. Rüzgâr daima onların gittiği yönden, onlara karşı gelerek eser, hele büyük sürüler halinde görülürler ve yükseklere sıçrarlarsa fortuna [fırtına] adı verilen korkunç şiddetteki rüzgârlar beklenirmiş. Bu durumda da denizcilerin hemen önlem almaları gerekirmiş. Gerçekten biz de bu deneyimi yaşadık. Etrafımızı alan yunuslar çoğaldıkça rüzgârın şiddeti de artıyordu. Sanki dalgalar ve rüzgâr birbiriyle boğuşma halindeydiler.

Kötü hava şartlarının yarattığı kargaşa sırasında gece bastırdı, gün ışığı karanlığa dönüşünce, öteki kadırgalarda bulunan yol arkadaşlarımızı göremez olduk. Bu durumda gemilerin çarpışıp birbirini batırmaları tehlikesi de artıyordu. Böyle bir tehlikeyi önlemek ve gerek bizim emniyetimizi sağlamak, gerekse diğer gemilere yerimizi bildirmek amacıyla baştardanın pruvasına bir fener asılması emredildi. Böylece diğer kadırgalar bizim nerede olduğumuzu görebilecek ve fazla yaklaşmamaya dikkat edebileceklerdi. Ayrıca Sultanın karamürsel teknesini de bizim kadırganın kıç tarafına bağlayan halatları çözmenin yerinde olacağına karar verildi. Bu hem Sultanın, hem de kadırganın güvenliği için gerekliydi. Çünkü gövdeleri yuvarlak olan tekneler, alçak ve ince uzun olan kadırgalara kıyasla fırtınaya daha iyi karşı koyarlar. Yüksek ve güçlü dalgalar kadırgaları daha çok etkileyip hasara da neden olabilirler.

Biz böylece altı gün ve gece boyunca fırtınaya ve dalgalara göğüs gerdikten sonra rüzgâr döndü ve güneyden esmeye başladı. Buna tayfalar ve özellikle forsalar çok sevindiler. Çünkü bütün bu süre boyunca kürekleri bir an bile elden bırakmamıza izin verilmemişti. Bu, hayvanların bile üstesinden gelemeyeceği kadar ağır bir çalışmaydı. Gene de Tanrı, arkadaşlarımla birlikte bana dayanma gücü verme Lütfunda bulunmuştu. Nihayet kadırganın reisi bize düdük çalarak, kürekleri bırakma işaretini verdi, sonra çeşitli komutlarla yelkenleri hazırlamamızı, serenleri indirip yelkenleri

onlara bağlamamızı sağladı. Artık bizimle birlik olan rüzgârın tadını gönlümüzce çıkarabilirdik.

Bundan böyle rüzgârın gücünden faydalanıldığından, gece gündüz en kötü hava koşullarında çıplak ve perişan bir halde kürek çekmiş olan forsalara elbiselerini giyme ve bir süre dinlenerek su ve ekmekle güçlerini tazeleme fırsatı verildi. Ben küreği kullanan forsaların oturduğu sıranın sonunda bulunduğumdan, kadırgalarda *sertia* diye adlandırılan ve direği ayakta tutan halatı idare etmekle görevlendirilmiştim. Kadırgalarda her iki yanda on kişi bu işle görevlendirilir ve bunların çok dikkatli davranması gerekir. Ben de bu nedenle, tıpkı aynı görevdeki arkadaşlarım gibi, rahat ve huzur yüzü görmüyordum. Çünkü reis düdüğüyle işaret verdiği anda bu işle görevlendirilenler, halatları kâh germek, kâh gevşetmek ve geminin iç tarafındaki bankın üstünde veya dışında bulunan demir kancalara bağlamak zorundaydılar. Bu komutlar büyük bir hızla, bir anda yerine getirilmeliydi. En kısa bir gecikmede bile kırbaç insanın sırtına inerdi. Ben bu nedenle dinlenirken bile korkudan titrerdim. Uykumun arasında sırtıma kamçıyı yediğimi sanarak sıçrar, bazen de yeniden uykuya daldığımda düdük sesini duyarak irkilirdim. Üstelik aynı bankta oturan arkadaşlarım o kadar geniş bir yer kaplıyorlardı ki, bana oturup dinlenebileceğim çok dar bir alan kalıyordu, bu da bizim yanımıza yerleştirilmiş olan askerlerin ayaklarının dibiydi. Bu ufacık alana bile razı olabilirdim, yeter ki huzur içinde dinlenebileyim. Diğer forsalar bana kıyasla daha rahattılar, çünkü halatları kollamak gibi bir görevleri yoktu. Bundan dolayı uyandırılana kadar rahatça uyuyabiliyorlardı.

Rüzgâr giderek yatışıp güç kaybedince, kadırgadaki forsalar nöbetleşe kürek çekmeğe başladılar. Önce geminin baş tarafından direğe kadar olan forsalar iki saat boyunca kürek çekiyor, sonra onlar dinlenirken, gemi direğinden kıç tarafa kadar olan forsalar iki saat kürek çekiyorlardı. Her grup bu kısa sürede mümkün olabileceği kadar dinlendikten hemen sonra giysilerinin iplikleri bile kurumadan gene düdük sesiyle birlikte *Avanti tutti* komutu duyuldu ve hepimiz birden küreklere sarıldık. Ben çoğu kez hem kürek çekiyor, hem de bir yandan halatları idare etmek zorunda kalıyordum.

Bu büyük kargaşa içinde gene de iyi yol aldık ve hareket edişimizin sekizinci günü, Türklerin Anadolu adını verdikleri Küçük Asya kıyısı gözüktü. Buna herkes çok sevindi, ama Anadolu'nun neresine denk geldiğimizi henüz bilemiyorduk. Tanrının yardımıyla karaya yaklaştığımızda, Türk denizciler yöreyi tanıdılar ve buranın *Capo del aqua fresqua*, yani "serin su burnu" olduğunu söylediler. Burası sıra dağların dibinde uzanan güzel bir ovaydı ve görülen harabelerden orada vaktiyle bir yerleşim bölgesi olduğu açıkça anlaşılıyordu. Bu yöre Rodos adasından çok Kıbrıs'a yakındı. Demek ki ters yönden esen fırtına ve hırçın dalgalar bizi izlemek istediğimiz rotadan çok uzaklara sürüklemişlerdi. Fakat yolculuğa birlikte çıktığımız diğer gemilerden hiçbirini göremiyor, Sultan'ın karamürsel teknesinin de nerelerde olduğunu bilemiyorduk. Rüzgâr karaya yanaşmamızı engellediğinden, kürek çekerek biraz daha ilerledik ve başka bir limana vardık, buraya Caco [Kekova] deniyordu.

Yirmi Beşinci Bölüm

Anadolu Sahilinde, Vaktiyle Bir şehrin Deprem Sonucu Denize Gömülmüş Olduğu Bölgeye Varişimiz. Castell Rosso'ya [kizil Kule] Gidişimiz Sirasinda Rüzgârin Sürekli Ters Yönden Esmesi

Bu yerin adı, vaktiyle bir deprem sonucu denize gömülmüş olan Cacava kentinden geliyor. Kıyıya yaklaşırken, altımızda, suyun içinde, batık şehrin evlerini görebiliyorduk. Burayı geçip güvenceli bir limana girdik. Sulara gömülmüş olan bu kent, ister Hıristiyan olsun ister başka dinden, bütün insanlara bir ibret olmalı. Herkes onu gözlerinin önüne getirerek Tanrı korkusu ile günahlardan arınmış bir yaşam sürmeye gayret etmelidir. Zira yalnız bu kent değil, bu yöredeki başka kentler de depremler sonucu yıkılıp toprağa gömülmüşler. [Heberer burada Tanrı'nın gazabını çekmemek için ona itaat gereğinden bahsediyor] Sığındığımız limanda biraz dinlenmeyi umuyorduk, ama yolculuğa birlikte çıktığımız gemilerden hiçbir ize rastlamadığımızdan, onları aramak amacıyla birkaç mil daha kürek çekmek zorunda kaldık ve başka bir limana vardık. Burada kızıl renkteki bir kayanın üzerine kurulmuş olduğundan adına *Castell Rosso* denilen muhkem bir kale vardı.

Bu limana girerken bayrağımızı direğe çektik ve kaleyi âdet olduğu üzere top atışıyla selamladık. Kaleden de barış işareti olarak aynı şekilde yanıt gelince demir attık, sonra birkaç askeri ve köleyi barçalarımıza bindirerek taze içme suyu almak üzere sahile yolladık. Bu dağlarda çok nefis suyu olan kuyular bulunuyordu ve bizim de acilen taze içme suyu bulmamız gerekiyordu, çünkü gemideki suyumuz hem çok azalmış, hem de fena kokmaya başlamıştı.

Patronumuz kaleye iki asker gönderdi ve bizimle birlikte yola çıkan gemileri, Sultanın karamürselini görüp görmediklerini sordurdu. Kaleden, günlerden beri herhangi bir kadırga veya başka gemi görmedikleri yanıtı geldi. Kadırgaya taze içme suyu alındıktan sonra, patron gene Rodos adasına doğru yola çıkmamızı buyurdu. Acele demir aldık ve küreklere sarıldık.

Yirmi milden fazla yol almamıştık ki, rüzgâr gene ters yönden esmeğe başladı ve biz de kıyıya yanaşıp kayaların arkasına sığınmak zorunda

kaldık. Burada bütün gece yatıp günün ağarmasını bekledik. Patron küreklerin gücüyle ilerleyebileceğimizi sandığından, kuvvetle kürek çekmediğimiz zaman, hiç acımadan bizi kırbaçlamalarını emretti. Ama rüzgârın karşıdan esmesi yüzünden, kürek çekerek bu kayaların arasından çıkmayı başaramadık. Bütün gayretlerimize ve gücümüzün tümünü ortaya koymamıza, üstelik de her tarafımız kana bulanıncaya kadar kırbaçlanmamıza karşın, gene önceki barınağımıza dönmek ve bir gün, bir gece daha orada yatmak zorunda kaldık.

Ertesi sabah forsalar limandan çıkabilmek için bağırışlar ve acımasız kırbaç darbeleriyle yeniden küreklere asılmaya zorlanınca, Sultan çektiğimiz eziyetin ve insanlığa sığmayan muamelenin farkına vardı. Çünkü bulunduğu yerden, kırbaç darbelerini kısmen de olsa duymuştu. Bunun üzerine bize acıyarak harem ağalarından birini patrona yolladı ve ona, Hıristiyanların böyle acımasızca kırbaçlanmasına razı olamadığını ve bundan vazgeçilmesini rica ettiğini bildirdi. Belki de bu zavallı Hıristiyanlara yapılan eziyetten dolayı Tanrının gemiyi ters yönden esen rüzgârlarla ve kötü hava koşullarıyla savaşmak zorunda bıraktığını söyletti. İyi kalpli Sultan bundan sonra da bizim beslenmemiz için bütün kadırgadakilere kendi erzakından peksimet, sirke ve zeytinyağı dağıtılmasını emretti. Gerçekten de, peksimeti sirke ve zeytinyağına banarak yemek en yorgun ve bitkin insanı bile güçlendirip diriltiyor. Ben bunu o gün ve daha sonra da birçok kez bizzat yaşadım, yoksa kesinlikle inanmazdım.

Ertesi gün sabahın erken saatlerinde, rüzgârın ve denizin bize hâlâ karşı koymasına rağmen Tanrının yardımıyla kürek çekerek açık denize çıkmayı başardık. Güneş doğduktan kısa süre sonra rüzgârın ve dalgaların şiddeti de giderek dindi. Böylece sakin bir havada kürek çekerek bir süre yol aldık. Rüzgâr karadan esmeye başlayınca işimiz daha da kolaylaştı. Kısa zaman sonra kürekleri bırakıp yelkenleri açmamız emredildi. Rüzgâr artık bizim için en uygun yönden esiyordu. Hızla yol alıp, öğle vakti Rodos Adasını büyük bir sevinç içinde ufukta gördük.

Yirmi Altıncı Bölüm

Rodos'a Varışımız. Sultanın Bize Gösterdiği Âlicenaplık.

Birkaç saat sonra Rodos'a yaklaştığımızda, patron adayı ve kenti selamlamak amacıyla birkaç pare top attırdı ve kentten de aynı şekilde yanıt geldi.

Gayet korunaklı olan güzel Rodos kentinin iki limanı var. Hemen ön tarafta olan limanın girişi iki sağlam kuleyle korunmakta ve zincirlerle kapatılabilmekte. Bu durum, sunduğum resimde de görülmektedir. Böylece kimse izinsiz olarak giriş ve çıkış yapamaz. Biz göndere bayrak çekip yelkenleri indirdik ve kürekle gerideki limana girip, Castello St. Petri'nin dibine kadar ilerledik. Aslında bu limanın girişinde bulunan kayalar çok tehlikelidir. Ama bizim patronumuz bazı sebeplerden ötürü ille de orada demir atmamızı istedi. Sebeplerden biri gemimizde bulunan Sultanın insanlar arasına karışmaktan hoşlanması, diğeri ise bu sahilde bulunan lezzetli içme suyundan yararlanmaktı. Üçüncü olarak da liman dolaylarında gezip görülebilecek güzel bahçelerin ve kırların bulunmasıydı.

İlk olarak patron, Sultanın hizmetçilerini de yanına alarak barçalara bindi ve karaya çıktı. Harem ağalarına, orada gördüğü en güzel yere Sultan için bir çadır kurmalarını emretti. Sultanın günlerce dalgaların üzerinde çalkalanarak çektiği sıkıntıları burada dinlenerek gidermesini ve kendini toparlamasını sağlamak istiyordu.

Demir attıktan ve kıyıya yanaştıktan sonra, kalaslarla gemi ile rıhtım arasında bir köprü kuruldu. Böylece gemiden kıyıya gidip gelmek mümkün oldu. Sultan deniz yolculuğunun neden olduğu rahatsızlığından ötürü bir an önce sahile çıkmak istediğinden, kadırganın tente denen örtülerini biz esirlerin üzerine örttüler. Amaç, Sultanı kadırgadaki odasından dışarı çıkardıklarında onun bizleri görmesini ve bizim de onu seyretmemizi engellemekti. Oysa Sultan, Türklerde âdet olduğu üzere yüzünü tamamen örtmüştü.

Sultan dışarı çıkarken, zavallı Hıristiyan kölelerin nerede olduklarını sordu. Yanıt olarak, onların dinlenmek için yattıkları bildirildi. Bunun

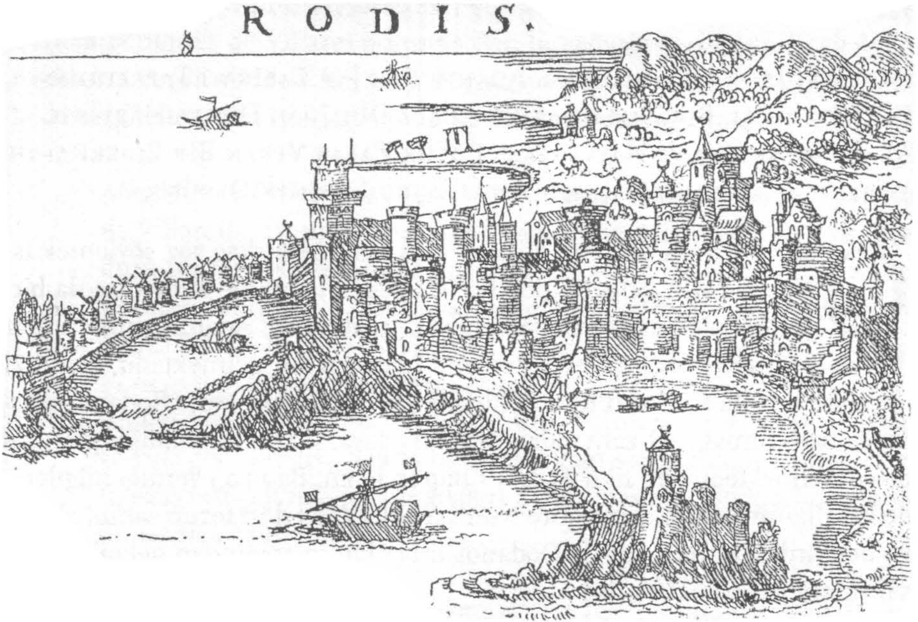
üzerine yol boyunca fazlasıyla didinip bitkin düşen bu zavallı Hıristiyanların rahat etmelerini sağlamalarını emretti.

Ne var ki Sultan kadırgadan çıkıp da çadırına yerleşince, bizim de rahatımız ve huzurumuz sona erdi. Çünkü bize hemen yelkenleri güneşte kurutmak üzere germemiz, arkasından kadırgayı ve bütün oturak sıralarını yıkamamız ve temizlememiz, gemiye taze içme suyu getirmemiz emredildi. Aramızdan birkaç kişi, başlarında gardiyan olduğu halde dağlara odun temin etmeye gönderildi, bir başka grup halatları sahile taşıyıp kurutmakla görevlendirildi, kölelerin bir bölümü de yelkenleri onarmak ve küreklerdeki kayışları yenilemek ve daha bir sürü işler yapmak zorunda bırakıldılar. Sonuçta aramızdan kimsenin durup dinlenmesine izin verilmedi. Bütün bu işler bittikten sonra da giysilerimizi yıkamaya ve üzerimizdeki haşeratı temizlenmeye giriştik. Gece gündüz demeden çalışıp terlediğimizden ve sürekli kir içinde olmamızdan dolayı üzerimizde haşeratın üremesi engellenemiyordu.

Bu arada adanın en üst yetkilisi, gösterişli bir heyetle birlikte Sultanı ziyarete geldi. Armağan olarak taze meyveler de getirmişlerdi. Niyetleri Sultanı kentte kalmaya davet etmekti. Orada kendisine daha büyük ikramlar yapabilecek ve layık olduğu biçimde ağırlayabileceklerdi. Sultan, davetleri için onlara nezaketle teşekkür ederek, açık havada yeşillikler arasında vakit geçirmeyi yeğleyeceğini söyledi ve kendisine bu olanağı tanımaları ricasında bulundu.

Patronumuz bu vesile ile adanın yöneticisine, birlikte yola çıktığımız kadırgaları görüp görmediklerini sordu. Kadırgalardan kimsenin haberi yoktu, ama bir süre önce nöbetçiler adanın açıklarından bir karamürsel teknesinin geçtiğini görmüşlerdi. Başka bir bilgi alınamadı. Sultan karamürsel teknesinin fırtınayı salimen atlatmış olduğunu duymaktan çok memnun oldu. Bunun üzerine adanın yöneticisi tekrar kente döndü ve Sultana armağan edilen bir sürü sığır, besili koyun, çeşitli baharat ve taze ekmeklerin gemiye götürülmesini emretti.

Bu arada âlicenap Sultan bizleri de unutmadı. Bize yeniden ekmek, zeytinyağı ve sirke dağıtılmasını ve ayrıca da iki sığırın Hıristiyan kölelere tahsis edilip aralarında bölüştürülmesini buyurdu. Biz de bu armağanı yü-

Rhodus.

rekten minnet duygularıyla kabul ettik. Patrondan, aramızdan bazılarına karaya çıkmasına ve sığırları orada kesip pişirmesine izin vermesini istedik. O da bu dileğimizi geri çevirmeye cesaret edemedi. Böylece arkadaşlarımızdan bazıları etleri pişirmek ve kızartmak için epeyi uğraştılar ve sonra yiyecekleri aramızda paylaştırdılar. Gardiyanlara da hem etten pay ayırdık, hem de bununla yetinmeyip iki sığırın derisini de onlara armağan ettik. Sonra keyfimizce bol bol yedik içtik. Uzun zamandır aç olduğumuzdan et yemek bize güç verdi.

Artık Sultanı nedimeleriyle çadırında baş başa bırakalım da gönlünce dinlenip hoşça vakit geçirsin. Biz de resimde görülen Rodos adasının özelliklerini tanıtalım.

Yirmi Yedinci Bölüm

Rodos Adasının Tanıtılması. Adanın Sen Jan Tarikatı Tarafından Ele Geçirilişi. Bir Zamanlar Bu Adada Bulunan Dünya Harikası. Adada İnsanlara ve Hayvanlara Büyük Zarar Veren Bir Ejderhanın Yürekli Bir Şövalye Tarafından Öldürülmesinin Öyküsü.

Önce dünyaca ünlü bu adanın ismi üzerine birkaç söz söylemek isterim. Tarih belgelerinde bu ada çeşitli isimlerle anılıyorsa da birçok kişiyle birlikte şu kanıyı paylaşmaktayım: Adanın ismi, buraya ilk kez yerleşmiş olan Yafet'in torunu Dodanos'tan gelmektedir. Sonraki kuşaklar boyunca D harfi R'ye dönüşmüş ve Dodanos yerine Rodanos denmeye başlanmıştır. O zamandan beri de adaya, bugün de olduğu gibi Rodos denilmektedir. Bu fikir Kutsal Kitap'ın (Gen. Bap 10.) verdiği bilgilerle de kanıtlanmaktadır. Buna göre Nuh'un oğlu Yafet dört torun sahibi olmuş ve bunlardan birinin adı da Dodanos'muş. Onun soyundan gelenler, kutsal yazıya göre, adalara dağılmışlar.

Bu ada, Kiklat* ada grubunun dışında kalan gün doğusu yönündeki ilk adadır ve Küçük Asya'nın birkaç mil açığında, Likya krallığının yakınındadır. Çevresi otuz bin Alman mili kadardır. Çok verimli olan toprağında tahıl yetiştirilir, üzüm bağlarından iyi cins şarap üretilir, hayvancılık çok yaygındır. Yüzey şekli epey dağlık olduğundan yabanî keçiler boldur. Havası sağlıklı, suları çok şifalı ve lezizdir. Vaktiyle bu adada demir ve tenekenin bulunduğu rivayet edilmektedir. Geçmişte bu ada, özellikle Romalılar zamanında, yalnız gemiciliği bakımından değil, önemli okullarından ve burada yetişmiş bilge kişilerden ötürü daha da ünlüydü. Yunanistan'ın tanınmış yedi bilgesinden biri olan Kleobulos da Rodos'ta yetişmiştir. Rodos'taki okul o kadar önemseniyordu ki, Romalılar çocuklarını öğrenim için oraya gönderiyorlardı.

İsa'nın doğumundan yetmiş yedi yıl sonra bu ada Romalıların egemenliği altına girmiş ve daha sonra 632 yılında da Araplar tarafından ele

* Eski Yunan'da kutsal sayılan Delos adasını bir halka gibi çevreledikleri için bu adalar grubunun adı, Latince daire/çember anlamına gelen cyclus'tan kaynaklanır –ç.n.

geçirilerek tahrip edilmiş. Adada her şey gerilemiş, ta ki 1308 yılında, başlarında Foulques de Villaret bulunan Sen Jan şövalyeleri Rodos'u silah zoruyla Arapların elinden kurtarıp Hıristiyanlara kazandırana kadar. Malta'da sergilenen eski eserlerdeki şu yazı bunu kanıtlamaktadır:

> Magister de Provincia, primus Rhodiorum expugnator, Fr: Folcetus de Villareto, Vir praestans ac magnanimus. Hic relicta Cypro, Rhodum ingressus est, & Vrbem, İnsulam, ac nonnullas alias vicinas İnsulas, cum sua classe in ditionem accepit. Anno Domini MCCCVIII

> [Eyalet Yöneticisi, Rodos'un ilk fatihi, Folcetus de Villareto, seçkin ve yücegönüllü kişi. Kıbrıs'tan ayrıldıktan sonra Rodos'a girdi, kenti, adayı ve yakındaki bazı adaları donanmasıyla yönetimi altına aldı. İsa'nın Yılında 1308]

Sözünü ettiğim Sen Jan tarikatının şövalyeleri bu adayı 212 yıl boyunca ellerinde tutmayı başardılar ve Türklerin bütün saldırılarına karşı mertçe savundular. 1522 yılında Sultan Süleyman adayı altı ay süreyle kuşattı. Hıristiyan ülkelerinden yardım ve destek gelmeyince, adadaki şövalyeler Türklerin şiddetli saldırıları karşısında yılgın ve yorgun düşerek teslim olmak zorunda kaldılar. 1522 yılının İsa bayramında Sultan Süleyman 30.000 askeriyle Rodos'a girdi ve verdiği sözü tutarak o zamanlar şövalyelerin başında bulunan Philippe Villiers de L'Isle-Adam'a, maiyetindeki şövalyelerle ve onların yakınlarıyla birlikte, hiçbir zarara uğramadan adayı terk etmeleri iznini verdi.

Adadaki harabelerden, geçmişte burada çok güzel şehirlerin ve kalelerin bulunduğu anlaşılıyor. Ada ile aynı adı taşıyan başkent Rodos o eski dönemlerden bugüne dek korunarak gelmiştir. Şehir hemen denizin kenarında olup, daha önce de sözünü ettiğim gibi iki limanı vardır. Öndeki liman girişinin solunda on üç yel değirmeni görülür.

Tarih belgelerinde, ana limanın girişinde madenden yapılmış dev boyutlu bir erkek heykelinin iki ayağıyla limanın iki yakasına basarak dur-

makta olduğu ve buna *Colossus* adı verildiği yazılıdır. Yetmiş arşın boyunda olan bu heykelin bacakları arasından gemiler direkleri dikili olarak limana girip çıkabilirlermiş. *Colossus* bir depremde yıkılmışsa da, günümüzde bile hâlâ dünyanın yedi harikasından biri sayılmaktadır.

Bu adada Kral Mausolos'un eşi Arthemisia tarafından büyük harcamalarla inşa ettirilmiş olan anıtkabir yıkık Halikarnas kentinin harabeleri dolaylarında görülebilmektedir.* Bunun da dünyanın yedi harikalarından biri olduğunu Strabon ve Plinius belgelemektedir.

Bu iki dünya harikasından söz etmişken, yürekli şövalyeleri onurlandırmak için, başka bir harika olayı da anlatmadan geçemeyeceğim. Bundan 200 yıl önce, Tanrı bu adaya ceza olsun diye, insanlara ve hayvanlara büyük ziyan veren zehirli ve yırtıcı bir ejderha göndermiş. Kimse ona karşı gelemiyormuş. Nihayet Fransa'nın bir eyaletinde doğmuş olan ve yukarda adı geçen tarikata bağlı, yürekli, savaşçı şövalyelerden biri bu canavarın karşısına çıkma cesaretini göstermiş. Üzerine zırhını geçirmiş, silahlarını kuşanmış, gözü pek atına atlamış, yanına da iki eğitilmiş köpeğini alarak canavarla uzun süren tehlikeli bir boğuşmaya girişmiş, atının da gösterdiği cesaret ve köpeklerin kudurmuş gibi saldırmaları sonucu korkunç canavar öldürülmüş. Böylece şövalye, adayı ve halkını büyük bir tehlikeden kurtararak sonsuza kadar sürecek bir şöhrete kavuşmuş, adını ölümsüzleştirmiş. Bu kahramanca davranışından sonra ona *Tueserpent*, yani "Yılanöldüren" adını vermişler. Kahraman şövalye, 1344 yılında hak ettiği biçimde "Üstad-ı Âzam" yani Büyük Usta konumuna getirilmiş.** [bundan sonra Malta'daki bazı Latince belgelerden sözediliyor]

Bu kahramanca davranışın anısına, öldürülen canavarın korkunç kellesini, Rodos kentinin kapısının önüne, limanın karşısına gelecek şekilde demir zincirlerle asmışlar. Ben de onu gözlerimle gördüm ve büyük hayretle seyrettim. Bugün de hâlâ görülmesi mümkündür.

* Yazar bu satırları kaleme alırken muhtemelen Rodos ziyaretinden daha sonra görmüş olduğu Bodrum'daki Mausoleion Anıtı kalıntılarını yanlışlıkla Rodos'a mal ediyor olmalı –ed.n.

** Bahsedilen kişi 1346'da Büyük Usta seçilen Dieudonne de Gozon'dur –ed.n.

Bunun dışında ada hakkında söylenebilecekler, toprağının verimliliği ve av olanaklarının bolluğu yüzünden kırsal bölgede oldukça kalabalık bir Yunanlı toplumun yaşadığıdır. Her gün pazara çeşitli meyveler, sebzeler, koyun sütünden yapılmış, Hollanda peynirinden daha küçük, ama lezzzetli peynirler getirip satarlar.

Şehirde ise Türkler, Yunanlılar ve Yahudiler yaşar, bunlar daha çok ticaretle uğraşırlar.

Adanın kuzeyinde Zalifo adı verilen şatonun dibinde bir liman daha vardır ki, burada suyu tatlı olan bir dere akar. Biz başka bir yolculuğumuzda bu limana girip kadırgamızın su ihtiyacını karşılamıştık.

Kırsal bölgede oturan ada halkının çoğu tarım ve hayvancılıkla kıt kanaat geçinen Yunanlılardan ibarettir. Yahudiler ticaret ve gümrük işlerinin büyük bir kısmını ellerinde tutarlar, Türkler ise yönetim işlerine bakarlar.

Türk hükümdarı bu adanın yönetimine, civardaki diğer adalara da egemen olan bir paşa atamıştır ve emrine verilen dört kadırga ile gerek Rodos adasını, gerekse komşu adaları korsanların saldırılarına karşı savunmakla görevlendirmiştir. Aslında Rodos kenti karadan ve denizden gelebilecek tehlikelere karşı çok iyi korunmuştur, çok büyük bir güç kullanılmadan ona zarar vermek olanaksızdır. Deniz tarafı limanın kapatılmasıyla ve Sen Jan tarikatı şövalyelerinin yaptırdığı surlar ve muazzam kalelerle güvenceye alındığı gibi, kara tarafında da çift sıra hendekler, duvarlar ve büyük toplar kente girilmesine olanak vermez.

Şehir içindeki evler ve binalar, Suriye'nin birçok kentlerinde ve İskenderiye'de gördüklerim gibi harap ve bakımsız değil, aksine Hıristiyanların orada oturdukları zamanki gibi güzel. Hıristiyan ailelerin armalarının tıpkı Sakız adasında, Konstantinopolis'teki Galata ve Pera semtlerinde ve daha birçok yerlerde olduğu gibi hâlâ yerli yerinde durmakta olduklarını hayretle gördüm.

Yirmi Sekizinci Bölüm

Sultanın Rodos'tan Sonra Kos [İstanköy] Sisam ve Mytilini [Midilli] Adalarına Götürülüşü. Bu Adaların Kısaca Tanıtılması

Sultan kendini iyi hissedinceye kadar dinlendikten ve yiyip içtikten sonra, Konstantinopolis'e doğru yola devam edilmesini istediğini bildirdi. Biz zaten kadırganın yol hazırlıklarını yapmıştık, ama patronumuz, silahlar için barut ve kurşun temin etmemiz gerektiğini söyleyerek başımızda gardiyan olduğu halde beni ve birkaç arkadaşımı kalenin kumandanına yolladı. Barut meşin torbalar içinde gayet iyi muhafaza edilmiş olarak birkaç kölenin sırtına yüklendi, kurşun mermiler ise gayet dayanıksız kutulara konmuştu. Bana ve arkadaşlarıma taşımamız için verilen bu kutuları kolayca açarak içinden gizlice birçok mermi aşırmayı başardık. Ben mermilerimi iki akçe karşılığında bir Yahudiye sattım ve o parayla peynir, sarmısak ve soğan satın alarak yolluk yiyeceğimi sağladım.

Böylece işlerimiz tamamlanınca, âdet olduğu üzere limandan çıkış işareti olarak direğe bayrak çekildi, bu hem askerler hem de yolcular için, gecikmeden gemiye binme çağrısı yerine geçiyordu.

Esirlerin bir kısmı şehirden peksimet, bir kısmı da taze içme suyu ve başka gereksinimleri temin edip kadırgaya taşırken, Sultan da nedimeleri ve harem ağalarıyla birlikte yeniden gemiye bindi. Ondan sonra da askerler ve diğer yolcular gelip yerlerine yerleştiler. Artık sadece uygun bir rüzgârın çıkmasını beklemekten başka yapacak bir şey kalmamıştı. Nihayet adaya gelişimizin dördüncü gününün gecesinde beklenen rüzgâr esmeye başladı. Bu nedenle üçüncü nöbet sırasında demir alma buyruğu verildi ve kürek çekerek limandan çıktık, yelkenler rüzgârı yakalayıp şişene dek denize açıldık.

Küçük Asya sahillerini izleyerek uygun bir rüzgârla yol alırken, korsanların saldırısına uğramaktan sakınıyorduk. Çünkü Maltalı, Floransalı ve Cenevizli kadırgalar, Kiklat adaları arasında Adalar Denizi'nde av peşinde dolaşıp, Küçük Asya kıyılarına kadar geliyorlardı.

Öğle saatlerinde, Rodos'tan takriben altmış mil uzaklıkta bulunan ve genelde Kos [İstanköy] diye anılan Lango adasının yakınlarına var-

dık. Çok yüksek dağları olmayan bu düzlük adada doğmuş olan ünlü hekim Hipokrat ve büyük resim sanatçısı Apelle bu adanın ismini bütün dünyaya duyurmuşlardır. Burada toprak çok verimli olup her tarafı narenciye, nar, incir ağaçları, üzüm bağları ve nefis bitkilerin yetiştiği güzel bahçelerle kaplıdır.

Adanın başkenti Arangia'dır. Çok güzel bir limana ve birçok yel değirmenine sahiptir. Onları solumuza alarak, denizinde bol miktarda bulunan süngerlerden dolayı Spongia adı verilmiş olan başka bir küçük adanın yanından geçtik, Patlimos'un etrafından dolaşıp yelkenlerimiz açık olarak Sisam adasına doğru yol aldık. Bu ada da sol tarafımızda kaldı. [Evangelist Yohannes hakkında bir paragraf]

Sisam adası, Küçük Asya'daki Karya krallığının yakınlarında olup, uzunluğu kırk mil ve çevresi 100 mil kadardır. Çok dağlık bir ada olduğundan, halkı fazla kalabalık değildir. Bellonius kendi döneminde de öyle olduğundan söz eder. Fakat bana anlatıldığına göre, Kılıç Ali Paşa kaptanpaşa olduktan sonra oraya insanlar yerleştirmiş ve ada halkını çoğaltmış. Böylece o dolaylarda sayısı pek çok olan korsanlara karşı önlem almış, deniz yolculuğunu da daha güvenli bir hale getirmiş.

Bu ada eskiden orada yaşayan Sybilla Samia adındaki bir kâhin kadından ötürü çok ünlüymüş. Ayrıca büyük filozof Pisagor'un da memleketiymiş. Birçok kişi, Aisopus'un da [Ezop] burada doğmuş olduğunu ileri sürmektedir. Adanın toprağı iyi cins çanak çömlek üretimine çok elverişli olduğundan, ilk toprak eşyanın burada yapıldığı rivayet edilmektedir. Bunun dışında adanın güzel tatlı su kaynakları bulunduğundan, oradan geçerken çoğu kez uğrayıp su alır, köylülerin bahçelerinden soğan, sarmısak toplardık. Ancak bu sefer fazla oyalanmadan yolumuza devam edip Sakız adasına doğru yöneldik. Burada çok sayıda Türk gemisine rastladık. Patronumuz onlara yaklaşarak, bize refakat eden kadırgalar hakkında bilgi edinmek istedi. Bize bildirildiğine göre, Sakız adasında o sıralarda veba salgını olduğundan yanaşmamızı tavsiye etmediler. Bu nedenle anakara kıyılarına yakın olarak seyretmeye devam ettik ve Küçük Asya'nın önemli kentlerinden biri olan Smirna [İzmir] yakınlarındaki görkemli Ephesus [Efes] kentinin bulunduğu yerin açıklarından geçtik. Denizden bakıldığında, karada kentin kalıntıları

görülebiliyordu. O sırada gene bir küçük Fusta teknesine rastladık. Sakız adasındaki salgında birçok insanın öldüğünü, bu nedenle de adaya çıkmanın tehlikeli olduğunu o teknedekiler de doğruladılar.

Böylece Midilli adasına doğru yola devam ettik. Bu ada ismini Midilli kentinden almıştır. Eskiden bu adaya Lesbos denirdi. Oraya salimen vardık, ama şehrin yakınındaki limana değil de, bizim için girişi daha kolay olan başka bir limana demir attık ve biraz dinlendik. Sultan burada da bize gene peksimet, zeytinyağı ve sirke ikram ettiği gibi, çalıştığımız ağır işe dayanabilmemiz için leziz koyun eti de hazırlatıp aramızda paylaştırdı.

Sakız adası eskiden beri orada doğmuş olan önemli kişilerle adını duyurup ün salmıştır. Örneğin Yunanistan'ın yedi bilgesinden biri olan "Pittacus", ünlü hekim "Theophrastus" ve daha birçok değerli kişinin anavatanı bu adadır. Sakız, karadaki Firigya bölgesine yakındır. Aradaki uzaklık onaltı mil kadardır. Adanın çevresi 130 mil, uzunluğu yetmiş ve genişliği on dört mildir. Toprağı çok verimlidir. Özellikle üzüm bağları çoktur ve şarabı diğer Kiklat adalarında üretilenden çok daha üstün tutulmaktadır. Vergilius dahi bundan övgüyle söz eder.

Tenedos Adası [bozcaada] ve Truva Kıyıları Önünden Geçip Sestos ve Abidos Kalelerinin Bulunduğu Hellespontos'a Girişimiz. Gallipoli [gelibolu] Ve Rhodosto'yu [tekirdağ] Geçerek Konstantinopolis'e Varışımız. Sultanı Karşılama Töreni ve Sultanın Biz Kölelere Acıyarak Gösterdiği Âlicenaplık

Kios'tan [Sakız] sonra Tenedos adasına doğru yöneldik ve adadan bir Alman mili uzaklıkta bulunan Promontorio Sigaeo'dan geçerek ünlü Truva kentinin kıyılarına vardık. Truva kenti vaktiyle on yıl süren bir kuşatmadan sonra Yunanlılara teslim olmuştur. Bu kuşatmanın öyküsü Homeros'un ve Vergilius'un yapıtlarında bütün ayrıntılarıyla anlatılmıştır. [Burada Vergilius'tan Latince bir dize veriliyor]

Biz Truva burnu önünden geçerken, orada sanki demirlemiş gibi hareketsiz yatmakta olan üç kadırga gördük. Yakınlarına geldiğimizde, bunların İskenderiye'den birlikte yola çıktığımız, ama şiddetli fırtına ve kudurmuş dalgalar yüzünden ayrı düştüğümüz gemiler olduğunu anladık. On iki günden beri birbirimizi tamamen kaybettiğimizi zannediyorduk. Bu buluşma hepimizi çok sevindirdi. Karşılıklı sevinç naraları atarak büyük tezahürat yapıldı. Biraz sonra Rossetta Beyi bir barça ile bizim kadırgaya geldi, başlarına gelen bütün talihsizlikleri ve halen de içinde bulundukları zor durumu anlattı. Meğer gemileri rüzgârın şiddetinden karaya doğru hızla sürüklenmiş ve kuma oturmuş. İleri veya geri hiçbir hareket yapamıyorlarmış. Diğer kadırgalar onları kumdan çekip çıkaracak kadar donanımlı ve güçlü olmadıklarından, Bey, bizim kendilerine yardımcı olmamızı rica etti. Biz de elimizden gelen her şeyi yaptık. Kalın halatları gemiye bağladık ve büyük bir gayret sarf ederek, gemiyi oturmuş olduğu kumdan kurtardık, tekrar yüzebilecek hale getirdik.

Sonra yola devam ederek, girişinde iki gösterişli kalenin bulunduğu Hellespontos'a vardık. Bu kalelerden Avrupa yakasında olana Sestos [Kilitbahir] denmektedir ve bir dağ yamacında olup, üçgen biçiminde inşa edilmiştir. Kale duvarlarının ve kulelerin üzerindeki toplardan başka, deni-

ze çok yakın, hemen hemen suyun kenarında bulunan yirmi yedi büyük top, boğaza giriş ve çıkışları denetlemekte ve bölgeyi korumaktadır. Anadolu adı verilen Asya yakasında, bu kalenin tam karşısında gene gayet iyi korunmuş Abidos [Çanak Kale] adı verilen kale bulunmaktadır. Bu kale düz bir alanda yapılmıştır ve etrafı su hendekleriyle çevrilmiştir. Kale dörtgen biçiminde olup, geriye, kara yönüne doğru uzanır. Her kenarında üç adet yuvarlak kule bulunur. Kalenin ortasındaki geniş ve heybetli dört köşe kule, özellikle büyük topların yerleştirilmesine elverişlidir. Denizden bakılınca hendeklerin ve surların arasından kalenin avlusu görülebilmektedir. Avlunun gerisinde sağlam ve iri taşlardan yapılma alçak bir sur daha bulunmaktadır ve bu da büyük toplarla muhkem hale getirilmiştir. Böylece boğazın girişi ve çıkışı aynı ölçüde denetlenip korunabilmektedir. Ayrıca orta kulede su hendeğinin üzerinden geçen, gerektiğinde çekilip kaldırılabilen, tahtadan yapılma küçük bir köprü vardır. Buradan etrafı güzel ağaçlarla çevrili ve içinde bir kuyu bulunan geniş bir meydana geçilir. Kalede yaşayanlar sularını bu kuyudan sağlamaktadırlar. Yakında bulunan ve halkının çoğu Yunanlı olan bir köyden her türlü gereksinimlerini karşılarlar.

Ünlü Pers hükümdarı Kserkses* bu dolaylarda denizin üzerinden bir köprü kurarak, 3.317.920** kişiyi karşı yakaya geçirmiş ve Yunanistan'ı fethetmek istemişse de yenilgiye uğramış. Herodot bu olaydan şöyle söz eder:

> *Quem Exercitum Abydi ex sublimi conspiciens, lacrymavit, quod ex toto illo numero post centum annos nemo superstes futurus esset.*
>
> [Abidos'un o ordusunu yüksekten seyrederken ağladı, çünkü yüz yıl sonra o sayıdan hiç kimse [sağ] kalmayacaktı]

Buraya genel olarak "Dardanelli" de denir. Türkler ise Boğazhisarı adını vermişlerdir. Bütün gemiler, özellikle ticaret gemileri, hangi yöne gi-

* Dara'nın oğlu; Mısır'ı fethettikten sonra Anadolu'yu geçip Trakya ve Makedonya'ya kadar uzanmış, MÖ 480'de Salamis'te yenilgiye uğramıştır –ç.n.

** Günümüzdeki tahminlere göre 360.000 kişi –ed.n.

derlerse girsinler, gümrük ödemesi için burada demirlemek zorundadırlar. Kalelerin arasından geçip Avrupa yakasındaki Trakya bölgesinin önemli bir kenti olan Galipoli'ye [Gelibolu] vardık. Kent adını, kurucuları olan Galyalılardan almıştır. Daha sonra Türkler Avrupa yakasında ilk olarak bu kenti 1363 yılında ele geçirmişlerdir. Fetih sırasında parayla kandırıp kendi taraflarına çektikleri Cenevizlilerin yardımı olmuştur. Kentin surları yoktur, her yöne karşı açıktır. Sayıları az olan binaların çoğu yıkıntı halindedir. Bu sebeple de görülmeye değer ilginç bir yer değildir. Yalnız yeniçeri askerlerinin barındığı, oldukça büyük bir kalesi vardır. Ama o da harap durumdadır. Burada çok sayıda yel değirmeni ve güzel bahçeler bulunuyor. Gemimiz limanda yatarken, Sultan karaya çıkıp, karşıda, Asya yakasında bulunan ılıcaları ziyaret etti. Bu arada da bize yeniden koyun eti ve o yörede yetişen kirazlardan sepetler dolusu dağıtmalarını tembih etti. Böylece Türkiye'de ilk defa kiraz görmüş ve tatmış oldum. Hepimiz bu yiyeceklerle karnımızı doyurup güç kazandık ve ertesi güne kadar dinlendik.

Sultan geri gelip gemiye binince, Propontos'ta [Marmara Denizi'nde] yolumuza devam ettik. Avrupa yakasında, verimli bir arazide bulunan Rhodosto [Tekirdağ] adındaki başka bir kente geldik. Burada demir attık ve Sultan bize yeniden et, ekmek, kiraz vermelerini buyurdu. Sağ tarafımızda bir körfez içinde bulunan Proconessum ve Marmara adaları 30 mil uzağımızdaydı. Rhodosto kenti Konstantinopolis'ten 100 İtalyan mili mesafededir. "Propontos" Asya'ya doğru 100 İtalyan mili kadar genişler. Burada çeşitli adalar yer alır. Onlardan daha ilerde söz edeceğim. Sultan bu kentten Türk hükümdarına karayoluyla bir haberci yollayarak, yakında Konstantinopolis'e varacağını bildirdi.

Rhodosto'dan ayrılmadan önce Sultan, benim de bulunduğum kaptan gemisindeki bütün Hıristiyanlara, Türklerin "sikke" adını verdikleri paradan birer tane dağıttırdı ve onun için Tanrıya dua etmemizi tembihledi. Ama bize paranın ancak yarısını verdiler. Gerisini reis ve gardiyan aralarında paylaştılar ve biz de buna katlanmak zorundaydık. Gene de sevinç içinde işlerimize sarıldık, demir alıp Avrupa yakasına yakın seyrederek Konstantinopolis'ten takriben on iki mil mesafede bulunan Ponto Piccolo [Küçük Çekmece] adı verilen yere vardık ve demir attık. Burada kadırgaların

her tarafını özellikle pruva ve grandi direklerini bayraklarla süsledik ve Konstantinopolis'e doğru dümen kırdık.

Limana varmamıza bir mil kala bizi bayraklarla donatılmış dört kadırga karşıladı. Birisinde Sultanı selamlamak üzere gönderilmiş önemli bir paşa bulunuyordu. Gerek bizim gemiler, gerekse karşılayıcılarımız büyük ve küçük topları ateşleyerek birbirini selamladı. Sevinç naralarımız da bunlara katıldı. Sonra o dört kadırga önümüze geçerek bize Türk hükümdarının sarayının önüne kadar eşlik ettiler. Sarayı da gene büyük top ateşiyle, sevinç gösterileriyle selamladıktan sonra, yakınlardaki balık pazarı önünde demir attık. Karaya yanaştığımızda, kıyıda siyah kadifeyle örtülü birkaç araba ve etraflarında yaya ve atlı çok sayıda Türkün Sultanı beklemekte olduğunu gördük. Sultan, kadırgadan karaya uzatılan bir iskelenin üzerindeki, altın kaplanmış ve ipek kumaşlarla örtülmüş koltuğa [tahtırevan] iki harem ağası tarafından oturtuldu ve ayağının yere değmesine, yabancılar tarafından görülmesine fırsat verilmeden arabaya taşındı.

Otuzuncu Bölüm

Sultanı Teslim Ettikten Sonra Konstantinopolis'in Karşısındaki Pera Semtinin Önüne Yanaşıp Demirlememiz. Pomeranyalı Arkadaşımın Nihayet Kaçarak Esaretten Kurtulmayı Başarması

Sultanın nedimeleri de kadırgadan inip, uşaklar bütün eşyayı boşalttıktan sonra bize demir alıp uzaklaşmamız işareti verildi. Bir Alman mili kadar kürek çekerek liman içerisinde ilerledik ve Konstantinopolis'in karşı yakasında Pera veya Galata denilen semtin önünde, Türk hükümdarının kadırgalarının da bulunduğu yere demirledik. Gemilerin inşa edildiği, donanımlarının ve onarımlarının yapıldığı tersane adı verilen bina buraya çok yakındı. Geceyi orada geçirdik. Sabahleyin kadırgayı temizledik, yelkenleri kurumaları için serdik, ayrıca Pera semtinden gemiye taze içme suyu aldık. Pera kelimesi "karşıya geçme" anlamına gelir. Semt adını bu kelimeden almıştır. Ama buraya aynı zamanda Gallata da derler. Birçok kimse bu ismin, semti ilk kurmuş veya buraya ilk yerleşmiş olan "Gallis" adından geldiğini ileri sürer. Bu konuda son kararı vermeyi başkalarına bırakıyorum.

Patronumuzun Pera'nın tepelerinden birinde bir evi olduğundan, daha o akşam yol yorgunluğunu gidermek ve denizde çekilen sıkıntıları üzerinden atmak için oraya gitti. Ne de olsa İskenderiye'den Konstantinopolis'e gelmemiz, kötü hava koşulları yüzünden 40 gün sürmüştü. Oysa Mısır ile Konstantinopolis arasındaki yaklaşık 300 Alman mili kadar olan yol, rüzgâr uygun olduğunda, 10 günde aşılabiliyordu.

Üç veya dört gün limanda yattıktan, yelkenleri, halatları kurutup onardıktan ve kadırgayı temizledikten sonra, bizi karada çalışmaya yolladılar. Gene patronumuzun evinin bulunduğu yere taş ve toprak taşımamız gerekiyordu. Bu gidip gelmelerimiz sırasında, evlerin dışına kurutulmak üzere etten yapılma çubukların [sucuk] asılmış olduğunu görüyorduk.

Bu kurutulan etlerden bir miktar aşağı çekip alabilmek için uzunca bir değnek bulduk ve bu yolla bolca et aşırmayı başardık. Ama hemen ora-

dan kaçmamız gerekiyordu, çünkü Türklere yakalansaydık etleri elimizden alırlardı. Oralarda eti çoğu kez güneşte kurutuyorlar, çünkü burada bizim ülkemizde olduğu gibi sinek ve sivrisinek yok. Denizin tuzlu suyu herhalde bu haşeratın üremesi için uygun bir ortam değil.

Artık kışın iyice bastırmış olmasına rağmen Pomeranyalı arkadaşım ne pahasına olursa olsun firar ederek özgürlüğüne kavuşmaya karar vermişti. Konstantinopolis'e vardığımızda kasım ayına girmiştik ve hava iyice soğumuştu. Biz ikimiz bir araya gelemediğimizden, arkadaşım, Türkçeyi iyi bilen bir köle olan Napolili gemi kâtibi aracılığıyla, dostumuz kuyumcu Hans Rattich'e ve Christoph Wexius'a bir mektup yazarak Konstantinopolis'e döndüğümüzü bildirmemi tembih etti. Ben de dediğini yaptım. Ama kasım ayının onuna varmamıza rağmen karşılıklı konuşmamız gene mümkün olmadığından bana bir mektup yazarak niyetini açıkladı. Şöyle ki:

> Sevgili Michel, bilesin ki, yanı başımda oturmakta olan arkadaşla birlikte kaçmaya karar verdik. Tanrı yardım ederse, kadırganın başından kıç tarafına gitmek için geçen zaman zarfında ben kendi zincirlerimi çözebilmekteyim. Arkadaşım da aynı işi başarabiliyor. Kendime yeni giysiler, çakmak ve birçok öteberi alarak hazırlığımı yaptım. Yan taraftaki delik de rahatça geçilebilecek kadar büyütüldü. Ben Rattich'e bir mektup yazdım, ama kaçmaktan bahsetmedim. Sadece sizi ona emanet ettim. Tanrının nasip edeceği hangi yerde olursam olayım, sizi hatırımdan çıkarmayacağım. Rattich'e yazdığım mektubu kâtip Schwan'a verdim. Vale feliciter. [Hoşça kalın]
> Frater & socius tuus [Biraderin ve ortağın]
>
> Georg Köpke

Tanrı selamet versin. Bu mektubu alınca, ben de ona kısaca cevap verdim, çok dikkatli olması için uyardım ve girişiminin başarılı, yolunun açık olmasını diledim. Sonra da mektubumu şu dizelerle bitirdim:

Vade bonis avibus: Christus te reddere matti
Tristanti incolumem, funt mea vota, velit.
Vade, Vive, Vale felicissime.
Tuus Per, Saxa Per ignes.

MICHAEL HEBERERUS BRETTANUS

[İyi dileklerle git: İsa seni üzüntü içindeki annene sağ salim ulaştırsın, benim adaklarım gerçekleşsin. Git, yaşa, mutlu ol. Taşlar ve ateşler boyunca senin.]

Otuz Birinci Bölüm

Pomeranyalı Arkadaşım Georg Köpke'nin Başka Bir Köleyle Birlikte Gece Vakti Kaçışı. Geçirdikleri Tehlikeler. Daha Sonra Kadırgada Yaşanan Olaylar.

Aynı gün, gece yarısından sonra, ikinci nöbet değişiminde, gözü pek ve cesur iki savaşçı, zincirlerini demir eğesiyle kesip denize attılar ve gizlice kadırgadan kaçtılar. Kıyıya kadar aşağı yukarı seksen adımlık bir mesafeyi yüzerek aşmaları gerekiyordu. Tanrı da onlara yardım etti, bekçiler, askerler, gardiyan ve tayfalardan hiçbiri onların kaçışını fark etmedi. Pomeranyalıyla birlikte özgürlüğü seçen öteki adam, Floransa'da doğmuş olan bir İtalyandı ve adı da Chuan de la Porta idi. Her ikisi de denize atlar atlamaz birbirlerini kaybettiler.

Floransalının başına gelenleri, ben de özgürlüğüme kavuşup ona Malta'da başka arkadaşlarıyla birlikte rastladığım zaman bütün ayrıntılarıyla öğrendim. Pomeranyalı ise bana sonradan bir mektup yazarak başından geçenleri şöyle anlattı: Kadırgadan denize atlar atlamaz, tersaneye doğru yüzmeye başlamış. Ama orada Türkler, yanlarında iri köpeklerle nöbet tutuyorlarmış. Bu yüzden üç saat boyunca soğuk suyun içinde köpeklerin oradan uzaklaşmasını beklemek zorunda kalmış. Sonra da soğuktan bitkin bir halde sürüne sürüne, sahilde terk edilmiş bir kadırgaya girip saklanmış. Bizim kadırganın o kadar yakınındaymış ki, burada neleri olup bittiğini görebiliyormuş. Sabaha karşı hem bizim kadırgadan, hem de İskenderiye'den gelen diğer kadırgalardan bir sürü Türkün ve Arabın kaçakları aramaya gönderildiklerini fark etmiş. Ertesi gece benim Pomeranyalı her türlü tehlikeyi göze alarak gizlendiği yerden çıkıp, tersane binalarının arasından geçmiş ve yüksek bir duvarın üstünden atlayınca kendini Türklerin mezarlığında bulmuş. Bu mezarlık, Galata'nın gerisindeki bir tepenin yamacındaymış. Arkadaşım mezarlığın içinden geçip, gene Galata'nın gerilerinde bulunan bağların arasından yürümüş ve gün ışımağa başlayınca, iki tepenin arasında kazılmış olan hendek veya mağara gibi bir yere gizlenmiş.

Üçüncü günün gecesi etrafı açık bir meydana varmış. Orada gördüğü bir öküzü yakalayıp, boynundan iple bağlayarak bir çalılığın arasına götürmüş. Burada biraz dinlendikten sonra, öküzü kesip, etini pişirmek ve karnını doyurmak niyetindeymiş. Yanında bıçak ve çakmak taşıdığından, fırsatını bulunca yemek pişirmesi veya et kızarması mümkünmüş. Ama öküzün ortadan kaybolmasından şüphelenen Türkler hırsızı aramaya koyulmuşlar. Koca bir öküzü kaçırmak için kalabalık bir Hıristiyan grubunun gerektiğini sanan Türkler üç yüz kişi toplayarak hırsızı kovalamaya çıkmışlar. Neyse ki Tanrının yardımıyla, arkadaşım mucizevi bir şekilde onların ellerine düşmekten kurtulmuş. Ama kaçışı sırasında çakmağını ve yanında taşıdığı başka eşyalarını düşürmüş. Bu yüzden de kurtulabileceğinden umudunu kesmiş. Yine de biraz Slovence ve Lehçe konuşabilmesi, ona karada yolunu daha kolay bulabileceği güvenini veriyormuş.

Daha sonraki günlerden birinin gecesinde gene bir köye gelmiş ve bir Türk evinin kapısını vurmuş. Ev sahibini uyandırıp dilinin döndüğü kadar Türkçe konuşarak, kendisini Konstantinopolis'e götürürse, ona birkaç düka vereceğini söylemiş. Ama Türk müthiş bir gürültü koparıp köy halkını ayağa kaldırmış ve hepsi birden arkadaşımı yakalamak için üzerine atılmışlar. Eğer önüne çıkan bir akarsuya atlayıp da yüzerek karşı kıyıya geçmeseymiş herhalde ellerinden kurtulamayacakmış.

Artık buradan uzaklaşabilmek ümidini tümüyle yitirdiğinden, tekrar Galata'ya dönüp memleketlisi kuyumcu Hans Rattich'i bulmaya karar vermiş. Galata önünde Türk hükümdarının birçok top bulundurduğu bir meydana gelmiş. Bu meydana biz de vaktiyle taş taşımıştık. Arkadaşım burada saklanıp, sabahleyin kent kapılarının açılmasını beklemiş. Sonra şehre girip, daracık sokaklarında dolaşmaya başlamış. Ama Rattich'i kimselere soramamış. Nihayet iki İngiliz'e rastlamış, onlar arkadaşımı yanlarına alıp yedirmişler, içirmişler ve memleketlisi Rattich'i bulmasına yardım etmişler. Rattich gerçi onu karşısında görünce çok sevinmiş, ama aynı zamanda da ihbar edilmekten korkmuş. Dindar Rattich onu en iyi biçimde ağırlamış ve kimse tarafından görülmemesi için herkesten gizlemiş, ta ki saçı, sakalı uzayana kadar. Bundan sonra da ona yeni giysiler almış, onunla birlikte kiliseye, düğünlere, davetlere gitmiş. Nihayet on dört şubatta

Kandiye'ye giden bir Yunan gemisine binmesini sağlamış. Bu gemi de gene şiddetli bir fırtınaya tutulmuş, büyük tehlikeler atlatmış, ama arkadaşım sonunda Malta'daki Alman şövalyelerinin yanına salimen ulaşmış.

Şimdi de onu orada bırakıp, Tanrının izniyle memleketine kavuşmasını dileyelim ve benim bulunduğum kadırgaya dönelim. Görelim bakalım, bu iki Hıristiyan köle firar edince neler oldu.

İki forsanın firarı ancak ertesi gün sabaha karşı fark edildi ve kadırgada büyük bir gürültü koptu. Başgardiyan hemen benim oturmakta olduğum sıraya doğru koşarak geldi. Amacı, irikıyım Almanla birlikte ufak tefek Alman kölenin de kaçıp kaçmadığını saptamaktı. Ben olanlardan haberim yokmuş gibi davrandım ve kimin kaçtığını sordum. Bana kaçanlardan birinin iriyarı Alman forsa olduğunu söylediklerinde, ben de bağırıp çağırmaya, en yakın dostumu ve memleketlimi kaybettiğimi, artık burada kimsemin kalmadığını söyleyerek dövünmeye başladım. Gardiyanlar iki güçlü kuvvetli forsanın gemiden eksilmiş olmasından ötürü çok tasalanmışlardı. Çünkü olayın kendileri için getireceği sakıncaları gayet iyi bilmekteydiler.

Patronumuz o sırada evindeydi ve olanlardan habersizdi. Sabahleyin kâtip ona her şeyi bildirince, iki genç ve güçlü adamını kaybettiğine öyle sinirlendi ki, öfkesinden üstündeki giysileri parçaladı. Hemen Konstantinopolis'te ve Pera'da sıkı bir araştırma ve soruşturma yapılmasını emretti, iki kaçak esirden birini bulup getirene yirmi düka ödül vereceğini açıkladı. Ama boşuna.

Öğle üzeri patron tekrar geldi ve bir akşam önce esirlerin zincirlerini ve kelepçelerini denetlemekle görevli olan gardiyana yüz kırbaç attırdı. Bu da yetmedi, Pomeranyalının yerine onu zincire vurdurdu. Sonra tüm kölelerin kollarına da demir kelepçeler taktırdı. Kaçan iki kölenin her iki yanında, önünde ve arkasında oturan veya yatan Hıristiyanların her birine elli kırbaç vurulmasına karar verdi. Ayrıca kaçakların oturak yerlerinin önünde nöbet tutmakta olan askerler de sekiz gün boyunca zincirlere vuruldular. Sekizinci günün sonunda askerler serbest bırakıldı ve bizim kelepçelerimiz de çıkarıldı. Ama gardiyan, Pomeranyalının yerine zincire vurulmuş olarak kaldı. Ben azat edildiğimde de o hâlâ aynı durumdaydı.

Yalnız kadırgalarda değil, genel olarak her durumda gardiyanlar, akşamları kölelerin demirlerini ve zincirlerini dikkatle gözden geçirmek, hatta bir bıçağı üzerlerinde gezdirerek, bir yerinde kesik veya herhangi bir arıza bulunup bulunmadığını denetlemek zorundaydılar. Bizim gardiyan o akşam böyle titiz bir denetleme yapmamıştı. Ama yapmış olsaydı bile, kaçakların demirlerinde ve zincirlerinde bir kusur bulamayacaktı. Çünkü Pomeranyalının bana yazmış olduğu mektupta anlattığı üzere, onlar zincirlerinden çok kısa bir süre içinde kurtulmanın yolunu bulmuşlardı.

Otuz İkinci Bölüm

Konstantinopolis'in Karşısındaki Tepelerden Kar Toplamamız. Kış Mevsiminin Soğuk Havasına Katlanmak Zorunda Kalışımız. Sonra Başka İşlerde Çalıştırılmak Üzere Yeniden Konstantinopolis'e Götürülmemiz.

Bütün gayretlere ve titiz araştırmalara rağmen iki kaçak forsa hakkında hiçbir haber alınamayınca, patronumuz diğer kölelerin kadırgada hiçbir iş yapmadan boş oturup ekmek yemesini çıkarlarına uygun bulmadı. Aşırı cimri bir adam olduğundan, harcamalarından tasarruf yapabilmek için, bizleri başka iş sahiplerine kiraladı. Böylece biz de bir Türk efendi için çalışmaya başladık.

Sözünü ettiğim efendi Pera semtinin gerisindeki tepelerde iki derin çukur kazdırmıştı. Bunları karla doldurtacaktı. Çukurların her biri on sekiz kulaç derinliğinde ve altı kulaç genişliğindeydi. Önce diplerine saman yerleştirildi, sonra tepelerden taşınan sepetler dolusu kar, samanın üzerine döküldü. Karın seviyesi bir kulacı bulunca, üzerine gene saman serildi. Böylece çukurlar tamamen doluncaya kadar, saman ve kar, katmanlar halinde yerleştirildi. Karın bu şekilde çukurlara doldurulmasının sebebi de şuydu: Kar, kış boyunca bu biçimde üstü örtülü olarak bekletilirse, giderek buz haline dönüşür. Yaz sıcakları başlayınca, bu çukurlar açtırılır ve buz katmanları sırayla kırdırılarak çıkartılır. Parça halindeki buzlar atlara yüklenip Konstantinopolis'e ve Galata'ya nakledilir. Buralarda tartıyla buz satışı yapan dükkânlar vardır. Zengin ve itibarlı Türkler içeceklerini buzla serinletmeye meraklı olduklarından, buralardan buz satın aldırırlar. Kısacası, kışın kar toplamakla gayet iyi para kazanmak mümkündür. Bu sebeple de zaten birçok kişi bu işi yapmaktadır. Türkler, özellikle büyük efendiler, inanılmayacak kadar para düşkünüdürler.

Bütün gün boyunca çalışmamız karşılığında bize dört "Pfennig" [fenik, Alman para birimi] değerinde küçük bir somun ekmek veriyorlardı. Akşam olunca da kar küremekten ıslanmış olan giysilerimizle kadırgaya dönüp zincirlere vuruluyorduk. Böylece altımızda deniz, üstümüzde gök-

yüzü, bütün gece boyunca dondurucu soğukta sözde dinlenip uyumamız gerekiyordu. Arkadaşlarımızdan çoğu soğuğa dayanamayıp öldüler, bazılarının ayakları dondu ve ayak parmaklarının kesilmesi gerekti. Üzerimizde giysi olarak sadece don gömlek bulunduğundan, soğuğa karşı korunamıyorduk. Sabah olunca da gene çalışmaya gönderiliyorduk. Ayak parmakları kesilenleri bile işe gönderiyorlardı.

Ben sürekli Tanrıya dua edip, yardımını esirgememesi için yalvardığımdan, kışın dondurucu soğuğu benim gibi cılız bir adama O'nun mucizesi sayesinde fazla zarar vermedi. Bundan ve daha birçok iyiliğinden ötürü Tanrıma ömrüm boyunca dua edeceğim. Gece boyunca kollarım soğuktan cansız bir hale geliyor ve ben de kol ve bacaklarımın felç olmasından endişeleniyordum. Sabahları gardiyan işbaşı düdüğünü çalarak bizleri uyandırınca, kırbaçlanma korkusu kanımı yeniden harekete getiriyor ve bedenimi doğal sıcaklığıyla ısıtıp bana soğuğu hissettirmiyordu. Soğuğun şiddeti, henüz tanışma fırsatını bulamadığım Hans Rattich'e, arkadaşım Köpke'nin kaçmayı başardığını bildirmek ve ayrıca da soğuktan korunabilmem için bir yardımda bulunmasını rica etmek için mektup yazmama neden oldu. Mektubu, yakın dostum ve sırdaşım olan kadırgamızın kâtibiyle Pera'ya yolladım.

Bu arada kar taşıma işinden azat edildik, ama hemen arkasından Konstantinopolis'teki başka bir işe gönderildik. Şehrin iç mahallelerinden birinde yaşamakta olan büyük bir efendinin evindeki inşaat işlerinde çalıştırılmamız kararlaştırılmıştı. Orada harç ve taş taşımak, mermerleri levhalar halinde kesmekle görevlendirildik. Bu iş hepsinden çok hoşuma gitti, çünkü bize ara sıra dinlenme imkânı tanınıyordu.

Mermeri levhalar halinde kesmek için ana kütleyi bir yere dik olarak yerleştiriyor ve etrafını sıkıca destekliyorduk. Bize verilmiş olan büyük testerelerin iki ucundan birer kişi tutarak karşılıklı ileri geri hareketlerle taşı kesiyorduk. Taş sert olduğundan, testere kısa sürede kızıyordu. Buna karşı önlem olarak da üzerine su dökmemiz gerekiyordu. Nihayet bize bu konuda kolaylık sağlayacak bir yöntem bulduk. Kendi memleketimizde bileyicilerin yaptığı gibi, derince bir su kabının içine yerleştirdiğimiz bir boru veya genişçe bir saman çöpü vasıtasıyla kesilen yere de-

vamlı su damlamasını sağladık. Bu iş çok ağır ve yorucu olduğundan, bütün gün boyunca çalışılamıyordu. Bir kum saatine göre, iki saatte bir vardiya değiştiriliyordu. Yani iki kişi iki saat boyunca çalıştırılırken, diğer iki kişi dinlenebiliyordu ve bu da oldukça büyük bir kolaylık sağlıyordu. Ben dinlenme saatlerinde bazen çorap örüyor, bazen de yazı yazıyordum. Amacım Konstantinopolis'teki imparatorluk elçisine yeni yıl için bir armağan hazırlamaktı.

Bu işteki çalışmamız karşılığında bize altı Pfennig'lik ekmek veriyorlardı. Akşamları da gene kadırgaya dönerek zincirleniyorduk.

Çalışmakta olduğumuz arsanın yanında, içinde birçok beyaz dut ağacı bulunan bir bahçe vardı. Zaman içinde bunun farkına vardık ve ağaçlara tırmanarak, canımızın istediği kadar dut yedik. Orada bulunan Türkler de bize engel olmadılar. Aslında ben buna çok şaştım, çünkü esirler, gardiyanlara fark ettirmeden, bu bahçenin duvarından atlayıp kaçabilirlerdi. Ben bile buna niyetlendim. Ama sonra, kalacak bir yerim olmadığından, cesaret edemedim.

Bizim çalıştığımız binada Türk efendinin uşakları ve onların karıları da kalıyordu. Bazen çalışmalarımızı seyretmek için yanımıza gelirlerdi. Bu kadınlar sokakta gördüğümüz diğer kadınlar gibi örtünmüyorlardı. Bu güzel yüzlü, narin yapılı kadınların üzerinde kısa etekli entariler, boyun kısmı açık, temiz, beyaz gömlekler vardı ve gerdanları takılarla süslüydü. Kadınlar bizimle dostça konuşurlar, acıdıklarından para da verirlerdi. Ayrıca evde artan yemeklerden de sebze, et ve ekmek yollarlardı. Böylece bize dağıtılan ekmeği harcamayıp saklayabildiğimiz için, burada uzun süre çalışmak çok işimize geldi. Verilen tayını doğrayıp güneşte kuruttuktan sonra kadırgaya götürüyor, gelecekte ekmek bulamayacağımız günlerde karnımızı doyurabilmek için saklıyorduk. Fakat ne yazık ki buradaki iş dört haftadan fazla sürmedi. Çünkü patronumuz başka bir yolculuk tasarlıyordu.

Bu işyerimizden kadırgaya son götürülüşümüzde, yolda at üstünde gösterişli bir giysi içinde, uzun kır sakallı, saygın bir Türk efendiye rastladık. Hizmetkârları onu yaya olarak takip ediyorlardı. Bizi görünce atını durdurdu ve yaklaşmamızı bekledi. Biz de başımız önümüzde, yerlere kadar eğilerek onu selamladık.

Efendi hemen elini para kesesine attı ve bize iki düka armağan ederek, Tanrımıza yakarırken, onun için de dua etmemizi tembihledi. Biz de parayı teşekkürlerle aldık ve onun için de Tanrıya dua edeceğimize söz verdik.

Limana kadar daha önümüzde uzun bir yol vardı ve gardiyanlar bizi acele etmeye zorluyorlardı. Ben sokaklarda çıplak ayaklarımla perişan bir halde koştururken, Konstantinopolis halkından bir Türk peşimden geldi ve bana acıdığı için bir çift ayakkabı hediye etti. Bu kunduralar yalınayak yürümekten yaralar içinde kalmış olan ayaklarımı koruyacağından, adama içtenlikle teşekkür ettim.

Kadırgaya döndüğümüzde hemen yolculuk hazırlıklarına başladık.

Otuz Üçüncü Bölüm

Hans Rattich'in Mektubuma Verdiği Yanıt ve Gönderdiği Armağan. Christoph Wexius İle Ilişki Kurmam

Kadırgaya döndüğümde, kâtip bana Hans Rattich ile Christoph Wexius'a yazmış olduğum mektuplara gelen cevapları teslim etti. Hans Rattich mektubunda şöyle diyordu:

Amigo nostro Signor Michael Puero Schiavo
[Dostumuz, zavallı köle Bay Michael'e]
Tahsilli, eğitimli ve dindar memleketlimiz Bay Michael, memleketlim olan arkadaşımızın firar ettiğine çok sevindim. Umarım, Tanrı onu muradına erdirir ve sevgili memleketine salimen kavuşarak, yakınlarının da sevinmesini sağlar. Her şeye kadir olan Tanrı, zaman içinde sizi de özgürlüğünüze kavuşturacaktır. Mektubunuzdan anladığım kadarıyla, benim, sizin din değiştirmek istediğinizi söylemiş olduğumu bir Fransızdan duymuşsunuz. Böyle sözler dürüst ve inançlı bir kimseye yakışmaz. Yüce Tanrı onu bu yüzden cezalandıracak ve o daha uzun zaman köle kalacaktır. Çünkü ben böyle saçmalıklar söyleyecek kadar akılsız bir adam değilim Dio sa [Tanrı biliyor]. Size mektubumla birlikte iki Kron yolluyorum. Bunları lütfen kabul edin. Size yardım edebilmek için sayın elçiye başvurup elimden geleni yapacağım. Sayın Dr. Betz beş ay önce posta arabasıyla buradan ayrıldı. Biz her an yeni bir kuryenin gelmesini bekliyoruz, çünkü bununla yeni bir elçinin ve maiyetinin geleceğine dair söylentiler var. O zaman size daha yararlı olabileceğimizi ummaktayım. Şimdilik sizi Tanrıya emanet ediyorum.
Sabırlı olunuz ve Tanrıya güveniniz.
Tarih: 23 Aralık 1586
E. L.
Hans Rattich
Pomeranyalı

Aşağıda Bay Wexius'un da mektubunu sunuyorum. Tümü Latince yazılmış olan mektubun çevirisi şöyledir: [ayrıca Latince mektup veriliyor]

Değerli Dostum Sayın Michael Heberer,
Halen İskenderiye Beyi'nin kölelerinden
İmparatorluğumuzun elçisi olan Sayın Baron Paul von Eitzingen'e ve Dr. Betz'e yazmış olduğunuz mektuplar hakkında bir bilgim yok. Ne elime verdiler, ne de evime gönderdiler. Şimdiki mektubunuzu ise bugün vaazdan sonra aldım. Bir Hıristiyan olarak, başınıza gelenlere çok üzüldüm. Tanrı biliyor ki, sık sık haberini aldığım bu talihsiz olayları önlemem mümkün olsa, kuşkusuz hiçbir zahmeti ve gayreti esirgemezdim. Ama on yıldır kendi ülkesinden uzakta ve ekmeğini zor kazanan bir gariban olarak, fazla imkânlarımın bulunmadığını siz de takdir edersiniz. Şu sırada kontlarla diğer yol arkadaşları arasında bazı anlaşmazlıklar var. Ama Tanrı her şeyi düzeltecektir. Sizin mektubunuzu, ilk firsatta amirim olan kişiye ileteceğim. Eğer kendisinden ve bizim oradaki diğer asilzadelerden sizin için bir miktar para toplayabilirsem, güvenilir biriyle en kısa zamanda yollayacağım. Bizim Zacharias Sturm adında bir saray vaizimiz var. Kendisi inançlı, yoksullara ve sıkıntı içinde olanlara karşı çok merhamet duyan bir adamdır. Eğer ona da bir mektup yazarak, devletimiz temsilcilerinin size yardım etmeleri için çaba göstermesini isteseydiniz, kanımca daha iyi sonuç alırdınız. Bu konuda karar vermeyi sizin tercihinize bırakıyorum. Ben bunun çok faydalı olacağı ve bu yolla derdinize bir çare bulunabileceği düşüncesindeyim. Üzülerek belirteyim ki, bizim Paskalya'dan sonra buradan ayrılmamız gerekiyor. Bu arada size yardım ve destekte bulunmak imkânım olursa elimden geleni esirgemeyeceğime güvenin. Köpke hakkında yazdıklarınız beni çok sevindirdi. Mektubumun kısalığını ve olanaklarımın kısıtlılığını mazur görün. Bu mektubu Konstantinopolis'teki evimizden gönderiyorum. 12 Aralık 1586. Bence, mektubunuzu Noel Bayramından önce vaizimize gönderirseniz, sorununuzun en uygun biçimde çözümlenebilmesi açısından çok iyi edersiniz.

Tanrıya emanet olunuz.
Daima emrinizde
JENA KENTİNDEN CHRISTOPH WEXIUS

Speyer kentine gönderilmek üzere yazdığınız mektubu ya kendim götüreceğim, ya oraya giden ilk ulakla yollayacağım. Mektubumu kapattıktan ve sayın amirime sizin mektubunuzu ilettikten sonra, inayetli efendim bir Taler gönderdi. Onu mektubumla birlikte size gönderiyor, şimdilik bununla yetinmenizi diliyorum. Her fırsatta sayın rahip ve ben sizi hatırlayacağız. Gönderilen armağanın elinize geçip geçmediğini bana bildirin. En kısa zamanda size bir kitap yollayacağım.

Otuz Dördüncü Bölüm

Rattich ve Wexis'a Yanıtım. Konstantinopolis'teki İmparatorluk Elçisine Yolladığım Yeni Yılı Kutlama Şiirleri.

Elime geçen her iki mektuba aynı gün cevap yazdım. Önce Bay Rattich'in gönderdiği armağana teşekkür ettim ve ilerde de yardım ve desteğini esirgememesi dileğinde bulundum.

Wexius'un bana bildirmiş olduğuna göre, benim elçiye ve Dr. Betz'e yazmış olduğum mektuplar ellerine geçmemişti. Bana saray vaizine yeni yıl girmeden önce bir mektup yazmam konusundaki öğüdünü hemen yerine getirmeye karar verdim. Önce Wexius'a bir cevap yazıp, mektubunu ve elçinin armağanını aldığımı bildirip, benim adıma âlicenap beyefendiye teşekkürlerimi iletmesini ve gelecekte de yardımlarını benden esirgememesini rica ettim. Bu vesileyle 1587 yılının hayırlı ve uğurlu olmasını dileyerek, Yeni Yıl şiirlerimi de mektubuma ekledim. Onları inayetli efendisine ve saray vaizine benim adıma sunmasını tembih ettim.

[Latince metin ve Almanca çevirisi]

Bu dizeleri Baron von Eitzingen'e yolladım. Ayrıca kendisine hayırlı bir yeni yıl diledim ve Hıristiyan âlemine salimen kavuşmasını temenni ettim. Bu vesileyle de benim kölelikten kurtarılmam için girişimde bulunmayı unutmamasını rica ettim. Dizeleri yazarken gösterdiğim acemiliği ve beceriksizliği hoşgörüyle karşılamasını, içinde bulunduğum kölelik yaşamının zor koşullarını, çevremdeki insanların kaba ve basit kimseler olduklarını, şiirimi Hıristiyanların can düşmanları olanların hükmü altındayken yazdığımı göz önünde bulundurmasını ve bu haliyle kabul etmesini diledim. İlerde, özgürlüğüme kavuştuğumda, beni daha uygun koşullar altında farklı değerlendireceğini umduğumu da sözlerime ekledim. Kendisini Tanrının koruyucu ve esirgeyici gücüne emanet ederek bütün varlığımla arzuladığım özgürlüğüme kavuşmamı sağlaması için yalvardım.

Otuz Beşinci Bölüm

Baron Von Eitzingen'in Saray Vaizi Olan Bay Sturmius'a Yazdığım Mektup. Bay Wexius'un Bana Yolladığı Kitaplar. Bazı Rahiplerin, Tanrının Buyruğuna ve Aklın Kurallarına Ters Düşen Bir Davranışla Zavallı Esirleri Hıristiyan Törelerine Uygun Biçimde Kutsamayı Reddetmeleri. Daha Sonra Yaşadığım Olaylar

Bay Wexius'un öğütlerini dinleyerek saray vaizi Bay Sturmius'a da bir mektup yazdım. Önce hayırlı bir Yeni Yıl diledim, sonra da elçiye ve diğer asilzadelere içinde bulunduğum zor durumu anlatmasını ve benim adıma yardım istemesini, kölelikten azat edilmem için birlikte girişimde bulunmalarını rica ettim. Fakat bu iki mektup da 23 Aralıkta göndermiş olmama rağmen bazı engeller nedeniyle ancak 18 Ocakta yerine varmış. Bu arada Wexius benim diğer mektubuma yanıt verdi. Vaktiyle kürkçülükle uğraşmış olan ve sonradan din değiştiren, ama aslında iyi ve inançlı bir adam diye bilinen bir Alman aracılığıyla bana kitaplar gönderdi. Zira daha önce ondan, derdimi unutmak ve kendimi avutmak için, bana kitap temin etmesini istemiştim. Wexius da bana Latince yazılı *Polydorum Vergilium de inventionibus rerum* ve bir de Almanca *Mezmur İlâhileri* kitabı yolladı. Bunlara çok sevinmekle beraber, bizi çalışmaya götürdüklerinde onları gemide bırakmak zorunda olduğumdan, çalınabileceklerini düşünerek endişeye kapıldım. Ama kadırgada kimsenin bu kitapların dilinden anlamadığını düşününce içim rahatladı. Gene de kitapları mümkün olduğu kadar emin yerlere saklamayı ihmal etmedim.

Günler geçiyor, bize mutluluk getiren İsa Peygamber'in doğum gününe denk gelen kutsal yortu dönemi yaklaşıyordu. Bu nedenle aramızdaki İspanyollar ve İtalyanlar, Galata'da bulunan Kapusen* rahiplerine gidip, kendi dinî geleneklerine uygun olarak günah çıkarmak ve kutsanmak istediler. Fakat anlayışsız ve düşüncesiz rahipler onların bu dileğini reddetmişler. Türklerin kadırgalarındaki kürek mahkûmları, Hıristiyanların düş-

* 1526'da kurulan bir Fransiskən tarikatı –ed.n.

manlarına silah ve cephane ulaştırılmasına yardımcı olduklarından, Tanrının gazabını üzerlerine çekmekte, bu nedenle de kürek mahkûmu oldukları sürece kutsanmayı hak etmemekteymişler.

Zavallı köleler kırbaç darbeleriyle işe zorlandıklarını ileri sürmüşlerse de, rahipler kölelerin emirlere itaat etmektense öldürülmeyi yeğlemeleri gerektiğini, böyle ölmekle hiç değilse inançlı bir Hıristiyan olduklarını kanıtlayacaklarını belirtmişler.

Bu sert ve acımasız vaaz üzerine zavallı köleler tekrar kadırgaya döndüler. Tanrının onları reddetmiş olmasından ve kutsanmaktan yoksun kalmalarından ötürü çok umutsuz ve perişan durumdaydılar.

Onların şikâyetlerini dinleyince, üzülmemelerini, Tanrının daima bizim yanımızda olduğunu söyledim. Bugünkü durumumuzun da sonuçta Tanrının arzusunun gerçekleşmesinden ibaret olduğunu, bundan ötürü de kederlenmememiz gerektiğini anlattım. [Heberer burada bazı dinî açıklamalar yapıyor]

Böyle konuşarak, Tanrının sözlerini tam olarak bilmeyen cahil insanlara doğruyu öğrettim. Onlar da bizi buralara yollayanın Tanrı olduğunu, asla bizi terk etmediğini ve kendinden uzaklaştırmadığını, zamanı gelince de huzuruna kabul edip kurtaracağını anladılar.

Ertesi gün bizi Galata'ya götürdüler ve patronun evine su taşımakla görevlendirdiler. Bu sırada bir et pazarının önünden geçtik. Buradan koyun ciğeri satın almak olanağını bulduk. Duruma göre bir akçe karşılığında dört beş veya altı ciğer alabiliyorduk. Gemiye döndüğümüzde, orada kalanlara bir akçe karşılığında bir ciğer satıyor, böylece para kazanabiliyor, kendimize ayırdığımız ciğeri bedavaya getirdiğimiz gibi, yanına içecek bir şey de satın alabiliyorduk.

Aramızda bulunan bazı Fransızlar el çabukluğu bakımından öyle becerikliydiler ki, et pazarının önünden geçerken, bazen yarım, bazen de çeyrek koyunu takılı olduğu kancadan çıkarıp, kimseye yakalanmadan götürmeyi başarıyorlardı. Aslında onların bu muziplikleri kasapların da hoşuna gidiyordu. Çünkü bazen bu hırsızlığın farkına varsalar bile birbirlerini uyarmıyorlar, hatta özellikle lâfa tutarak hırsızın işini bitirmesine kadar oyalıyorlardı. Sonra da malını çaldıranla alay edip kahkahaları basıyorlardı.

Aslında bu gibi olaylar nadirdi ve büyük bir zarar sayılmıyordu. Çünkü oralarda et çok ucuzdu. En nitelikli sığır eti bir akçe olduğuna göre, koyun eti daha da ucuzdu.

Bir koyun postu iki akçe karşılığında satın alınabiliyordu. Postun yünü eğer iyi cins ise, bundan üç çift çoraba yetecek malzeme elde edilebiliyordu. Ben yünü bir bıçakla deriden ayırıyor, önce deniz suyunda, sonra da kuyu suyunda yıkayıp tertemiz hale getiriyor ve elimden geldiğince düzgün bir ip elde edecek şekilde eğiriyordum. Kullandığım iğ, bir karıştan biraz daha uzun bir değnek olup, ortasında bir kanca ve oyun taşı boyunda yuvarlak bir tahta ile donatılmıştı. Yünü buna takıyor, döndürüp çekerek büküyordum. Ördüğüm çoraplar ipine göre farklılık gösteriyorlardı. Bazıları ötekilere kıyasla daha düzgün oluyordu. Çorapların en kabası on akçe, daha düzgünleri ise on beş veya yirmi akçe karşılığında satılabiliyordu. Dört kat yün ipinden ördüklerim için kırk akçe alıyordum. Harcadığım emeğe göre malın da değeri değişiyordu. Ama ne yazık ki getirisi, emeğin tam karşılığını ödeyemeyecek kadar düşüktü. Gene de bu gelir, gereksinimlerimi sağlamaya yaradığı için, bence çok değerliydi. Diğer köleler yeterince beslenemediklerinden, açlıktan ölenler bile oldu. Ben daima ekmek, sarmısak, soğan ve peynir gibi yiyecekleri bulunduruyordum. Hatta çok ağır işlerde çalıştırıldığım veya kendimi çok bitkin hissettiğim zaman, gücümü toparlamak için birkaç yudum şarap bile içebiliyordum. Oysa başkaları, kadırgada yapılacak işleri olmadığında hep boş oturduklarından kokuşmuş sularla yetinmek zorundaydılar. Benim için böyle bir durum söz konusu olamazdı.

Otuz Altıncı Bölüm.

Biri Wexius, Diğeri Sturmius'tan Bana Gönderilen İki Mektup

Günün birinde, dinini değiştirmiş olan Alman kürkçü beni ziyarete geldi ve aşağıda metnini verdiğim iki mektup getirdi. [Latince mektup] Bu Latince mektubun çevirisi şöyledir:

Bu mektup İskenderiye kadırgasında esir tutulan Michael Heberer'e aittir. Sevgili dostum, önce sizi yürekten selamlarım. Sorununuzla ilgili olarak bizim vaizle uzun uzun konuştum ve ona imparatorluğumuzun elçisine takdim edilmek üzere yazmış olduğunuz dizeleri verdim. Ama şimdiye kadar elçinin eline geçip geçmediğini bilemiyorum. Belki de yazıları vermesi için uygun bir zaman yakalayamamıştır. Zaten sizin kurtarılmanız için Asaletmeap ile birkaç kez konuşmuş ve size de bunu yazmış. Dediğine göre, şu anda sizin cevabınız alınmadan bir şey yapılamazmış. Bakın, sizinle ilgili nasıl bir aksilik olmuş: Size bütün ayrıntıları bildirdiği mektubu Hans Rattich'e vermiş, o da bazı nedenlerden ötürü size gönderememiş. Ben bunu öğrenince, dün Rattich'e gidip o mektubu aldım, şimdi de onu size, işinizin en uygun biçimde halledilmesi için, kısa zamanda cevaplandırmanız koşuluyla gönderiyorum. Size yardım için hiçbir gayreti esirgemeyeceği konusunda ona güveniyorum. Geçenlerde size kürkçü ahbabımla *Polydorum Vergilium* kitabını ve Almanca *Mezmur*'u yolladım. Elinize geçtiğini umarım. İmparatorumuzun elçisi tarafından çağrılan ve her an dönüşünü umutla beklediğimiz Dr. Betz de yakında tekrar buraya gelecektir. Sizi Tanrıya emanet ediyorum. İçinde bulunduğunuz zor duruma bir Hıristiyana yakışır biçimde sabırla katlanmanız gerektiğini unutmayın. Bu mektubu acele kaleme aldım. Konstantinopolis 18 Şubat 1587.
Sizi bir kez daha Tanrıya emanet ederim,
Daim sadık dostunuz
Jena kentinden Christophorus Wexius

Şimdi de saray vaizinin mektubunu sunuyorum: [Latince mektup]

Halen Mehmet Bey'in gemisinde ağır köle hizmeti görmekte olan yüksek bilgi sahibi, saygıdeğer Michael Heberer'e yakın dostundan mektuptur. Bütün övgü ve saygımız Tanrı'yadır. Şu an büyük bir sıkıntıda olan saygıdeğer dostum Michael bana hayırlı bir yeni yıl dilemiş olmanıza çok sevindim. Bundan ötürü size teşekkür eder ve yeni yılın sizin için de hayırlı olmasını bütün kalbimle dilerim. Geçen yıl aralık ayının yirmi üçünde bana yazdığınız mektupta benden efendime ve diğer asilzadelere, içinde bulunduğunuz zor durumu, çektiğiniz sefaleti anlatmamı ve bu perişanlığı, açlığı, kederi hafifletmek için yardımda bulunmalarını rica etmemi istemiştiniz. Bu dediklerinizi yaptığıma inanınız. Herkes bu ağır şartlar altında geçen esaretinizden dolayı size çok acıyor ve bu zulümden kurtulup salimen yakınlarınıza kavuşabilmenizi temenni ediyor. Size karşı iyi niyetimden emin olmanız için şunları bildiriyorum: 6 Ocak akşamı saygıdeğer amirimle sizin meselenizi konuştum ve size merhamet edip sevgili Peygamberimizin hatırı için bu dinsizlerin elinde tutuklu olmaktan sizi kurtarmasını rica ettim. Sevgili Peygamberimizin bizleri de sonsuza dek sürecek bir esaretten kurtarıp Tanrının çocukları olmamıza yardım ettiğini de örnek olarak gösterdim. Amirim buna karşılık sizi ve diğer esir Hıristiyanları, özellikle de yükseköğrenim görmüş olanları kölelikten kurtarmaya istekli olduğunu, ancak bunun nasıl yapılacağını bilemediğini söyledi ve sonra da bana sizden bu işin yol ve yöntemini öğrenmemi tembih etti. Bu nedenle sizin azat edilmeniz için nasıl bir yola başvurulması gerektiğini öğrenip bize öneriler getirmenizi bekliyoruz. Sizi kurtarmamız için uygun olan yolu bildirin ki size yardımcı olabilelim. Şimdilik daha fazla yazamayacağım. Sizi her şeye kadir Tanrıya emanet ediyorum ve sağ salim vatanınıza dönmenizi sağlamasını diliyorum. Tanrı hep yanımızdadır. Umudunuzu yitirmeyin ve dayanıklı olun, Peygamberimize güvenin. Bu mektup 7 Ocak 1587 günü Konstantinopolis'te yazılmıştır.
ZACHARIAS STURMIUS

Otuz Yedinci Bölüm

Bay Sturmius'a Azat Edilmem Konusunda Yazdığım Cevap. Aynı Sorunla İlgili Olarak Wexius'un Beni Ziyareti. Kaçan Bir Yunanlı Köle Yüzünden Benden Kuşkulanmaları Sonucu Zincire Vurulmam

Bay Wexius'un yukarda sunduğum mektubunda anlattığı gibi, kuyumcu Hans Rattich bana vermesi gereken mektupları, hakkında bir şüphe uyanmaması için, beş hafta boyunca yanında tutmuştu. Çünkü o sırada gemiden kaçmış olan bir köle için yoğun araştırma yapılıyordu. Bu mektuplara ben kısa birer cevap yazdım, özellikle saray vaizi Bay Sturmius'un iyi niyetli mektubuna teşekkür ettim. Sonra, kölelikten azat edilmem için Alman elçiliğinin yapması gerekenleri açıkladım. Ne yazık ki benim özgürlüğümü satın almasından, yani azat bedelini ödemesinden başka bir çare bulunmadığını bildirdim. Azat edilmem için harcanan parayı tamamıyla ödeyene kadar sefirin hizmetinde çalışmayı sözlü ve yazılı olarak taahhüt edeceğime de söz verdim. Zira bana teklif edildiği üzere, buralarda bir kefil bulmak olanağım yoktu. Memleketteki dostlarıma ne kadar kötü durumda olduğumu bildirmekten de çekindiğimden, onlardan birinin kefil olmasını da isteyemiyordum. Ayrıca o kadar uzak bir yerden para istemek hem benim mektubumun ulaşmasının, hem de paranın gönderilmesinin güvenceden yoksun olması nedeniyle çok sakıncalıydı. Benim haberimin oraya ulaşacağına güvensem bile, oradan cevap gelene kadar en az altı ay beklemem gerekecekti. Zira yakınlarım buranın koşullarını bilmediklerinden, bana ancak büyük güçlüklerle ulaşabilirlerdi. Bütün bu nedenlerden ötürü sayın Sturmius'tan, durumumu amirine bildirmesini ve beni kurtarması için yalvarmasını rica ettim.

O sırada sefir buradan ayrılıp Hıristiyan âlemine dönmek niyetindeydi. Ayrılırken Türk hükümdarından Hıristiyan kölelerden birini de azat edip, kendisine armağan olarak bağışlamasını rica edebilirdi. Ayrıca Wexius'a, yakında başka bir işte çalıştırılmak üzere limandan ve kadırgamızdan uzak bir yere gönderileceğimizi de anlattım. Çalışacağımız yer şehrin kenar semtlerinden Yedikule adı verilen bir yerdi ve orada Türk hükümdarı-

nın hazinedarı yeni bir konak yaptırıyordu. Bundan böyle orada gece gündüz kalmamız gerekecekti.

Bir cuma günü, tatil olması nedeniyle Türkler çalışmadığından, yukarda sözünü ettiğim "teftardi" veya "defterdari"nin evinden birçok gümüş külçeyi bizim patronun yerine taşımamız emredildi. Birer tabak büyüklüğünde ve bir el kalınlığında yuvarlak birer pastaya benzeyen bu külçeler o kadar ağırdılar ki ben ancak bir tanesini taşıyabiliyordum. Gümüş pastaları avludaki bir odadan çıkarıp bize teslim ediyorlardı. Odanın kapısına sadece basit bir kilit takılmıştı. Birlikte çalışmakta olduğum Fransız köle bunun hemen farkına vardı ve kilidin nasıl açıldığını dikkatle gözledi. Sonra da bir fırsatını bulup iki gümüş külçe çalarak bir Yahudiye sattı.

Meğer bu gümüş külçeler yaşlı, dürüst bir Hıristiyan esire emanet edilmiş. O da kapının açılıp içerden iki gümüş külçenin eksildiğini saptamış. Bunu hemen gardiyana bildirince, hepimizi bir araya topladılar, hırsızlığı kimin yapmış olduğunu veya kimden şüphelendiğimizi açıklamamızı, aksi halde çok ağır cezalara çarptırılacağımızı söylediler. Sonunda Fransız kölenin kilidi kurcalarken görüldüğü ortaya çıktı. Bunun üzerine onu hemen yere yatırdılar ve döve döve suçunu itiraf etmeye zorladılar. O da kilidi açtığını ve iki gümüş külçeyi alıp bir Yahudiye sattığını söyledi. İki gardiyan çalınan gümüşlerin hesabını sormak üzere Yahudiye gönderildi. Yahudi yakalanıp tutuklandı ve gümüş külçeler de tekrar yerine kondu. Fransız öyle bir dayak yedi ki herhalde bundan böyle bir gümüş külçeye sahip olmayı aklından bile geçiremeyecektir. Yahudinin durumu da ondan farklı olmasa gerek.

Aynı yerde daha günlerce çalışmak zorundaydık ve geceleri de hapsediliyorduk. Fransız köle bir gece kalın bir tahta parmaklığı gizlice kırmayı başardı ve hapsedildiğimiz binanın üst katına çıktı. Önceden gözüne kestirmiş olduğu bir kayışı kullanarak kendini aşağıdaki sokağa salıverdi, kısacası hapisten kaçtı. Bütün aramalara rağmen izini bulamadılar. Ben azat edildikten sonra ona Konstantinopolis'te bir kez rastladım.

Defterdarın hizmetinde çalışırken, Maltalı bir terzi, din değiştirmiş olan erkek kardeşini görmek için Pera'ya gelmiş. Bu terzi beni önceden tanıyordu ve Malta'daki efendim, eğer imkânı olursa, beni esaretten kurtar-

maya çalışmasını ona tembih etmiş. Ama onun Konstantinopolis'e gelişinden ve kendisine verilen bu talimattan benim haberim olmadı. Bu dönemde patronun kadırgasında kalmadığımdan beni orada bulamamış ve herhangi bir tehlikeyle karşılaşmamak için, başka bir yerde olup olmadığımı sormaya da cesaret edememiş. Ama sadık dostum Wexius bunu haber almış ve hem terzi Marco ile, hem de onun erkek kardeşi Ali Reis'le benim azat edilmem hakkında konuşmuş. Sonra da bizzat Wexius, çalışmakta olduğum defterdarın inşaatına geldi. İyi niyetli Wexius, tanınmamak için Macar arabacı kıyafeti giymişti. Yanımdan geçerken bana laf attı. Ben onu görüp de kim olduğunu fark edince, kıyafetinden ötürü öyle bir kahkaha attım ki omuzuma yüklediğim taş yere düştü. Gardiyanlardan biri bunu görüp hemen üzerime saldırdı ve beni dövmeye başladı. Ben güldüğüme bin pişman, taşı gene omuzuma aldım ve Wexius'a Latince olarak, biraz daha beklemesini söyledim.

Taşı yerine götürüp geri dönerken, Wexius'a, hiç çekinmeden eve girmesini ve diğer kölelerle konuşmasını, benim de az sonra oraya geleceğimi söyledim. Gardiyanın kuşkusunu uyandırmamak için daha bir süre taş taşımaya devam etmem gerekiyordu.

Tanrının bana nasip ettiği bereket sayesinde, Bay Rattich, Maltalı efendimin hizmetkârı ve Baron von Eitzingen bana bir miktar para bağışında bulunmuşlardı. Ben de aynı zincire vurulmuş olduğumuz ve bana çorap örmeyi öğretmiş olan Fransız arkadaşımla bir ortaklık kurdum. Birlikte şarap alıp satmaya, bir çeşit meyhane işletmeye başladık. Gardiyanların da bundan çıkarı olduğundan, bu işi hem kadırgada, hem de dışarda, çalıştığımız yerlerde yapmamıza izin veriyorlardı. Böylece dostum Wexius'u şarap içmeye davet edebildim. Elbette ki şarap, ekmek, peynir ve sarmısaktan başka ikram edecek bir şeyimiz yoktu. Ama zaten Wexius ve benim için asıl önemli olan yemek, içmek değil, nasıl azat edilebileceğimi konuşmaktı. İşte bu konuşmamız sırasında, Wexius bana, Malta'dan gelmiş olan terzi ustası Marco'dan ve efendimin ona verdiği, beni esaretten kurtarma talimatından bahsetti. Meğer Marco'nun erkek kardeşi, dönme Ali Reis onun bu girişimine engel olmuş. Wexius bana bunu, ikimizin arasında kalmak koşuluyla anlattı ve bu konudaki düşüncelerimi öğrenmek istedi.

Bana dostluk çerçevesinde verilen bu haber için teşekkür ettim. Şu sıralarda çalışmakta olduğum bu işten ayrılmamın mümkün olmadığını açıkladım. Çok sapa bir yerde çalışmaktaydık ve gardiyanlardan hiçbiri, patronumuzun izni olmadan işyerimizden uzaklaşmamıza göz yumamazdı. Patrondan izin almak da olası değildi. Bu nedenle Wexius'tan, Marco ustaya benim adıma nezaket dolu sözler söylemesini, benim için elinden geleni yapmasını sıkıca tembihlemesini rica ettim, Maltalı efendim Monsieur de Chammesson'un amacının da bu olduğunu hatırlatarak, azat edilmeme yardım ettiği takdirde, bu iyiliğinin karşılıksız kalmayacağını söyledim. Dostum Wexius benim sözlerimi aynen ona iletmeyi vaat etti, sonra bir bardak daha şarap içerek ayrıldı. Ne kadar ağır bir işte çalıştığımı ve nasıl dayak yediğimi görmüş ve bana çok acımıştı. Ama ben onu teselli ettim, benim için tasalanmamasını, bu ağır hizmetin bana Tanrı tarafından reva görüldüğünü ve O'nun şimdiye kadar hep yaptığı gibi, bu ağır yükü taşımama da yardım edeceğini, sonunda da benim kurtulmamı sağlayacağını söyledim. Sadece benim için Tanrıya dua etmesini, azat edilmem konusundaki gayretlerini esirgememesini rica ettim. O da bana elinden geleni yapacağına dair söz verdi ve üzüntülü bir halde yanımdan ayrıldı. Wexius'un kim olduğunu ve ne maksatla geldiğini anlamamaları için ben de hemen işimin başına döndüm.

Bütün arkadaşlarım benim okumuş bir adam olduğumu ve yazı yazmaktaki deneyimimi pekâlâ biliyorlardı. Daha İskenderiye'deyken birçok Yunanlıya ister kendi dillerinde, isterler İtalyanca olmak üzere Grek harfleriyle mektuplar yazmıştım. Bunu bilen ve benimle birlikte esir edilen zavallı bir Yunanlı, benden Yunan harfleriyle İtalyanca bir mektup yazmamı rica etti. Mektubun gizli tutulması gerektiğini ve kendisi için çok önemli olduğunu da belirtti. Ben bu hizmeti ondan esirgememem gerektiğini düşünerek, istediğini yapacağımı söyledim. O da aşağıda açıklayacağım mektubu bana yazdırdı:

Değerli dostum Beyefendiye,

Geçenlerde size büyük bir perişanlık içinde ağır bir kölelik hayatı sürdüğümü anlatmıştım. Siz de sonsuz merhametinizle, azat edil-

mem için bana yardım edeceğinize dair söz vermiştiniz. Şimdi esaretten kaçmamın tam zamanı olduğuna kanaat getirmiş bulunuyorum. Bu nedenle de bana verdiğiniz söze sadık kalarak ve bir Hıristiyana yakışır biçimde büyük âlicenaplık göstererek, beni bir süre yanınızda gizlemenizi rica ediyorum. Tanrı ümit ve temenni ettiğim şekilde bahtımı açıp, kurtuluş yolunu gösterene kadar sizin himayenizde kalmak zorundayım. Ancak bu güvenceyle Tanrıya sığınıp kaçabileceğim.

Lütfen beni kabule hazır olun. Sizi Tanrıya emanet ediyorum.

İyi tanıdığınız, yakın bir dostunuz

İL GAECO [Yunanlı]

Bu mektubu yazdığımda Yunanlı köle bana içtenlikle teşekkür etti ve her ikimiz de yeniden gayret ve hevesle işimizin başına döndük.

Ertesi gün gardiyan bizi işyerine götürürken, sözünü ettiğim Yunanlı, onun ve diğer kölelerin farkına varmadığı bir sırada gruptan ayrıldı. Herkes görevlendirdiği işe göre, kimi binanın içinde, kimi dışında, var gücüyle çalışıyordu. Gardiyan, Yunanlının eksikliğini ancak öğle üzeri fark etti ve hepimizi sorguya çekti. Ama kimse onun hakkında bir şey söyleyemedi. Bu durumda gardiyan fena halde korktu, çünkü patronun ne kadar zalim olduğunu, ya kaçan kölenin değerinde para ödemesini isteyeceğini, ya da onu zincire vurduracağını çok iyi biliyordu. Bu nedenle diğer gardiyanları ve biz Hıristiyan köleleri yeniden sıkı sıkı sorguya çekti. Kimse ona kesin bir bilgi veremedi, sadece başka bir köle grubunun gardiyanı, beni yazı yazarken gördüğünü ve bundan kuşkulandığını açıkladı. Bizim gardiyan hemen beni yanına çağırdı ve benden hesap sordu. Bugün kime mektup yazdığımı, mektubun içeriğinin ne olduğunu öğrenmek istedi. Ben de ona, para yardımı istemek için Alman elçiliğine mektup yazdığımı söyledim. O bana inanmadı, her tarafımı arattırdı, fakat yazı malzemesinden ve temiz beyaz kâğıttan başka bir şey bulamadılar. Bu sefer yazdığım mektubun nerede olduğunu sordu. Ben de yanıt olarak, daha önce söylediğim gibi, onu bir Yahudi aracılığıyla Alman elçiliğine yolladığımı açıkladım. Gardiyan yazı malzemesini elimden aldı, beni yere yıktı ve elli sopa vurdurdu. Gerek

benim grubumdan olanlar, gerekse başka efendilerin köleleri, hiç suçum olmadığı halde, maruz kaldığım bu zulümden ötürü bana çok acıdılar. Aralarında bulunan Yunanlılar da benim Yunanca bilmediğime tanıklık edebileceklerini, böylece Yunanlının kaçışıyla ilgili bir mektup yazmış olmam şüphelerinin yersizliğini savundular. Ama gardiyan o kadar öfkeliydi ki, bu sözlere hiç kulak asmadı ve "gâvur köpek" diye küfürler savurarak yanıma adamlarından birini katıp beni kadırgaya yolladı. Bu durum karşısında çok endişelendim, çünkü dayaktan öte, başıma gelebilecek başka tehlikelerden de korkuyordum. Ama her şeye kadir olan Tanrı, kötü olayları da sonunda hayra dönüştürür. Nitekim birkaç gün sonra grubumuzda bulunan diğer kölelerin de işine son verildi.

Otuz Sekizinci Bölüm

Yeniden Kadırgaya Gelişim ve Günlük Ev İşlerinde Kullanılışım. O Dönemde Konstantinopolis'te Gerçekleşen Üzücü Bir Olay. Türk Hükümdarının Sarayında Çalışmakla Görevlendirilişimiz.

Beni kadırgaya götürmekle görevlendirilmiş olan Türk, Konstantinopolisliydi. Önce evine gittik, temizlik yapmamı istedi, sonra da bana su taşıttı. Bütün isteddiklerini yerine getirdim. Aslında bu fırsattan yararlanıp kaçabilirdim de, ama durumum o Yunanlıdan farklıydı, çünkü bana arka çıkacak hiç kimsem yoktu. Bu yüzden daha uygun bir zamanı beklemeye karar verdim.

İşimi yaptıktan sonra, Türkün karısı bana sofradan artmış olan yemeklerden biraz pilav ve ekmek ikram edip karnımı doyurdu. Annesiyle birlikte durumuma çok acıdıklarını belirtti ve kocasına da, bana merhametli davranmasını ve baskı yapılmasına göz yummayıp beni korumasını tembih etti.

Sonunda gene kadırgaya dönüp, Arapların yanındaki yerime zincirlendim. Onlar da beni hoş karşıladılar. Ama Yunanlının firarından beri huzurum kaçmıştı. Gene de onun bu cüreti göstermiş olmasına çok sevinmiştim. Ben de, Tanrı bana ne nasip edecekse, ister kurtuluşum, ister felaketim olsun, onu beklemeye karar verdim. Kadırgadaki oturak yerimi kaplayan meşinin altına kalem, mürekkep ve kâğıt gizlemiştim. Onları ortaya çıkardım ve bütün olanları dostum Wexius'a yazdım, benim durumumu hatırından çıkarmamasını rica ederek, yeniden kadırgaya dönmüş olduğumu, bana cevap yazacaksa, buraya göndermesini, gemi kâtibinin haberleşmemize yardımcı olacağını bildirdim.

Beni daima kayırmakta olan iyi niyetli gemi kâtibi tarafından o günlerde birkaç kez patronumuzun Galata'daki evine götürüldüm. Orada bana odaları süpürmek, avluyu temizlemek, odun ve su taşımak gibi işler yaptırdılar. Türkler ve Araplarla birlikte gemide oturmaktansa, bu işlerde çalışmak hem daha çok hoşuma gidiyor, hem de bana yararlı oluyordu, çünkü evin aşçısı artan yemeklerden bir kısmını benim önüme koyuyordu. Böyle-

ce o günlerde sebze, et ve diğer yiyeceklerden yana beslenme açığımı kapatabildim. Bütün bunları da sevgili dostum gemi kâtibine borçluydum. Ama her gece onunla birlikte gemiye dönüp orada yatmak zorundaydım.

Bu sırada Konstantinopolis'te yaşanan üzücü bir olayı anlatmadan geçemeyeceğim. Dul kalmış olan genç bir Türk kadını bir Rum delikanlısına âşık olmuş, ona gizlice haber yollayarak yanına çağırmış ve duygularını açıklamış. Bundan böyle ikisi, herkesten habersiz buluşup, nikâhsız olarak birlikte yaşamağa başlamışlar. Ancak her iki gencin de anaları babaları hayattaymış ve bu olayı öğrendiklerinde fena halde kızmışlar, özellikle Türk kadının zengin ve itibarlı bir kişi olan babası, kızının yasa ve törelere aykırı davranışından çok rahatsız olmuş.

Dul kadın Rum genciyle evlenmek istemişse de, yasalar buna ancak erkeğin Müslüman olmayı kabul etmesi koşuluyla izin veriyormuş, ama Rum genci de buna razı olmamış. Dul kadının babası itibarlı bir kişi olduğundan, meseleyi devlete bir para cezası ödemekle kapatmak istemiş. Ancak dul kadına ve Rum gencine, bundan böyle birlikte olmamalarını, aksi halde çok büyük bir cezaya çarptırılacaklarını da bildirmişler.

Ne var ki, dul kadın bir türlü Rum gencinden vazgeçememiş, bütün uyarılara rağmen, ikisi de suçüstü yakalanmışlar ve zindana atılmışlar. Dul kadının babası da artık kızını korumaktan vazgeçmiş, Rum genci ise ailesinin fakir olması nedeniyle kendini korumak imkânlarına sahip değilmiş. Türklerin dinini kabul etmemekte ısrar ettiğinden ve bundan dolayı da kadınla nikâhlanamadığından, kadının babasının rızasıyla, olaya devlet el koymuş.

Sonuç olarak iki sevgili zindandan çıkarılıp bir eşeğin üzerine, kadın öne, Rum genci de onun arkasına ters olarak bindirilmişler ve sıkıca bağlanmışlar. Kadının eline eşeğin yuları, Rum gencinin eline de eşeğin kuyruğu verilmiş ve bu durumda bütün kentin ana caddelerinde dolaştırılmışlar. Nihayet balık pazarının bulunduğu yerde onları kentin kapısından dışarı çıkarıp deniz kenarında kurulmuş olan bir mahkemenin karşısında eşekten indirmişler. Rum gencini tenine kadar soymuşlar (kasıklarının çevresini bir bezle örtmeyi ihmal etmediklerini de belirmek isterim), sonra ellerini ayaklarını bağlayıp onu bir ipe takılı olan demir bir kancaya can-

lı olarak asmışlar. Kanca kaburgalarını delerek vücuduna saplanmış, ama gene de hemen ölmemiş ve sevgilisine yapılanların hepsini izleyebilmiş.

Türk kadını sevgilisinin çarptırıldığı bu korkunç cezayı görünce, ona dayanması, sabretmesi için seslenmiş, ama kadının fazla konuşmasına fırsat vermeden gözlerini bağlayıp denizde boğmuşlar. Sonra da cansız bedenini yakınlarına teslim etmişler.

Rum genci bu olanları acılar içinde kıvranarak seyretmek zorunda kalmış. Kendisi de ölmek istediği halde, henüz genç ve güçlü olan kalbinin direnci sebebiyle, bir türlü canını teslim edemiyormuş. Üstelik Rum gencini bu işkenceden kurtarmak isteyebilecek kişileri engellemek için, mahkemenin kurulduğu yerde nöbetçiler bekletiliyormuş.

Rum genci böyle korkunç acılar içinde üç gün boyunca yarı ölü, yarı diri, asılı durduktan sonra, bekçilerden biri onun yakınları tarafından parayla kandırılmış, hükümlünün biraz ferahlaması için ağzına bir süngerle sirke akıtmak bahanesiyle, ona zehir içirmiş ve böylece dördüncü gün Rum genci ruhunu teslim edip acılarından kurtulmuş.

Bu olayı anlatmamım nedeni, Türklerin de ahlaka aykırı davranan kişileri cezalandırdıklarına dair bir örnek vermektir. Çünkü onların toplumunda her türlü ahlâksızlığa izin verildiği, zina, fuhuş ve –hepsinden kötüsü– hayvanlarla cinsel ilişkide bulunmak gibi sapık davranışların yaygın olduğu kanısı hâkimdir. Oysa Türk toplumunda sadece bekârların arasındaki yasadışı [ilişki] biraz daha hoşgörüyle karşılanır ve çok ağır cezalandırılmaz, ama Türk erkeklerin veya Türk kadınların Hıristiyanlarla ilişkiye girmesi kesinlikle affedilmez. Ben, Türklerin yalnız zinayı ve fuhuşu değil, hayvanlarla cinsel ilişkiye girmeyi de çok ağır biçimde cezalandırdıklarına, duruma göre suçlunun küreğe ve hatta ölüme mahkûm edildiğine tanık oldum. Hırsızlık, gasp ve cinayet de bundan daha hafife alınmamaktadır. Bu tür suçları işleyenler Türkiye'de, bizim Hıristiyan ülkelerinde olduğundan daha ağır cezalara çarptırılıyor. Bu nedenle de orada böyle suçların işlendiği daha az duyulur.

Artık bahar mevsimi yaklaşmış ve Büyük Kahire kentine yeni bir paşa atanmıştı. Bu sebeple gemide görevli olan esirlere, dışarıdaki işleri bırakıp kadırgaya dönmeleri emredildi. Geminin tekrar İskenderiye limanı-

na dönmesi için yol hazırlığı yapılması gerekiyordu. Kadırgamızdaki işler tamamlanınca, patronumuza gemiyi limanın dışına, hükümdarın sarayının arka tarafında bulunan silahhanenin dolaylarına çektirip bekletmesi emredildi. Burada biz kölelerden çoğunun zincirleri çözüldü ve çalıştırılmak üzere, Türk hükümdarının sarayına götürüldük. Günlerce süren bu çalışmalarımız sırasında geceleri gene kadırgaya dönüyorduk.

İşe gidip gelirken geniş bir meydandan geçiriliyorduk. Burada üzerinde Mısır yazıları bulunan ve çok büyük olmayan iki dikilitaş vardır. Sarayın yakınlarındaki Aya Sofya adı verilen harikulade güzel kilise gerçekten çok heybetli. Bazı Yunanlıların dediğine göre, bu kilisede bulunan bir kapı, Nuh'un gemisinin tahtalarından yapılmış. Buna inanmak isteyen varsın inansın.

Sarayın girişi yakınındaki büyük kapıda birçok nöbetçi güvenliği sağlamaktadır. Bu kapıdan geçtikten sonra geniş, uzun, zemini taş döşeli olmayan bir meydanlık aşılınca asıl saraya ulaşılır. Türk hükümdarının sarayı aslında o kadar güzel bir bina değildir, alçak tavanlı küçük odalardan ibarettir ve iç duvarları bitki resimleri ile süslenmiştir. Bize verilen iş, burada yapılan bir inşaat için taş taşımaktı.

İşe başladığımızın üçüncü günü Türkler, esir aldıkları dört Yunanlı rahibi elleri kelepçeli olarak getirdiler ve uzun cüppeleriyle bizim taş taşımamıza yardım etmekle görevlendirdiler. Neden tutuklandıklarını bilmiyorduk. Ama fena halde dayak yediklerinin farkındaydık. Bu yüzden de onlara çok acıyorduk. Akşam olup da bizi gemiye götürdükleri zaman, onları da başka esirlerle birlikte ayrı bir zindana hapsettiler.

Bu çalışmamız esnasında bazı dönmelerden, bizim patronun Türk hükümdarının gazabına uğradığını ve büyük bir olasılıkla görevinden azledileceğini öğrendik. Bundan ötürü bir bakıma memnun olduk, çünkü böylece bize zulmeden kişiden kurtulacağımızı umuyorduk. Ama bir yandan da bundan sonra başımıza nelerin geleceğinden endişeleniyorduk. Belki de Türk hükümdarına devredilip, eskisinden daha zor bir duruma düşebilir, esaretten kurtulma umudumuzu tamamıyla yitirebilirdik.

Türklerin tatilleri olan bir cuma günü çalışmaya gitmeyip kadırgada kaldık. Askerlerin birçoğu da silahlarını, tüfeklerini temizlemeye koyul-

dular. Bu sırada askerlerden biri dikkatsiz davranarak tüfeğini denize düşürdü. Bundan ötürü büyük bir korkuya kapılınca, patronumuzun hizmetinde olan Ak Araplardan biri, eğer kendisine bir akçelik içki almaya söz verirse, tüfeği denizden çıkaracağını söyledi. Asker de bunu kabul etti. Bunun üzerine Ak Arap soyunup denize atladı, dibe kadar daldı ve bir elinde tüfek, diğer elinde bir gün evvel askerlerden bir gencin denize düşürmüş olduğu ayakkabı olduğu halde gene su yüzüne çıktı. Buna hepimiz çok şaştık, çünkü oralarda denizin derinliği seksen kulaçtan fazlaydı.

Akşama doğru, ansızın birkaç kadırga daha geldi ve bize katıldı. Bunlar, Büyük Kahire'ye yeni atanmış olan paşayı, ailesini ve hizmetkârlarını Mısır'a götürecekti. O sıralarda uygun bir rüzgâr esmeğe başladığından, vaktin gece olmasına rağmen, büyük bir telaş içinde yola çıktık.

Otuz Dokuzuncu Bölüm

Konstantinopolis'ten Ayrılıp Tekrar Hellespontos'tan Geçişimiz. Patmos ve Rodos Adalarına Uğrayışımız. Oradan Kudüs'e Gidişimiz. Kudüs'ün, Dolaylarının ve Özelliklerinin Tanıtılması

On beş kadırga hep birlikte yola çıkarak Marmara denizini geçtik ve uygun esen rüzgârın sayesinde, sabahleyin karşılıklı iki kalenin bulunduğu yere vardık. Daha önce buradan geçeceğimize dair haber verildiğinden ve geçerken kendimizi tanıttığımızdan hiç bekletilmeden yolumuza devam ettik, bütün adaları sağımızda solumuzda bırakarak, halen Palmosa adı verilen Patmos adasına ulaştık. Orada gemiye taze içme suyu, ayrıca da beyefendilerin sofraları için et ve başka öteberi getirttik.

Bütün çevresi elli mili geçmeyen bu küçük ada da Kiklat adaları grubundandır. Güzel bir limanı ve oldukça da verimli toprakları var. Bunun dışında görülmeğe değer bir özelliği yok, sadece Hıristiyanlar için, Evangelist Yahya'nın imparator Domitianus tarafından bu adaya sürgüne gönderilmiş olması bakımından önem taşımaktadır. Yahya bu adada kitabını yazmış ve Asya'da bulunan en yakın yedi kentin kilisesine, yani Efesos, Smirna [İzmir], Pergamo [Bergama], Thyanira, Sardi [Sardes], Filadelfion [Alaşehir] ve Laodicea'ya [Ladik] yollamıştır. Yahya, kitabının girişinde, yukarda sözü edilen olaya değinmektedir.

Patmos adasından ayrıldıktan sonra Rodos'a geldik. Patronumuz, Kudüs'e atanmış olan yeni sancak beyini buradan alıp Rodos beyi ile birlikte Yafa'ya ve oradan da Kudüs'e götürmekle görevlendirilmişti. Her ne kadar bu işten hoşlanmamışsa da karşı çıkamıyordu, çünkü durumunun tehlikede olduğunu herkesten daha iyi biliyordu. Bu yüzden diğer kadırgalardan ayrılmak zorunda kaldık. Onlar İskenderiye'ye doğru yol alırken, biz de sola doğru dümen kırarak, en kestirme yol olan Kıbrıs güzergâhını seçtik. Oraya rahatça vardık, içme suyu ihtiyacımızı temin ettik ve Yafa'ya doğru yola devam ettik. Genelde Kudüs'e gitmek isteyenlerin uğrak yeri burasıdır.

Ancak açık denize çıkınca, rüzgâr ters yöne döndü ve ileriye gideceğimize, geriye doğru sürüklenmeğe başladık. Böylece ta Lübnan Dağları-

nın hizasına kadar geldik ve hemen hemen Beyrut yakınlarında bulunan Tiros [Sur] ve Sidon [Sayda] dolaylarına vardık. Bu vesileyle ummadığımız yöreleri de gözlerimizle görebildik.

Halen Sur adıyla anılan Tiros kenti birçok depremlere ve savaş yıkımlarına uğramasına rağmen, tanınmış bir kenttir. [Hıristiyan büyüklerinin bazı kehanetleri...] Şimdi Sayda diye bilinen Sidon kenti Lübnan Dağlarının bitiminde, biraz yüksekçe bir yerde kurulmuş olup iki kalesi var. Ama bu yöreler artık pek hareketli değil, çünkü Suriye'deki bütün ticaret yolları Trablus'tan geçiyor: Kervanlarla İran ve Arabistan'dan Halep üzerinden getirilen mallar burada boşaltılıyor ve yükleniyor.

Doğru rotayı tutturuncaya kadar gece gündüz uğraştık ve nihayet Yafa limanına girdik. Burası, suyun altındaki görünmeyen kayalar yüzünden gemiler için oldukça tehlikeli bir yer.

Jafeta diye de bilinen Yafa birkaç balıkçı kulübesinden ibaret küçük bir yerleşim yeri. Limanın yakınlarında koruma amacıyla yapılmış iki yapı var. Burası vaktiyle önemli bir şehirmiş ve Tevrat'ta da adı geçiyor. [Hıristiyanlığa ait bazı öyküler]

Beyler biz demir atar atmaz karaya çıktılar, kendilerine rahat çadırlar kurdurdular ve kötü hava koşulları yüzünden denizde çektikleri rahatsızlıkları üstlerinden atmak için istirahate çekildiler. Bu arada yeni Sancak Beyi'ni ertesi gün eşyasıyla birlikte Kudüs'e nakletmek üzere Yafa'ya bir sürü deve, at ve eşek getirtilmesi için Rama'ya [Ramallah] haber gönderildi. Eşyaların boşaltılabilmesi için kadırgalar karaya yaklaştırıldı ve gemi ile kıyı arasında uzun bir iskele kuruldu. Biz kölelere, develerin yüklenmesine yardım etmemiz, yol boyunca da molalar sırasında yükleri indirip bindirmemiz, Kudüs'e varınca da eşyaları taşımamız için, kervana refakat etmemiz emredildi. Her deveye Arapların dışında dört köle tahsis edildi. En kısa boylu esirlerden biri olduğum halde, gemi kâtibinin kayırması sayesinde ben de bu işle görevlendirildim. Buna çok sevindim, çünkü bu ülkeleri görüp tanımayı arzuluyordum.

Böylece sabahın erken saatlerinde tepeleme yüklü on iki deve ile birlikte yola çıktık ve oldukça kumlu, engebesiz bir arazide Rama'ya doğru ilerlemeye başladık. Rama büyük, her tarafı açık bir alanda gayet kötü bina-

lardan oluşan bir yerleşim. Burada taze içme suyu bulabildiğimizden susuzluğumuzu giderip yola devam ettik. Gene oldukça engebesiz bir düzlükten geçtik. Toprağın gayet verimli olduğu, buradaki tahıl, pamuk, kavun, karpuz tarlalarından, incir ve narenciye ağaçlarından anlaşılıyordu. Rama'dan iki mil ileride oldukça sarp ve kayalık dağlar başladı. Biz köleler bu dağlara çıplak ayakla tırmandığımızdan çok sıkıntı çekiyorduk. Bir süre sonra derin bir vadiye indik. Burada bulunan çok sayıda incir ağacından ve harabelerden, eskiden meskûn bir yer olduğu anlaşılıyordu. Ama besbelli Tanrı artık buradan bereketini esirgiyor ki toprağı verimliliğini yitirmiş. Üstelik yakındaki dağlarda yaşayan Araplar da gerek Türklere, gerek Hıristiyanlara ve diğer yerli halklara devamlı saldırıp yağma yaptıklarından büyük zarara neden oluyorlar ve bu yüzden de kimse buraya yerleşip bina yapmak istemiyor. Akşama doğru dağları geride bıraktık. Artık Kudüs'e varmamıza da az bir mesafe kalmıştı. Ama develeri güden Araplar yola devam etmek istemediler ve develeri yakındaki bir vadiye götürerek içinde birçok incir ağacı ve bir de su kuyusu bulunan bir bahçenin yakınında konakladılar. Zorunlu olarak bizler de geceyi orada geçirdik.

Sabah olunca bizi Kudüs şehrinin Yahudi kesiminden geçirdiler. Burasını tarif etmektense Peygamber Hieremiya ve hatta İsa ile birlikte haline ağlamak daha yerinde olur.

Şehrin yüksek bir tepesine varınca, develerin yükünü indirdik ve Sancak Beyi'nin uşaklarının bize verdiği talimata uygun olarak büyük bir eve taşıdık. Bulunduğumuz yüksek yerden her tarafı görebiliyorduk. Orada rastladığımız Hıristiyanların bazıları bize gördüklerimiz hakkında ve din kitaplarında sözü edilen gerçek Kudüs şehrinin nerede bulunduğuna dair bilgi verdiler. Nitekim burası hakkında en doğru bilgi, dağların, vadilerin ve akarsuların isimlerinden elde edilebilir. Şehrin maalesef çok az olan ve 1545 yılında Türk hükümdarı Süleyman tarafından imar edilen binalarından, eski Kudüs hakkında bir fikir edinme olanağı yok denecek kadar az. [Hıristiyanlıkla ilgili bazı yorumlar]

Bize kurtuluşu ve ebedi mutluluğu sunan Peygamberimizin çarmıha gerildiği yer olan Calvariae [Golgotha] dağı ise şimdi şehrin içinde yer alıyor ve üzerinde bir manastır inşa edilmiş. Mukaddes kabirde ise inanıl-

mayacak kadar çok sayıda kutsal eşya sergilenmektedir. Bana göre, bunların çoğu papazların ve rahiplerin uydurmasından ibarettir. Bize orada Cedron ırmağını ve Josaphat vadisini, şehrin yakınlarından geçen ve tepeden doğuya doğru bakıldığında görülen Ürdün ırmağını da gösterdiler. Kudüs'ten takriben bir günlük mesafede bulunan Ölü Deniz'in[Lût Gölü], Sodom ve Gomora'nın bulunduğu yeri de uzaktan gösterip tarif ettiler.

Etrafımızda birçok keşiş toplanmıştı. Buraya köleler nadiren geldiğinden, bizi manastırlarına götürmek istediler. Ama bizim onlarla birlikte gitmemize izin verilmedi.

Keşişler bize çeşitli kutsal eşya ve güller verdiler. Benim payıma üç tane gül düştü. Ben de zaten bunları bütün o kutsal nesnelere tercih etmiştim.

Orada daha uzun süre kalmamız mümkün olsaydı ve daha çok yer görüp, sorular sorabilseydik mutlu olacaktık. Ama biraz karnımızı doyurduktan sonra yeniden Rama ve Yafa'ya dönmek üzere daha o akşam yola çıkmamız gerekiyordu. Çünkü Sancak Beyi ve patronumuz bizi orada bekliyorlardı. Yolda dağlardan, vadilerden geçerken yüzlerce yaya ve atlı Araba rastladık. Herhalde kervanımızda onların işine yarayacak bir şey bulunmadığını bildiklerinden, bize dokunmadılar.

Bu vesile ile şu bilgiyi de aktarmak istiyorum: Arabistan dağları, Akdeniz kıyısındaki Gazze dolaylarından başlar ve hemen hemen Kızıldeniz'e kadar uzanır. Burada yaşayan Araplar hiçbir hükümdarın egemenliği altına girmemişlerdir ve geçimlerini yağmacılıkla, çapulculukla sağlarlar.
[Bazı dinî yorumlar]

Kırkıncı Bölüm

Tanrının Yarattığı Mucizelerin Anımsanması. İsrail Halkının Neden Mısır'dan Çıkarılıp Kızıldenizden Geçirildiğinin İzahı. "Vaat Edilen Ülke"den Ayrılışımız ve İskenderiye'ye Varışımız. Patronumuzun İçinde Bulunduğu Tehlikeli Durum ve Sonunda Sakız Beyliğine Atanması. Sakız Adasının Tanıtılması

[Hıristiyanlıkla ilgili yorumlar]

Biz Yafa'ya döndüğümüzde, arkadaşlarımız kadırgaya taze içme suyu yüklemiş bulunuyorlardı. Bir an önce Mısır'a gitmek üzere yola çıkabilmemiz için bizi acele gemiye bindirdiler. Böylece Dimyat'ın yakınlarından geçip, oldukça uygun hava şartları altında iki günde İskenderiye'ye vardık ve patronumuzun evine yakın olan gerideki limana girdik.

Oraya varır varmaz, patronumuz hemen karaya çıktı ve birkaç forsanın zincirlerinin çözülmesini emretti. Onlar da çalıştırılmak üzere patronun evine götürüldüler. Bizler de o arada gemide temizlik yaptık ve içme suyu doldurmak için boşalmış olan küçük fıçıları ortaya çıkardık.

Su tedarik etmemiz için bizi karaya çıkardıklarında, bütün kentte patronumuzun işten uzaklaştırılacağı haberinin yayıldığının farkına vardık. Meğer Hıristiyanlar, Araplar, Türkler ve Yahudiler onun hakkında pekçok şikâyette bulunmuşlar, özellikle kalelerde ve kent kapılarında nöbet tutmakla görevli olan askerler, paralarını alamamaktan ve daha başka haksızlıklardan yakınmışlar.

Patronumuz bu haberlerin üzerine evine kapanmış, sesi soluğu duyulmaz olmuştu. Rodos Beyi de ona tedbirli davranmasını ve kendisinden haber beklemesini tavsiye etmişti. Çünkü hakkındaki şikâyetler yüzünden yeni atanan Paşa da kendisinden hiç memnun olmadığını açıklamıştı.

Patronumuz suçunun bilincinde olarak gizlice kaçma hazırlıkları yapmaya başladı. Bu sebeple kadırgada acele yol hazırlıklarına girişmemiz, küreklere gerekiyorsa yeni kayışlar takmamız, yelkenleri onarmamız veya yenilememiz, gemiye su ve peksimet temin etmemiz gerekiyordu. Gece yarısı patronumuz, eşini ve bütün ev halkını da yanına alarak gemiye bindi.

Hiç kimseye güvenmemesi gerekiyordu. Biz ev eşyalarını ve öteberiyi gemiye yerleştirebilmek için bütün gece çalışmak zorunda kaldık. Bu eşyaların arasında, genelde gemilerde kullanılan bir çeşit Fener bulunuyordu ki, görülmemiş derecede güzeldi. Açık renk billurdan olan camları, gümüş çerçeveler içine oturtulmuştu ve boyu da benim içinde ayakta durabileceğim büyüklükteydi. Patronumuz daha sonra bu feneri, kendisini hayatını tehdit eden tehlikelere karşı zamanında uyaran Rodos Beyi'ne armağan etti.

Böylece hepimiz gemiye yerleştikten sonra demir alma komutu verildi ve sabahın erken bir saatinde limandan çıkıp sol tarafa doğru yöneldik, karadan çok uzak olmayan küçük bir adanın arkasında, İskenderiye'den görülemeyeceğimiz bir yerde demirledik.

Rodos Beyi bizim gizlice kaçtığımızı ve nerede bulunabileceğimizi biliyordu. Sürekli gidip gelen haberciler aracılığıyla ona gelişen olaylar hakkında bilgiler iletiyordu. Hepimiz patronun yaşadığı korkunun ve ezikliğin farkındaydık. Sonunda üst üste iki haberci geldi ve patronumuzun Kahire'ye götürülmek ve hakkında dava açılmak üzere arandığını bildirdiler.

Artık buralarda kalmak sakıncalıydı. Hemen harekete geçip denizaşırı bir yere kaçmak gerekiyordu. Gerek yelkenlerle gerekse kürek çekerek öyle telaşla yol aldık ki ikinci gün bitkin bir halde Rodos'a vardık. Orada bir gün dinlenmemize fırsat verildi, daha doğrusu patronumuz dinlendi, eğer vicdanı ona rahat verdiyse tabii. Aynı gün, İskenderiye'de gemiye taşımış olduğumuz o güzel feneri Rodos Beyi'nin evine gönderdi. Biz ise taze içme suyu aldık, patron da bize iyi bir ikramda bulunmuş olmak için Rodos kentinden taze ekmek getirtti. Ne yazık ki bu ekmek bize hiç de yaramadı. Hamuru biraz ekşi olduğundan midemize dokundu, baş dönmesi ve sersemlik yaptı, hepimiz uyuklamaya başladık. Eğer hemen yola çıkmamız gerekseydi, bunu başaramayacaktık. Ben yaşamım boyunca böyle bir ekmek yemedim. Hamuru pişirirken içine ne koyduklarının gizemini hâlâ çözmüş değilim.

Gemimiz Rodos'ta yatarken, aramızda patronun firarı hakkında ileri geri konuşmalar yapıyorduk, ama ne de olsa olayların arkasındaki gerçekleri bilmiyorduk. Bir aralık gardiyan bize, patronumuzun hakkındaki şikâyetlerden ötürü Kılıç Ali Paşa'nın da de gözünden düşmüş olduğunu an-

lattı. Hatta bu yüzden yalnız İskenderiye'deki görevinden azledilmek ve saygınlığını yitirmekle de kalmamış, Kahire Beyi'nin ısrarla çağırması üzerine oraya gitseymiş kellesini de uçuracaklarmış. İşte, Rodos Beyi'nin onu uyardığı tehlike buymuş.

Bizim patron bir zamanlar Kahire'de Paşa veya Beylerbeyi olarak bulunan ve Türk hükümdarının damadı olan İbrahim Paşa'nın iyi dostu olduğundan, tamamen işsiz kalmamak için, İbrahim Paşa'nın delaletiyle Sakız adasına Bey olarak atanmasını rica etmiş. Bu isteğinin kabul olunduğunu da ilerki günlerde anladık. Zira ertesi gün yeniden Konstantinopolis yönünde yola çıktığımızda, uygun esen rüzgârların yardımıyla Kos ve Sisam adaları önünden geçerek üçüncü gün salimen Sakız'a vardık.

Âdet olduğu üzere, limana yaklaşırken selam anlamında geminin topunu ateşlediler. Buna karşılık bizi de şehirden birkaç pare top atarak selamladılar. Fakat biz sadece bir tek top atışıyla yetindik, çünkü patronumuzun keyfi bozuktu. Demir atılır atılmaz, benim de aralarında olduğum yirmi kadar köle sahile çıkarıldık ve şehirde patronumuza ayrılmış olan eve götürüldük. Burayı süpürüp silmemiz emredildi. Bundan sonra patronun eşi ve onun hizmetçisi karaya çıkarılıp hazırlanmış olan eve götürüldü. Arkasından biz de gemiye yükleyip getirmiş olduğumuz ev eşyalarını taşıdık, patronun eşi de kendi gereksinimi ve beğenisi doğrultusunda bu eşyaları odalara yerleştirdi. Bütün bu işler sırasında, birkaç zenci kadın dışında ne patronun eşinin, ne de onun hizmetçilerinin yüzünü görebildik, çünkü hepsinin yüzü örtülüydü. Ama giysileri gösterişli ve temizdi. Patronun eşi bizimle konuşmaktan da geri kalmadı, eşyalardan hangisini nereye koyacağımıza dair bize talimat verdi, eve taze su taşımamızı ve diğer bazı gereksinimleri temin etmemizi tembihledi. Bütün bu işler yapıldıktan, eşyalar yerli yerine konduktan, evin su ve diğer gereksinimleri sağlandıktan sonra bizi tekrar gemiye götürdüler. Bu sefer de onu temizlemek ve fıçılarımızı içme suyuyla doldurmak emrini aldık. Neyse ki limanın yakınlarında pek güzel kuyular vardı ve bu yüzden su sağlama işi fazla yorucu olmadı.

Kadırgamız Sakız adasında bir süre yattığından, şehri ve adanın diğer yerlerini gezip görmek için sık sık karaya çıkmak fırsatını buldum. Bu

nedenle, adayı gördüğüm kadarıyla ve hakkında edindiğim bilgilere dayanarak anlatmaya çalışacağım.

Adanın ismi [Kios], Chione adında güzel bir Yunanlı genç kıza atfediliyor. Çevresi 124 mildir ve uzunluğu genişliğine kıyasla çok daha fazladır. Anadolu'da bir bölge olan İyonya' nın 10 mil uzağındadır. Ada oldukça dağlık olup tatlı su kaynakları boldur. Toprağı çok verimlidir. Burada yetişmekte olan Leutisci veya Lentisci adı verilen bir ağaçtan mastix [sakız] elde edilir. Bu ağaçlar başka yörelerde bulunmadığından, ada halkı bu üründen genelde 20.000 düka kazanmaktadır. Ayrıca bu adada bütün Yunanistan'ın en güzel üzümleri ve şarapları üretilmektedir, Malvasia şarapları bile bunların yanında değersiz kalır. Buranın incirleri de çok muteberdir. Vaktiyle bunlar dayanıklı hale getirilerek [kurutularak] Roma'ya gönderilirmiş.

Kirk Birinci Bölüm

Sakiz Adasinin Tanitimina Devam. Adanin Türk Hükümdarinin Eline Nasil Geçtiği ve O Dönemde Bir İngiliz Gemisinin Başina Gelenler. Yeniden Konstantinopolis'e Doğru Yol Alirken, Ters Rüzgârlar Yüzünden Engellenmemiz

Sakız adasının nüfusu oldukça kalabalık. Üzerinde bir sürü köy ve kent var. Baş şehrinin de adı Sakız. Dağların eteğinde, hemen limanın kıyısında, güneşin doğuşuna bakan çok mamur bir kent. Bundan kısa bir süre önce bu kent Cenevizlilere aitti. Yunanlı hükümdar Andronikos Palaiologos bu kenti, kendisine savaş sırasında gösterdikleri sadakat ve desteklerinden ötürü Cenevizlilere armağan etmişti. Ada halkı kendi emniyetleri için Türk hükümdarına yılda 12.000 düka vergi ödüyordu. Fakat Türkler Malta'nın kuşatılması sırasında büyük zarara uğrayınca, Türk donanmasının başkumandanı Konstantinopolis'e dönerken adayı hile yoluyla ele geçirdi. Bu olayın nasıl geliştiğini kısaca anlatayım:

Piyale Paşa Malta adasının kuşatılmasında başarı elde edemeden kadırgalarıyla ve gemileriyle birlikte geri dönerken Sakız adasına uğramış. Kendisi donanmadan istifaya karar vermiş ve bütün paşalara Avrupa, Afrika ve Asya'da bağlı oldukları krallıkların veya dükalıkların yönetimine dönmelerine izin vermiş. Sakız'a vardığında, adanın yöneticisi ve meclis üyeleri, paşayı büyük bir nezaketle ve güler yüzle karşılamışlar. Savaşın gerginliğini, yol yorgunluğunu gidermesi ve karada dinlenmesi için şehre davet etmişler. Gerçekten de bu adada yaşayan insanlar, bütün Yunanlılar gibi, çok sıcak kanlı ve konukseverdirler ve doğal olarak kendilerine hükmedenlere daha da büyük bir itibar göstermişlerdir. Türk donanma komutanı da bu daveti kabul etmiş ve birkaç gün boyunca adada dinlendikten, ada halkı tarafından gösterilen saygının ve ikramların keyfini çıkardıktan sonra, karşılık olarak o da kadırgasında bir şölen düzenlemiş, adanın yöneticisini ve meclis üyelerini, güya minnettarlığını göstermek için gemisine davet etmiş.

Akıllarına hiçbir kötü niyet getirmeyen efendiler gemiye gelmişler. Kendilerine verilen şölen sırasındaki zengin ikramdan sonra davet sahibi

onlara hitaben şunları söylemiş: Önce kendisine göstermiş oldukları saygı ve ikramlara mukabil minnettarlığını ifade etmek üzere onları davet etme gereğini duymuş olduğunu belirtmiş. Sonra kendisine hükümdar tarafından verilmiş olan bir emri yerine getirmekten de geri kalamayacağını bildirmiş. Türk hükümdarının koruması altında olduklarından, Sakız adasını ellerinde bulundurabildikleri gibi, karada ve denizde gayet büyük bir güvence altında her türlü faaliyetlerini ve ticaretlerini sürdürebildiklerini hatırlatmış. Ama ne yazık ki birkaç yıldır borçlu oldukları vergiyi ödemeyi ihmal etmiş olduklarından, kendi rızaları ile hükümdarın korumasından çıkmış sayıldıklarını açıklamış. Ve sözlerini yerine getirmemenin cezası olarak hükümdarın bendesi olma durumuna düştüklerini ve bu nedenle de hükümdar ile bir anlaşmaya varana kadar esir kabul edileceklerini anlatmış. Böylece esir aldığı meclis üyelerini, karıları ve çocukları ile birlikte Konstantinopolis'e götürmüş ve adaya bir Türk yönetici atamış. Bugün de ada halkı hâlâ Türkler tarafından yönetilmekte ve çile çekmektedir. İşte adanın hile yoluyla nasıl ele geçirildiğinin öyküsü budur.

Adanın çok kullanışlı olan limanının hemen dibinde kurulmuş olan kentte çok sayıda konut ve zevkle düzenlenmiş bahçeler vardır. Buradaki portakallar kadar irisini hiçbir yerde görmedim. Ayrıca burada nar, incir gibi çeşitli leziz meyve ve sebzeler de yetişmektedir.

Biz daha limanda yatarken, bir İngiliz gemisi yaklaştı ve âdet olduğu üzere şehri ve kadırgaları kuvvetli top atışlarıyla selamladı. Gemi demir atıp limana girdiğini yönetime bildirince, karadaki ve denizdeki Türkler büyük bir sevinç gösterisinde bulundular. Bunun nedenini de bir süre sonra bize bildirdiler. Meğer İngiliz gemisi Gibraltar [Cebelitarık] boğazından geçerken, üç İspanyol gemisiyle çatışmaya girmiş ve onları yenerek gemide tutuklu bulunan 12 Türkü esaretten kurtarmış. İngilizler onları Türk hükümdarına bir armağan olarak sunmak üzere buraya getirmişler. İşte Türkler sevinç naralarını bu yüzden atıyorlarmış. İngilizler bu hizmetlerinden ötürü büyük itibar gördüler, Türkler onları övgülere boğup her türlü ikramı ve yardımı yaptılar.

Bundan birkaç gün sonra, patronumuz bize tekrar Konstantinopolis'e gideceğimiz haberini verdi. Bu nedenle gene kadırgayı yolculuğa ha-

zır hale getirmeye giriştik ve patron gemiye biner binmez Konstantinopolis'e doğru yola çıktık. Bu olaya çok sevindim, çünkü orada bay Eitzingen ve maiyetini, bu arada iyi niyetli dostum Wexius'u, saray vaizi Zacharias Sturmius'u bulup görüşmeyi ümit ediyordum.

Sakız'dan Konstantinopolis'e yolculuğumuz sırasında hiçbir engelle karşılaşmadık, haber vermiş olduğumuz kalelerin önünden kürek çekerek geçtik ve denizin giderek genişlemeğe başladığı bölge olan Gelibolu önlerine kadar geldik. Burada rüzgâra yakalandık ve Nicomediae [İzmit] kentinin muazzam yıkıntılarını gözlerimizle seçebilecek kadar Asya sahillerine yaklaştık. Burası MS 358 yılının 9 Eylül günü büyük bir deprem sonucu yerle bir olmuştu. Marmara Adası'nı solumuzda bırakarak ilerledik ve rüzgârın şiddeti yüzünden büyük güçlük çekerek Papa adı verilen küçük bir adaya kadar geldik. Burası İstanbul'dan 40 mil uzaktaydı. Rüzgârın muhalefeti yüzünden burada demir atmak ve günlerce hareketsiz yatmak zorunda kaldık. Bu arada adadan taze içme suyu temin ettik. Burada şarabın gayet ucuza satıldığını fark edince, arkadaşım ve ben bir miktar şarap da aldık, ama şarap pek lezzetli değildi, bildiğimiz Yunan şaraplarına hiç benzemiyordu.

Papa adası gayet küçük olup üzerinde çok az sayıda Yunanlı yaşamaktadır. Meyve ve şarap dışında burada pek bir şey bulunmamakta, tahıl yetiştirilememektedir. Yunanlılar bize bu adanın böyle verimsiz oluşunun nedenini de anlattılar. Meğer vaktiyle Roma'daki Papa ile Konstantinopolis'teki Patrik arasında, kilisede yapılan törenler konusunda bazı anlaşmazlıklar çıkmış. Bir uzlaşmaya varabilmek amacıyla Papa, Roma'dan bu adaya kadar gelmiş ve Patriğe de Konstantinopolis'ten gelmesi için haber yollamış. Burada sorunları tartışıp bir sonuca varmaları amaçlanıyormuş. Ama Patrik adaya gelmemekte diretmiş. Bunun üzerine papa o kadar öfkelenmiş ki, adada buğday veya herhangi bir tahılın yetişmemesi temennisiyle adayı lanetlemiş. O günden beri bu lânet gerçekleşmiş ve adaya da bu yüzden "Papa" adası adını vermişler.

[Bazı dinî yorumlar]

Rüzgârdan korunmak için hemen hemen sekiz gün boyunca burada yatmak zorunda kaldık. Ben de bu süre içinde arkadaşımla birlikte yol-

da başlamış olduğum çoraplardan birkaç çift örüp tamamladım. Nihayet rüzgâr gene bize uygun olan yönden esmeye başladı ve biz de Konstantinopolis limanına doğru yola çıktık. Sekiz Alman mili mesafedeki bu kenti sekiz gün boyunca uzaktan seyretmiş, bir türlü yaklaşamamıştık. Nihayet gene eski yerimize demirledik ve patron da karaya çıkıp refakatçileriyle birlikte Galata'daki evine gitti.

Bir süre sonra, patronun evine su taşınması için, benimle birlikte birkaç forsanın zincirleri çözüldü. Bu gibi işler bize bazı faydalar sağladığından sevinerek çalışmaya gittik.

Kirk İkinci Bölüm

Pera Kentinde Bir Kapusen Rahibinin Ölümü ve Defnedilmesi. Sturmius, Wexius ve Rattich İle Konstantinopolis'te Buluşmam. Wexius'un Yeni Elçi Dr. Betz Hakkında Bana Yazdığı Mektup

O günlerde Pera'da bir Kapusen rahibi ölmüştü. Diğer rahipler onun kutsanmamış olan toprağa gömülmesine razı olmamışlar veya bu toprağı böyle dindar bir kişiyi içine almaya layık görmemişler. Bu düşüncelerle rahibin naaşını koydukları tabutu Pera'daki kilisenin bir duvarının dibine yerleştirip üzerine yeniden bir duvar örmüşler. Fakat olay sıcak mevsime rastladığından, birkaç gün sonra ceset öyle bir koku yaymağa başlamış ki, kimse kilisenin içinde ve dolaylarında duramaz olmuş. Bunun üzerine rahipler ölüyü gömüldüğü yerden çıkarmak ve daha evvel ona layık görmedikleri, Hıristiyan mezarlığına defnetmek zorunda kalmışlar.

Her gün su ve ekmek almak için geminin dışına çıkabiliyordum. Bu vesile ile Bay von Eitzingen'in hâlâ Konstantinopolis'te olduğunu öğrendim. Artık onu ziyarete gidebilmek için bir fırsat kollamak gerekiyordu. Bir cuma günü, gardiyana gidip, bize nasıl olsa iş verilmediğini ileri sürerek, örmüş olduğum çorapları satabilmem için bana izin vermesini istedim. Kazanacağım paranın bir kısmını da kendisine vermeyi vaat ettim. Böylece gemiden ayrılma izni alabildim ve yanımda gözeticim olduğu halde Pera'ya çıktım, oradan da Konstantinopolis'e geçtim. Hiç oyalanmadan, Alman elçiliğinin bulunduğu Tavuk Pazarı'na doğru yürüdüm. Elçilik binalarına ulaşmak için pazardan geçerken, sol tarafta birçok beyaz dut ağacı, sağda ise eski küçük evler ve küfeki taşından yapılma kırık dökük bir sütun gördüm. Bu sütunu tamamen yıkılmaktan, harap olmaktan korumak için demir çemberlerle sarmışlar ve tahta bir paravana içine almışlardı. Alman elçiliği işte tam bu sütunun karşısındaydı.* Büyük giriş kapısının önünde, bir çavuşla birlikte birkaç yeniçeri askeri nöbet tutuyordu. Onların haberi ve izni olmadan kimse binaya girip çıkamıyordu.

* Yazarın Alman Elçiliği sandığı bina 15. yy'dan 17. yy'a kadar yabancı elçilerin ikametlerine ayrılmış olan, Çemberlitaş'taki Elçi Hanı'dır –ed.n.

Kapının dolaylarında elçilik çalışanlarından bazılarının durduğunu giysilerinden fark ettim. Onlardan birine seslenerek, Bay Wexius ile mutlaka görüşmem gerektiğini, kendisine bildirmesini rica ettim. Adam haberimi iletince, dostum Wexius hiç vakit kaybetmeden yanıma geldi, beni elçilik binasının yakınlarında bulunan ve mevsimine göre buz veya başka öteberi satılan küçük bir dükkâna götürdü. Burada oturmakta olan birkaç arkadaşın yanına beni yerleştirdikten sonra, yiyecek ve içecek getirmek için yanımdan ayrıldı. Geri geldiğinde, bana ikram etmek üzere soğuk et kızartması, mis gibi ekmek ve şarap getirdi, üstelik yanında saray vaizi Sturmius da vardı. Şimdiye kadar onunla hiç görüşmemiştik

Dindar Sturmius beni büyük bir içtenlikle selamladı. Durumumdan o kadar etkilenmişti ki, bana baktıkça, merhametten gözlerinin dolduğunu fark ettim. Birlikte daha rahat konuşabilmemiz için, örmüş olduğum çorapları ortaya çıkarıp gösterdim. Böylece gözetimcilerimin çoraplarımı satmak amacıyla buraya geldiğime inanmalarını sağladım.

Wexius, bizim Konstantinopolis'ten ayrılmış olduğumuzu bilmediğinden, ona bunca zamandır mektup yazmayışıma hayret ettiğini söyledi. Ona her şeyi anlattım ve patronumun İskenderiye'den ayrıldığını ve Sakız beyliğine atanmış olduğunu, orada kalmaya da pek istekli olmadığını açıkladım.

Bu arada da gerek Bay Sturmius, gerekse Bay Wexius'la Latince olarak uzun uzadıya kölelikten kurtarılmam konusunu konuştuk. Sonradan dürüst ve iyi niyetli Rattich de bizlere katıldı. Giysisi çok gösterişliydi. Macarların tarzında, kırmızı ipekten, önü boydan boya altın sırmalı düğme ve iliklerle bezenmiş uzun bir kaftan giymişti, başında da siyah kadifeden, tepesi sivri, sırma kordonlu bir başlık vardı. Onun gelişine de çok sevindim. Birbirimizi selamladıktan sonra, bana yaptığı çeşitli iyilikler için ona teşekkür ettim.

O dönemdeki en iyi üç dostumla bir arada olmanın coşkusu içinde özgürlüğe kavuşturulmam konusunu onlarla daha kesin bir biçimde konuştum. Eğer kalabilecek, gizlenebilecek bir yerim olduğuna güvenebilsem, bir fırsatını kollayıp kaçacağımı da söyledim. Ama Rattich ve diğerleri hem kendimi, hem de başkalarını zor duruma düşürmemek için böyle

bir şey yapmamamı tavsiye ettiler. Bu tarzdaki bir girişimin zor olduğu kadar tehlikeli de olduğunu ve birçok kişiyi etkileyebileceğini söylediler. Sabretmemi, dua etmemi, Tanrının yardımından umudumu kesmememi salık vererek beni avuttular.

Bu arada vakit epey ilerlemişti ve gideceğimiz yol da oldukça uzun olduğundan, gözeticim beni aceleye zorluyordu. Ben de -Tanrıya şükür- yeterince yiyip içmiş, değerli dostlarımla sohbet etmiştim. Artık vedalaşmam gerekiyordu. Bay Sturmius bana gizlice bir Reichsthaler armağan etti ve derin derin iç geçirerek, beni unutmayacağını söyledi. Ben de Wexius ve Rattich ile vedalaştım. Tam getirmiş olduğum çorapları toplayıp oradan ayrılacaktım ki, elçiliğin Alman aşçısı geldi ve benden 16 akçeye bir çift çorap satın aldı. Böylece buralara boşuna gelmemiş oldum.

Sonunda gene kadırgamıza döndük. Bir yandan hakikatli dostlarımla buluşmuş olmaktan ötürü sevinçliydim, öte yandan da onlardan ayrılmak ve tutuklu olduğum gemiye, ağır hizmetle dolu yaşamıma dönmek zorunda olduğumdan üzgündüm. Gözeticime iki akçe ve gemideki gardiyana da, bana çıkış izni verdiği için dört akçe vererek onları da memnun ettim.

Ertesi gün bizi yeni gemilerin yapımında hizmete çağırdılar. Ustalara kereste, çivi, madeni şerit ve başka bir sürü malzeme taşımakla görevlendirildik. Ben o sırada birçok demir çividen ibaret güzel bir ganimet ele geçirdim. Kadırganın içinde bir yerde bulduğum bu çivilerin kaybolduğunu henüz kimse fark etmemişti. Ben de onları bulduğumu kimseye söylemedim. Bu güzel uzun ve iri çivileri yanıma alıp sekiz akçe karşılığında sattım.

O günlerde hükümdarın tutsağı olan bazı Almanlar bana Avusturya-Macaristan İmparatorluğunun yeni elçisi Dr. Betz'in İstanbul'a geldiğini haber verdiler. Bunun üzerine ben de hiç gecikmeden Bay Wexius'a bir mektup yazdım ve içine de yeni elçiye hem "hoş geldin" diyen, hem de başarı dileyen şiirlerimi yerleştirdim. Birkaç gün sonra da bana Wexius'tan cevap geldi: [Latince mektup] Bu mektubun Almanca çevirisini sunuyorum:

> Ne kadar perişan durumda olduğunuz, benim için maalesef yeni bir haber değil. Tanrı tanığım olsun ki, size şu anda yardım edebilsem hiçbir şeyimi esirgemem. Ama siz de benim imkânlarımın kı-

sıtlılığını biliyorsunuz. Mektubunuzu saygıdeğer efendime sunduğumda bana yanıt olarak, Tanrıya sadakatle yalvarmaya devam etmenizi, efendinizin sizi terk etmeyeceğini söyledi. Bu sözleriyle ne demek istediğini ben de tam olarak anlamış değilim. Ama lütufkâr beyefendimizin bir Hıristiyan soylusuna yakışır biçimde davranacağını ümit ediyorum. Daha bugün yeni elçimizle sizin hakkınızda konuştum ve kendisinden gayet cömert ve takdire değer bir yanıt aldım. Kendileri, sizi o zalim patronun elinden kurtaracak biri bulunduğu takdirde, bir kefile gerek duymadan yüz Macar guldeni ödemeye hazır olduğunu söylediler. Yolladığınız şiiri görünce de, daha onu okumadan, sizin el yazınızı tanıdığını ve altı ay kadar önce size iyi niyetini bir yazıyla bildirdiğini, hatta sizi ve Köpke'yi ziyaret etmek amacıyla kadırganıza kadar geldiğini, ama zalim patronunuzun, sizinle görüşmesine izin vermediği gibi üstelik gemiden kovduğunu anlattı. Bu durumda ne yapmak gerektiğini sizin kararınıza bırakıyorum. Yemekten sonra Pera'ya geçeceğim ve Markos'un erkek kardeşiyle görüşüp, efendimin parasını da kullanarak sizi satın alması için onu ikna etmeye çalışacağım. Benim yüzümden sizi kırbaçlamış olmalarına çok üzüldüm. Umarım ki Tanrı bu inançsız insanların bize yaptıkları kötülüklerin acısını onlardan çıkartır. Sizin sözünü etmekte olduğunuz o toplanan vergiler henüz elime geçmedi. Ama ben Bay Sturmius'a bu ödenekleri daha bugün toplamasını tembih edeceğim ve bana ödenenleri kendi payımla birlikte size en kısa zamanda göndereceğim. Dostumuz Rattich yarın Kudüs'e gidecek. Bence yeni elçiye de bir mektup göndermeniz ve kendinizi ona emanet etmeniz yerinde olur. O mükemmel ve sayılmaya layık bir insan. Sizi Tanrıya emanet ediyorum. Vaazdan sonra verilmek üzere.
Candan dostunuz
Christoff Wexius

Kırk Üçüncü Bölüm

Wexius'a Bay Betz'le İlgili Yazdığım Yanıt. Buna Karşılık Wexius'un Cevabı. Rattich'in Bana Gönderdiği Bir Kronun Hilekâr Bir Alman Esir Tarafından Bir Taler İle Değiştirilmesi. Bu Aldatmacayı Wexius'a Bildirişim. Daha Sonra Wexius İle Son Kez Vedalaşmamız ve Onun Göndermiş Olduğu Son Para Armağanı.

Wexius'un bu mektubu üzerine ona bir cevap yazarak, bana gösterdiği anlayışa ve derdimi paylaşmasına teşekkür ettim, ayrıca Kudüs'e gidecek olan dostumuz Rattich'e de hayırlı bir yolculuk yapıp salimen dönmesini dilediğimi iletmesini rica ettim. Bay von Eitzingen'in benim hakkımda söylemiş olduklarını biraz müphem bulduğumu ve pek anlayamadığımı, ayrıca da zat-ı muhteremlerinin ve Wexius'un yakında buradan ayrılacak olmalarının beni çok endişelendirdiğini, onların yokluğunda kendimi büsbütün dayanaksız ve aciz hissedeceğimi anlattım. Her ne kadar –çok değerli, bilge ve soylu bir beyefendi olduğuna inandığım– yeni elçi ile ilgili bana çok umut verdiyse de, Bay von Eitzingen, Wexius ve diğer beylerin buradan ayrılmalarından sonra Dr. Betz'in benimle ilgileneceğinden kuşku duyduğumu da ekledim.

Her şeyden evvel benim azat edilmem için ödemeye hazır olduğunu bildirmiş olduğu yüz Macar Guldeni'ni, eğer teklifinde gerçekten ciddi idiyse, en kısa zamanda uygulamaya geçirmesi gerektiğini hatırlattım.

Ayrıca da, Papa yandaşı olan Dr. Betz'in sadece benim inancıma değil, ecdadıma da karşı olduğunun ve bu nedenle de özgürlüğe kavuşmamı desteklemeyeceğinin bilincinde olduğumu itiraf ettim. (Ben daha önce gerçek durumumu saklamayıp, Bay von Eitzingen'e dürüstçe kendimi Philip Melanchton'un yakını olarak tanıtmıştım.)

Üstelik Wexius buradan ayrıldıktan sonra, artık beni Dr. Betz'e hatırlatıp sorunumu bıkıp usanmadan dile getirecek güvenilir bir savunucum olmayacağından ötürü de hayıflandım.

Demek oluyor ki artık bütün sorunlarımı Tanrıya emanet etmem ve beni böyle sefalet içinde süründürüp öldürmemesini ümit etmekten başka

çarem yoktu. Ama gene de Wexius'un tavsiyesi üzerine yeni elçiye bir mektup yazmayı ihmal etmeyecektim. Ancak Dr. Betz'in konumunda birisine nasıl hitap etmem gerektiğini bilmediğimden, beni bu konuda aydınlatmasını rica ettim. Sözlerinden anladığım kadarıyla, Wexius'un Almanya'ya vardığında, Basel kentinde doktor unvanını almak istediğini bildiğimden, kendisine oradaki durum ve uygulamalar hakkında da bilgi verdim. Bunun üzerine o da bana Türk hükümdarının esiri olan ve benim de tanıdığım bir Alman berber aracılığıyla aşağıda sunduğum mektubu gönderdi. [Latince mektup] Bu mektubun çevirisi şöyledir:

Mehmet Bey'in yeşil kadırgasında köle olarak bulunan
Sefalet içindeki zavallı dostum Michael Heberer'e

Sevgili dostum, önce sizi içtenlikle selamlar, yakında özgürlüğe kavuşmanızı dilerim. Şunu da belirtmek isterim ki, benim lütufkâr efendim hiçbir zaman size yardımdan kaçınmamış, hep uygun çareler ve yollar bulmaya çalışmıştır. (Kimi kast ettiğimi biliyorsunuz, bu mektubu bir Almana emanet ediyorsam da, ona pek güvenemiyorum.)

Yeni elçiye gelince, ona nasıl hitap edeceğiniz konusunda meraklanmayın, siz bu gibi teşrifatı gayet iyi bilirsiniz. Ben ilk fırsatta ona sizinle ilgili sorunları ve kendisinin daha önceden de bildiği perişan halinizi anlatacağım. Onun verdiği sözü yerine getireceğine gerçekten güveniyorum.

Bu arada Markos'un erkek kardeşi ile de pazarlık etmeyi ihmal etmedim. Size daha önce de bahsettiğim gibi, Markos artık buradan ayrılmış bulunuyor. O cebine girecek paraya tamah eden biri olduğundan, sizin sorununuzu halletmeye çalışacaktır, eğer erkek kardeşi daha büyük bir kazanç ümidiyle bu işi engellemezse tabii! Ben herhalde daha sekiz gün buradayım ve bu zaman zarfında gayretimi esirgemeyeceğim.

Biz sizin için bir miktar para topladık. Ama ben şu sırada mektupları ileten kişiye güvenemiyorum. Daha önce de kendisine emanet edilen yardım paralarını fütursuzca ve haince gasp etmişti. Ama

gene de Rattich'in armağanı olan bir Kron'u size yolluyorum. Şimdilik bununla yetinmenizi rica ediyorum. Geri kalan parayı yollamayışımın nedeni mektubu iletene güven duymayışımdır. Eğer bu parayı size eksiksiz teslim ederse, geri kalan meblağı da ya bu adamla, ya da başka biriyle yollayacağım.

Almanya'ya götürmem için bana yollamış olduğunuz öteki mektupları hiç merak etmeyin. Eğer Tanrı benim salimen Almanya'ya ve özellikle de Pfaltz yöresine ulaşmamı sağlarsa, benimle kurduğunuz dostluktan ötürü pişmanlık değil, büyük memnuniyet duymanız için elimden geleni yapacağım.

Mektubunuzda sözünü ettiğiniz Basel kentinde doktora unvanını elde etmem konusuna gelince, bu mutluluğa ermeyi çok temenni ediyorum, çünkü böylece babamın ve vatanımın benim için yaptığı büyük fedakârlıkların boşa gitmeyip iyi bir yatırıma dönüştüğünü kanıtlamak istiyorum. Şimdilik sizi Tanrıya emanet ediyorum. Sizin için toplanan parayı emanet edebileceğim birini bana bir an önce yollamanızda fayda var, çünkü buradan ne zaman ayrılacağımız belli olmaz. Her halde sekiz günden daha uzun bir süre burada kalmayacağımız kesin. Sizi tekrar Tanrıya emanet eder ve yardımı için içtenlikle dua etmenizi salık veririm.

İlerde herhalde değerini daha iyi anlayacağınız
yakın dostunuz

İyi niyetli Wexius'un Dr. Betz hakkındaki şüphelerimin yersiz olduğuna beni inandırmak istediği bu mektup bana Alman berber tarafından bizzat teslim edildi. Wexius, Dr. Betz'in verdiği sözden dönmeyeceğine gerçekten güveniyordu. Rattich'in bana armağan olarak yolladığı bir Kron değerindeki paraya gelince, besbelli hilekâr Alman berber mektubu açıp içindeki Kron sözcüğünün yerine başka bir mürekkeple Taler yazmış ve Kronu cebine atıp yerine bir Taler koymuş. Ben bundan kuşkulanmakla birlikte, çok emin değildim. Ama bu mektubu yanıtlamadan evvel Wexius'dan bir mektup daha geldi.

[Latince mektup]

Berberistan ülkesindeki Tripoli paşasının kadırgasında bulunan yakın dostum Michel Heberer'e

Önce size dostça selamlarımı sunarım. Dört gün içinde buradan ayrılıyoruz. Gitmeden evvel bir kez daha bana gelebilmenizi çok isterdim. Ama eğer bu mümkün olmazsa da ben elçiye sizden mutlaka bahsedip sizi ona emanet edeceğim. Buradan ayrılmadan da size etraflı bilgi vereceğim. Dört gün önce size Rattich'in armağanı olarak bir Kron yolladım. Bu paranın elinize geçip geçmediğini bana bildirirseniz, diğer meblağı da aynı kişiyle yollamam konusunda bir karara varabileceğim. Sizi Tanrıya emanet ediyorum. Tanrıya içtenlikle duayı eksik etmeyin.
Sadık dostunuz.

Wexius'un, mektubunda yakın zamanda ayrılacağını bildirip benim kendisini bir kez daha bizzat ziyaret etmemi arzuladığını belirtmesi, ayrıca da önceki mektubuyla bir Taler değil bir Kron gönderdiğini açıklaması ve beni Tanrıya içtenlikle dua etmeğe teşvik etmesi üzerine ben de her iki mektubuna birden kısaca cevap yazdım. Buna yeni elçi Dr. Betz'e hitaben yazdığım bir yazıyı da ekledim ve beni elçiye *in optima forma* [en iyi şekilde] tavsiye etmesi ricasında bulundum. Ayrıca mektubu ileten berberin bana Kron yerine Taler verdiğini ve bu hilesini mektubun içindeki yazıyı değiştirmekle gizlemeye çalıştığını da açıkladım. Her ne kadar onu ve Bay Sturmius'u ziyaret etmeyi çok istiyorsam da, şu sıralarda dışarı çıkış izni almamın imkânsız olduğunu anlattım. Bay Sturmius'un bana yardım olarak ülke dışına yolculuğa çıkan beylerden topladığı paraları gönderebilmesi için güvenilebilir dürüst ve namuslu birini önermem konusuna gelince, her ne kadar bu nitelikte çok az kişi tanıyorsam da, gene berber olan başka bir Almanın adını verdim. M. Michel adındaki bu kişi, artık çok yaşlandığından ve bedenen de yetersiz olduğundan özgür bırakılmıştı. Bana bu adamla para yollamasını daha önce de bildirmiştim. Sonunda onlara hayırlı bir yolculuk ile özledikleri vatanlarına, sevgili Hıristiyan âlemine salimen kavuşmalarını diledim.

Bu mektubuma Wexius şöyle bir yanıt yolladı:
[Latince mektup]

Tripoli Paşası'nın kadırgasında forsa Michel Heberer'e
Sizi önce sevgiyle selamlarım. Görülüyor ki, korktuğum başımıza geldi. Ama ben uğradığınız ziyanın giderilmesine çalışacağım. Daha bu akşam ya da yarın sabah Galata'ya gidip berber M. Michel'le konuşacağım ve bende duran paranızın geri kalan kısmını bu mektubumla birlikte kendisine teslim edeceğim. Mektubumun kısa oluşunu lütfen hoş görün. Asya yakasından daha yeni geldim ve henüz öğle yemeğimi yemedim. Rattich'in sizin için bana bıraktığı ve mektubumun arasına yerleştirmiş olduğum Kronun yerine bir Taler koyan dolandırıcı berber Georg, bizim evimize bir daha ayak basarsa ona hak ettiği cezayı vereceğim. Sizi Tanrıya emanet ediyorum. Duanızı eksik etmeyin.
Candan dostunuz

Ben bu mektubu daha yanıtlamadan, hemen ertesi gün berber M. Michel küçük bir sandalla bizim kadırgaya yanaştı ve benim oturak yerime kadar gelerek Wexius'un mektubunu ve gönderdiği parayı teslim etti. Ben de ona sadakatine ve emeğine karşılık bir teşekkür anlamında üç *Şahin* armağan ettim. Ayrıca, eğer mümkünse, birkaç saat sonra tekrar gelmesini ve yanıt mektubumu teslim almasını ya da tanıdığı biri ile aldırtmasını rica ettim. Bu, Wexius'un son mektubuydu. [Latince mektup]

V. V. V.
Berberistan ülkesindeki Tripoli Paşası Mehmet'in zavallı kölesi
iyi dostum Michel Heberer'e.
Önce sizi dostça selamlarım. Sizin için toplanmış olan bütün yardım parasını berber M. Michel ile size göndermemi istemiştiniz. Size yedi Reichsthaler, beş bütün Taler, bir Düka ve beş Şahin, yani toplam değer olarak yedi Taler gönderiyorum. Bunları size armağan eden kişilere karşı minnet duyguları besleyeceğinize eminim.

Dünyada sadakatsizlik ve hilekârlık kol geziyor. Ama herkesin de böyle olması gerekmez. Bu adama parayı emanet etmemi siz istediniz. Eğer imkânlarınız kısıtlı ise bana cevap yazmanıza gerek yok. Ama Bay Zacharias'a birkaç kelimeyle teşekkürlerinizi bildirirseniz iyi olur. İşlerinizden ötürü buna da zamanınız yetmiyorsa, paranın elinize geçip geçmediğine dair birkaç satır yazın. Tanrının izniyle iki gün sonra yola çıkıyorum. Bana emanet ettiklerinizi ve mektuplarınızı ya ait oldukları kişilere bizzat teslim edeceğim, ya da güvendiğim kimselerle göndereceğim. Ama kuvvetle tahmin ediyorum ki, bizzat o yörelere gidip mektuplarınızı kendi elimle vereceğim. Sizi Tanrıya emanet ediyorum. Lütfen sadece iki satırla cevap verin. Yarın yeni elçiyle vedalaşacağım ve bu arada da sizden bahsetmeyi unutmayacağıma inanmalısınız. Sağlıkla kalın ve Tanrıya yakarın. Çünkü insanların çaresiz kaldığı durumlarda Tanrının yardımı devreye girer. Amin. Bütün kalbimle size yardım etmek istediğime Tanrı şahittir. Ama olanaklarımın kıt olduğunu siz de biliyorsunuz.

Kirk Dördüncü Bölüm

Wexius'un Son Mektubundan ve Ayrılışından Sonra Gelişen Olaylar. Türk Hükümdarının Harem Dairesinin Bulunduğu Sarayda Çalışmakla Görevlendirilmemiz. Sarayın Kısaca Tanıtılması ve Bir Gemide Çıkan Yangının Anlatılması.

Wexius'un mektubunu okuyunca, bu en dar zamanımda böyle hakikatli bir dostumu kaybedeceğimden ötürü yüreğim burkuldu. Kederden ve çaresizlikten ne yapacağımı bilemiyordum. Onun nazikâne uyarısını dikkate alarak çok duygusal ve dokunaklı birkaç dize karaladım. O kadar üzgündüm ki, ne tarzda bir şiir yazdığımı, hangi sözleri kullandığımı hatırlayamıyorum. Kesin olan, bana iyilik eden kişilerin hepsine teşekkürlerimi bildirip, anavatana sağlık ve selametle kavuşmalarını dileyerek hüzünlü sözlerle veda ettiğimdir. İtiraf etmeliyim ki, bu iyi dostlarımın benden uzaklara gitmeleri ve beni böyle sefil bir halde bırakmaları, adeta ölüme terk etmeleri bana çok acı veriyordu. Esir olduğum ilk gün bile kendimi böyle perişan hissetmemiştim. Benim için bu durumda en büyük teselli, inançlı ve iyi yürekli Wexius'un mektubundaki şu son sözleri oldu: "İnsanların çaresiz kaldığı durumlarda Tanrının yardımı devreye girer:"

Alman berber M. Michel yeniden gemiye geldiğinde, ona Wexius'a iletmesi için cevap yazımı verdim ve benim tarafımdan herkese yol açıklığı dilemesini tembih ettim.

Şimdi de Tanrının himayesinde yolculuk yapmaları dileğiyle onları kaderlerine bırakıp, bu perişan durumumda başımdan geçenleri anlatacağım.

Konstantinopolis'te Türk hükümdarına ait kadınların kaldığı kapalı bir bina vardır. Çevresi bir buçuk Fransız mili kadardır ve içinde değişik boyutlarda odalar, daireler bulunmaktadır. Burada hükümdarın çocukları, anaları ile birlikte birbirlerinden bağımsız olarak yaşamaktalar. Çok sayıda hadım ağası da onları korumak ve hizmetlerini görmekle vazifelendirilmiştir. Hükümdarın annesi de bu binada oturur. Ayrıca burada, çoğu Hıristiyan ailelerden kaçırılmış veya esir alınmış olan ve sayıları üç yüzü bulan

bakireler de yaşamaktadır. Bunlar nakış ve dikiş öğrenirler ve her birine 10-20 akçe gündelik verilir. Yılda iki kez, Müslümanların "Bayram" adını verdikleri ve bizim Paskalya yortusuna tekabül eden dini günlerinde onlara ipek giysiler armağan edilir.

Bu kızlardan biri padişahın hoşuna giderse, onu yatağına alır, gönlünce keyfini sürdükten sonra da ona altın bir başlık armağan eder ve 24.000 akçe, yani 200 Düka bağışta bulunur. Onu ayrı bir dairede oturtur, hem ona hem de nedimelerine ödediği gündeliği de artırır. Kadınların yaşadığı bu kapalı binanın yöneticisi olan "Ağa"ya günde 120 akçe ödenmektedir ki, bu da yılda 364 Düka yapar.

Saraydaki bakireler 25 yaşına kadar öğrenim görürler. Artık padişahın onlardan hoşlanmayacağı yaşa gelince, onları genç sipahi oğlanları ile veya başka kişilerle evlendirirler. O genç kızların yerini de başkaları alır. Çünkü esir kadınlar Konstantinopolis'e getirildiklerinde, aralarında en güzel olanları önce padişaha sunmak kuraldır. O seçeceklerini aldıktan sonra geri kalanlar başkalarına satılırlar.

İşte, biz birçok esirle birlikte bu sarayda çalışmakla görevlendirildik. Arka tarafta inşa edilecek olan gösterişli konutun yapımı sırasında harç ve taş taşımamız gerekiyordu.

Sarayın girişindeki büyük kapının önünde yeniçeriler ve kapıcılar nöbet tutarak güvenceyi sağlarlar. Onların denetiminden geçmeden kimse ne içeri girebilir, ne de dışarı çıkabilir. Sarayın önünde taş döşeli geniş bir avlu vardır. Hükümdarın eşi olan Sultanın oturduğu konut taştan yapılma, ama pek de güzel ve gösterişli olmayan, çatıya kadar iki kattan ibaret bir binadır. Burada üç yüz hadım edilmiş zenci uşak, Sultana ve nedimelerine hizmet etmekle görevlendirilmiştir.

Giysileri çok pahalı ve gösterişli olan bu zenciler biz Hıristiyanlara çok merhametli davrandılar, pilav, et ve ekmeklerinden bir miktar bize de verdiler. Günlük tayınımızdan başka yiyecek bir şey bulamayan biz köleler için bu büyük bir ikramdı.

Sarayda bu zencilerden başka on sekiz, on dokuz ya da yirmi yaşlarında genç oğlanlar da hizmet etmekteydi. Bunların bazılarının bıyık ve sakalları bile daha çıkmamıştı. Tenleri beyaz olan bu oğlanlar baştan aşağı

kırmızı giysilere bürünmüşlerdi ve hiç konuşmuyorlardı. Bize söylenildiğine göre bu gençlerin, gördüklerini ve işittiklerini kimseye anlatmamaları için dillerini keserlermiş.

Sultan, padişahın huzuruna çıkacağı zaman, saraya altın yaldızlı, kapalı bir araba gönderilir, bu araba Sultanın konutunun çok yakınlarında bekletilir. Sonra dört kişi, her tarafı örtülü altın bir tahtırevanın her iki tarafındaki sırıklarından tutup, Sultanı arabaya kadar taşırlar. Böylece onu kimse göremez. Arabanın yanında bekleyen hadım ağaları da, yüzünün alt kısmına kadar kapalı kıyafetine rağmen, içeri girene dek kimse tarafından görülmemesi için etrafına örtüler gererler. Sultanın arabasına ayrıca iki hadım ağası biner, arabanın her yanı yaya ve atlı harem ağalarıyla çevrili olarak padişahın sarayına kadar giderler.

Sultanın sarayı çok yüksek duvarlarla çevrilidir. Konstantinopolis'te bu kadar yüksek duvarı hiçbir yerde görmedim. Sarayın etrafındaki süs bahçesinde çok güzel ağaçlar ve çiçekler yetiştirilmektedir.

Bizim çalıştığımız inşaatı, Kaptanpaşa Ochiali [Kılıç Ali Paşa] yönetmekle görevliydi. Herkese yapacağı iş konusunda bilgi veren Kaptanpaşa, yaşlı, kır saçlı, çok itibar gören bir adamdı.

Bir gün gene aynı yerde çalışırken, Galata veya Pera yakınlarında demirlemiş olan gemilerin birinde yangın çıktı. Yangının hangi gemide çıktığı soruşturulduğunda, "Ochialı" Paşaya ait kadırganın yanmakta olduğu öğrenildi. Paşa bunu duyunca bize seslenip, hep birlikte ateşi söndürmeye koşmamızı emretti. Biz işten kurtulmaktan memnun, hemen deniz kenarına koştuk ve karşı kıyıda, yanan geminin olduğu yere götürüldük. Ama yangın gemi yapımında kullanılmış olan zifiten ötürü çok şiddetlendiğinden, gemiyi kurtarmak mümkün olmadı. Bir talih eseri olarak, gemide bulunan toplar barutla doldurulmamıştı. Yoksa yangının denizde ve karada yapacağı hasar çok daha büyük olacaktı. Sonuçta kadırgayı alevlere terk edip, yanmakta olan ziftin etrafa sıçrayıp diğer gemilere de zarar vermemesi için, yakında bulunan gemilerin kurtarılmasına karar verdiler.

Bizlere gelince, boş yere buralara gelmiş olmamak için fırsatı ganimet toplamak için değerlendirdik. Zira Pera semtinin bu kıyı bölümünde birçok küçük dükkânda veya açık tezgâhlarda, sıraların, hatta iskemlelerin

üstünde, peynir, tereyağı, ekmek, soğan, sarmısak ve çeşitli meyveler satılıyordu. Yangın kargaşası içinde bu yiyeceklerden bolca toplamak imkânı vardı. Bu sırada satıcılar da, bizim ateşe karşı verdiğimiz mücadeleden daha şiddetlisini bize karşı vermek zorunda kaldılar.

Eğer saklanabileceğim güvenceli bir yer bulsaydım veya bilseydim, bu kargaşayı fırsat bilip firar etmek de mümkündü. Çünkü gardiyanlar bizim nerede olduğumuzu bilemezlerdi ve biz de onları arayıp sormuyorduk. Ama sonunda gene kadırgaya dönmekten başka çare bulamadım.

Kirk Beşinci Bölüm

Kaptanpaşa Ochiali'nin Yaşami, Yükselişi ve Feci Akibeti Tanriyi Küçümseyenlerin Sonunda Hak Ettikleri Cezaya Çarptirildiklarini Gösteren Bir Örnek. İngiltere Elçiliğine Yaptiğim Ziyaret

Ochiali Paşa kalbi burkularak ve üzgün gözlerle kadırgasının yanışını seyretmek ve uğradığı büyük zarara katlanmak zorunda kaldı. Böylece herkesin bildiği bir atasözü olan nulla calamitas sola, yani " hiçbir felaket tek başına gelmez" anlamındaki deyişin doğruluğu da kanıtlanmış oldu. Çünkü Ochiali Paşa'nın, yüksek konumuna rağmen, pek çok düşmanı vardı. Bu yangın da onun başına gelecek olan felaketin ve ölümünün habercisiydi.

Anlatacağım olaylar benim orada bulunduğum sıralarda cereyan etti ve ben de Ochiali Paşa'yı bizzat yakından tanımak fırsatını buldum. Ayrıca da gerek yaşadığı dönemlerde, gerekse tarihi belgelerde kendisinden sık sık söz edilen bir kişi olduğundan, onun yaşam öyküsünü burada kısaca anlatmak istiyorum. Dinlerine bağlı Hıristiyanların bundan ibret almalarında fayda olduğu kanısındayım. Ochiali adındaki kişi [Güney İtalya'da] Calabria'da doğmuş. Annesi ve babası fakir insanlar olduğundan domuz çobanlığı yapıyormuş. Günün birinde bu yöre (gerek eskiden, gerekse bugün dahi sık sık olduğu gibi) Berberistan'dan gelen galyotların* saldırısına uğramış. Yerli halktan birçok kişiyle birlikte bu genç çoban da esir alınmış. Her zaman böyle esirlere yapıldığı gibi, onu kürek çekmek üzere bir gemiye zincirlemişler. Forsalara kumanda etmekle görevli olan dönmelerden biri, önemsiz bir kabahatinden ötürü onu acımasızca kırbaçlattırınca, bu adama karşı öyle kinlenmiş ki, yediği dayağın acısını ondan çıkarmaya karar vermiş. İşte bu kininden ötürü de Hıristiyan dininden çıkıp gönül rızasıyla Türk [Müslüman] olmayı kabul etmek gafletinde bulunmuş.

Bu güçlü ve atak genç adam Paşanın gözüne girmeyi başarmış ve Calabria, Apulia, Sicilya ve Malta adalarının dolaylarını iyi tanıması nedeniyle, Hıristiyanlara karşı düzenlenen seferlerde Türkler ondan çok fayda-

* Galyot veya Kalyot: Hafif tonajlı küçük kadırga –ç.n.

lanmışlar. Genç denizcinin kendi anavatanına karşı ciddi olarak savaştığını gören Paşa onun emrine birkaç galyot vermiş. Komutanlığına atandığı bu galyotlardan birinde, kendisinin Hıristiyan dininden çıkmasına neden olan dönme de görevli bulunmaktaymış. Gemiler yola çıkacağı zaman, o dönmeye, gemisiyle filoya katılmasını emretmiş. O bu emre itaat etmeyince, Ochiali de intikamını alma fırsatını yakalayarak, ona birkaç yüz kırbaç attırmış ve görevinden de uzaklaştırmış. Bu türlü bir tutuma "*vindicta Cum periculo animae*", yani ruhu huzur ve saadetten yoksun bırakan kindarlık adı verilir. Tanrı bizi bundan korusun!

Ochiali giderek daha fazla itibar kazanmış ve yüksek mevkilere getirilmiş. Nihayet Türkler 1572'deki deniz savaşında* Don Ian de Austria'nın** karşısında yenilgiye uğrayınca, Ochiali kırk kadırgayı kaçırıp kurtardığı için çok büyük övgülere layık görülmüş ve Kaptanpaşa konumuna getirilmiş. Ochiali, Pera yakasındaki Dopana [Tophane] semtinde oturuyordu ve büyük bir servete sahipti. Kendisine ait gemileri ve 1000'den fazla kölesi vardı. İleri yaşına kadar bekâr yaşadı. Kısa boylu şişman bir adamdı ve son zamanlarında bir bastona dayanarak yürürdü. Bütün Türkler ona büyük saygı gösterirlerdi.

Ochiali en itibarlı konumundayken, padişahın damadı olan İbrahim Paşa onun mevkiine göz dikmiş. Oysa vaktiyle onun Mısır'ın yöneticiliğine getirilmesinde Ochiali'nin büyük katkısı olmuş. Ochiali'yi gözden düşürmek için eşine, kendisi hakkında "fahişenin kızı" ifadesini kullandığını söylemiş. Eşi buna çok içerleyip, babası olan padişaha Ochiali'yi şikâyet etmiş. Bunun üzerine o da öfkelenip damadını huzura çağırmış. Damat söylediklerinde ısrar edince de, ona Ochiali'yi gizlice öldürtme yetkisini vermiş. Zaten İbrahim Paşanın da amacı buymuş. Hemen hazırlıklarını yapmış.

Ochiali haftada üç gün Pera'daki Divan toplantılarına katılırdı. Bugünlerden birinde toplantıdan çıkıp evine dönmeye hazırlandığında, İbrahim Paşa ve başka saygın bir kişi dostça yanına yaklaşıp, kendisine yolda eşlik etmeyi önermişler. Birlikte bir sandala binip Ochiali'nin evine doğru

* 1571 İnebahtı (Lepanto) deniz savaşı. –ç.n.

** Avusturyalı Don Juan –ed.n.

yola çıkmışlar. İndiklerinde vedalaşmak üzere âdet olduğu şekilde teşrifatı yerine getirirken, İbrahim Paşanın kölelerinden biri, onun daha önce tembih ettiği şekilde Ochiali'nin boynuna bir ip geçirerek onu boğmuş. Bunun üzerine onu gizlice evine taşıyıp odasındaki yatağına yatırmışlar. Sonra da büyük bir yaygara koparıp, Ochiali'nin, akşam yemeğinde yaşlı bir adamın sağlığına dokunacak yemekler yediği için, geceleyin rahatsızlandığını ve sabaha çıkamayıp yatağında can verdiği haberini yaymışlar.

Padişah bu haberi alınca, hemen ölenin bütün mal varlığına el konmasını emretmiş. Bu işle de damadı İbrahim Paşayı görevlendirmiş. Ona da Ochiali'nin evini, içindeki bütün eşyasıyla ve 1000 kadar kölesiyle birlikte teslim etmiş. Sadece parasını ve mücevherlerini kendi hazinesine devretmiş.*

İşte benim orada bulunduğum dönemde, 1587 yılında, büyük itibar sahibi bir paşanın yaşamı böyle acı ve feci bir şekilde sona erdi. Nitekim Davut peygamber de 37. Mezmur'da şöyle demektedir: "Ben tanrıtanımaz birini gördüm. O herkese kafa tutup dal budak salarak yeşerdi. Tıpkı bir defne ağacı gibi. Ama yanından geçtiklerinde, bir de baktılar ki yok olmuş. Onun nerede olduğunu sorduğumda kimse onu bulamadı."

Ben de büyük Ochiali Paşanın en yüksek konuma ulaşmış olmasına rağmen, akıbetinin ne kadar feci olduğunu herkese ibret olsun diye gözler önüne sermekte fayda gördüm.

Şimdi de benim yaşadıklarıma dönelim: Türk Sultanının sarayındaki inşaattan tekrar kadırgamıza döndükten sonra işimizin olmadığı bir gün gardiyana gidip, örmüş olduğum çorapları İngiliz elçiliğinde satmak için izin istedim. Gardiyan da bana izin verdi. İngiliz elçiliği şehrin dışında, Dopona adı verilen ve limanın hemen kıyısında bulunan bir semtte bulunduğundan, gözetmenim de yanımda olduğu halde Pera'nın içinden geçerek elçilik binasının kapısına gittim. Geldiğimi bildirir bildirmez hemen elçilik kavası yanıma geldi. Johan Franckelin adındaki bu alçak-

* Kılıç Ali Paşa 21 Haziran 1587'de öldüğünde yaşı 90'ı aşkındı. Ölümünden 20 gün önce de ciddi bir hastalık geçirmişti. Vârisi olmadığından tüm mallarının bir fermanla kendi kurmuş olduğu vakfa kalması sağlandı –ed.n.

gönüllü beyefendi gayet iyi Almanca konuşuyordu. Beni nezaketle selamladı, ben de ona, gözetmenime belli etmemeye çalışarak, sayın elçi hazretleriyle bizzat konuşmak olanağını bulma umuduyla gelmiş olduğumu anlattım. Elçilik kavası hiç tereddüt etmeden bu arzumu elçiye iletti ve az sonra geri gelip beni bir yan odaya götürdü, gözetmenime de dışarıda beklemesini söyledi. Sonra bana, elçi hazretlerinin yemekte olduğunu, ama yakında sofradan kalkacağını, o zamana kadar biraz sabretmemi söyledi. Ben orada bir süre oyalandıktan sonra, sayın elçi bulunduğum odaya geldi. Kendisine Latince hitap ederek, âdet olduğu üzere saygıyla selamladım ve dedim ki:

> Beyefendi hazretleri, geçen yıl iki İngiliz'i kürek mahkûmu olarak kadırgalardan birinde çalıştırılmaktan kurtarmış olduğunuzu herhalde hatırlayacaksınız. Bu davranışınızla Hıristiyanlığa yaraşır, övünülecek bir âlicenaplık gösterdiniz. Ben de bu iki İngilizle aynı şartlar altında tutsak alındım. Ancak nasıl ben buraların tamamen yabancısıysam, Hıristiyanlar da bu ülkeyi hiç bilmiyorlar. Ben de Pfaltz dükleri ile İngiliz kralları arasındaki dostluk, akrabalık ve işbirliği ilişkilerine dayanarak, ayrıca da bir Pfaltz vatandaşı olarak, sizden bana sahip çıkmanızı ve eğer mümkünse, benim özgürlüğe kavuşmama yardımcı olmanızı rica etmeye geldim.

Sayın Elçi beni şaşkın bakışlarla baştan aşağı süzdü ve gerçekten Pfaltz yöresinden olup olmadığımı sordu. Ben:

> Evet efendim, bizim saygıdeğer dükümüz İngiliz krallığının da bağlı bulunduğu tarikatın şövalyelerindendir ve ben de kendisini birçok defa bizzat gördüm. Bu nedenle bendeniz zavallı suçsuz Pfaltz vatandaşına ve din kardeşinize sahip çıkmanızı, azat edilmesi için mümkün olan yardımı yapmanızı rica ediyorum, diye cevap verdim.

Bu sözlerim üzerine elçi gayet alçakgönüllü ve sevecen bir tavırla İngiliz kralları ile Pfaltz düklerinin aileleri arasındaki ilişkinin aynı benim

söylediğim gibi olduğunu ve bu nedenle de benim sorunlarımla ilgileneceğini, bu konuda neler yapabileceğini araştıracağını söyledi. Şimdilik elçilik görevlileriyle birlikte sofraya oturup bir şeyler yememi önerdi.

Kavas beni hemen sofra başına götürdü ve yanında yer gösterdi. Ben böyle çıplak ve perişan halimle, demir kelepçelerimle, o soylu kişilerin arasında oturmaktan utanç duydum, bana sadece biraz et ve ekmek vermelerini, kapının gerisinde karnımı doyurabileceğimi söyledim.

Ama kavas, efendisi ne emrettiyse onu yerine getirmekle görevli olduğunu ileri sürerek sofraya oturmamda ısrar etti. Beni buraya getiren gözetmenimi de memnun etmek için, dışarıya yiyecek ve içecek gönderdi. Böylece bana rahat rahat konuşabilmem için bana fırsat yaratmış oldu.

Yemeğimizi yedikten sonra, sayın Elçi, kavası yanıma yollayıp, özgürlüğe kavuşturulmam konusunda neler yapılabileceğini araştıracağını bildirerek, benim bu arada Tanrıya dua etmemi, imkânım olursa gene gelmemi öğütledi ve bana armağan olarak bir Kron gönderdi. Artık elçilikten ayrılma zamanı gelmişti. Kavasla vedalaştım ve Elçiye benim adıma gerek yemek, gerekse gönderdiği armağan için teşekkür etmesini tembihledim. Sonra gözetmenimle birlikte kadırganın yolunu tuttum. Bir yandan da içimden, bu beyefendilerden böyle ilgi görmemi nasip ettiği için Tanrıya şükrettim.

Elçinin adını kavastan sorup öğrenmiştim Onu hemen bir yere kaydettim: Guilielmus Harborn, *Sacrae Regiae Majestatis Angliae Constantinopoli residuus Orator.*

Kirk Altinci Bölüm

Elçi Dr. Betz'e Gidip, Bana Vaat Edildiği Üzere Azat Edilmeme Yardimci Olmasi İçin Ricada Bulunmam ve Karşiliğinda Aldiğim Olumsuz Yanit. Trabzon Kralliğina Gitmek Üzere Yaptiğimiz Karadeniz Yolculuğu ve Bosphorus'un [İstanbul Boğazi] Tanitilmasi

Bay von Eitzingen ile birlikte can dostlarım Sturmius ve Wexius'un Konstantinopolis'ten ayrılmalarından ve Rattich'in de Kudüs'e gitmesinden sonra artık yakınımda içimi dökebileceğim hiçbir Alman kalmamıştı. Tek tesellim, Wexius'un bana yazmış olduğu mektupta yeni elçi Dr. Betz'i övmüş ve onun bana her türlü yardımı yapmaya hazır olduğunu söylemiş olmasıydı. Bu nedenle Dr. Betz'e bir mektup yolladım ve ona verdiği sözü hatırlatarak, beni içinde bulunduğum sefalete terk etmemesini, benim gibi bir garibanı daha büyük üzüntülerle karşılaştırmamasını rica ettim.

Bu mektubuma cevap almayınca, Dr. Betz'i bizzat ziyaret etmeye, benimle ilgili mesele hakkında ne düşündüğünü, umudumu ona bağlamakla hata edip etmediğimi öğrenmeye karar verdim. Gardiyandan izin isteyip Dr. Betz'in oturduğu eve gittim ve mümkünse Sayın Elçi ile bizzat görüşmek istediğimi belirttim. Ama Elçi benim binanın içine bile girmeme fırsat vermedi. Yanındaki Cizvit'lerden birini dışarıya yollayıp benim ne istediğimi sordurdu.

Ben Cizvit'e durumumu bütün ayrıntılarıyla anlattım, bu sefalete nasıl düştüğümü, Bay von Eitzingen'e beni esaretten kurtarması için başvurduğumu, gerek onun, gerekse Bay Wexius'un yeni atanacak olan elçinin bu işi ele alacağını söyleyerek beni avuttuklarını, kendisinin beni terk etmeyeceğine dair güvence verdiklerini, benim de birçok kez bu konuda Elçi hazretlerine mektup yazdığım halde hiçbir cevap almadığımı anlattım. Bu nedenle yeni atanan Sayın Elçi hazretlerine bizzat başvurup beni özgürlüğe kavuşturması için yalvarmaya geldiğimi, lakin huzuruna çıkmama izin verilmediğinden, (kuşkusuz doğal olarak bütün zavallı esirlere sahip çıkması gereken) bir din görevlisi olarak kendisine (yani Cizvit rahibine) durumumu ve dileğimi Elçi

hazretlerine iletmesi ve bizzat benim adıma konuşması için ricada bulundum. Cizvit rahip, sözlerimi iyi niyetle dinledi ve ileteceğine dair söz verdi.

O içeri girdikten sonra bir buçuk saat kapıda bekledim. Benimle birlikte buraya kadar gelmiş olan gözetmenim artık sabırsızlanmaya başlamıştı ki Cizvit rahibi geri geldi ve bana, Sayın Elçi hazretlerinin beni tanımadığını, kim olduğumu dahi bilmediğini, ortalıkta bir sürü serserinin dolaşmakta olduğunu ve her biri ile uğraşacak hali olmadığını söylediğini anlattı. Bu durumda bana yardımcı olamayacağını da ekledi.

Bu acımasız sözler beni hem şaşırttı, hem ürküttü. Duygularımı Cizvit rahibine de açıkladım ve her ne kadar şu anda zavallı bir köle isem de gerek geçmişte, gerekse şimdi asla bir serseri olmadığımı ve elçi hazretlerinin hakkımda böyle sözler söylemesini esefle karşıladığımı, Wexius'un mektubuyla kanıtlayabileceğim üzere, daha önce okumuş bir kişi olmamdan ötürü bana karşı çok farklı bir tutum takınılmış olduğunu söyledim.

Cizvit rahibi bana besbelli çok acıdı ve başka bir zamanda tekrar gelmemi, Elçi hazretlerinin şu sırada biraz keyifsiz olduklarını, belki ilerde bana karşı daha uygun davranabileceğini açıkladı.

Çaresiz elim boş olarak gözetmenimle birlikte geri döndüm. Bana bir lokma ekmek ve bir yudum şarap bile vermemiş olmaları canımı daha da çok sıkmıştı. Gözetmenimle birlikte tekrar Galata'ya döndüğümde, onu bir Rum meyhanesine davet ettim, hem kendime, hem de ona bir içki ziyafeti çektim. Böylece beni uzun süre kapının önünde beklemiş olmaktan kaynaklanan sıkıntısını gidermiş oldum. Sonra da birlikte kadırgamıza döndük. Bu olayı izleyen günlerde Dr. Betz'in beni terslemesi ve aşağılaması hiç aklımdan çıkmadı. Aklıma Wexius'a yazdıklarım, daha o zamandan içime çöken endişelerim geldi. Bu perişan durumumdan nasıl kurtulacağımı kestiremiyor, kendimi çaresiz hissediyordum.

Ben üzüntüler içinde kıvranırken, patronuma bir yolculuk önerisi geldi. Karadeniz'e açılacak ve bazı kişileri Trabzon'a götürecektik. Bu kent Konstantinopolis'ten takriben 800 Fransız mili uzaklıktaydı. Yolculuk için kadırgayı bütün gereksinimleriyle donattık. Karadeniz'deki fırtınaların Akdeniz'dekilere kıyasla çok daha şiddetli olduğu bilindiğinden, özellikle küreklerin bakımına çok özen göstermemiz bize sıkı sıkı tembih edildi.

Hazırlıklarımız tamamlanıp da Türk beyefendiler patronumuzla birlikte gemiye binince yola çıktık ve Konstantinopolis'i geride bıraktık. Güzergâhımız Bosphorus denilen ve Asya ile Avrupa anakaralarını birbirinden ayıran boğazdan geçiyordu Sağımızda, Asya kıtasında Scutari [Üsküdar] adı verilen geniş, açık bir alan vardı. Burada bir zamanlar Calcedonia [bugünkü Kadıköy] bulunuyordu. Sol tarafta, Avrupa yakasında ise Galata'dan itibaren deniz kıyısında bir Alman mili boyunca uzanan yerleşim bölgesi göze çarpmaktaydı.

Bu deniz geçidine Bosphorus denilmesinin nedeni, bazı yerlerde bir öküzün karşıdan karşıya geçebileceği kadar dar oluşudur. Özellikle karşılıklı iki kalenin bulunduğu yer çok dardır. Kalelerin biri Asya sahilindedir ve "Hisar" adıyla bilinir. Diğeri ise Avrupa yakasında olup farklı kişiler tarafından farklı biçimde adlandırılır. Türkler bu kaleye Karadeniz [Hisarı], Rumlar ise Neocastrum [Yeni Kale] adını vermişlerdir. Koyu renkteki burçlarından ötürü bu kaleye halk arasında Karadeniz ismini yakıştırmış olmalılar, nitekim bu deniz geçidi de Karadeniz'in çıkış yoludur. Sözünü ettiğim kale, daha Konstantinopolis Türkler tarafından ele geçirilmeden önce II. Mehmet tarafından yaptırılmıştır. Avrupa yakasındaki bu kale genelde asilzadelerin tutuklu olarak kaldıkları hapishanedir. Benimle birlikte esir alınan Malta Şövalyeleri ve İtalyan kontu da orada tutuklu bulunuyorlardı, ayı güneşi bile göremedikleri gayet ağır koşullarda yaşıyorlardı. Eğer dışardan birileri yardım etmezse, ekmek ve sudan başka yiyecek ve içecek de bulamıyorlardı. Bu deniz geçidi zaman zaman buzlarla kaplanırmış ve Konstantinopolis'ten Tuna nehrinin Karadeniz'e döküldüğü yere kadar yürümek mümkün olurmuş. Bana anlattıklarına göre, 1571 yılında da gene böyle bir durum yaşanmış, ama sadece boğaz bölgesi buzlarla kaplanmış.

Leylekler de Avrupa'dan Asya'ya göç ederken bu deniz geçidinin üzerinden uçarlar. Çünkü bu geçidin genişliği 4 stadion'u, yani yarım İtalyan milini geçmez. Bu yüzden de Pers kralı Dara Asya'dan Avrupa'ya uzanan bir köprü yaptırıp askerlerini İskitlere karşı savaşmak üzere buradan karşıya geçirmişti. Avrupa kıtasını sol tarafımıza alıp, kadırgamızla takriben on iki İtalyan mili uzunluğunda olan bu deniz geçidini aşarak Karadeniz'e açıldık.

KIRK YEDİNCİ BÖLÜM

PONTOS EUKSEİNOS DİYE DE ANILAN KARADENİZ'İN TANITILMASI. KRALLIK BAŞKENTİ OLAN TRAPEZUNT [TRABZON] ŞEHRİNE VARIŞIMIZ VE YENİDEN KONSTANTİNOPOLİS'E DÖNÜŞÜMÜZ

Bu denizin birçok farklı ismi vardır. Eskiden "hırçın deniz" veya "tehlikeli deniz" anlamına gelen Pontos Aksenus adı ile bilinirdi. Plinius'a göre, burada sık sık görülen şiddetli fırtınalar yüzünden veya belki de eski zamanlarda bu denizin kıyısında vahşi ve saldırgan insanlar yaşadığından böyle adlandırılmıştır. Strabon'a göre bu vahşiler, ülkelerine gelen yabancıları öldürüp etlerini yerlermiş. Ama Jason ve arkadaşları onları yok ettiklerinden beri bu denizin adı Pontos Eukseinos yani "konuksever deniz" şeklinde değiştirilmiş ve günümüzde de hâlâ böyle bilinmektedir. Çok kere İtalyanca bir ifade olan "Mare magior" ismi de kullanılmaktadır. Karadeniz sahillerinde yaşayan halk, belki bu yöre "gece yarısı" tabir edilen kuzey yönünde olduğundan böyle [Kara] adlandırmıştır. Ya da bazı kişilerin görüşüne göre, bu yörede yetişen kara görünümlü bir meyveden ötürü bu ismi uygun görmüş olabilirler.

Karadeniz'in doğusunda Kolkhis* krallığı, güneyinde Küçük Asya, batısında Eflak ve kuzeyinde Azak denizi vardır. Avrupa ve Asya kıtaları birbirinden bu denizin hizasında ayrılırlar. Karadeniz'in uzunluğu 1000 ve genişliği 300 mildir.

Gemimiz, bir zamanlar Amazonların yaşadığı kıyıya yakın olarak, sahilin solunda ilerliyordu. Bu denizde çok şiddetli olan dalgaların tehlikesinden korunmak için açık denize çıkmıyorduk. Tripoli [Tirebolu] adı verilen bir yere gelinceye kadar kuvvetli bir rüzgârla yol aldık ve burada taze içme suyu temin etmek için demir attık.

Yolcularımız olan beyefendiler karaya çıkmadılarsa da, gemiye taze meyveler, sebzeler getirtip birkaç koyun kestirerek kendilerine güzel bir şölen hazırlattılar. Ama biz forsalara bu yemeklerden bir pay düşme-

* Karadeniz'in doğu ucunda tarihsel bölge –ed.n.

di. Sadece baş taraftaki oturak yerlerindekiler şölenin artıklarından faydalanabildiler.

Demirlediğimiz limanda Hazar denizi dolaylarındaki Kolkhis ülkesinde yaşayan birçok Hıristiyan tüccara rastladık. Bunlar şövalye Aziz George'un bütün azizlerden daha üstün olduğuna inandıklarından, Georgian [Gürcü] diye adlandırılıyorlar. Hatta paralarına bile onun resmini basmışlar. Bana orada bir Gürcü tüccarın armağan ettiği, bir yüzünde şövalye Aziz George'un resmi, öteki yüzünde ise kolay okunamayan Grek yazısı bulunan, bir Türk akçesi değerindeki bu parayı hatıra olarak sakladım ve azat olunca beraberimde getirdim.

O gece limanda dinlenildi ve ertesi gün erkenden doğruca Trabzon'a gitmek üzere yola çıkıldı. Rüzgârın elverişli olması nedeniyle de daha o gün bu krallık başkentine vardık.

Türk hükümdarı gerek bu kenti, gerekse bütün krallığı 1460 yılında zor kullanarak ele geçirmiş ve David Komnenos adındaki kralın kafasını kestirmiş. Trabzon 70° 45' dakika boylamında ve 43° 5' dakika enleminde, dağların eteğinde, deniz kıyısında kurulmuş, çok büyük ve iyi korunmuş bir kenttir. Burada Tatarlar, Türkler, Moskoflar, Ermeniler ve İranlılar tarafından yürütülen canlı bir ticaret faaliyeti vardır. [Bazı dinî öyküler...]

Trabzon'da birçok yeni gemi inşa edilmişti ve bunların Konstantinopolis'e götürülmesi gerekiyordu. Bizim patronumuz Kaptanpaşa tarafından bu nakli yapma emrini almıştı. Türk beyefendiler karaya çıkarıldıktan sonra, şiddetli rüzgârların tehlike yarattığı kış mevsimine kalmamak için hemen geri dönmeye karar verildi.

Aramızda kadırgaları paylaştık. Kaptanımız yedeğine on iki kadırga aldı, diğer üç gemi de dörder kadırgayı çekmeyi üstlendiler. Bu şekilde yükümüz de çok artmış olduğundan kürekte büyük zahmet çekiyor ve bu yüzden sık sık kırbaçlanıyorduk. Nihayet Bosphorus'a vardık. Bu deniz geçidinde Konstantinopolis yönünde bir akıntı olduğundan, yeni kadırgaların yirmi dördünü de birbirine bağlayıp, en fazla kürekle donatılmış olan kaptanın gemisine devrettik.

Türk hükümdarına daha önce kaptanpaşa tarafından, Karadeniz'den birçok yeni gemi getirtileceği bildirilmişti. Bizim patron kaptanpa-

şaya varış haberimizi ulaştırınca, o da Türk hükümdarına, Karadeniz'den getirtilen yeni kadırgaların limana girmek üzere olduğunu bildirdi. Bunun üzerine Türk hükümdarı, yeni gemileri teftiş edebilmek için, saltanat kayığını saray bahçesinin önünde hazır bulundurmalarını emretti.

Bu arada biz de Bosphorus'tan çıkmış, Konstantinopolis'e yaklaşıyorduk. O sırada Kaptanpaşa tarafından gönderilen bir firkata ile patronumuza bir emir iletildi: Kadırgaları hükümdarın sarayının hemen önünden geçirmesi isteniyordu. Patron da bu emri yerine getirdi. Biz Bosphorus'tan çıkıp da Karadeniz'den gelen akıntının itici gücü zayıflayınca, 24 kadırgayı çekmekte çok zorlandık. Üstelik de patronumuz limanın girişinde sarayın önünden ve hükümdarın yakınından geçerken, oturak yerlerimizin üstüne çıkıp zincirlerimizi şakırdatmamızı, kürek çekmeyi bırakıp, sevinç naralarıyla onu selamlamamızı istedi.

Ama yükümüz ağır olduğundan çok yükseklere sıçrayamıyorduk. Bu yüzden de patronumuz kızdı ve daha büyük sıçrayışlar yapmamız için bizi kırbaçlamalarını emretti.

Fakat Türk hükümdarı, gemide reisin, komutanın ve komutan yardımcısının ellerinde kırbaçlarla koşuşturup durduklarını fark edince hemen patrona birisini göndermiş ve ona değnekleri, kırbaçları bir yana bıraktırıp zavallı Hıristiyanlara eziyet ettirmemesini emretmiş. Buna hepimiz çok sevindik ve kırbaç darbesi yemeksizin de elimizden geldiği kadar tezahüratta bulunmaya gayret ettik.

Sarayın önünden geçerken kürekleri durdurup sevinç gösterileriyle Padişahı selamladıktan sonra, yeni kadırgaların bizim gemilerden çözülmesi ve sarayın yakınlarında demir atmaları emri verildi. Padişah arzu ettiği anda onları gözden geçirecekti.

Biz ise gene eski yerimiz olan, Galata'nın gerisindeki Tersonal [Tersane] önüne demirledik ve patronumuz karaya çıkar çıkmaz, her zamanki gibi kadırgayı süpürüp silmek, halatları, yelkenleri kurutmak ve onarmak, ayrıca kendimize ait temizliği de yapmak gibi mutat işlerimize giriştik.

Kırk Sekizinci Bölüm

Konstantinopolis'te Veba Salgını. Kadırgamızdaki En Güçlü Adamları Vebadan Kaybedişimiz. Patronumun Satın Aldığı Birkaç Alman Köleyi Gemiye Getirmesi. Yeni Kölelerin Alışık Olmadıkları Bu Yaşam Tarzına Dayanamayıp Bedensel ve Ruhsal Dirençlerini Kaybederek Ölmeleri

Veba salgını sadece Konstantinopolis kentinde değil, Galata'da da giderek yayılıyordu. Sonunda bizim kadırgaya ve başka kadırgalara da bulaştı. Buna da doğrusu hiç şaşmadım, çünkü Türklerde basit halk çok pasaklı. Konstantinopolis gibi büyük bir şehirde bu kadar pis kokan berbat sokakların varlığı insanı hayrete düşürüyor. Ben sokak ortasında at, köpek ve kedi leşlerine çok rastladım. Bu koşullarda ölümcül hastalık salgınlarının çıkmasına elbette şaşmamak lazım.

Günün birinde Konstantinopolis'te itibarlı bir paşanın, Raguza [Dubrovnik] elçiliğinin bulunduğu binanın yakınındaki evine çalışmaya götürüldük. Gündüzleri orada taş ve moloz taşıyor, geceleri gene zorunlu olarak kadırgaya dönüyorduk.

O günlerde bizim gemide genç bir asker hastalandı. Halatların ve yelkenlerin muhafaza edildiği odadan sorumlu olan köle, hasta gencin, açık havada ve soğukta kalmaması için, yelkenlerin üstüne yatırılmasına izin verdi. Genç asker, o odada ölünce ve patron da onun yelkenlerin üstünde öldüğünü öğrenince, malzeme odasından sorumlu olan zavallı köleye 200 kırbaç attırdı. Sonra da yetmiş yaşında, saçları ağarmış, güçsüz bir ihtiyar olduğu için zincirlerden azat edilmiş olan bu adamı yeniden zincire vurdurdu. Bu olaya hem Türkler, hem Hıristiyanlar çok üzüldüler.

Patronumuzun bu zalim ve acımasız davranışlarından ötürü Tanrı çok öfkelenmiş olacak ki, salgın hastalığı giderek daha da tırmandırdı. Bununla patrona bir ceza ve ibret dersi vermek istiyordu kuşkusuz. Hastalık öyle arttı ve yayıldı ki aramızdan en güçlü olanlar bile direnemediler ve bir ay içinde takriben kırk kişi öldü. Bunların çoğu marangoz, çilingir, demirci, tenekeci gibi zanaatkârlardı. Bize büyük yardımları dokunan ber-

berimiz bile ölenlerin arasındaydı. Bu büyük kayıp bizim patrona çok dokundu. Çünkü on zanaatkâr, benim gibi otuz kişiden daha çok işine yarıyordu. Sonunda benim çok iyi ve samimi dostum olan gemi kâtibi de salgına yakalandı. Hasta döşeğindeyken kendisini avutmam için beni yanına çağırttı. Onun bu dileğini yerine getirmek için zincirlerimi çözdüler. Fakat artık hastalık kâtibin vücudunu öylesine sarmıştı ki hayaller görüyor, sürekli bir şeyler sayıklıyordu. Ben gene de ona cesaret verici sözler söyledim, Tanrının adını anarak onu teselli ettim, bütün umudunu Tanrıya bağlamasını, kendini Tanrıya emanet ederse hiçbir derdinin kalmayacağını söyledim. O zaman adı M. Michel olan Alman berberi getirtmemizi istedi. Daha önce de anlattığım gibi, bu adam uzun süredir hizmet etmesinden ve yaşının da hayli ilerlemiş olmasından ötürü azat edilmişti. Ben gardiyandan bu berberi getirmem için izin istedim, o da yanıma bir gözetmen katarak beni yolladı. Ancak zavallı hasta, ben daha geri gelmeden ölmüştü. Buna çok üzüldüm, çünkü o benim her derdimi paylaştığım en yakın dostumdu. Ama demek Tanrı öyle istemiş. Kâtip dostum patronumuza da yıllarca hizmet ettiği için, ona hak ettiği gibi bir cenaze töreni yapmamıza izin verildi. Takriben yirmi kişilik bir grup halinde cenazeyi Hıristiyanların mezarlığına taşıdık ve orada defnettik.

Bu arada, bir resmî göreve atanmadan içi rahat etmeyen patronum uzun süre oraya buraya başvurduktan, ona buna hediyeler yolladıktan sonra nihayet padişahın damadı olan Kaptan-ı derya Sinan Paşa tarafından Berberistan ülkesinde Tripoli [Trablus] krallığında bir göreve atandı. Yeni görevine hazırlanırken yapacağı harcamalar için bol paraya ihtiyaç duyan patron, Hıristiyan kölelerden özgürlüğünü satın almak isteyenler varsa, haber vermelerini kadırgada açıkça ilan ettirdi. Ben patronun yeni göreve atandığını duyunca endişelendim. Çünkü Berberistan'ın nasıl bir ülke olduğu konusunda bilgilendirilmiştim. Orada esirlere çok sert davranıldığını, devamlı dış ülkelere yolculuk yapıldığından, işlerin ve bunlara bağlı tehlikelerin de daha yoğun olduğunu bana anlatmışlardı. Buna karşın Trablus şehrinin Malta'dan en fazla 40 Alman mili mesafede olması, dolayısıyla Hıristiyan dünyasına daha yakın bir yerde bulunmak bana çekici geliyordu.

O dönemlerde Macaristan'da birçok Alman esir alınmış ve Konstantinopolis'e getirilmişti. Kime ait olduklarını bilmediğim bu adamları her gün esir pazarına satmaya götürüyorlardı, fakat kimse onları satın almak istemiyordu. Zavallı Alman esirler bu durumdan çok şikâyetçiydiler. Sonunda bizim patronumuz, hastalıktan ölen forsaların yerine koymak üzere onlardan yedisine talip oldu. Bu Almanları da kimse satın almak istememiş olduğundan, patronumuz yedi esire 120 Düka ödeyerek, 20-30 yaşlarındaki bu genç ve güzel adamları ucuz bir fiyata ele geçirdi.

Sonuç olarak bu temiz kalpli, dindar Almanlar bizim kadırgaya zincirlendiler. Bizim kadırgada benden başka Alman bulunmadığından ve yeni gelenler de kendi dillerinden başka dil bilmediklerinden çok güç durumdaydılar. Ben elimden geldiğince yardımcı olmaya, onları teselli etmeye çalıştım. Kadırgada bütün komutlar İtalyanca veriliyor, bu dili de anlamadıklarından sık sık kırbaçlanıyorlardı. Onlara her fırsatta sabır telkin ettimse de faydası olmadı. Üç Alman esir bu düzensiz yaşam biçimine, yiyeceklere, çalışmaya, insanlara ve lisana alışık olmadıklarından, kederden, sıkıntıdan, iki hafta içinde öldü. Buna çok üzüldüm ve diğer Almanlara, o kadar duyarlı olmamalarını ve dirençlerini yitirmemelerini sık sık tembih ettim. Benim gibi zavallı, sefil bir kölenin bunca zaman bu kötü koşullara dayanabilmesini sağlayan Tanrının Lütfuyla, kendilerinin de mutlaka selamete ereceklerini söyledim.

Kırk Dokuzuncu Bölüm

Türk Hükümdarına Ait Esirlerin Kaldığı Zindandaki Bir Fransızdan Aldığım Mektup. Bu Esirin St. Helena İle İlgili Dileği. Benim Çıkacağımız Yolculuk Sebebiyle Kendisine Yazdığım Cevap

Benimle birlikte esir alınmış olan Fransız soylularından Cambout bulunduğu hapishaneden bana şöyle bir mektup gönderdi. [Fransızca mektubun metni] Bu mektubun çevirisini sunuyorum:

Monsieur de Chammesson'un eski yardımcısı Michel'e.
Sevgili dostum Michel, yakında patronunuzun kesin olarak yolculuğa çıkacağını öğrendiğimden, bu mektubu size bir an evvel ulaştırmayı ihmal etmemeye karar verdim. Size bir faydam olacağını düşünüyorsanız, bana bildiriniz. Eğer Malta'da Monsieur de Chammesson'a bir mektup yollamak istiyorsanız, bana iletiniz, onun muhatabınızın eline geçmesini sağlayacağım. Başka bakımlardan da size yardım edebilmeyi çok isterdim, ama hiçbir şey yapamadığım için üzgünüm. Sizden ricam, Thomas ve l'Espine'e benim tarafımdan rica ediniz, eğer ellerinde bir "St. Helena" varsa, bana göndersinler. Ben bulunduğum hapishanede araştırdımsa da temin edemedim. Bana söylediklerine göre, sizin çalıştığınız yerde bundan bol miktarda bulunuyormuş. Bunu söyleyen de özü sözü doğru bir kişidir. Michel, l'Espalier'nin benim yazdığım bir mektubu "Bey"e verip vermediğini de lütfen inceleyiniz ve durumu bana bildiriniz. Sizi Tanrıya emanet ediyor, özgürlüğe kavuşmamız için dua ediyorum. Bu mektup 13 Eylül 1587'de "Bain"den yollanmıştır.
Ekli olan paket Michel l'Espalier'e aittir, kendisine veriniz.
Her zaman size sadık, candan dostunuz
Du Cambout

Patronumun yolculuğa çıkacağından bahseden bu mektup beni önce biraz korkuttu. Yolculuğun Berberistan'a olacağı endişesine kapılmış-

tım. Neyse ki daha sonra kısa sürecek başka bir seyahatin söz konusu olduğunu öğrendim. Nazik asilzade, Malta Şövalyeleriyle birlikte esarete düşmem sebebiyle bana ilgi duyuyor ve iyiliğimi düşünüyordu. Diğer esirler Kara Kulelere [Karadeniz Kuleleri, Rumeli Hisarı] hapsedilmek üzere götürüldüğünde, bu adam bir talih eseri olarak hastalandığından, onu tersanenin yakınlarında bulunan Hıristiyanların büyük hapishanesine koymuşlar ve sonra da orada unutmuşlar. Bu adam şövalyelerin mektuplarını Fransa elçisine ve Hıristiyan âlemine ulaştırmakla herkese büyük iyiliklerde bulunuyordu. Zira kendisi diğer esirlere kıyasla çok daha serbestti ve çevresine karşı itaatkâr, yardımsever bir tutum içindeydi. Nitekim yakından tanıdığı değerli efendim Monsieur de Charmesson'a ve dolayısıyla bana karşı da bu tutumunu sürdürdü.

İşte bu nedenlerden ötürü, birkaç kez onun yanına gidebilmek için gardiyandan izin aldım. Kaldığı bina, bizim kadırganın bulunduğu yerin çok yakınlarında olduğundan, azat edilmemle ilgili sorunları onunla rahatça ve bütün ayrıntılarıyla konuşmak olanağını sık sık bulabildim. Du Cambout, Kara Kulelerde kalan şövalyeler ve asilzadelerle yoğun bir iletişim ağı kurmuştu ve hepsi de benim özgürlüğe kavuşmamı temenni ediyorlardı. Bu durumu da özellikle değerli efendim Monsieur de Chammesson'un itibarına borçluydum. Önemli bir konumda olan bu soylu kişinin sayesinde kendileri de özgürlüklerine kavuşmayı umuyorlardı. Çünkü o şimdiye kadar, özellikle Monsieur de Thenisse ve Villerseaux konusunda birçok girişimde bulunmuştu. Ama ne yazık ki gayretleri boşa gitmişti.

Fransız asilzadesinin mektubunda sözünü ettiği "Sancta Helena" meselesini de açıklayayım: Konstantinopolis'in birçok değişik yerlerinde mahzenlerin veya başka mekânların zemini kazıldığında, toprağın içinden takriben bir "Rechenpfennig" [Alman parası] büyüklüğünde bakır sikkeler çıkmaktadır. Bunların biçimleri pek düzgün değildir, kimi yuvarlak, kimi beyzi olup, hepsinin üzerinde bir kadın başı resmedilmiştir. Başka herhangi bir yazı yoktur, sanki birisi başparmağıyla üzerine bastırmış gibi ortaları hafif çöküktür. Batıl inançlı Yunanlılara göre, bu sikkeler, büyük bir kıtlık ya da pahalılık döneminde, Azize Helena tarafından, Konstantin'i sıkıntıdan kurtarmak için saf kilden veya topraktan yapılmış. Üzerlerindeki

kadın portresinin de St. Helena'nın resmi olduğunu sanıyorlarmış. Böylece bu sikkeler kutsal bir anlam ve değer kazanmış, onlardan yanında bulunduran kimselerin hastalıklara ve yüksek ateşe karşı korunacağı inancı yerleşmiş.

Anlaşılan Fransız soylusunun da böyle bir batıl inancı vardı ve bu yüzden bizden kendisine böyle bir sikke vermemizi istiyordu. Sonuçta da ona istediğini yolladık, zira çalıştığımız inşaatlarda bu sikkelerden bol bol bulabiliyorduk. Ama ben koruyucu etkilerine inanmadığımdan onlara pek değer vermiyordum. Gene de Fransız soylusunun arzusunu yerine getirdim, iki sikke temin edip, mektubuna yazdığım yanıtla birlikte ona yolladım. Ayrıca mektubumda beni hatırından çıkarmamasını rica ettim ve yakında yeniden bir yolculuğa çıkacağımızı, ama sadece Thessalonia'ya [Selanik], Kaptanpaşaya kışlık kumaş almaya gideceğimizi, Tanrının yardımıyla üç hafta zarfında tekrar Konstantinopolis'e döneceğimizi bildirdim.

Patronum, Kaptan-ı derya İbrahim Paşa tarafından affedilmiş ve Berberistan'daki Trablus'a paşa olarak atanmış olduğundan onun hiçbir arzusunu geri çeviremiyordu. Bu yüzden Türklerin "Selanik" dedikleri Thessalonia yolculuğuna çıkmamız gerekiyordu. Ama patronumuz atandığı yeni görev yerine taşınma hazırlıkları içinde olduğundan bu sefere katılamadı ve yerine en güvendiği yardımcılarını gönderdi.

Ellinci Bölüm

Selanik Yolculuğunun Anlatılması. Lemnos [Limni] Adasının, Bu Adada Kazılarak Çıkarılan "Terra Sigillata"nın ve Selanik'in Tanıtılması. Konstantinopolis'e Dönüşümüz. Dr. Betz'e Gidip Kölelikten Kurtarılmam İçin Ricada Bulunmam ve Ricamın Gene Reddedilmesi. Dr. Betz'in Fransa Elçisi İle Çıkardığı Anlaşmazlık

Konstantinopolis'ten hareket edip salimen Hellespontos'tan geçtikten sonra, rüzgârın uygun esmesi sayesinde üçüncü gün, Türklerin Limni dedikleri Lemnos adasına vardık. Orada demirleyerek taze içme suyu temin ettik.

Adanın doğudan batıya doğru uzunluğu 100 mil kadardır. Gemilerin barınması için güvenceli birçok limanı, körfezi vardır. Tahıl ve üzüm yetiştirmeye, hayvan beslemeye elverişli olmakla beraber, odun ve kereste bakımından fakirdir. Buna mukabil Lemnos'ta bulunan *terra sigillata* adı verilen bir çeşit toprak çok değerli özelliklere sahiptir. Örneğim bu toprağın vebaya ve zehirlenmeye karşı ilaç olarak kullanıldığı söylenmektedir. "Terra sigillata"nın yer kazılarak elde edilmesi sadece 6 Ağustos tarihinde mümkündür.* O gün Türkler törenlerle toprağı kazarlar ve Türk harfleriyle üzerine bazı sözler yazarlar. Bu nedenle de o toprağa "mühürlenmiş toprak" anlamına gelen "Terra sigillata" adı verilmektedir. Ben bu işaretlerin camdan yapılmış olanını buldum ve beraberimde Almanya'ya getirdim, sonra da sevgili iyi niyetli dostum Wexius'a, arzusu üzerine armağan ettim.

Ada halkı Yunanlı olmakla beraber, yönetim Türklerin elindedir. Dardanelli kalelerinden uzaklığı 76 mildir.

Lemnos'tan ayrıldıktan sonra uygun bir rüzgârla Selanik körfezi içerisine girdik ve gerek kalabalık nüfusu gerekse güzel yapıları nedeniyle bütün Yunanistan'ın en önemli kenti olan Selanik'e salimen vardık. Bu

* Piri Reis'in "Kitâb-ı Bahriye" adlı yapıtının 1. cildinde burada sözü edilen "terra sigillata", yani mühürlü topraktan da "tıyn-ı nahtum" diye söz edilir ve bunun ağustos ayının yedinci günü kazılarak çıkartıldığı anlatılır. Ancak bu toprağın hastalıklara karşı koruyucu veya sağaltıcı etkisinden söz edilmemektedir. "Tıyn" sözcüğü çamur, balçık, "nahtum" sözcüğü yunmak, temizlemek anlamına gelir –ç.n.

kentte yaşamakta olan çok sayıda Musevi iş hayatını elinde tutmaktadır. Nitekim gemiye yükleyeceğimiz kumaşları da Musevilerden aldık. Kaptan Paşa kendi gereksinimi için çeşitli renkte ve farklı cinslerde kumaş ısmarlamıştı, ama besbelli tercih edilen renk kırmızıydı.

Yükümüzü aldıktan ve taze içme suyu da temin ettikten sonra, hemen gene Konstantinopolis'e dönmek üzere yola çıktık ve oradan hareket tarihimizin on dördüncü günü salimen hedefimize ulaştık. Yüklemiş olduğumuz kumaşları teslim edip tekrar limandaki yerimize demirlediğimizde içimi bir huzursuzluk kapladı. Çünkü patronumun Berberistan'daki Trablus kentine gitmek üzere ne zaman yola çıkmak isteyeceğini bilemiyordum. Oysa ben bu yolculuğun özgürlüğüme kavuşmama engel olacağından korkuyordum. Bu yüzden tekrar Alman elçisi Dr. Betz'e gidip, bana daha önce verilen umut doğrultusunda, azat edilebilmem için yardım istemeye karar verdim.

Dr. Betz bu sefer de gene o Cizviti yollayıp, benim imparatorumuzun hizmetindeyken esir düşmüş olmadığım gerekçesiyle bana yardım edemeyeceğini bildirdi. Ben de buna yanıt olarak, Türklere karşı savaşan herkesin hem Kutsal Roma İmparatorluğu, hem de Hıristiyanlık dini adına savaşmış sayılacağını, bu nedenle de İmparatorun hizmetinde sayılması gerektiğini söyledim. Nitekim ben de Maltalıların Türklerle sürekli olarak giriştikleri çarpışmalardan biri sırasında esir düşmüştüm ve Maltalılara da bu adanın İmparator Şarlken [V. Karl] tarafından verildiğine ve onun savunulması söz konusu olduğuna göre, ben de İmparatorun hizmetinde esir alınmış sayılırdım. Sayın Elçi hazretlerinin beni böyle bir bahaneyle başından savmak istemesinin beni çok şaşırttığını da ayrıca belirttim. Çünkü İmparatorun hizmetinde hiç bulunmamış olan birçok Hıristiyan da esir düşmekteydi. Bunları da kâfirlerin elinde köle olarak kalmaya mahkûm etmek mi gerekirdi? Üstelik Bay von Eitzingen, buradan ayrılmadan önce, Alman asıllı bir dönmeyi benim bulunduğum kadırgaya göndermiş ve azat edilmem için kaç para ödenmesi gerektiğini sordurmuştu ve ben de yüz Düka'dan aşağısının benim azat edilmeme yetmeyeceğini bildirmiştim. Bunun üzerine de Alman dönme, Sayın Elçinin adına, patronumla pazarlığa girişmemi, Elçi hazretlerinin kesinlikle beni buralarda kaderime terk

etmeyeceğini söylemişti. Bütün bunları Cizvit'e hatırlattım ve ayrıca da Sayın Elçinin bana verdiği umuda dayanarak patronuma bedelimin ödeneceğini haber verdiğimi de anlattım. Artık bana el uzatan olmazsa, ne kadar kötü duruma düşeceğimi kendileri de kolayca gözlerinin önüne getirebilirlerdi. Böyle söyleyerek, Cizvit'e, Elçinin ruhani danışmanı olarak, bütün bu sözlerimi onu etkileyecek biçimde tekrarlamasını, Bay von Eitzingen'e verdiği sözü hatırlatmasını ve benim gibi zavallı tutsak bir adamı felakete terk etmemesi için yalvarmasını tembihledim.

Cizvit bütün bu sözlerimi ona nakledip kısa bir süre sonra geri geldi. Bana, Elçi hazretlerinin son zamanlarda büyük harcamalar yapmak zorunda kaldığından, maddi gücünün beni özgürlüğüme kavuşturmaya yetmeyeceğini, ama beni tamamen terk ettikleri düşüncesine kapılmamam için, özgürlük bedelimi karşılamak üzere kırk "Reichsthaler" armağan etmeye karar verdiklerini, gerisini başka yerlerden temin etmeye çalışmamı açıkladı.

İngiliz elçisinden oldukça umut verici sözler duyduğum için, ertesi gün İngiliz elçiliğine gittim ve durumumu anlatarak beni kaderime terk etmemesi için ricada bulundum. Bunun üzerine elçilik kavası bana çok ters bir cevap getirdi. Elçi hazretleri, Dr. Betz tarafından çok ağır bir hakarete uğradığından, bundan böyle hiçbir Almana yardım etmemeye yemin etmiş. Bu yüzden de benim özgürlüğüme kavuşturulmamla ilgili bir girişimde bulunmayı düşünmediğini, ilerde de böyle bir ihtimalin bulunmadığını belirtmiş. Ben Elçi hazretlerinin, başkasının yapmış olduğu bir hatanın acısını benden çıkarmamasını, İngiliz kralları ile Pfaltz dükleri arasındaki ilişkileri göz önünde bulundurmasını söyleyerek, beni bir din kardeşi olarak sefalete terk etmemesi için yalvardım, ama boşuna.

Artık bu destekten de yoksun olduğuma kanaat getirerek büyük bir korkuya kapılmıştım. İçimden Dr. Betz'in bana karşı göstermiş olduğu gaddarlık yetmiyormuş gibi, üstelik diğer elçiliklerde de önüme engeller çıkarılmasına sebep yaratmış olması beni fazlasıyla üzmüştü.

Anlaşılan, Bay von Eitzingen buradan ayrılır ayrılmaz, bundan böyle imparatorluğu temsil etmek üzere elçi olarak atanan Dr. Betz bu konumundan ötürü aşırı kibirlenmişti. Bu kendini beğenmişlik havası

içinde sadece zavallı insanlara sahip çıkmayı reddetmekle kalmıyor, diğer hükümdarların elçilerini de aşağılayarak gerginlik yaratıyordu. Onun gibi okumuş, deneyimli, sağduyulu ve yüksek bir konuma gelmiş bir kişiye böyle bir davranış hiç yakışmadığı gibi, bunun onun için övünç değil utanç kaynağı olduğu kanısındayım. [Dr. Betz ile Fransa elçisi arasındaki kilisede oturulacak yer çekişmesini anlatan satırlar...]

Sonunda ne yapmam gerektiğini danışmak üzere sevgili dostum Cambout'ya gittim.

Elli Birinci Bölüm

De Cambout'nun Tavsiyesi Üzerine Fransız Elçisine Gidip, Azat Edilmem İçin Yardım İstemem. Elçilikte Olanlar ve Bana Umut Veren Sözler. Cambout ve Thenisse Tarafından Bana Gönderilen Umut Dolu Mektuplar. Dr. Betz'in Hıristiyanlığa Yakışmayacak Bir Tavırla Beni Reddedişi

Monsieur du Cambout'ya gittiğimde, ona bütün olanları, özellikle Alman elçiliğinde bana söylenenleri anlattım ve ne yapmam gerektiği konusunda fikrini sordum. Çünkü patronum kısa zaman içinde kendisine devredilen göreve, yani Berberistan'daki Trablus'a gitmeyi tasarlamaktaydı. Eğer daha önce özgürlüğüme kavuşmazsam, bundan sonra ne yapsak boşuna olacaktı ve ben tam bir çaresizliğe düşecektim.

İyi niyetli Monsieur Cambout bana Fransız elçiliğine gidip yardım istememi salık verdi. Anlattığına göre, Monsieur Thenisse'e bir süre önce özgürlüğünün bedeli olarak 1000 Kron gönderilmiş, oysa Türk hükümdarı onu serbest bırakmak için 20.000 Düka istiyormuş. Bu sebeple o gönderilen para bir işe yaramamış. Monsieur du Cambout, Monsieur de Thenisse'e benim sorunumu açıklayacağına ve bu para ile benim azat edilmemi sağlamasını önereceğine dair söz verdi.

Ben verdiği öğüt ve teşvik edici sözleri için ona teşekkür ederek benim sorunumla ilgilenmeyi unutmamasını rica ettim.

Monsieur du Cambout'nun önerisi doğrultusunda bütün cesaretimi toplayıp Fransız elçiliğine gittim. Orada bir kuyumcuyla karşılaştım. Bu adam aslında Almanya'da, Braunschweig'da doğmuş olmakla beraber, uzun süre Fransa'da yaşamış ve sonunda adeta bir Parisli olmuş. Şimdi de birçok mücevherle buraya gelmiş. Bunların arasında özellikle iki elmas çok değerliymiş. Bunlardan birini padişaha 60.000 Taler karşılığında, diğerini ise bir paşaya 40.000 Taler'e karşılığında satmış. Bu kuyumcu beni görünce kim olduğumu ve nereden geldiğimi sordu. Ben de ona Heidelberg kentinde doğmuş bir Alman olduğumu açıkladım. Bunun üzerine bana Heidelberg'de kimleri tanıdığımı sordu. Ben tanıdıklarımı sayarken Pfaltz

Elektör Dükü'nün mabeyincisi olan akrabam Georg Stuchsen'in adını anınca, onu çok iyi tanıdığını söyledi, hatta Pazar meydanının köşesinde, üstünde geyik resmi bulunan binanın karşısındaki evini bile tarif etti.

Kuyumcunun benim akrabamı tanıdığına kanaat getirince, onunla daha rahat konuşma cesaretini buldum ve kendisine derdimi anlattım; zavallı bir köle olduğumu ve özgürlüğüme kavuşabilmek için yardım istemek amacıyla her yere başvurduğumu, şimdiye kadar çaresiz kaldığımı, Alman elçiliğinin beni desteklemeyi reddettiğini, bu yüzden başka ülkelerin elçiliklerine yardım için başvurmak zorunda kaldığımı, şimdi de Fransa elçisinden yardım dilemek üzere geldiğimi anlattım. Sonra da Elçiyi iyi tanıdığını söyleyen kuyumcudan, beni desteklemesini de rica ettim. O da elinden geleni yapacağına söz verdi ve sözünü de tuttu. Kuyumcuya saydığım dostlarımın adları, beni Elçiye gayet iyi tanıtmasına ve övmesine neden olmuştu besbelli, çünkü Elçi beni yanına davet etti ve derdimi sabırla dinledi. Ben de ona Dr. Betz'in bana karşı haince davranışını ve bir Alman tarafından bu muameleye maruz kalışımın beni ne kadar üzdüğünü anlattım.

Bunun üzerine kraliyet elçisi büyük bir içtenlikle beni teselli etti ve cesaretimi yitirmememi, beni yardımsız bırakmayacağını ve Dr. Betz'in davranışına da üzülmememi söyledi. Onun gerçek bir Alman olmadığını, eğer olsaydı daha dürüst ve samimi davranacağını ileri sürdü. Tanrı da onu bu yanlış davranışlarından ötürü cezalandırmış, evine veba hastalığını musallat etmişti. Gerçekten de elçilik konutunda bu hastalıktan pek çok kişi ölmüştü. Bunlardan biri soyunun en değerli temsilcisi olan Nürnbergli bir asilzadeydi ve anladığım kadarıyla bu kişi ilgisizlik ve bakımsızlık yüzünden ölmüştü. Elçilikteki Cizvit rahibi de vebaya yakalanmış, ama hastalığı yenip tekrar sağlığına kavuşmuştu.

Ben elçiye veda ettikten sonra, kuyumcu gene yanıma geldi, Fransız elçiliğinin beni sefalete terk etmeyeceğini yineleyerek bana cesaret verdi ve sekiz akçe armağan etti. Ona hem para için, hem de elçinin nezdinde verdiği destek için teşekkür ettim.

Oradan ayrılıp kadırgaya dönerken içim biraz daha rahatlamıştı. Beni iyi kalpli insanlarla karşılaştıran ve onların bana yardım etmelerini sağlayan Tanrıya canı gönülden şükrettim.

Bundan birkaç gün sonra Monsieur du Cambout'dan tekrar bir mektup geldi. [Fransızca mektup] Çevirisini sunuyorum:

Bir zamanlar Monseigneur de Chammesson'un yardımcısı olup, halen de Berberistan'da, Tripoli kentinde görevli Mehmet Paşa'nın kölesi olan Alman Michel'e

Sevgili dostum Michel. Monsieur de Thenisse ve Monsieur de Villerseaux'dan birer mektup aldım ve bunlardan çıkardığım anlama göre, size yardım etmeye niyetli görünüyorlar. Mümkünse bana uğramaya çalışın. Çünkü ben size nasıl davranmanız gerektiğini anlatacağım. Mektubumun kaybolması ihtimalinden ötürü, söyleyeceklerimi kâğıda dökmek istemiyorum.

Elçinizin konutuna gidip gitmediğinizi ve ondan nasıl bir yanıt aldığınızı bana bildirin. Size vereceğini vaat ettiği parayı ondan alabilmek için bütün gayretinizi sarf edin. Geri kalanı sizin iyi dostlarınız tamamlayacaklardır. Bir sürü insan, sizin için savaşmak üzere harekete geçmiş bulunuyor. Monsieur de Thenisse'in bir mektubunu ek olarak gönderiyorum. Elinize geçip geçmediğini bana bildirin. Ayrıca buradan ne zaman ayrılmak zorunda kalacağınızı da öğrenmem gerek. Elimden geldiği kadar bu sorunları halletmeye çalışacağım. Şimdilik Tanrıya emanet olun. Lütfen Thomas'a da, mektuplarının istediği yerlere güvenle ulaşmalarını sağladığımı bildirin. Bu mektup 28 Kasım 1587'de gönderilmiştir.
Daima iyi dostunuz olan
Du Cambout.

Monsieur du Cambout tarafından bana iletilen Monsieur de Thenisse'in mektubunu da sunuyorum. [Fransızca mektup]

Bir zamanlar Messieurs de Chammesson adındaki asilzadelerin yardımcısı olup, halen Berberistan'daki Tripoli kentinde görevli Mehmet Paşanın zavallı kölesi Alman Michel'e
Bu mektubu kimsenin görmemesine özen gösterin.

Monsieur de Cambout'nun mektubundan sizin azat edilmenizin koşullarını öğrendiğimde çok şaşırdım. Monsieur de Chammesson'un hatırı için, elimdeki bütün olanakları kullanarak size yardım etmeye çalışacağıma inanınız. Sözlerimin doğru olduğunu ilerde göreceksiniz. Bu konuda yakın dostlarıma mektuplar gönderdim. Hiç vakit kaybetmeden size vaat edilmiş olan elli Kronu almaya çalışın. Dostlarınız geri kalan parayı sağlayarak size yardım edeceklerdir. Monsieur de Cambout'yu sık sık ziyaret edin ve ona işleri nasıl yürüttüğünüzü bildirin. Bana da durumunuz hakkında haber gönderin. Bu fırsatı kaçırmamak gerek. Ben şahsen sizi terk etmeyeceğim. Durumunuzdan daha önce haberim olmadığı için üzgünüm. Çünkü patronunuzun ansızın yola çıkmaya kalkışmasından endişe ediyorum.Umudunuzu yitirmeyin ve Tanrıya dua edin. Size verdiğim sözü tutmamın mümkün olup olmadığını yakında anlayacağım. Benim tek dileğim, her şeye kadir olan Tanrının sizin özgür olmanızı ve Monsieur de Chammesson'a geri dönmenizi nasip etmesidir. Bu yardımı da size Tanrı rızası için yapmaktayım. Tanrıya emanet olun.
Karadeniz Kulelerinden 26 Kasım 1587'de gönderilmiştir.
İyi dostunuz
THENISSE

Mektubu okuduktan sonra, gardiyandan Konstantinopolis kentindeki imparatorluk elçiliğine gitmek için izin istedim. Amacım, bana vaat edilen kırk Taler'i almaktı. Binanın önüne geldiğimde beni uzun süre beklettiler. Nihayet gene o Cizvit rahibi geldi ve ben de ona geçenlerde sayın elçinin bana serbest bırakılmam için vereceğini söylediği kırk Taler'i almaya geldiğimi açıkladım. Durumumu başka âlicenap beyefendilere de anlattığımı ve onların da bana yardım etmeye hazır olduklarını sözlerime ekledim. Sonra da Cizvit rahibinden, Sayın Elçiye benim geldiğimi haber vermesini ve mümkünse o kırk Taler'e biraz daha ilave yapmaya onu ikna etmesini istedim.

Cizvit rahibi bana elinden geleni esirgemeyeceğine dair söz verdi ve elçinin yanına gidip uzun süre içerde kaldı. Geri döndüğünde yüzünün asık-

lığından bana kötü haber getirdiğini anladım. Elçiye, bana vaat etmiş olduğu kırk Taler'i hatırlattığını ve bu zavallı Alman'a biraz daha ilave yapmasını rica ettiğini söyledi. Ama Elçi hazretleri ona cevap olarak "Azat edilmesi için gereken paranın bir kısmını temin edebilen, geri kalanını da nasıl olsa bulur" demiş ve bana para vermeye niyetli olmadığını sözlerine eklemiş.

Bu sefer ben Cizvit rahibine, Elçinin ruhani danışmanı olarak, bana verdiği sözü daha ısrarlı bir biçimde hatırlatmasını, zavallı, sefil ve kimsesiz bir Hıristiyan köle olan beni, Hıristiyan dininin sevgi ilkesi doğrultusunda ve Almanların vatan aşkı uğruna, ayrıca da sanata karşı ilgisi dolayısıyla böyle demir zincirlere vurulmuş bir halde insanlık dışı hizmetlere zorlanarak sefalet içinde ölmeye mahkûm etmemesi için yalvarmasını söyledim. "Zavallı hırpalanmış bir adamı daha da fazla hırpalamanın insanlığa yakışmadığını elçi hazretleri kuşkusuz biliyordur. Oysa bana vaktiyle verilmiş olan söz yüzünden ben şimdi eskisinden daha da zor bir duruma düştüm. Çünkü bu umuda bel bağlayarak başka insanlara da bazı vaatlerde bulundum. Şimdi onların önünde yalancı durumuna düşeceğim. Keşke Sayın Elçi bana vaktiyle böyle bir umut vermemiş olsaydı da şimdi bu töhmeti yüklenmek zorunda kalmasaydım. Zira eğer özgürlüğüme kavuşmazsam, bundan sonra patron, reis ve gardiyan bana eskisinden on kat daha fazla eziyet edeceklerdir" dedim.

Böyle yakınarak Cizvit rahibine kendimi acındırdım. O da tekrar elçinin yanına gitti ve onunla konuştu, ama gene aynı olumsuz yanıtla geri geldi. Kendisi de elçinin bana karşı gösterdiği bu acımasızlığı kınadı.

Bunun üzerine Cizvit rahibine kelepçelerimi ve zincirlerimi göstererek: "Ben sizin de gördüğünüz gibi zavallı bir köleyim, ama bu yüzden Tanrı beni terk etmeyecektir, beni tıpkı ebedîyen cehenneme mahkûm olmaktan kurtardığı gibi bu dertten de kurtaracaktır. Sayın Elçinin bana karşı gösterdiği vefasız davranışı ise Tanrıya havale edeceğim ve bundan sonra hangi sınıftan olursa olsun herkese onun ayıbını yayacağım" dedim. Sonra da hem Alman ulusunun, hem de Hıristiyanlığın temsilcisi olan böyle itibarlı ve okumuş bir beyefendinin bana karşı gösterdiği acımasız, sözünde durmaz ve dönek davranışından ötürü yüreğim yaralı olarak oradan ayrıldım.

Elli İkinci Bölüm

Patronumun Trablus'a Gitmek Üzere Berberistan Yolculuğuna Çıkma Hazırlığı. Bu Yüzden Korku ve Telaşa Kapılmam ve Fransız Elçiliğine Sık Sık Giderek Özgürlüğüme Kavuşturulmam İçin Ricada Bulunmam

Kadırgaya döndüğümde daha da üzücü bir haberle karşılaştım. Patron, kadırgayı Berberistan yolculuğu için hazırlama emrini vermiş, halatları, yelkenleri, tenteleri, kayışları yenilememizi veya onarmamızı, yeni kürekler yapmamızı, kadırgayı dışından don yağı ile sıvamamızı ve yeniden yeşil ve başka renklerle boyayarak süslememizi istemiş.

Durumun ciddiyetini fark edince çok canım sıkıldı. Hemen Monsieur du Cambout'ya gidip, Alman elçiden aldığım olumsuz cevabı bildirdim. Kadırgayı Berberistan yolculuğu için hazırlamaya başladığımızı, kendimi çok çaresiz hissettiğimi anlattım. Monsieur du Cambout da bu haber karşısında büyük bir korku ve telaşa kapılmakla beraber, gene de beni teselli etti. Ama artık hiç boş vakit geçirmemem gerektiğini de vurguladı. Zira Monsieur de Thenisse Fransız elçiliğine başvurup benimle ilgilenmeleri için talimat vermiş ve Maltalı Marko'nun kardeşi olan Ali Reis ile, benim azat bedelimi ödemesi için pazarlık etmiş. M. du Cambout benim hiç vakit kaybetmeden Fransız elçiliğine gitmemi ve oradaki gelişmeler hakkında kendisini bilgilendirmemi istedi.

Monsieur du Cambout'nun tavsiyesine uyarak en kısa zamanda Fransız elçiliğine gittim. İyi niyetli elçi beni yanına çağırdı. Ona, Dr. Betz'in verdiği sözü tutmayarak bana nasıl ihanet ettiğini anlattım. İyi kalpli beyefendi buna güldü ve o adama güvenilmeyeceğini kendisinin de çoktan anladığını, bu nedenle de bu davranışına hiç şaşmadığını belirtti. Sonra da bu olanlardan yılgınlığa düşmememi, bana mutlaka yardım edeceklerini ve bizzat kendisinin benden kesinlikle yüz çevirmeyeceğini söyledi,

Bunun üzerine Elçiye, kadırgayı Berberistan yolculuğu için hazırlamakta olduğumuzu, patronumuzun her an hareket emrini verebileceğini anlattım.

Bu konuşmalar sırasında Elçinin maiyeti odada hazır bulunuyordu. Fransız asilzadelerinden Monsieur de Planche adından bir kişi beni odasına götürdü ve bana gizlice, içimin rahat olmasını, Maltalı Marko'nun erkek kardeşi Ali Reis tarafından azat bedelimin ödeneceğini, Monsieur de Thenisse'in emri üzerine kendisine bu konuda talimat verilmiş olduğunu açıkladı. Ancak bütün bunlardan kimseye bahsetmememi de sıkı sıkı tembih etti. Asilzadeye bu güzel haberinden dolayı teşekkür ederek iyi niyetlerini benden esirgememesini söyledim. Sonra Elçi hazretlerine ve orada bulunan asilzadelere veda edip içim rahat olarak kadırgaya döndüm.

Ertesi gün gene Monsieur du Cambout'ya gitmek üzere izin aldım. Ona Fransız elçiliğine gidişimi ve orada konuştuklarımızı anlattım, o da beni iyice rahatlatan sözler söyledi. Bütün bu gelişmeleri Monsieur du Cambout'nun, Monsieur de Thenisse'e yaptığı başvuruya borçlu olduğumun bilincine varmıştım. Bu nedenle ona öyle içtenlikle teşekkür ettim ki, benimle birlikte esarete düşmüş olan bu iyi yürekli adamın gözleri yaşardı. Benim özgürlüğe kavuşmamdan başka bir arzusu olmadığını ve Malta'ya döndüğümde kendisini, Monsieur de Thenisse'i ve diğer soyluları unutmayacağımı umut ettiğini söyledi. Artık buralarda uzun süre kalmayacağımızın kesin olmasına karşın ne zaman yola çıkacağımızı da bilemeyeceğimizden, sık sık Fransız elçiliğini ziyaret edip azat bedelimin ödenmesi işini takip etmemi tembih etti ve bu bağlamda "demir tavında dövülür" ata sözünü de hatırlattı. Sonra onunla vedalaşarak oradan ayrıldım.

Kadırgaya vardığımda, bütün hazırlıklarımızı tamamlamamız talimatını verdiler. Ertesi gün limandan çıkıp Galata önünde Berberistan'a hareket emrini bekleyecektik. Bu haber içime yeniden büyük bir korku saldı. Çünkü artık burada fazla kalmayacağımız belliydi. Nitekim ertesi gün limandan çıkıp Galata açıklarında, Ochiali'nin camiinin önünde demir atacaktık. Aynı gün, askerlere ve seyahate katılacak kişilere gemiye binmelerini bildiren ve yola çıkılacağının işareti olan "*de partence*" bayrakları direğe çekildi. Çünkü uygun bir rüzgâr eser esmez patron da gemiye gelecek ve yeni atanmış olduğu Trablus kentine gitmek üzere Berberistan'a hareket edilecekti. Durumun bu denli ciddi olduğunu, her an yola çıkabileceğimizi fark edince, gardiyandan, bana bir kez daha Fransız elçiliğine gitmem için izin vermesini

istedim. Ama o bu izni vermeye yetkisi olmadığını, kendi güvencesini tehlikeye atamayacağını ileri sürerek beni reddetti. Sonra da, işlerimi neden daha önce halletmediğimi söyleyerek sitemlerde bulundu. Ona armağan ve bahşiş vaat ettimse de işe yaramadı. İşte o zaman ne büyük bir tehlike içinde olduğumu anladım, ne yapmam gerektiğini bir türlü kestiremiyordum. Durum hakkında Fransız elçisine haber yollamak istedimse de, arkadaşlarımdan birini göndermeme dahi izin vermediler, hiç kimsenin zincirlerini çözmeye razı olmuyorlardı. Artık yola çıkmamızın an meselesi olduğunu ve bu durumda özgürlüğe kavuşma umudunun da kalmayacağını düşündükçe, müthiş bir korkuya kapılıyor, Tanrıya beni terk etmemesi için yalvarıyordum.

Ben bu endişelerle kıvranırken, Fransa elçiliğinin kavası, yanında iki Türkle kadırgaya geldi. Bunlardan biri meğer Ali Reis'miş, ama o zamanlar ben onu henüz tanımıyordum. Kavas, gardiyana "ufak tefek Alman"ın nerede olduğunu sordu, gardiyan da onları benim oturak yerimin bulunduğu, gemi direğinin hemen dibindeki sıraya getirdi ve bana seslendi. Ben ne maksatla çağırıldığımı bilmediğimden, hem korku hem umutla dolu, ayağımda bir tek don olduğu halde çıplak gövdemi doğrulttum.

Adamlar aralarında Türkçe konuştular. Önce patronun beni serbest bırakması için kaç para istediği soruldu. Kavas 100 Düka olduğunu söyledi. Buna karşılık Ali Reis su ve ekmekle ayakta tutulması zor olan bu zavallı, sefil, güçsüz, vücudu hiçbir işe yaramayan yaratığa kimin bu kadar para ödeyeceğini merak ettiğini söyledi. Daha önce rüşvet verilerek nasıl davranması gerektiği tembih edilen gardiyan, gerçekten hiçbir işe yaramadığımı, patronun beni serbest bırakarak elde ettiği para karşılığında, daha iyi çalışabilen üç köle satın alabileceğini açıkladı.

Beni yeterince inceleyip hakkımda aşağılayıcı sözler sarf ettikten sonra gittiler. Gerçi daha önce de endişe içinde kıvranmaktaydım, ama şimdi büsbütün korkuya kapıldım. Çünkü beni bu kadar küçümsediklerine göre, herhalde olduğum yerde bırakacaklardı. Gene durup dinlenmeden, beni bu zalim patronun elinden ve kâfirlerin arasında yaşamaktan kurtarması için Tanrıya yakardım. Ölümden de beter olan bu sefil hayata katlanmaktansa, Tanrının bana reva görüyorsa, her türlü eziyeti çekmeye, hatta ölmeye bile razı olduğumu yineledim durdum.

Elli Üçüncü Bölüm

Sonunda Tanrının Yardımıyla Özgürlüğüme Kavuşmam. Kadırgadaki Arkadaşlarımla Vedalaşmam ve Fransız Elçiliği Tarafından Kabul Edilmem

Bütün geceyi dua ederek, yakararak, korkudan titreyerek geçirdim. Ertesi sabah erkenden gardiyan yanıma geldi ve patronun karşısına çıkmak üzere hazırlanmamı söyledi. Bunu duyan bütün Hıristiyanlar artık özgürlüğüme kavuşacağımın kesin olduğunu belirtip beni kutladılar, çünkü Reis'le diğer adamların konuşmalarını kısmen anlamışlar ve sözlerinden bu sonuca varmışlardı. Ben sevincimden şaşkın bir haldeydim. Hemen kaba yelken bezinden yapılma beyaz bir gömlek ve don giydim. Zaten bütün giyeceklerimiz don ve gömlekten ibaret olup, hepsi bu malzemedendi.

Gardiyan da bana özgürlüğüm konusunda ümit verince, fakir çıkınımda ne varsa öteki kölelere dağıttım. Kadırgaya yeni getirilmiş olan okur yazar bir Almana benim "Capotten"i [başlıklı pelerin] ve Wexius'un armağanı olan Almanca Mezmur'u, bir başkasına da gömleğimi verdim. Bana çok iyiliği dokunmuş olan ve çorap örmeyi öğreten Fransız arkadaşım Thomas'a yünlerimi ve çoraplarımı hediye ettim. Birkaç Taler değerindeki şarabımı bütün Hıristiyan forsalara devrettim, paramı da, önümüzdeki buluşmalarda yardımına en çok gereksinim duyacağım gardiyana verdim.

Bundan sonra gardiyan zincirlerimi çözdü ve ayağımda sadece demir kelepçeyi bıraktı. Benimle birlikte esaret hayatını paylaşan arkadaşlarımla hem sevinç, hem hüzün duyarak vedalaştım, onları Tanrıya emanet edip, yakında özgürlüğe kavuşmalarını diledim. Onlar da karşılık olarak bana sağlık, selamet dilediler. Yolda gardiyan bana, Ali Reisin beni satın alacağını, ancak patronun beni daha önce görmek istediğini, bu nedenle de onun yanına gideceğimizi söyledi.

Patronun evine vardığımızda, kâhya beni odasına götürdü. Patron çok güzel bir Türk halısının üstünde oturuyordu, bana şöyle bir baktıktan

sonra, kâhyaya Türkçe bir şeyler söyledi ve nasıl esir düştüğümü, zanaatımı ve memleketimi sordurdu. Ben de kısaca, Alman olduğumu, bir Fransız soylusunun hizmetinde çalıştığımı, efendimin Maltalıların savaşlarına katıldığı sırada, onun hizmetindeyken üç yıl önce İskenderiye dolaylarında esir düştüğümü anlattım.

Kâhya ona anlattıklarımı Türkçeye çevirince, patron "götür şu köpeği karşımdan!" anlamında bir şeyler söyledi. Bunun üzerine kâhya beni dışarı çıkardı ve gardiyanla birlikte "Kadı" adı verilen yargıcın Galata'daki evine gittik.

Burada Ali Reis benim azat edilmeme tanıklık etmeleri için çağırdığı birkaç kişiyle birlikte bekliyordu. Karşılıklı bazı konuşmalar yaptıktan sonra, Kadı bana kafamda veya bedenimde herhangi bir nişane olup olmadığını sordu. Çünkü verilecek azat belgesinin başkası tarafından kullanılmasını önlemek için, bunu kaydetmek usuldendi. Ben böyle bir nişanenin bulunmadığını söyleyince, azat belgem Kadının kâtibi tarafından hazırlandı ve tanıklara imzalattırıldı. Ali Reis 100 Dükayı ödeyince, belge ona teslim edildi. Bunun karşılığında kâtibe de bir miktar para ödendi.

İşlemler bitince beni Ali Reis'e teslim ettiler. Ben Kadı'nın, kâhyanın, diğer Türklerin önünde yerlere kadar eğildim, eteklerini öptüm, sonra Ali Reis ve gardiyanla birlikte oradan ayrıldık. Ayağımdaki demir halka henüz duruyordu, sökülmesi için beni bir demirciye götürdüler. Ama benim çalınmış bir köle olabileceğimden kuşkulandıkları için kimse bu işe el atmak istemiyordu. Sonunda gardiyan eline bir çekiç ve bir de keski aldı ve ayağıma takılı demir halkayı kırdı. Halkadan kurtulunca, onu bir anı olarak saklamam için bana vermelerini istedim, ama gardiyan bunu kabul etmedi ve "daha birçok köpeğe eziyet çektirmek için" buna gereksinimi olduğunu söyledi. Ali Reis gardiyana bir bahşiş verince, o da memnun oldu ve bana selamet dileyerek oradan ayrıldı.

Artık tamamen azat olmuştum. Ali Reis beni işyerinin yakınlarındaki bir dükkâna götürdü ve kendisini orada beklememi, hemen döneceğini söyledi. Ama uzun süre geri gelmeyince, doğrusu bazı kuşkulu düşüncelere kapıldım. Zira din değiştirenlere Türklerden de daha az güvenmek lazım. Gene de içimdeki umudu kaybetmedim ve sürekli Tan-

rıya yakardım. Ben kendimi böyle kuşkulu düşüncelere kaptırmış otururken, Ali Reis geri geldi ve Fransız elçiliğinden bir görevliyi de beraberinde getirdi. Onu görünce içim rahatladı.

Beni Pera kentinden geçirip, yüksek kulenin yukarı tarafında bulunan Fransız elçiliğine götürdüler. Sevincimden Elçinin ayaklarına kapanmak istedimse de Fransa krallığının temsilcisi müşfik bir tavırla buna karşı geldi, beni ayağa kaldırarak özgürlüğe kavuşmuş olmamdan ötürü kutladı. Bundan sonra da bana bir baba gibi sahip çıkacağını, burada kalmak istediğim sürece yardım ve desteğini esirgemeyeceğini vaat etti. Ben de kendisine gerek bana şu anda yaptığı yardım, gerekse ileriye yönelik vaatleri için bütün kalbimle teşekkür ettim.

Ali Reise gelince beni bu güvenceli yere teslim ettikten ve azat belgesini de elime sıkıştırdıktan sonra, Elçiye veda etti ve beni de özgürlüğe kavuşmuş olmamdan ötürü kutlayarak oradan ayrıldı.

Türkçe düzenlenmiş olan azat belgesinin metni

Her şeye kadir Yüce Tanrı bütün eylemlerimizde yardımcımız olsun. Bu belgeyi okuyanlara şunu bildiririz ki, onu biz yazdık ve okuduk. Bu belgede yazılı olanlar bizim arzumuz değil Efendimizin emridir. Şu biline ki, Michael Franck, üç yıl süreyle bizim tutuklumuz olarak hizmet etmiştir. Denizde gerçekleşen bir çatışma sırasında, bize karşı düşmanımızın saflarında savaşırken esir alınmıştır. Belirli bir süre sonunda amirimizle yaptığı anlaşma ile azat edilmeyi hak ettiğine karar verilmiştir. Belgenin altını imzalamış olan kişiler buna tanıklık etmektedirler.
Bu belgeyi onaylayanlar : Ali Çavuş İbrahim Bassa
Arnavut Yeniçeri.
Mehmet Bey
Allah hepimizin yardımcısı olsun.

Azat edilme belgem bu sözlerle son buluyordu. Artık elimdeki bu belgeyle Türklerin tutsaklığından tamamen kurtarılmıştım. Hıristiyanların

arasında serbestçe hareket edebildiğim için, kendimi, sanki cennetteymişim gibi mutlu hissediyordum. Zincirlerimin, kelepçelerimin kırılmış, zindan kapılarının açılmış olması, bana adeta ölümden sonraki diriliş gibi geliyordu. Bu ruh hali içinde Peygamber Samuel'in 1. kitap, Bap 2'deki, her zaman için geçerliğini koruyacak olan sözlerini anımsayarak yaşama yeni bir hevesle sarıldım:

> TANRI can alır ve can verir, cehenneme götürür ve geri getirir, muhtaç olanı tozun içinden kaldırır, fakiri çamurdan çıkartıp yükseklere götürür.
>
> [Bölüm Tanrıya şükür ve övgü sözleriyle son buluyor]

Üçüncü Kitap

Pera Veya Galata Adı Verilen Semtin
Konstantinopolis şehrinin ve Pontos Eukseinos Adıyla da Anılan Karadeniz'in Tanıtılması
Hıristiyan Dünyasına Kavuşmak Üzere Propontos [marmara Denizi],
Hellespontos [Çanakkale Boğazı] ve Archipelagus'tan [Adalar Denizi] Geçerek Milos,
Cerigo, Kandiye [Girit], Malta ve Sicilya Adalarına Uğrayıp
İtalya ve İsviçre Yoluyla Tekrar Heidelberg Kentine Kavuşmam

Kölelikten Azat Edilmemden Sonra Fransız Elçiliğinde Yaşadıklarım

Her şeye kadir olan yüce Tanrı, sonsuz rahmeti ve tükenmeyen merhametiyle benim özgürlüğe kavuşmamı sağladıktan sonra, bir önceki kitabın sonunda anlattığım gibi, Fransa kralının elçisi tarafından Konstantinopolis kentinin karşı yakasındaki Pera semtinde bulunan konutuna kabul olundum. [Elçi Jaques Savary'nin unvanları sayılıyor]

Elçi güzel yüzlü, yakışıklı bir beyefendiydi. Birkaç dil biliyordu ve yükseköğrenim görmüştü. Bu nedenle hem Fransa'da önemli bir onur nişanı olan kraliyet madalyasına sahipti, hem de kralın özel danışmanlığına seçilmişti, bununla da kalmayıp Fransa kralının Osmanlı Devleti'nin başkenti olan Konstantinopolis'teki temsilciliğine atanmıştı. Ancak bu yüksek mevkiine, soylu ailesine ve gösterişli görünümüne rağmen hiç de kibirli değildi, herkese karşı nazik ve sevecen, fakirlere ve özellikle esir düşmüş olan Hıristiyanlara karşı merhametliydi. Üstelik de çok cömertti.

Maiyetinde bulunanlar, Fransa'nın en önde gelen soylu ailelerindendi. İsimlerini aşağıda veriyorum: [isim listesi]

Elçilikte daha başka soylular da vardı, ama onların isimlerini anımsamıyorum. Elçilik kâtibinin adı Monsieur Coquerell'di. Din görevlisi olarak bir de rahip vardı. Bunun dışında elçilikte mutfak, kiler, şarap mahzeni, dikimevi ve diğer bölümlerden sorumlu çeşitli görevliler bulunuyordu. Elçinin sahip olduğu sekiz veya on tane güzel ata bakan seyis Silezyalı bir Alman'dı. Memleketlim olduğundan ve onunla anadilimde sohbet edebildiğimden, günün büyük bir kısmını onun yanında geçiriyordum.

Elçilik konutuna geldiğimde, ayaklarım çıplaktı ve üzerimde bir don ve bir gömlekten başka bir şey yoktu, saçım sakalım da kazıtılmış olduğundan çok sefil bir görünümdeydim. Kış mevsiminin soğuk havasında böyle yarı çıplak ortalıkta dolaşmam, herkese çok dokunmuş olacak ki, Monsieur de Beves, Monsieur Thenisse'e bir mektup yazarak benim azat edildiğimi, fakat perişan bir durumda olduğumu bildirdi. Amacı bana biraz daha yardım edilmesini sağlamaktı.

Ben, zamanımı boş geçirmemek için, ev hizmetlerine yardım ediyor, mutfaktaki ve odalardaki ocaklara odun taşıyor, su getiriyordum. Özellikle her sabah elçinin yemek odasını ve diğer odaları süpürüp temizliyordum. Bu yüzden öbür hizmetkârlar benden çok memnundular. Her ne kadar vekilharç, benim bu hizmetleri yapmamın gerekmediğini, elçilikte yeterince hizmetkâr bulunduğunu söylediyse de, ben buna izin vermelerini rica ettim, çünkü onlara başka türlü nasıl faydalı olabileceğimi henüz bilemiyordum.

Vekilharç bana sofrada sekreterin yanında yer gösterdi. Ben kıyafetim ve görünümüm yüzünden kendimi orada oturmaya layık görmedim. Ama bunun Elçi cenaplarının emri olduğunu söyleyerek ısrar ettiler.

Azat oluşumun üçüncü günü, öbür hizmetkârlarla birlikte elçilik konutunun önündeki bahçede, yüksekçe bir yerde dururken, birkaç kuvvetli top atışı duyduk. Merakla o yöne baktığımda, eski patronumun kaptan gemisinin diğer kadırgalarla birlikte limandan çıktığını gördüm. Anlaşılan, Berberistan yolculuğu başlamıştı ve bu top atışları da veda anlamına geliyordu. O anda özgürlüğe kavuşmuş olmamın değerini bir daha anladım. Eski arkadaşlarımın acıklı durumunu, tutsaklıkları uzadıkça, yaşamlarının daha da zorlaşacağını düşünerek kalbim burkuldu. Yüreğime çöken acıma duygusuyla derin bir iç geçirerek, beni bu insanlık dışı kölelik hizmetinden kurtaran Tanrıya, bana karşı gösterdiği ölçülere sığmaz lütufkârlığı ve merhameti için şükrettim. Daha dört gün önce zincirlere vurulmuş olarak, bu yolculuğa çıkacağımız günü korkuyla beklerken, bütün umutlarımın yok olduğu bir anda Tanrım beni bu azaptan kurtarmıştı. O anda inançlı dostum Wexius'un son mektubundaki sözler aklıma geldi. Bana daima Tanrıya yakarmamı tavsiye etmişti ve "insanların çaresiz kaldıkları durumlarda Tanrı devreye girer" demişti. Bu gerçeği bizzat yaşayarak anladım. Nitekim Dr. Betz bana yardım etmeye söz vermişken beni kaderime terk ettiğinde, Tanrı bir mucize yaratırcasına başka yerden yardım gönderip, yukarda anlattığım şekilde kurtulmamı sağlamıştı.

Ertesi gün Monsieur de Cambout'dan bir mektup aldım.

Monsieur de Chammesson'un yardımcısı Alman Michel'e

Aziz dostum Michel, azat edildiğinizi haber aldım. Sonu selametle

biten bu olayda benim de katkımın olması beni çok sevindiriyor. Aslında bu meseleyi daha kısa sürede halledebileceğimi tahmin etmiştim. Bu kadar gecikmiş olmasını lütfen benim iyi niyetimin eksikliğine atfetmeyin. Tutsaklık ve kölelikle ilgili sorunların ne kadar zor çözümlendiğini siz de biliyorsunuz.

Ayrıca sizin kısa süre sonra yola çıkacağınızı da öğrendim. Bana hareket edeceğiniz tarihi önceden bildirmenizi rica ediyorum, çünkü size, Malta'daki dostlarıma ulaştırmak istediğim bazı mektuplar vereceğim. Eğer bizzat bana gelebilirseniz, çok memnun olurum. Zira burası güvenceli ve Tanrıya şükür kimse o ölümcül salgın hastalığa yakalanmış değil.

Monsieur de Chammesson'un hatırına hürmeten sizin özgürlüğe kavuşmanız için ellerinden geleni yapan ve sizi destekleyen dostlarınızı siz de aklınızdan çıkarmayın. Sizi Tanrıya emanet ediyor, her şeyin gönlünüzce olmasını diliyorum.

Her ne kadar Monsieur de la Planche'ı tanımıyorsam da, kendisine saygılarımı sunmanızı ve emrinde olduğumu bildirmenizi rica ediyorum.

Bu mektup 29 Aralık 1587'de gönderilmiştir.

Daima sadık ve samimi dostunuz,

Du Cambout

Monsieur du Cambout'nun mektubuna cevap gönderdim, azat edilmem konusunda göstermiş olduğu çabaları ve yardımları için teşekkür ettim ve bütün ömrüm boyunca bana bu iyiliği yapan kişilere, özellikle de kendisine karşı minnet borcu duyacağımı ve bunu karşılıksız bırakmamaya çalışacağımı ifade ettim.

Fakat henüz giyecek elbiselerim olmadığından, neredeyse çıplak dolaştığımı, Elçi cenaplarının da, bu halde dışarı çıkmayıp, biraz daha sabretmemi söylediğini açıkladım. Sokağa çıkmam uygun görülür görülmez, kendisini mutlaka ziyaret edeceğimi ve her şeyi anlatacağımı, Malta'ya dönüş yolculuğumun ise herhalde ancak bahara gerçekleşebileceğini sözlerime ekledim.

AZAT EDİLDİKTEN SONRA KARŞILAŞTIĞIM ALMAN ASİLZADELER VE BUNLARIN KİMLİKLERİ. FRANSIZ ELÇİLİĞİNDE TANIK OLDUĞUM OLAYLAR

Ben Fransız elçiliğinde kalırken, oradaki Alman seyisten, sayın elçilik konutunun yakınlarında bulunan bir Rumun evinde birkaç Alman asilzadesinin kaldığını, bunların Kudüs'ten geldiklerini ve buradan memleketlerine döneceklerini haber aldım. Bu kişilerin adlarını ve Almanya'nın hangi bölgesinden olduklarını seyis bilmiyordu.

[Alman asılzadeler ve bazı dinî konular]

Bu uzak ve yabancı diyarda memleketimin çok yakınlarından gelen insanlarla karşılaştığıma çok sevinmiştim. Onlara gösterdikleri iyi niyetten ötürü teşekkür edip sık sık ziyaretlerine geleceğimi söyledim. Konuşmalarımız sırasında, yakında Alman elçiliğinden imparatorluk sarayına bir kurye gönderileceğini öğrenmiştim. Ben de bu fırsatı kaçırmayıp, memleketteki yakınlarıma durumumu bildiren bir haber iletmeye karar verdim. Hemen Elektör Pfaltz dükünün hazinedarı olan akrabam Georg Stuchsen'e bir mektup yazdım ve Alman asilzadelerin yardımıyla postaya teslim ettim. Mektubum gerçekten de Heidelberg kentine ve adını verdiğim akrabamın evine ulaştı, ama ne yazık ki onun hayatta olduğu günlere yetişemedi. Elektör Pfaltz dükünün danışmanı olan damadı Dr. Joanni Gernando mektubumu aldı ve onun sayesinde de bütün yakınlarım mucize sayılabilecek durumumu öğrendiler. Dört veya beş yıldır benden hiçbir haber almadıklarından, ölmüş olduğum kanısına varmışlardı.

Ben elçilik binası içinde işsiz güçsüz dolaşmakta olduğumdan, Monsieur de la Planche bazı Fransızca ve İtalyanca mektuplarının birer kopyasını çıkarmamı önerdi. Polonya'da yaşayan ve sık sık mektuplaştığı bazı kimselere İtalyanca yazılmış mektuplar göndermek istiyordu. Ama bu mektupların başkaları tarafından okunamaması ve kuşku uyandırmaması için, Grek harfleriyle yazılmaları gerekiyordu. Benim bu işi yapmayı kabul etmem, gerek elçi, gerekse diğer asilzadeler tarafından büyük takdirle karşılandı ve itibarımı artırdı. Yalnızca Grekçe yazmayı değil, Latinceyi de bil-

mem onları çok memnun etti. Zira elçi, kendisiyle her gün Latince çalışabilecek birisine gereksinim duymaktaydı.

Yeni yıl vesilesiyle, elçinin ve asilzadelerin onuruna Latince bir şiir yazdım ve defne dallarından bir çerçeve içinde elçinin koltuğunun durduğu yerin arkasındaki duvara astım. [Latince şiir, elçilik rahibinin cahilliği, Papalık bünyesindeki yozlaşma]

Bu arada bana Monsieur de Thenisse'den bir mektup geldi. Rahiple olan karşılaşmamdan sonra bu beni çok sevindirdi. [Fransızca mektup]

Alman Michel Heberer'e

Tanrının yardımıyla özgürlüğünüze kavuştuğunuza ve efendinize geri dönebileceğinize çok sevindim. İlk fırsatta en emin vasıtayla buradan gidebilmeniz için size yardım etmelerini bir yazı ile rica ettim. Monsieur de Planche'dan sizin için harcadığı paraların dökümünü isteyin ve hesabınızı dikkatli tutarak yanınızda götürün. Çünkü sizin için harcanan paralar için sizden başka tanığım yok.

Ali Reis kendisinin katkıda bulunduğu 5000 akçeyi ona ödememizi istiyor. Ben ona bu parayı Malta'dan temin edip vereceğimi, içinin rahat olmasını söyledim. Siz de bu konuda girişimde bulunabilirsiniz, çünkü erkek kardeşine sizin azat bedelinizi ödemesi için emir verilmiş. Monsieur de Breves, bana sizin giyecek elbisenizin olmadığını yazdı. Size uygun bir kıyafet dikilmesini sağlayacağım. Tanrıya emanet olun.

Karadeniz kuleleri, 7 Ocak 1588,

En iyi dostunuz

THENISSE

Bu mektubu alınca çok sevindim. Hemen asilzade de Breves'e gittim, mektubu gösterdim ve bana verdiği desteğe, emeklerine teşekkür ettim. Bundan sonra da asilzade de la Planche'a gidip mektubu okuttum. O da hemen elçilik terzisini çağırıp bana giysi dikmesi talimatını verdi. Terzi bana nasıl bir elbise istediğimi sorunca, sayın elçinin ve bütün asilzadelerin, hatta elçilik konutundaki hizmetlilerin kırmızı giysileri olduğuna göre,

bana da aynı renkte elbise dikmesini rica ettim. Bunun üzerine Monsieur de la Planche iyi cins muhteşem kırmızı renkteki bir kumaştan bana Fransız giyim tarzında kıyafet dikmesini buyurdu. Böylece elçilik binasındaki hizmetlilerden farklı bir muamele görmeyecek ve Türklerin arasında daha rahat dolaşabilecektim.

Bu vesile ile bu Fransız asilzadesi Monsieur de Thenisse'in kendisi için yabancı ve bir Alman vatandaşı olmama bakmadan ne büyük bir fedakârlık yaptığını bütün Hıristiyanlara örnek olması için anımsatmak isterim. Onu ne kadar takdir etsek ve övsek azdır. Monsieur de Thenisse, benden daha ağır bir tutsaklık hayatı yaşamasına karşın, bana yardım etmiş, azat edilmemi kendi parasıyla sağlamış, ne kefil istemiş, ne senet imzalatmış, sadece iyi olarak bildiği bir Almana inandığı için bunları yapmıştı. Mektubundan bu açıkça anlaşılıyordu. Hatta daha da ileri giderek beni azat ettirmekle kalmayıp üzerime giyeceğim elbise ve Hıristiyan âlemine dönebilmem için gereken parayı da tahsis etmişti. Hem de hiçbir insanın tanıklığına baş vurmadan ve üstelik kendisi bu kâfirler ülkesinde karanlık bir zindanda kalırken, benim yüzlerce mil uzakta, denizaşırı bir ülkedeki efendimin yanına gitmemi içtenlikle dileyerek.

Böyle bir Hıristiyanlık zihniyetini, kardeşler arasında bile rastlanamayacak bir vefayı Almanlardan beklememeliydim ve zaten bulamazdım da. Dr. Betz'in beni acımasızca başından savması, benim için iyi bir ders oldu. Onun bana göstermediği yakınlığı, kendi derdine bile çare bulamayan, üstelik de bana yabancı olan aciz bir tutsakta buldum. İşte gene hakikatli dostum Wexius'un dediğine geldik: İnsandan gelecek yardım tükendiğinde, Tanrının yardımı devreye girer. Demek ki, sıkıntıya düşenler umutlarını yitirmemeli, sadece Tanrıya güvenmeli, ondan medet ummalıdırlar. Her şeyin zamanını, yolunu ve yöntemini sadece "O" bilir.

Üçüncü Bölüm

Siebenburgen Yöresinden Bir Alman Dönmeyle Tanışmam. Adam Neuser Tarafından Kandırılmış Olan Dönmenin Anlattıkları. Türk Hükümdarının Düzenlediği Bir Av Seferi

Yeni giysimi teslim aldıktan sonra, düzenli olarak Elçi cenaplarının sofrasına yemek getirmek ve hizmet etmek görevini üstlendim. Beyefendi bundan çok memnundu, çünkü bir yandan benimle Latince ve Fransızca sohbet ederek vaktini hoşça geçiriyordu.

Düzgün ve onurlu insanlara özgü yeni kıyafetim içinde, benim de kendime güvenim gelmişti. Artık dışarı çıkma cesaretini de kazandığımdan, Franken bölgesinden gelmiş olan Alman asilzadeleri fırsat buldukça ziyaret ediyordum. Orada tanıştıklarım arasında Siebenbürgen'de doğmuş ve sonradan Hıristiyan dinini terk edip Müslüman olmuş bir çavuş vardı. Bu adam, benim laf arasında Heidelberg'den söz ettiğimi duyunca, oralarda tanıdığım kişilerin arasında, Adam Neuser adında birinin bulunup bulunmadığını sordu. Ben de o kişiyi iyi tanıdığımı, okumuş, bilgili bir vaiz olarak bildiğimi, ama anlaşılmaz bir nedenle Arianus'un* öğretisine ilgi duyduğunu ve sonra Müslüman olmaya karar verdiğini, şu anda da nerelerde bulunduğundan haberim olmadığını açıkladım.

Bunun üzerine adamcağız derin derin içini çekti ve hepimize birden hitap ederek , söylediklerimin doğru olduğunu, Adam Neuser'in Heidelberg kentinin önemli, okumuş vaizlerinden biri sayıldığını, ama sonradan Arianus öğretisini kabul ettiğini, bu nedenle tutuklanıp hapse atılınca da, bir yolunu bulup kaçarak Almanya'dan Türkiye'ye geldiğini anlattı. Meğerse bu kişi kaçarken, Siebenbürgen'den geçtiği sırada kendisini ve bir arkadaşını da etkisi altına almış ve dinlerini terk etmeye ikna etmiş. Çavuş şimdi bu yaptığından büyük pişmanlık duyduğunu, ama derdine bir çare bulamadığını, sadece Tanrının onu affetmesi umuduyla yaşadığını belirtti. [Heberer'in bazı dinî telkinleri]

* İncil'in öğretisini farklı yorumlayan bir din adamı –ç.n.

Bu konuşmalardan sonra, Adam Neuser'in şimdi nerelerde olduğunu soruma yanıt olarak şunları anlattı: Üçü birlikte Konstantinopolis'e geldikten sonra Türklerin dinini kabul etmişler ve Türk hükümdarına hizmetlerini sunmuşlar. Bunun üzerine sünnet edilmişler ve çavuş rütbesiyle orduya alınmışlar Oysa Adam Neuser daha itibarlı bir konuma getirileceğini zannedermiş ve bu düş kırıklığı sonucunda bedensel zevklere rağbet eden bir yaşam biçimine kendini kaptırmış, hayvanlar gibi yaşayarak sonunda vebaya yakalanmış ve büyük bir ruhsal çöküntü içinde ölmüş. Bunları anlatan çavuşun ve arkadaşının, ona teselli vermek için yaşam ve ölümün anlamı hakkında söylediklerine karşılık, bu kişinin son sözleri şöyleymiş."Dünyadaki yaşamdan sonrası bir hiçtir!"

[Adam Neuser hakkında açıklamalar ve bazı dinî görüşler]

Bundan birkaç gün sonra, yukarda sözünü ettiğim çavuş gene Frankenli asilzadelerin konutuna geldi ve Türk Hükümdarının tavşan avına çıkacağını, eğer istersek, bizi avı seyredebileceğimiz bir yere götürebileceğini bildirdi. Gerek asilzadeler, gerekse ben buna çok sevindik, çünkü bu ülkede böyle bir olaya hiç tanık olmamıştık. Çavuş bizi Pera'nın alt tarafında limanın bitiminde, Türklerin "Has Bahçe" diye adlandırdıkları bir yere götürdü. Burada Türk Hükümdarının hemen denizin kıyısında bulunan bir bahçesi var. Biz orada beklemeğe başladık.

Kısa süre sonra görkemli saltanat kayığına binmiş olan Türk Hükümdarı göründü. Kayık kırmızı renkteydi ve altın varakla süslenmişti. Kürekleri çeken kölelerin kar gibi beyaz mintanları ve başlarında kırmızı külahları vardı. Türk Hükümdarı kıç tarafta oturuyordu, bir yanında damadı İbrahim Paşa, öbür yanında da bir Vezir Paşa vardı. Karaya ayak basar basmaz hemen orada bekleyen uşaklar ve yeniçeriler koşuşup atları getirdiler. Türk Hükümdarı ve diğerleri atlara bindiler, bahçenin içinden geçerek dağlara doğru yollandılar. Bize rehberlik eden çavuş bölgeyi tanıdığından, bizi kestirme yollardan geçirip onlardan önce dağlara varmamızı sağladı.

Nihayet Türk Hükümdarı şahane görünümü ve görkemiyle uzakta belirdi. En önde yeniçerilerin komutanı güzel bir ata binmiş olarak geliyordu. Atın bütün eğer takımı altın kaplamaydı ve değerli taşlarla bezenmişti, giysisi altın ve gümüş tellerle işlenmiş çiçekli bir kumaştan yapılmıştı ve

başında çok güzel, bembeyaz, kocaman bir tüy demeti (tuğ) vardı. Onun peşinden belki yüz kadar yeniçeri gelmekteydi. Daha sonra üç yüksek rütbeli bey bunları izledi. Hepsi sırma işlemeli kıyafetleri ve başlarındaki kavuklarıyla çok haşmetli görünüyorlardı. Atlarının eğer ve koşum takımları altın kaplamaydı ve değerli taşlarla süslüydü, üzerlerinde çok güzel kumaştan örtüler vardı. Bunların arkasından Padişah gelmekteydi. Vezir Paşanın solunda ilerliyordu. Üzerinde altın iplikle dokunmuş bir giysi vardı ve olağanüstü güzel bir ata binmişti. Eğer ve koşum takımları hiçbir ölçüye sığmayacak kadar değerliydi. Kavuğun üstündeki tuğ tıpkı siyah kırlangıçların tüylerine benziyordu. Bu kuşlara Türkiye'de çok önem verilmektedir. Tuğun etrafı değerli taşlarla çevriliydi. Bu değerli taşların arasında, daha önce sözünü etmiş olduğum kuyumcudan 60.000 Dükaya satın alınmış olan elmas da vardı. Ama hükümdar tuğu aşağıya doğru döndürmüştü, halbuki hep yukarı doğru takılması âdettir.

Hükümdarın yanı sıra, elli adım kadar mesafede kırk uşak koşturmaktaydı. Bunların üzerinde çok gösterişli, el işi giysiler vardı, eteklerinin her iki ucunu yukarı kıvırmışlardı. Uşaklar halkın hükümdara elli altmış adımdan fazla yaklaşamamasını sağlayarak ona yol açıyorlar, bir yandan da "sauli, sauli" [savulun, savulun] diye bağırıyorlardı. Hükümdarın hemen arkasından takriben altmış okçu gelmekteydi, başlarında yüksek beyaz külahları ve bunların üzerinde de çok güzel tuğları vardı. İkişer kişilik bir sıra halinde hükümdarın yakın koruyuculuğu görevini yerine getiriyorlardı. Silah olarak bellerinde bir kılıç takılıydı, bir ellerinde yay, bir ellerinde ok tutuyorlardı, sırtlarında da hedefine hızla varan cinsten oklarla dolu bir sadak asılıydı. Bunları ata binmiş başka beyler takip ediyordu. Bazı atlılar terkilerindeki yastığın üstünde kaplana benzer birer hayvan taşımaktaydılar, bazıları da şahin ve atmaca gibi yırtıcı kuşları beraberlerinde getiriyorlardı. Köpekler iki yanda yürütülüyordu. Renkleri çok güzeldi, fakat boyları bizim ülkemizdeki av köpeklerinden çok daha kısaydı.

Tepenin doruğuna varıldığında, halka geride durması emredildi, Türk Hükümdarı da yanındaki beylerle birlikte atını durdurdu. O zaman köpekleri salıverdiler. Ortaya ansızın bir tavşan çıktı ve köpekler onu takip ettiler. Az sonra başka bir tavşan göründü, sonra bir tane daha. Her yer çok şen-

lenmiş, bir kovalamaca başlamıştı. Bana kalırsa, hükümdara hoş bir vakit geçirtmek için, tavşanları oraya götürmüşlerdi. Ama gene de civardaki bağlarda pek çok tavşan ve keklik bulunduğu da bir gerçek. Her neyse. Bu av eğlencesi takriben üç saat kadar sürdü ve belki bir, belki de altı tavşan avlandı.

Av eğlencesi bitince, dönüş hazırlığına başlandı. Bizi buraya getiren rehberimiz, yani Türk ordusunda çavuş olan dostumuz, Hükümdarın dönüşte başka bir yol izleyeceğini haber aldığından, bizi hemen tepeden aşağı, limanın kıyısına indirdi. Orada küçük bir sandal tutup bizi karşı yakaya geçirdi. Böylece Konstantinopolis kentinin kıyısına varmış olduk.

Oraya gelince, saltanat kayığının da hazır vaziyette beklemekte olduğunu gördük. Demek ki Hükümdarın buraya geleceği kesindi. Yolun hemen yakınında, biraz yüksekte, duvarla çevrili, mezarlığa benzeyen bir yer vardı. Çavuş oraya çıkıp beklememizi söyledi. Hükümdar bulunduğumuz yerin on veya on iki adım uzağından geçeceğinden, kendisini en iyi şekilde görebilecektik. Az sonra öncüler, arkasından da Hükümdar göründü. Onu çok yakından gerçek haliyle görebildik. Önümüzden geçerken, onu şapkalarımızı çıkarıp saygı ile selamlayışımızdan, bizim yabancı olduğumuzu hemen fark etti. Çünkü Türklerde böyle bir âdet yoktur, onlar eğilerek selam verirler. Hükümdar hemen birisini yanımıza yollayıp kim olduğumuzu sordurdu. Çavuş da bizim Alman asilzadeler olduğumuzu, Haşmetmeaplarını sağlıklı görmekten büyük mutluluk duyduğumuzu açıkladı. Hükümdar bu cevap kendisine iletildiğinde, bize doğru sevecen bir tavırla başını eğdi ve atıyla kayığa doğru yoluna devam etti, oradan da sarayına döndü. Hükümdarla birlikte kayığa binmeyen beyler ve diğer atlı ya da yaya hizmetkârlar kentin içinden geçerek kendi konutlarına dağıldılar. Biz de tekrar Pera'daki evimize gittik. Frankenli asilzadeler çavuşa minnettarlıklarını göstermek için onu konuk ettiler. Ben de sofrada hizmet etmek üzere Fransız elçiliğindeki görevimin başına döndüm.

Bana bunca iyiliği dokunan Monsieur de Cambout'yu her fırsatta yoklamayı, tutsaklığında ona teselli vermeyi, benim azat edilmem için çok yararlı girişimlerde bulunduğunu söyleyerek ona tekrar tekrar teşekkür etmeyi ihmal etmedim. O benim bu sözlerime çok memnun oluyordu. Her defasında da Malta'ya döneceğim tarih belli olduğunda kendisine bildirmemi rica ediyordu. Ben de ona bunu yapacağıma dair söz veriyordum.

ALMANLARIN FRANSA'DA YENİLGİYE UĞRADIKLARINA DAİR HABERİN ÖYKÜSÜ. PERA SEMTİNİN TANITILMASI

Anlatmış olduğum olayların geçtiği günlerde elçiliğe Fransa'dan haberler geldi. [Alman-Fransız çarpışmalarına dair haberler ve düşünceler]

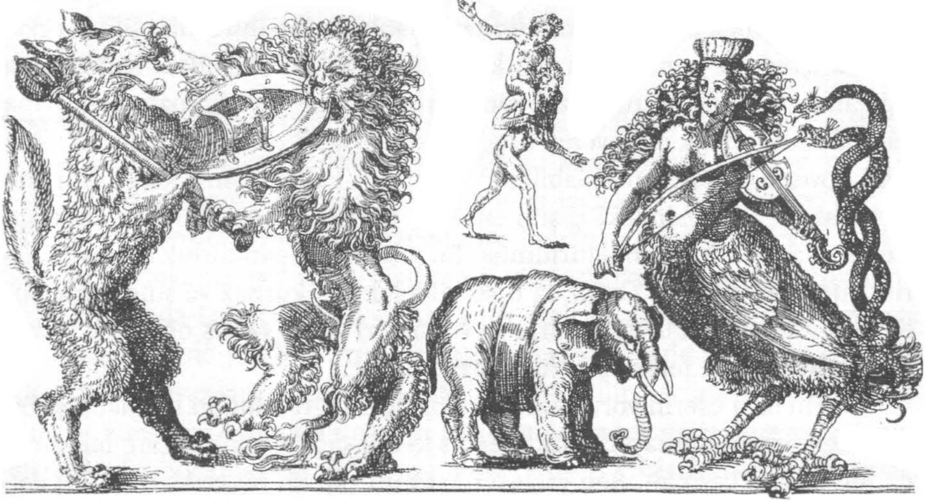
Birçok kişi beni kıyafetimden ötürü Fransız sandığından, çevreyi tanımak için Pera ve Konstantinopolis'te yaptığım geziler sırasında, her yere rahatça girip çıkabiliyordum. Daha önce de her iki şehrin içinde epeyi dolaştıysam da, gördüklerimi iyice incelemek ve bilmek istediğim konular hakkında sorular sormak için zamanım ve durumum uygun değildi. Şimdi oturduğum evin bulunduğu yere en yakın semt olan Pera'yı anlatmak istiyorum.

Bu semte bazı kimseler Pera, bazıları ise Gallata derler. Pera Yunancada "karşı taraf " anlamına gelir ve semtin tam Konstantinopolis kentinin karşısına denk gelmesi nedeniyle bu ad verilmiştir. İki yerleşim bölgesinin arasında sadece liman vardır ve onun üzerinden de kolayca geçilebilir. Aslında Konstantinopolis'ten Pera'ya karadan da gidilebilirse de, bunun için limanın [Haliç'in] bir Alman mili uzunluğunda olan bütün çevresini dolaşmak gerekir ve bu da günün yarısını alır.

Pera kenti deniz kıyısından başlayıp gerideki tepeye doğru yükselerek inşa edilmiştir. En tepede, şehrin etrafını çeviren hendeğin hemen yanında yüksek, yuvarlak bir kule vardır, bunun önünde de gene yüksek duvarlarla çevrili geniş bir meydan bulunur. Kulede aşağı yukarı 1500 Hıristiyan tutsak barındırılır ve bunların çoğu her gün çeşitli işlerde kullanılırlar.

Kulenin yakınındaki hendeğin üzerinde, sadece yürüyerek geçilebilen bir köprü vardır. Buradan at veya arabayla geçilemez. Şehrin dışındaki mezarlıklara, bostanlara, bağlara ya da Fransa ve Venedik elçiliklerine gidileceği zaman bu köprüyü aşmak gerekir.

Dar bir yol, bu kuleden başlayıp evlerin arasından aşağı semtlere, St. Peter kilisesine kadar iner. Buradan itibaren oldukça geniş bir sokak,

daha aşağılardaki pazar yerine ulaşır. Bir zamanlar arkadaşlarımla Pe-ra'nın birbirini dikine kesen sokaklarında su taşımıştım.

Oralardan gelip geçerken, sokaklardan birinin girişinde gözüme bir eski eser ilişmişti, ama işim gereği fırsat bulamadığımdan onu iyice inceleyememiştim. Artık bir engelim kalmadığından, onu hem görmek, hem de bir örneğini çıkarmak üzere oraya gittim. Gravürde görülen çizim bu örneğe göre yapılmıştır. Ancak bu yapıtın üzerinde bir yazının ve tarihin bulunmaması beni çok düşündürmüştü. Bu sebeple semtin eski yerlileri olan Rumlara bu resmin ne anlama geldiğini sordum. Onlar da bana şöyle izah ettiler:

Resimdeki kurt Türk hükümdarını temsil etmektedir, ona şiddetle karşı koyan aslan, Venedik devletini simgeler. Gövdesinin etrafına bir kayış geçirilmiş olan fil ise Asya ve Afrika'da Türkler tarafından işgal edilmiş olan bölgeleri temsil etmektedir. Birbirinin sırtına binmiş iki çıplak insan figürü, Türklere ciddi bir direnç göstermeden teslim olan ve hâlâ çocuklarını onlara bırakan Rumların utancını belirtmektedir. Görünümü değiştirilmiş olan kartal, Roma İmparatorluğunu simgeler. Kartalın güçlü gagası

ve keskin gözleri yerine, başında hamam başlığı, saçları uçuşan, elinde keman tutan zarif bir genç kız tasviri görülüyor. Bu resim, Roma İmparatorluğunun başında bulunanların, ezilen insanların feci durumlarını umursamazlık içinde seyrettiklerini, Türk kurdu ile aslan arasındaki boğuşmaya müdahale etmediklerini, güzel kadınlarla vakit geçirip, hamam sefalarına daldıklarını, müzik dinleyerek hoşça vakit geçirdiklerini anlatıyor. Bir kartalın gövdesi olduğu anlaşılabilen resmin geri kalan kısmı, Roma İmparatorluğunun bünyesindeki çeşitli sınıfları temsil ediyor. Kartalın kuyruğu ise iki yılan şekline dönüştürülmüş. Bu yılanlar imparatorluk danışmanlarını simgelemektedir. Onlar da tıpkı yılanlar gibi kurnaz ve sinsi varlıklardır, içlerinde gizledikleri zehirle ve verdikleri yalan yanlış öğütlerle Roma İmparatorluğunu felakete sürüklemektedirler.

Bu eski eserin yorumunun ne ölçüde doğru olduğu konusunda bir değerlendirme yapmayacağım. Herkes kendi sağ duyusuna göre bu konuda bir yargıya varmalı. Ben yaşlı bir Rumun yaptığı bu açıklamayı kaydetmeden geçmek istemedim. Bu yorum Latince bir şiir halinde yayınlanmıştır. [Latince şiir]

Beşinci Bölüm

Pera Semtini Tanıtılmasına Devam. Türk Okullarının ve Hamamlarının Anlatılması

Pera kenti surlarla üç bölüme ayrılmıştır. Gallata Culasse [Galata Kulesi] adı verilen bölümde, vaktiyle bu kenti ele geçirmiş olan Cenevizlilerin soyundan gelme Hıristiyan tacirler yaşamaktadır. Gallata Ambar denilen bölümde Rumlar oturur, bunların çoğu ya dükkân sahibidir, ya da lokanta işletirler, aralarında zanaatkârlar da vardır. Rumların dükkânlarında Latince, Grekçe, Almanca, İtalyanca, İspanyolca, Fransızca ve başka dillerde yazılmış, ruhani ve dünyevi konularla ilgili pek çok eski kitap satılır. Bunların arasında Luther'in ve Phillip Melanchton'un yazılarını da buldum. Aslında buna çok da şaştım. Bence ya tacirler ve yabancı elçiliklerde çalışanlar, ya da buraya yolları düşen Hıristiyanlar bu kitapları getirip bırakmış olmalılar. Üçüncü bölümün adı Asakapsche [Azap kapısı]. Kentin tümüne egemen olan Türkler ve azat belgemi düzenleyen Kadı burada yaşamaktadır.

Kentin yolları dardır, ama konutlar Konstantinopolis'te yaşayan basit halkın evlerinden biraz daha düzgün inşa edilmiştir, üstelik semt oldukça kalabalıktır. Çünkü özellikle Hıristiyan tüccarlar olmak üzere bütün tüccarlar burada yaşarlar.

Pera'da birçok Hıristiyan kilisesi bulunur. Bunların en güzellerinden biri olan. St. Francisco kilisesinin yanında bir de manastır bulunur. Kilise gayet büyüktür ve giriş kapısının tepesinde çok güzel altın ve gümüş varaklı, renkli mozaik tekniğiyle sanatkârane bir biçimde yapılmış resimler vardır. Türklerin bunlara ziyan vermemiş olması beni doğrusu hayrete düşürdü. Bu kilisedeki ayinler tıpkı Roma kiliselerindeki gibi yapıldığından, tüccarların çoğu buraya gelmektedirler. Ben de köle olarak hizmet verdiğim sırada birkaç kez gelmiştim. Ama azat edildiğim dönemde, daha önce de anlattığım gibi, Dr. Betz'in kibirli davranışları yüzünden bu kilise kapatılmıştı. Bununla beraber, oradan ayrılmadan önce, kilisenin yanındaki manastırın bir salonunda, İtalyanca olarak "Pas-

sion" vaazını dinlemem nasip oldu. Benimle birlikte çok sayıda Hıristiyan da orada hazır bulunuyordu.

Kentin bir ucunda, limanın gerisinde büyük bir meclis binası vardır ki buna "Duana" (Divan) demektedirler. Haftanın üç gününde burada Hıristiyan, Yahudi, Türk, yabancı veya yerli halkın ticaret konusundaki anlaşmazlıklarına ait davaları görülür.

Yabancıların sorunları olduğunda, görülen davanın önemine göre, ya bizzat elçinin kendisi, ya da elçilik görevlileri ve bu amaçla oraya atanmış olan çevirmenler yardımcı olurlar. Böylece herkesin hakkını elde etmesi sağlanmış olur.

Şehrin dışında, limanın ucuna yakın bir yerde Türk hükümdarına ait tersane binaları bulunur ki, bunlar yüzden fazla üstü örtülü uzun barakadan ibarettir. Bunların içinde Türk hükümdarının kadırgaları karaya çekilmiş olarak bekletilir ve her an suya indirilip sefer hazırlığı yapılabilecek durumda tutulurlar. Burada bulunan çok güzel bir kadırganın öyküsü şöyle: Vaktiyle bir Malta Şövalyesine ait olan bu gemi, Calabria'daki bir deniz savaşı sırasında kaptanının yeterince cesur ve atak davranmaması nedeniyle düşmanın eline geçmiş, komutanı ise kara yoluyla kaçıp kurtulmuş, ama sonradan Malta'da bu başarısızlığı nedeniyle idam edilmiş. Kadırga, onu ele geçiren paşa tarafından Konstantinopolis'e getirilmiş ve o günden beri bu savaşın anısı olarak burada saklanmaktaymış.

Kadırgaların gerisindeki arazide taştan inşa edilmiş, üstleri kurşunla örtülü büyük binalar bulunur. Bunlara *Barr de Tersona* diyorlar. İçlerinde kadırgalara ait donanım eşyası, örneğin kürekler, dümen, çıpa, halatlar, kurşun, toplar, katran, çiviler, demir, zincirler ve bunun gibi öteberi ile yelkenler, tenteler muhafaza edilir. Bütün bu binalar tersane yerleşiminin bittiği yere kadar bir duvarla çevrilmiş olup Pera kentinden ayrılmıştır ve gayet iyi korunur. Burada Türk hükümdarının pek çok tutsak barındırdığı büyük bir bina daha vardır ki ona *Bain* derler. Buraya gerek tutsaklığım sırasında, gerekse azat edildikten sonra birçok kez gelip, Monsieur du Cambout'yu ziyaret etmiştim.

Pera'nın öbür tarafında, yani gün doğusu yönünde, ağaçlarla kaplı geniş bir meydanda güzel bir çeşme bulunur. "Dopana" [Tophane] adı ve-

rilen bu meydanda Türklerin Hıristiyanlardan gasp ettikleri çok sayıda büyük top teşhir edilmektedir. Toplardan birinin üzerinde, Saksonya armasındaki sembollerden olan sedef otu dalının resmedilmiş olduğunu büyük bir keder içinde gördüm. Hiç kuşkusuz bu top Şarlken tarafından Saksonyalı Elektör Dük Hans Friedrich'in elinden alınmış, sonra da Türkler tarafından gasp edilmişti. Şimdi de Hıristiyanları aşağılamak, onlarla alay etmek için burada sergileniyordu.

Çok yakınlarda bir de dökümhane vardır. Burada yeni büyük toplar üretilir ve zaten "Dopana" ismi de Türkçede "büyük tüfek" anlamına gelmektedir.

Hemen denizin yakınında, mermerden inşa edilmiş çok güzel bir Türk ibadet evi bulunmaktadır ki, daha önce yaşam öyküsünü anlatmış olduğum "Ochiali" Paşa tarafından yaptırılmıştır.

Daha ötedeki bir konuta İngiliz elçiliği yerleşmiştir. Tutukluluk dönemimde buraya birçok kez gelmiş olduğumu daha önce anlatmıştım.

Biraz ilerde de başka bir Türk ibadet evi görülmektedir. Tunus krallığını Türk hükümdarına yeniden kazandırmış olan Barbaros'un yaptırdığı bu bina Ochiali'ninki ile büyüklük ve gösteriş bakımından asla kıyaslanamaz.

Pera kentinin dışında kalan bu bölgede üç Hıristiyan devletinin, yani Fransa kralının, İngiltere kralının ve Venedik devletinin elçilikleri bulunur. Bu üç devletin elçileri diğerlerine kıyasla daha büyük özgürlüklere sahiptirler. Hiçbir kısıtlamaları yoktur, istedikleri zaman, gece veya gündüz karada ve denizde gezebilirler, canlarının çektiği yere yolculuklar yapabilirler, güvencelerini sağlamak için daima kapılarında Türk hükümdarının görevlendirdiği yeniçeriler nöbet tutar.

Pera veya Galata tepelerinin denizden itibaren bir Alman mili genişliğindeki bölümünde pek çok insan yerleşmiş, çok güzel binalar, kasırlar, bahçeler yapılmıştır.

Ayrıca Fransız elçiliğinin bulunduğu binanın arkasında, pek de ondan uzak olmayan bir yerde büyük bir saray vardır. Daima kapalı olan bu binada dört yüz veya beş yüz genç delikanlı yaşar. Bunların çoğu Türkler tarafından tutsak alınmış olan Hıristiyan çocuklarıdır. Ya fidye için veya başka nedenlerden ötürü burada tutulup eğitilirler. Yılda iki kez onlara

ipek giysiler armağan edilir. Başlarında Aga dedikleri bir yönetici bulunur. Çeşitli sanat dallarına mensup ustalar bu gençleri, hangi sanata merak ve yetenekleri varsa o alanda eğitirler. Böylece her birinin özelliği, eğilimi, kabiliyeti, becerisi dikkate alınarak mükemmel sanatçılar yetişir.*

Bu sarayın yakınlarında çok güzel bir hamam vardır.** Konstantinopolis'te ve Pera'da bulunan, kimi gösterişli kimi sade pek çok hamam Türk veya Hıristiyan hiç fark gözetmeden, parasını ödeyen herkese hizmet vermektedir. Yalnız kadınların hamamı erkeklerinkinden ayrı bir binadadır.

Hamamların içini ve orada nasıl yıkanıldığını görüp öğrenebilmek için sürekli olarak bu hamamlara giden Monsieur de la Planche'dan bir seferinde beni de götürmesini rica ettim. O da bunu kabul etti. Bir pazartesi günü elimizde bir fener olduğu halde sabaha karşı saat ikide, yani gece karanlığında hamama gittik. Burada hamamlar, Türklerin kutsal tatil günü olan cuma dışında bütün hafta boyunca, gece gündüz daima açıktır. Monsieur de la Planche'ın hamama bu kadar erken gitmesinin sebebi, daha önceki deneyimlerine dayanarak, o saatte kalabalık olmadığını bilmesiydi.

İçeri girdiğimizde, sağ tarafta oturan bir Türk bizi güler yüzle karşıladı. Monsieur de la Planche, eşyasını ve giysilerini taşıması için yanına uşağını da almıştı. Çünkü hamama, sırtında sadece yatakta giydiği kürkle giderdi. Bizi çok geniş, tavanı yüksek kubbeli, iyice ısıtılmış bir salona götürdüler ve oturacak yer göstererek soyunmamızı söylediler. Ben ortalıkta sobaya benzer bir şey görmediğimden, sıcaklığın nereden kaynaklandığını merak ediyordum. Az sonra hamamda hizmet eden bir adam geldi ve bize mavi renkte örtüler [peştamal] getirdi. Bunlar özellikle insanların mahrem yerlerini kapatabilecek büyüklükteydiler. Üstümüzdekileri çıkarıp hazırlandıktan sonra, bize yıkanacağımız yerin kapısını gösterdiler. Kapı açıldı-

* Galata Saray-ı Hümayunu Mektebi veya Galata Sarayı Ocağı 15. yy'ın sonundan 19. yy'ın ortalarına kadar Enderun'a (Osmanlı sarayında padişahın günlük yaşamını geçirdiği ve kendisine gerekli bütün hizmetlerin verildiği bölüm ve örgüt) aday yetiştiren acemioğlanları okulu. Yerine 1868'de Mekteb-i Sultani (Galatasaray Lisesi) açılmıştır –ed.n.

** Günümüzdeki Galatasaray Hamamı 1715'te, Galata Sarayı Ocağı'nın yeniden ihya edilmesi sırasında halka açık bir çarşı hamamı olarak yaptırıldı. Burada bahsedilen hamam yukarıda sözü edilen kışla-mektebin bünyesinde acemioğlanlara mahsus daha eski bir hamam olmalıdır –ed.n.

ğında bir kiliseye girdiğimi sandım. Çünkü burası çok güzel, yüksek tavanlı, içi tamamen mermer döşeli, yuvarlak bir mekândı. Her tarafta asılı olan saydam camlı çok sayıda kandil burayı pırıl pırıl aydınlatıyordu. Hamamın içi, özellikle zemin, neredeyse ayak basamayacak kadar sıcaktı.

Hamamın tam ortasında zeminden bir ayak yüksekliğinde, 3 ayak eninde, 8 ayak boyunda dört köşe büyük bir mermer alan vardı. Sıcaklığı kendimden biraz uzak tutmak için onun üzerine çıktım. Zeminden yüksek olan mermer levhaların sıcaklığı daha hafifti. Hamamın yan taraflarında küçük girintiler halinde odacıklar vardı. Bunların önü, içerisini göstermemek için güzel perdelerle kapatılmıştı. Monsieur de la Planche hamamda yıkanma âdetlerini bildiğinden, bu odacıklardan birine girip oturdu. Bir süre sonra yanına bir hamam görevlisi [tellak] girdi ve herkesin gözünden uzak, onun bedenini ovalayarak iyice temizlemeğe koyuldu.

Bu hamamın üç farklı yerinde çifte musluklu çeşmeler vardı. Bu muslukların birinden soğuk, diğerinden sıcak su akmaktaydı. Böylece yıkananlar suyu istedikleri sıcaklığa getirip kullanabiliyorlardı. Ben daha çok soğuk suyu kullandım, çünkü sıcak suya alışık değildim. Hatta zaman zaman sıcaktan bunaldığım için, kendime gelmek ve hararetimi gidermek için hamamın giriş salonuna çıkmak zorunda kaldım.

Oysa Monsieur de la Planche sıcağa oldukça dayanıklı olduğu için hamamda uzun süre kaldı. Bu arada bazı Türkler de hamama geldiler. Onlara da aynı biçimde hizmet verildi. Ben en çok hamamın ortasındaki yükseltilmiş, geniş mermer alanın ne işe yaradığını merak ediyordum. Türkler birer birer onun üzerine yatıyorlar, iyice terledikten sonra hamam uşakları [tellaklar] gelip önlerini, arkalarını, kol ve bacak eklemlerini ovuyorlar, yattıkları yerde sırtlarının üstüne çıkıp, omuzlarına basarak ayaklarıyla sırtlarından aşağıya doğru kayıyorlar, sonra müşterilerini öbür tarafa döndürüp aynı işlemi tekrarlıyorlardı. Türkler eklemlerini yumuşatmak, rahatlatmak için bunu âdet edinmişler. Birinin bedeninde bir aksaklık olursa, yani eklem veya kemikleri yerinden oynarsa, hep bu yöntemi kullanıyorlar ve arkasından kendilerini çok rahatlamış hissettiklerini ileri sürüyorlar. Yan odacıklarda temizlik işlemi devam eder, saç kesilir, koltuk altlarındaki ve mahrem yerlerdeki kıllar temizle-

nir. Bunun için *Russhma* adını verdikleri, kılları döken bir çeşit sabun veya merhem kullanırlar.

Monsieur de la Planche yıkanıp temizlendikten sonra ön odaya geçti. Hemen bir hamam uşağı koşup gelerek onu iyice kuruladı. Hamamda daima çok sayıda yedek kurulama bezi [havlu] bulundurulur. Bunlar yüksekçe bir yerde, tahta bir çıkrığa asılı dururlar. Birini kullanıp, işleri bittikten sonra onu öyle ustalıkla havaya fırlatırlar ki, bez doğruca yerine yerleşir. Eğer bir tanesini kullanmak için çekip almak isterlerse, bu iş için özel değnekleri vardır. Sözün kısası, burada herkese gayet güzel hizmet verilir.

Müşteriler giyindikten sonra hamam uşağına bir bahşiş verirler. Dışarı çıkarken, daha önce anlattığım gibi, kapıda oturan ve elbiseleri muhafaza eden adama da hamam parasıyla birlikte bir bahşiş verilir ve o da buna içtenlikle teşekkür eder.

Monsieur de la Planche, hem uşağının hem de benim ücretimi ödedikten sonra, gün doğarken evimizin yolunu tuttuk. Yolda Monsieur de la Planche'a ortalıkta soba veya içinde ateş yanan bir ocak görmediğim halde hamamın ve ön odanın nasıl böyle ısındığını sordum. O da bana, hamamın altında bodruma benzer iyi korunmuş geniş bir mahzenin bulunduğunu, bu mahzenin yan taraflarında, yüksekçe yerlerde bulunan deliklerden odun atılarak ateşin daima canlı tutulduğunu, sıcaklığın azalmasına hiç fırsat verilmemesi yüzünden de odun sarfiyatının pek fazla olmadığını, bütün hafta boyunca, gece gündüz hep sıcaklığın korunduğunu anlattı. Başlangıçta odunların tutuşturulması için aşağıda bir girişin bulunduğunu, bu mahzenin üzerinde yer alan hamamın ve ön odasının, yani bütün binanın alttan ısıtıldığını, zeminin de bu yüzden böyle sıcak olduğunu ve ortalıkta binayı ısıtan soba veya ocağın da bu nedenle bulunmadığını böylece öğrendim. Buna benzer iyi tasarlanmış ısıtma yöntemlerini sonradan Almanya'da da dökümhanelerde gördüm. Yakacak odun tasarrufu için bu ustaca bir düzenlenmedir.

Altıncı Bölüm

Kadınlar Hamamının Tanıtılması. Rumların ve Türklerin Giysileri

Kadınların yıkandığı bina ayrıdır. Oraya hiçbir erkek giremez. Girenin cezası ağırdır. Burada da, tıpkı erkekler bölümünde olduğu gibi, Hıristiyan ve Türk kadınları birlikte yıkanırlar. Türk kadınları genellikle hamamda kullanacakları eşyayı, çamaşır ve elbiseleri taşıttıkları köleleri, hizmetçileriyle birlikte gelirler ve çoğu kez çocuklarını da getirirler. Kadınlar hamama erkeklerden daha sık giderler. Bunun sebebi hem yıkanmayı sevmeleri, hem de hamama gitme bahanesiyle, kıskanç kocalarının gezmelerine izin vermediği yerleri, onların haberleri olmadan ziyaret edebilmeleridir. Aslında kadınların böyle davranmalarına erkekler sebep oluyor. Çünkü yüzlerinin örtülü olmasına rağmen, hamama, mezarlığa ve töresel dualara gitmeleri dışında evden çıkmalarına hiç izin vermiyorlar. Evde, odalarında adeta tutsak gibi yaşatıyorlar. Kadınların odaları genelde evin arka tarafındadır. Eğer odaları evin sokağa bakan tarafında ise pencereler o kadar yüksektedir ki dışarıyı göremezler. İşte, Türklerin kadınları, kızları böyle evlerde, odalarda kapatılmış durumda yaşamak zorundadırlar.

Türk kadınlarının ve genç kızlarının giysileri şöyledir: Saçlarını toplayıp bir örgü haline getirirler ve ucuna değerli taşlardan veya incilerden yapılma bir toka takarlar. Başlarına yuvarlak, banyo takkesine benzeyen, altın ipliklerden dokunmuş bir başlık geçirirler. Bunun üzerine başı ve saçları tamamen örtecek şekilde sırtlarına doğru inen bir örtü bağlarlar. Kulaklarına değerli taşlarla veya incilerle bezenmiş küpeler takarlar. Boyunlarını, kollarını ve parmaklarını değerli mücevherlerle süslerler.

Üzerlerine giydikleri gömlek de tıpkı başörtüleri gibi ince bir kumaştandır. Bedeni geniş ve yakasızdır, kolları gayet uzun ve boldur. Bu gömleğin üzerine diz hizasına kadar uzanan, önü gümüş veya altın kordonlarla ya da ipek kaplı düğmelerle kapanan, atlas veya Şam kumaşından yapılma gümüş ve altın ipliklerle işlenmiş, içi pamukla beslenerek astarlanmış bir entari geçirirler. Gömleğin altına, çıplak bedenlerinin üzerine, baldırlarının altına kadar uzanan ince kumaştan bir şalvar giyerler.

Sokağa çıkacakları zaman yüzlerini, kimsenin göremeyeceği biçimde örtmeleri âdettir. Bunun için ya ince bir kumaştan, ya da siyah, seyrek dokunmuş, iplıklerin arasından hava alabilecekleri ve çevreyi görebilecekleri bir malzemeden yapılma peçeler kullanırlar,. üzerine de bütün giysilerini örten kolları geniş, uzun bir kıyafet [ferace] giyerler. Başlarının çevresini saran alınlık kadının toplumdaki yerine göre altından veya gümüştendir ve değerli taşlarla, incilerle bezenmiş olabilir. Bunun üzerine başlarını, boyunlarını ve omuzlarını örten güzel, zarif, keten bir örtü dolarlar, bir ucunu da sırtlarından aşağı sarkıtırlar. Baş örtülerinin rengi genelde çok güzeldir, üzerleri de ipek, altın ve gümüş ipliklerle işlenir, kenarları oyalarla çevrilir.

Ayaklarına, ince, yumuşak deriden yapılma küçük zarif çizmeler giyerler. Türkler deriyi işlemekte ve çeşitli renklere boyamakta ustadırlar. Bu çizmelerin üstüne gene çeşitli renklerden olabilen ayakkabıları giyerler. Bunların tabanlarının orta kısmı biraz yüksekçe, topuk ve burun kısımları ise sivri olup altına demir çakılıdır. Kolay giyilip çıkarılabilmeleri için ayağın girdiği yer biraz daha kısadır. Terliklerde de bu böyledir, ama bunların altı tahtayla yükseltilmiştir. Kullandıkları mendiller de ipek, altın ve gümüş ipliklerle işli çok güzel dokumalardan yapılmıştır.

Kadınlar saç, kaş, el ve tırnak bakımına büyük özen gösterirler. Mısır'dan ve Arabistan'dan getirtilen *Alcannae* [kına] adlı otun kurutulmuş yapraklarından elde ettikleri bir madde ile saç ve parmaklarını altın sarısına veya kırmızıya boyarlar. Bu onlarda makbul sayılan bir süstür.

Kadınların arasında çok güzel olanları vardır. Bu da kendilerine çok iyi bakmalarından ileri gelir. Çünkü onlar hiç evlerinin dışına, rüzgâra, kara, yağmura, güneşe çıkmazlar. Sadece dualara ve hamama giderler, bu da gene bedenlerinin bakımına yarar. Alışveriş ve ev idaresiyle ilgili işler için çok sayıda kadın ve erkek hizmetkârları vardır. Bunların bulunmadığı ailelerde bütün dışarı işlerini evin erkeği üstlenir.

Burada Türk kadınlarının giyim kuşamlarını tanıtırken, Rum kadınlarının ve kızlarının gösterişli ve mağrur görünümünden söz etmeden geçemeyeceğim. Doğrusu Türk kadınlarıyla kıyaslayınca onların bu halini kınamak gerekiyor. Çünkü üzerlerindeki güzel ve değerli giysiler-

le, evde olsun, dışarıda olsun kendilerini herkese göstermekten çekinmiyorlar. Halbuki Türk kadınları yüzlerini ve süslerini örtüyorlar. Aslında Rum kadınları, çocukları ve erkekleriyle birlikte başka bir devletin egemenliği altında yaşadıklarını unutmamalılar ve daha sade giyinmeliler. Türk kadınları ise, özgür olmakla beraber, çok daha alçak gönüllü bir davranış sergiliyorlar.

Rum kadınları, ister zengin bir tüccarın, ister orta halli bir kentlinin karısı olsun, en mütevazı olanları bile kadife, Şam kumaşı, ipek, atlas gibi değerli kumaşlardan yapılma ve sırmalı işlemelerle, çiçek desenleriyle veya düğmelerle süslenmiş elbiseler giyerler. Boyunlarına, kollarına, kulaklarına, hatta saçlarına bile değerli mücevherler takarlar ve kendilerini bu halde, yüzlerini örtmeden, göğüslerinin bir kısmını açıkta bırakmaktan bile çekinmeden, her gün kibirli, şımarık davranışlarla herkese teşhir ederler.

Bazıları başlarına omuz ve sırtı kaplayan güzel beyaz bir şal örter. Kısacası, buralardaki Rum kadınlarının gösterişe düşkün, kibirli davranışları inanılır gibi değil. Bunu düğünlerde ve başka çeşitli vesilelerle de gözledim. Bazıları sahip oldukları bütün değerli eşyayı üzerlerinde taşımayı adeta hedef edinmişler. Kocalarının buna nasıl izin verdiğine doğrusu şaştım. Çünkü erkekler yortulara, kutlamalara çoğunlukla gayet sade, gösterişsiz, siyah elbiselerle katılırlar.

Rum kadınlarının bu gösteriş merakı, onların edep ve iffete rağbet edecek yerde, iffetsizliğe ve şehvete düşmelerine neden olmuştur. Birtakım kimseler de onları bu yolda teşvik etmektedirler. Anneler ve kızlar bu kötü alışkanlıkları benimsemişler, aile büyükleri ve kocalar da bunun farkında olmakla beraber, sineye çekmektedirler. Ne yazık ki, bu durum yalnız Türkiye için değil, bütün Yunanistan için geçerlidir.

Türk ve Rum kadınlarının giyimleri ve alışkanlıkları hakkında yeterince bilgi verdiğimi sanıyorum.

Vakit geçirmek için sık sık Pera'ya gidiyordum. Orada el sanatlarıyla uğraşan pek çok dostum vardı. Kuyumcular, saatçiler, tüfekçiler, bıçakçılar ve bunun gibi zanaatkârların pek çoğu Alman veya Fransız olduğundan, onları ziyaret edip hem çeşitli konuları konuşuyor, hem bilgi ediniyordum. Monsieur de la Planche'ın hizmetkârlarından biri beni Siebenbürgen böl-

gesinden bir kuyumcuyla tanıştırmıştı. Adam evli değildi ve dükkânında tek başına çalışırdı. Burada bir rastlantı olarak, Siebenbürgen dükünün Türk hükümdarına yollamış olduğu iki elçi ile karşılaştım. Bunlar Avusturyalı arşidük Maximilian'ın Polonya'da yenilgiye uğramış olduğunu ve İsveç kralı Sigismundus'un Polonya kralı ilan edildiğini haber vermeye gelmişlerdi. Bu haberle Türkleri çok memnun etmişler ve bizzat kendilerinin bana anlattığına göre, Padişah tarafından değerli armağanlarla ödüllendirilmişler, ayrıca her iki elçiye de ikişer elbise verilmiş. Türk geleneklerine göre, bu çok büyük bir lütuftur.

Artık bahar yaklaşıyordu ve ben de Konstantinopolis'ten ayrılıp Hıristiyan dünyasına dönmek için fırsat kollamaya başlamıştım. Önce Malta'ya gitmeyi tasarlıyordum. O yöne giden bir gemi araştırırken, Fransızlar bana Marsilya'dan bir geminin geldiğini, ona binersem dönüş yolunda Malta'ya gidebileceğimi haber verdiler. Bunu duyunca, elçilik çalışanlarından birini de yanıma alarak sözü edilen Marsilya gemisinin kaptanına gittim ve dönüş yolculuğuna ne zaman çıkmayı düşündüğünü, beni de Malta'ya bırakmasının mümkün olup olmadığını sordum.

Kaptan yanıt olarak, beni memnuniyetle gemisine alıp götürebileceğini, ancak daha önce Karadeniz'e gidip oradan yük alacağından dönüş yolculuğuna ne zaman çıkacağının henüz belli olmadığını söyledi. Kendisi buralarda çok fazla vakit geçirmek niyetinde olmamakla beraber en azından bir aydan önce de işlerini bitiremeyeceğini, benim de bu koşullara uymam gerektiğini açıkça belirtti.

Ben bu cevaba çok sevindim, çünkü hem isteğim olumlu karşılanmış, hem de memlekete dönme ümidimin gerçekleşmesi yaklaşmıştı. Bu haberi Monsieur de Cambout'ya ve Monsieur de Thenisse'e ilettim ve benim yanıma verecekleri mektupları hazırlamalarını tembih ettim.

Bundan başka Frankenli üç asilzadeyi de bilgilendirdim. Belki onlar da benimle birlikte bu gemi yolculuğuna katılmayı ve bu vesileyle Malta ve Sicilya adalarını da görmek ve kendi memleketlerine daha sonra dönmek isteyebileceklerini düşündüm. Benim bu önerime çok memnun oldular ve teşekkür ettiler, aslında böyle bir yolculuğa katılmaktan çok hoşlanacaklarını, ama bu konuyu biraz düşünmeleri ve başkalarına da danışmala-

rı gerektiğini, bir karara vardıktan sonra bana haber vereceklerini, yine ara sıra onlara uğramamı söylediler.

O yıl mart ayında hava çok ılık geçtiğinde olduğundan, Fransa elçisi soğuk kış günlerinde eve kapanmanın bunalımını üzerinden atmak için bir eğlence gezisi düzenlemeye karar verdi. Bu maksatla bir fırkata hazırlattı ve yanına en gözde asilzadeleri ve birkaç uşak alarak denize açıldı. Karadan aşağı yukarı altı veya yedi mil mesafede olan Ponte piccolo* [Küçükçekmece] ve buna benzer uğraşlarla hoşça vakit geçirmek amacındaydı.

* Küçükçekmece Gölü, Büyükçekmece Gölü'nden büyük olduğu halde "küçük" adını taşımasının nedeni gölün bağlantısını sağlayan köprünün küçüklüğüdür. Osmanlı döneminde yazılmış birçok Batılı kaynakta bu köprü "küçük köprü" anlamında "Ponte Piccolo" olarak geçer –ed.n.

BOSPHORUS'UN YANİ KARADENİZ'E GİRİŞ VE ÇIKIŞ YOLU OLAN BOĞAZ'IN TANITILMASI

O dönemde Fransız elçiliğinde Fransa kralının sarayından gelme çok ünlü bir müzik ustası kalıyordu. Sanatçının niyeti Kudüs'e gitmekti. Çok neşeli bir adamdı ve kemanı büyük bir ustalıkla çalıyordu. Elçilik tenhalaşınca, bu müzisyen de bana bir yolculuk yapmamızı önerdi. Bosphorus'tan geçip, Karadeniz'in girişindeki bir kayanın üzerinde bulunan Columna Pompeii'yi** görmeye gitmek niyetindeydi. Sekreter de bu öneriden pek hoşlandı ve altı kişi bir araya gelerek yola çıktık.

Daha önce forsa olarak geçtiğim bu deniz yolunu bu sefer daha etraflı incelemeye vaktim ve imkânım olduğundan, boğazın her iki tarafında ve girişinde kurulmuş olan kalelerin bir çizimini hazırladım. Bildiğim kadarıyla daha önce böyle bir çizim hazırlanıp basılmamıştır. Benim bu çizimimin üzerinden yaptırdığım gravürü sunuyorum. Böylece saygıdeğer okurlarım yalnız Bosphorus'u ve çevresini tanımakla kalmayacak, aynı zamanda da şahane Konstantinopolis'in, gerek Akdeniz gerekse Karadeniz yönündeki girişlerinin çok iyi korunmasından ötürü ele geçirilmesinin neredeyse imkânsız olduğunu görebileceklerdir. Çünkü Akdeniz'den Konstantinopolis'e gelirken Dardanelli denen ve biri Asya tarafında olup Abidos diye adlandırılan, diğeri ise Avrupa yakasında olup Sestus adını taşıyan kalelerden geçmek gerekiyor. Aynı şekilde Karadeniz'den gelen gemiler de bazı kalelerin önünden geçmek zorundadırlar. Bunlardan adı *Neocastrum* [Yeni Kale, Rumeli Hisarı] olan kale Avrupa yakasında ve adı *Chisar* [Hisar, Anadolu Hisarı] olan da Asya yakasındadır. Bu kaleler boğaza bütün giriş ve çıkışları kontrol ederler. Boğaz oldukça dar olduğundan böylece korunması mümkündür.

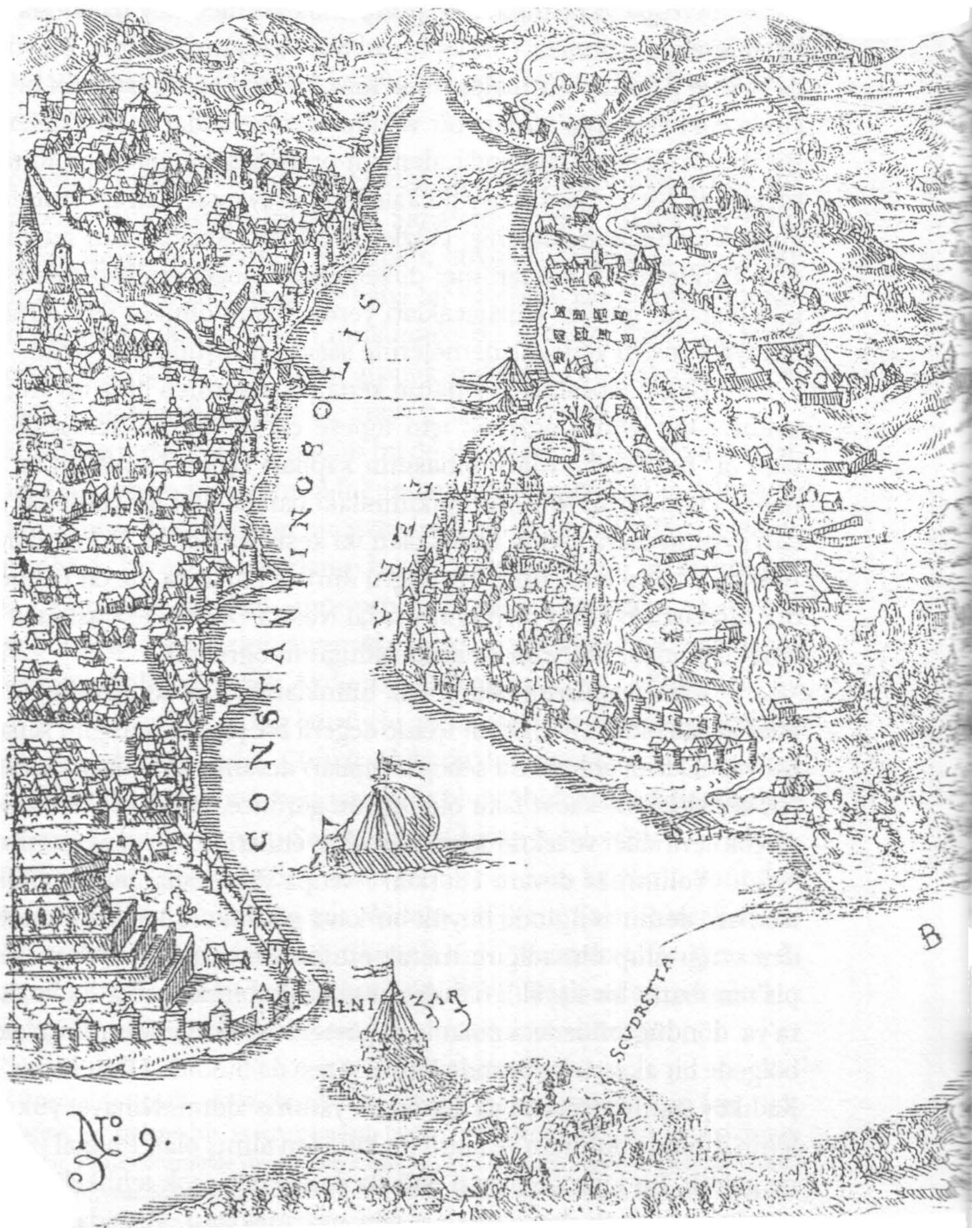
** Boğazın Karadeniz'e açıldığı yerde ilkçağda Kianae veya Simplegadae denilen iki kaya vardı. Hareket ettiklerine ve aralarından geçen gemileri böylece ezdiklerine inanılan bu kayalardan büyüğünün üzerine Roma döneminde yuvarlak bir sunak taşı konulmuş ve üzerine de tehlikeyi haber vermek amacıyla Pompeius Sütunu olarak bilinen bir sütun dikilmişti. Osmanlı döneminde Öreke Taşı denilen bu sütun İstanbul'a gelen hemen hemen bütün Batılılarca ziyaret edilirdi –ed.n.

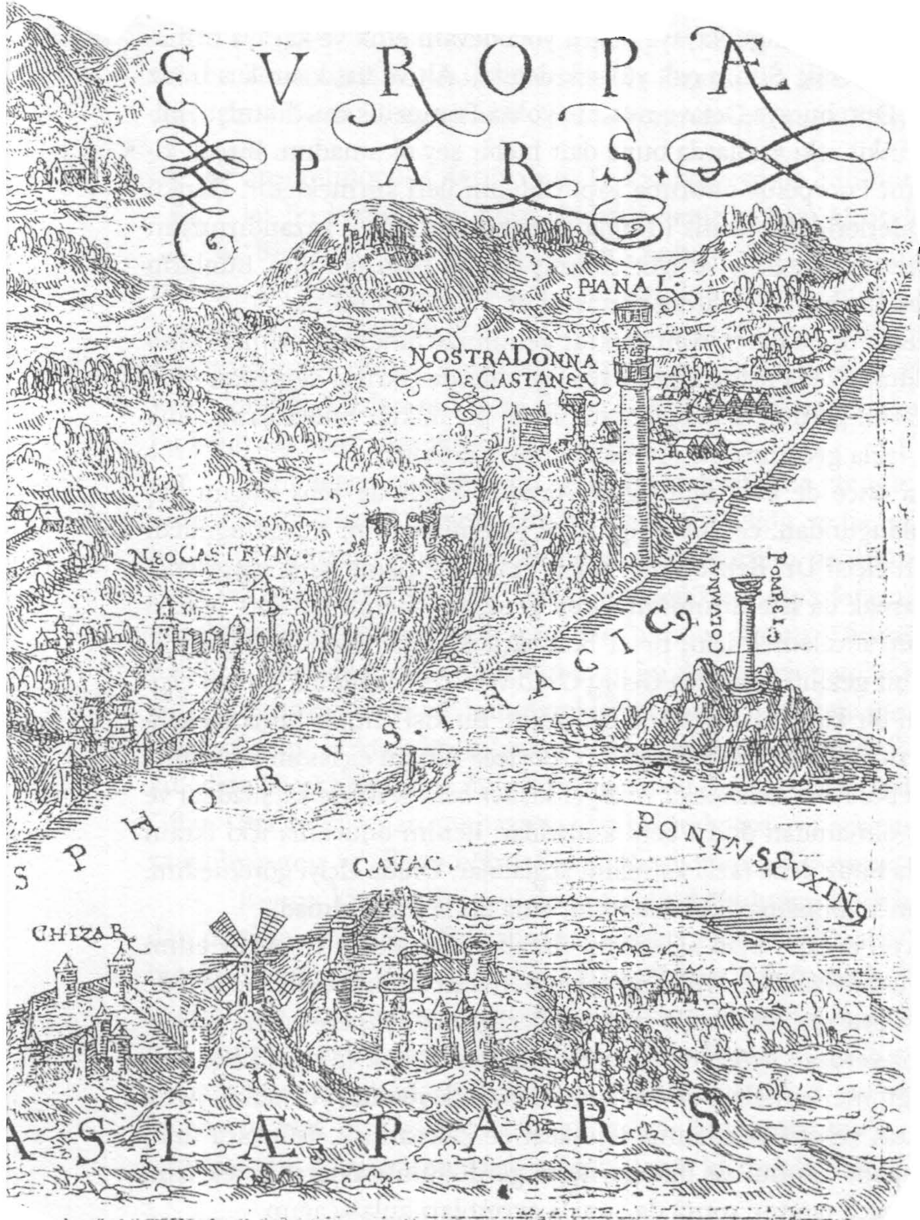
Avrupa yakasında, dağlar arasında görülen köy hakkında bana söylenenlere göre, burada Türkler bir yıl bile yaşayamazlarmış. Bu yüzden orada sadece Rumlar oturmaktaymış. Kısa bir süre sonra boğazın her iki yakasında eski ve harap surları bir vakitler denize kadar inen kaleleri gördük. Bu iki eski kalenin arasında, denizin ortasında bir mermer sütun yükselmekteydi. Bir zamanlar her iki kaleden buraya uzatılan zincirlerle boğazın girişi kapatılabilmekteymiş. Gözlemlediğimiz koşullardan bu sonuca vardık. Türklerin bu mükemmel düzenlemeyi değerlendirip eskiden olduğu gibi boğazın girişini kapatacakları yerde, harap olmaya terk etmelerine ve buraya kimseyi yerleştirmemelerine şaşmamak mümkün değil.

Dağın tepesinde, ormanın kenarında görülen bina bir Rum manastırıdır. Onu görüp gezmek için tepeye çıktık. Burası acınacak durumda olan bir harabeydi. Kilise binasının kapıları açıktı. İçerde birkaç eski, Yunanca kitap vardı. Kilisenin yakınındaki baraka gibi bir yerde bu manastırdan ayrılmamaya yemin etmiş olan iki keşiş kalıyordu. Bunlardan biri bize İtalyanca hitap etti, çünkü ne doğru dürüst Yunanca, ne de Latince biliyordu. Manastırın adını sorduğumuzda, Nostra Donna de Castanea yani Kestane dağındaki Meryem Anamız olduğunu öğrendik.

Kilise kapılarını neden açık tuttuklarına dair sorumuza ise rahip, kapılar kapalı olunca Türklerin içerde değerli bir şey saklandığını sanarak tahribat yaptıklarını anlattı. Bu sebeple kapıları devamlı açık tutuyorlarmış. Sekreter, keşişlerin ne kadar fakir olduklarını görünce, onlara bir sadaka verdi. Buna çok sevindiler ve tekrar tekrar teşekkür ettiler. Biz de gene gemiye döndük.

Yolumuza devam ederken Avrupa yakasında deniz sahiline kadar uzanan, demir renginde büyük bir kaya gördük. Müzisyen burada bir maden ocağı olup olmadığını merak ettiğinden, karaya çıktık ve sadece Iaspis'ten ibaret bir kayalık olduğunu gördük, birkaç parça da koparak Pera'ya döndüğümüzde uzmanlara göstermek üzere yanımıza aldık. Aynı bölgede bir akarsu kenarında Kadıköy taşı da bulduk. Hem Iaspis'i, hem de Kadıköy taşını Almanya'ya dönerken yanıma aldım. Nihayet yüksek bir kulenin dibinde bulunan ve adını bu kuleden almış olan Phanal [Fener] köyüne geldik. Bu kule geceleyin ışığıyla denizcileri, çok tehlikeli olan boğazın girişinde dikkatli davranmaları için uyarmaktadır. Burada beraberimizde

CONSTANTINOPOLIS
PERA
B
SCVDRETTA
IENI ZAR
N:º 9.

EVROPÆ
PARS.
PIANAL.
NOSTRA DONNA
DE CASTANEA
NEO CASTEVN
COLVMNA
POMPEI
TRACIC9
S PHORVS
PONTVS EVXIN9
GAVAC.
CHIZAR
ASIÆ PARS

getirdiğimiz yiyeceklerle karnımızı doyurup biraz da içki içtik. Sonra üzerinde sütunun bulunduğu kayaya doğru yola devam ettik ve kayaya tırmanıp sütunu inceledik. Sütun çok yüksek değildi. Alt ve üst kısımları biraz daha genişti. Onu buraya Octavianus mu yoksa Pompeius mu dikmişti, bilmiyorum, çünkü eski yazılarda buna dair hiçbir şey okumadım. Birçok kişi bu sütunun Pompeius onuruna yaptırıldığını ileri sürmektedir. Çünkü elde ettiği zaferlerle Karadeniz'i Roma İmparatorluğuna o kazandırmıştır. Sütunun üzerine yazılmış ve hâk edilmiş birçok isim gördüm Bunların arasında efendimin erkek kardeşinin ismi de bulunuyordu.

Sütunu inceledikten sonra tekrar gemimize bindik ve evimize dönmeğe koyulduk. Yolda rastladığımız bazı gemilerde çıkrıkla denizden midye çıkardıklarını gördük. Balıkçılardan biz de bir miktar midye satın aldık ve sonunda fazla gecikmeden salimen evimize döndük.

Daha önce de belirttiğim gibi, Alman elçiliğinde veba salgını baş göstermiş olduğundan, cesaret edip oraya gidemiyordum. Küstahlığından ötürü Alman elçisi Dr. Betz'e kızgın olan Fransız elçisine karşı saygısızlık edip onu kırmak da istemiyordum. Ama gene de, önemli binaları ve eski eserleri görüp incelemek için, fırsat buldukça Konstantinopolis'e gidiyordum. Böyle bir gezinti sırasında Georg Graff von Zerbst adında Alman elçiliğinde kalan bir kuyumcu çırağına rastladım. Bu kişi onunla birlikte elçiliğe gitmemi rica edince, reddedemedim. Böylece Alman elçisinin konutuna gittik. Orada bulunan asilzadeler ve diğer kişiler beni sevinçle karşıladılar ve azat edilmiş olmamdan ötürü beni kutladılar. Benim onuruma içki ikram ederek, orada biraz daha fazla kalmamı sağladılar. Orada elçiyi göremedim. Aslında onunla konuşmayı çok isterdim, ama buna fırsat olmadı.

Nihayet onlara, beni ağırlamış olmalarından ötürü teşekkür ettim ve ayrılmak üzere kalktım. Onlar sık sık uğramamı tembih ettiler ve ben de böyle bir vesileyle elçi Dr. Betz'e rastlayabileceğimi düşünerek gene geleceğime dair söz verdim. Amacım, elçi ile bizzat konuşmak ve bana karşı göstermiş olduğu merhametsiz davranışını kınayarak yüzüne vurmaktı. Artık Tanrıya şükür, vebaya yakalanma tehlikesi de kalmamıştı. Dünyaca ünlü Konstantinopolis kentini ve burada neler gördüğümü aktarabilmek için, önce kenti kısaca tanıtıp, sonra da sırayla ayrıntıları anlatacağım.

Sekizinci Bölüm

Büyük Konstantinopolis Kentinin ve Özellikle Din Düşmanı Arius'un Tanrı Tarafından Cezalandırıldığı Yerin Tanıtılması

Konstantinopolis Avrupa'nın Trakya bölgesinde bulunur. Bir zamanlar bu kente Bizantium [Bizans] denirdi. Bazı kimseler bu ismin "Bise" adındaki bir Megarensi Capitaneo'ya [Megaralı bir kaptana] izafeten verildiği kanısındadırlar. Constantino Magno [Büyük Konstantin] harap vaziyette olan bu kenti daha sonra yeniden inşa edip geliştirdiği ve büyüttüğünden dolayı, onun adını yaşatmak amacıyla şehre Konstantinopolis denildi. Bazıları ona Yeni Roma, Türkler ise Stampoli derler. Türkler bu kenti 29 Mart 1453 tarihinde* fethettiler.

Kent üçgen biçimindedir ve çevresi tahminime göre üç Alman mili dolayındadır. Yüzeyi düzgün olmayıp çok engebelidir ve bu nedenle de nefis bir manzarası vardır, her yerinden deniz görülür ve insanın bakışları, karşı yakada, yani Türklerin "Anadolu" dedikleri Asya kıtasındaki şahane güzel tepeler üzerinden dünyaca ünlü Olimpus dağına [Uludağ] kadar uzanabilir. Üzerinde hiç kar eksik olmayan bu dağ daima bembeyaz görünür.

Kentin güneyinde bulunan birinci köşesi hem denizden, hem karadan başlangıç noktasıdır. Burada bulunan ve adeta bir şatoyu andıran yedi kuleden ibaret bina sanki bir güç simgesidir. Zaten buraya Yedikule derler. Güya Türk hükümdarının hazinesi bu kalın duvarların arkasında muhafaza ediliyormuş ve silahlı nöbetçiler tarafından korunuyormuş.

Bunun karşısında, yani doğu tarafında bulunan köşe her iki yanından denizle çevrilidir. Padişahın yaşamakta olduğu ve "saray" adı verilen binalar buradadır. Kapsadığı alan yarım Alman mili kadardır ve bir duvarla çevrilidir, ama çok iyi korunmuş sayılmaz. Üstelik denize bakan ve bütün alanın yarısını oluşturan bölüm bir süs bahçesi gibi düzenlenmiştir. Burada Türk hükümdarının zevk ve keyif âlemleri için yaptırmış olduğu, tepesi yuvarlak inşa edilmiş, billur camlarla bezenmiş, sanki tümüyle saydammış gibi görünen bir köşk vardır,. Aşağı kısmında, deniz kenarındaki

* Gerçek tarih 29 Mayıs 1453'tür –ç.n.

kötü inşa edilmiş yapının bir bölümü denizin içine doğru uzanır. Yola çıkmağa hazır durumda iki çektirme her zaman burada bekletilir. Türk hükümdarı istediği anda istediği yere gitmek için bunlardan birine biner.

Sarayın girişi Aya Sofya kilisesinin yakınındadır. Çok büyük, geniş ve güzel olan kapısı mermerden yapılmıştır, üzerinde altın varaklı Türk harfleriyle yazılar bulunmaktadır. Ayrıca da renk renk kabartma bitki desenleriyle süslenmiştir. Ön avlu gayet geniş, uzun ve büyüktür, ama zemini taş döşenmemiştir. Buradan geçtikten sonra, iki sağlam kulenin arasında bulunan ve nöbetçilerle korunan başka bir kapıya gelinir. Türk hükümdarının yaşadığı bina dört köşe ve iki katlı olarak inşa edilmiştir. İçerdeki odalar dar olup mermerle kaplanmıştır ve yer yer güzel sütunlarla, renkli bitki motifleriyle süslenmiştir.Şehrin üçüncü köşesi, veya batıdaki ucu da bir yandan denize, öbür yandan ise karaya dayanır. Burada İmparator Constantinus'un sarayı* bulunmaktadır, ama şimdi burası bir harabe halindedir. Bu harabede artık imparator yerine, yabancı ülkelerden getirtilmiş olan fil, aslan gibi vahşi hayvanlar barındırılmaktadır.

Kentin Yedikule köşesinden, üçüncü köşe olan kuzey ucuna kadar uzanan bölümü, yani iki cephesi deniz kıyısına dayanır. Üçüncü cephesi, yani batıda, Yunanistan'a bakan tarafı tamamen karadadır ve iç içe üç sur ve bunların arasında kalan iki hendekle korunmaktadır, bir tek tahkimatlı burcu veya istihkâm siperi bile bulunmamaktadır. Bundan ötürü de kuvvetli bir saldırıya karşı koyacak durumda değildir. Bu kentin korunmasını, halkının kalabalık oluşu ve etrafını çeviren denizi aşmanın zorluğu sağlamaktadır. Sadece kara tarafını güçlendirmek ve korumak gereklidir.

Kentin iç kısımları pek düzgün değildir. İbadet yerleri, hamamlar ve paşaların konakları dışında bütün evler ahşaptan, derme çatma binalardır. Basit halk tabakasından olanlara, Yahudilere ve Rumlara konutlarını taş ve kireçten yapmaya izin verilmez. Üstelik bunların evleri de birbirine çok yakın olduğundan sokaklar gayet dardır. Bu yüzden bir yerde yangın çıktığında, bu derme çatma evlerin birinden ötekine alevler kolayca yayılır ve çoğu kez yüz, iki yüz, üç yüz ev birden yanar. Böylece büyük zarar oluşur.

* Ayvansaray sırtlarındaki Tekfur Sarayı –ed.n.

Halkın taş ve kireç kullanarak konut yapmasına izin verilmemesinin nedeni olarak, evlerini muhkem hale getirmelerine ve isyan çıkarmalarına engel olma amacı güdüldüğü öne sürülmektedir. Halk tabakasından olanların, Yahudilerin ve Rumların silah taşımaları da yasaklanmıştır.

Konstantinopolis'in bütün sokaklarında birer kadı yardımcısı bulunur ve ayrıca da her sokakta iki yeniçeri ellerinde değneklerle nöbet tutar. Bunlar kavga gürültü çıkarılmasını önlerler. Eğer yine de kavga çıkarsa yeniçeriler hemen koşarak kavga yerine gelirler ve suçluyu o sokakta görevli olan kadı yardımcısının karşısına çıkarırlar. Basit sebeplere dayanan kavgaları bu görevli halleder. Daha çapraşık davalara ise kadı bakar. Bu yüzden kavga ve dövüş olaylarına çok ender rastlanır. Kiliselerin en önemlisi St. Sophia [Aya Sofya] adındaki dünyaca ünlü güzel kilisedir. İmparator İustinianos* bu kiliseyi Tanrının onuruna ve O'na hizmet için çok para harcayarak yaptırmıştır. Ama bugün Türk hükümdarları onu kendi batıl inançlarının hizmetine adamıştır. Cenaze törenleri de burada yapılmaktadır.

Türkler çevrelerinde resim bulunmasından rahatsızlık duyduklarından, bu kilisedeki resimleri [duvar fresklerini] tahrip etmişlerse de, duvarda altın yaldızlı ve renkli mozaik tekniğiyle yapılmış olan İsa Peygamberin aziz Yahya tarafından vaftiz edilme sahnesi, güvercin tasvirleriyle ve başka ayrıntılarla birlikte hâlâ görülebilmektedir. Bu resimde Grek harfleriyle şu sözler yazılıdır: "Bu benim hoşnut olduğum sevgili oğlumdur."

Kuşkusuz gözleri körelmiş olan Türkler bu resmin farkına varmamışlar ve dikkatsizliklerinden ona dokunmamışlar. Böylece kendi inançlarına göre lanetlenmeleri hükmünü bizzat kendileri vermişler.

Bu kilisenin Roma'daki Maria Rotonda** adlı kiliseye benzediği birçok kişi tarafından ileri sürülüyorsa da, bu benzerlik sadece binanın üslubu ile ilgilidir. Oysa büyüklüğü ve güzelliği bakımından Hıristiyan dünyasının bütün kiliselerini geride bırakır. Konstantinopolis kentinde bundan başka daha pek çok gösterişli ibadet evi var.

* Ayasofya Kilisesi'ni İustinianos değil Constantinus yaptırmıştır –ed.n.

** Patheon, Roma'da MÖ 27'de Marcus Vipsanius Agrippa'nın yaptırdığı tapınak. 609'da Sta. Maria Rotundası adıyla kutsanarak kiliseye dönüştürüldü –ed.n.

Türklerin ibadet evine Mosquea denmektedir. Bunlar Türk hükümdarları tarafından yaptırılmıştır. Şehri fethetmiş olan Sultan Mehmet'in yaptırmış olduğu ibadet evi hepsinin en büyüğü ve en güzelidir. Bulunduğu yerin bir tepe olmasından ötürü, bütün binalardan daha yüksektedir ve hem karadan, hem denizden görülebilir. Böylece görüntüsü bütün şehre egemendir ve onu bir taç gibi süsler. Bu ibadet yeri gayet geniş bir alanı kaplar, minareleri çok güzeldir, çevresinde de din adamlarının konutları, okullar ve hastaneler bulunur. Bütün bu binalar kurşunla kaplanmıştır. Yakınlarında çok güzel çeşmeler vardır. Bunlar Türklerin yıkanmalarına yarar. İbadet evine yıkanmadan ve ayakkabılar çıkarılmadan girilmez.

Türklerin diğer ibadet evlerinden ve güzel binalarından burada daha fazla söz etmeyeceğim. Genelde bütün hükümdarlar, yüksek mevki sahibi paşalar veya diğer itibarlı kişiler ruhlarının selameti ve adlarının anılması için Allahlarına adadıkları birer cami, hastane, çeşme veya akarsuların üzerinden aşan köprüler yaptırırlar ve bunlara para harcarlar.

İmparator Constantinus'un Roma'dan ve başka yerlerden Konstantinopolis'e getirdiği söylenen bir çok antika eserden bugün pek azının şehirde görüldüğünü hayretle saptamış bulunuyorum. Bunların başında Hipodrom gelmektedir. Burada vaktiyle savaş oyunları gösterileri düzenlenirmiş. Ama şimdi çok bakımsız bir durumda. Bu meydanda dört köşeli bir Colossus görülür. Bu, üzerine taş işçiliğiyle yapılmış kabartma resimler ve Mısır yazısıları bulunan bir dikilitaştır. Yakınında birbirine sarılmış üç yılanı temsil eden ve büyük bir ustalıkla tunçtan dökülmüş olan bir sütun vardır.

Türklerin "Avrat pazarı" dedikleri meydanda, yani kadınların köle olarak satıldığı meydanda,* içi oyuk olan çok güzel bir sütun** daha vardır.

* Bu pazar yerlerine kadınlara hitap ettiği için avrat pazarı denilmekteydi –ed.n.

** Arkadios Sütunu, İmparator Arkadios döneminde (395-408) yapılmış, 1811'de devrilme tehlikesi nedeniyle yıktırılmıştır. 47 m yüksekliğinde olduğu tahmin edilen sütunun dış yüzeyini helezoni bir desen dolanıyor ve oluşan helezon bandın arasında bazı kabartma figürler bulunuyordu. Gövdenin içinde spiral olarak yükselen basamaklar vardı. Giriş holünün tavanındaki levhanın ortasına İsa'nın alameti olan bir figür işlenmişti ve bunun her iki yanında, İsa'nın her şeyin başı ve sonu olduğu anlamında Grek alfabesinin ilk ve son harfleri olan alfa α ve omega Ω bulunuyordu. Heberer'in X ve R olarak yorumladığı harfler bunlar olmalıdır –ed.n.

İç kısmında helezon biçiminde kıvrılarak tepesine kadar çıkan merdivenin duvarlarına savaş zırhları çakılmıştır. Aralarında da yuvarlak bir çelenk içinde X ve R harfleri göze çarpmaktadır. Bundan anlaşılıyor ki, bu sütun Hıristiyan dininden olan bir hükümdar tarafından yaptırılmıştır. Sütunun alt kısmı geniş ve dört köşelidir. Mermerden yapılmış olup belli bir yüksekliğe kadar birçok güzel resimle süslenmiştir. Bu sütuna Columnam Historialem denmektedir. Sütunun çeşitli yerlerinde çatlaklar vardır ve bir rivayete göre, bu sütun tamamen parçalanıp yıkıldığı zaman, Türkler kendi egemenliklerinin de son bulacağına inanmaktadırlar. Duyduğum bu söylentiyi ben de aynen aktarıyorum.

Son olarak bir başka sütundan [Çemberlitaş] söz edeceğim. Bu da porfir taşından yapılmıştır. Dediklerine göre, tepesinde bir zamanlar imparator Constantinus'un heykeli durmaktaymış. Bu sütundan ikinci kitabımda bahsetmiştim.

Konstantinopolis'te imparatorluğumuzun elçiliğinin bulunduğu yere geçmişte Forum Constantini, yani Constantinus'un pazar meydanı denirdi. Ama Türkler imparatora nispet olsun diye bu ismi değiştirmişler ve meydanın adını "Tavuk Pazarı" koymuşlar. Birçok kişi bu ifadeyle Roma kartalını hem aşağılamayı, hem de alay konusu yapmayı amaçladıklarını ileri sürmektedir ki, ben de buna inanmaya eğilimliyim.

Bu meydanda din düşmanı Arius, Tanrı tarafından cezalandırılarak feci şekilde ölmüştür. [Heberer burada bazı dinî meseller aktarıyor]

Bu meydandaki porfir sütun, buranın şimdiki sahiplerinin bilgisizlikleri ve anlayışsızlıkları yüzünden zedelenmiş ve çatlamış olsa da hâlâ ayakta durmaktadır. Sadece bu meydana adını vermiş olan imparator Constantinus'un heykeli üzerinde değildir. Herhalde bu kadar çok depreme dayanmış olması da Tanrının arzusu olmalı. Demir çemberler içine alınarak parçalanıp yıkılmaktan korunmuş olması, dine karşı gelen Arius'un feci akıbetinin ve lânet olası öğretisinin belleklerden silinmemesini sağlamaktadır. Bu sütunun sağındaki sokak, meydandan aşağı doğru inerek Aya Sofya'ya gider.

[Tekrar dini meseller]

Demek ki bu taş sütun, sözden anlamayan dinsizlere ve Türklere, her şeye kadir Ulu Tanrının, Arius gibi dinimizin ilkelerini inkâr eden her-

kesi cezalandırdığını hatırlatmaktadır. Ve eğer insanlar dinimize dönmezlerse, bu sütun gibi parçalanıp yıkılacaklardır. Tanrıya ve Hıristiyan dünyasına karşı bir süre daha silahlarıyla savaşsalar da, bu sütunun demir çemberlerle ayakta durabildiği gibi ancak bir süre direnebileceklerdir.

Bu öyküyü burada ayrıntılı biçimde anlatmamın nedeni, Hıristiyanların dahi onu unutmuş olmalarıdır. Çünkü gerek Konstantinopolis'te, gerekse vatanımda bana ondan bahseden olmadığı gibi, bir yazılı belge de söz edildiğine rastlamadım. İşte bu yüzden kendi gözlerimle gördüklerimi anlatmadan edemiyorum. Böylece hem Tanrıyı övmüş oluyorum hem de bütün dindar Hıristiyanların bundan ders almalarını sağlamış, lanetli Arius öğretisinin savunucularına da bir göz dağı vermiş olduğumu umuyorum.

KONSTANTİNOPOLİS'TE YABANCI DEVLETLERİN ELÇİLİKLERİNE KARŞI SERGİLENEN TUTUM. KENTİN TANITMAYA DEVAM. TÜRKLERİN İNANÇLARI HAKKINDA KISA BİLGİ.

Almanya imparatorunun veya Macaristan krallığının elçisinin oturduğu konut hakkında söylenecek çok şey yok. Çünkü bina çok kötü. Elçi, başlarında bir çavuşun bulunduğu birkaç yeniçeriden ibaret nöbetçilerin koruması altındadır ve izinsiz bir yere gidemez, Konstantinopolis kentinin dışında da kalamaz. Raguza elçisi de onun gibi hep Konstantinopolis'te kalmak zorundadır. Halbuki Fransa, İngiltere ve Venedik devletlerinin elçileri, daha önce de anlattığım üzere, kent surlarının dışında otururlar. O dönemde kral seçimi konusunda anlaşmazlık çıktığından Polonya krallığının Konstantinopolis'te elçiliği yoktu. Daha önceleri Polonya elçisinin de kent içinde oturduğunu öğrenmiştim.

Padişah yukarda saydığım devletlerin elçiliklerinin yiyecek ve içecek masraflarını karşılar, ya sığır, dana, koyun, baharat, şarap, tuz, yağ, balık ve ev idaresi için başka ne gerekirse gönderir veya bunların satın alınabilmesi için para öder. Ayrıca keyif ve eğlence amacıyla ava gittiği zaman, avladığı yabandomuzlarını da elçiliklere armağan eder, çünkü Türkler domuz eti yemezler.

Halen Konstantinopolis'te bulunan çok sayıda Hıristiyan kilisesi hakkında beşinci bölümde bilgi vermiştim. Bu konuda vereceğim başka önemli bilgi yok. Sadece şunu da eklemeliyim: Vaktiyle içinin çeşitli resimler ve mozaiklerle süslü olduğu söylenen patrikhane binası ve kilisesi Türk hükümdarı tarafından yıktırılmış. Sebebi de, Konstantinopolis patriğinin, Roma'daki papaya yaranmak için yeni takvimi kabul etmesiymiş. Fakat bence zaten böyle olaylarda sebep üzerinde fazla durmamak gerek, çünkü bilindiği gibi, koyun kurdun suyunu kolayca bulandırabilir ya da bulandırdığı ileri sürülür ki saldırıya uğramasına bir sebep bulunsun. Bu durum Kıbrıs ve Sakız Rumlarının da başına gelmiştir.

Konstantinopolis'te, Türklerin "Basestam" [Bezesten, Bedesten] dedikleri iki alışveriş binası vardır. Bunlardan biri diğerinden daha büyük

olup dört köşedir ve dört tane kapısı vardır, içinden birçok yol geçer ve yolların her iki tarafında dükkânlar sıralanır. Bunlarda çok değerli mallar ve ticaret eşyası satılmak üzere sergilenir. Kıymetli taşlarla, incilerle işlenmiş takılar, Şam kılıçları, değerli taşlarla süslü hançerler, tuğlar, Tataristan'dan, Ruslar tarafından getirilen çeşitli, beyaz ve boz renkte astarlık kürkler, mesela samur, sansar, kurt, vaşak ve tilki kürkleri satılır. Birçok dükkânda da altın ve gümüş ipliklerle dokunmuş atlas, Şam kumaşı ve çeşitli ipek dokumalar bulunur. Çok sayıda tezgâhlarda da Türklerin kullandığı ok, yay, kılıç, savaş baltası, gürz, kalkan ve bütün donanımıyla birlikte tüfekler satışa sunulur.

Bu sözünü ettiğim yerde ve aynı malların satıldığı öteki bedestende tutsak Hıristiyanlar da satılmaktadır. Bunlar ya kara ya da deniz yoluyla Konstantinopolis'e getirilirler. Hemen hemen her ay Tataristan'dan gelen bir gemi Moskova'dan veya komşu ülkelerden kaçırılan Hıristiyanları getirir ve onları burada Türklere satanlar iyi kazanç sağlar.

Bu köle pazarlarını görmek çok acı vericidir. Çünkü burada satılan insanlar, ister erkek olsun, ister kadın, yaşlı veya genç çırılçıplak soyunmak zorundadırlar ve alıcılar elleriyle onların her tarafını yoklarlar, iyice gözden geçirirler, bir sakatlıkları olup olmadığını saptamak isterler. Buna göre fiyat pazarlığı yapılır. Tıpkı bizim ülkemizde hayvan satın alır gibi. Köleler satılırken çok defa baba, oğul, ana, kız değişik alıcılara düşerler ve birbirlerinden ayrılmak zorunda kalırlar, haysiyet kırıcı olaylara katlanmaya mecbur kalırlar. Bunu seyretmek bir yabancıyı bile kahreder. Kendi kanından canından olan insanların bu duruma düştüğünü görmeye yürek nasıl dayansın? Kölelerin beslenmesi de hep aynıdır. Su ve ekmek vermek onlara göre yeterlidir. Köle ister soylu bir kişi olsun, ister basit halk tabakasından, genç veya yaşlı, güçlü veya zayıf, cahil veya okumuş, hasta veya sağlam, hiç ayırım yapmadan karada ve denizde hep aynı yiyecek ve içecek verilir.

Bu iki alışveriş yerinden başka pazar yerleri de vardır. Oralarda da çeşitli mallar satılır: Atlar için eğer takımları, içki kupaları, sadaklar ve diğer eşyalar. Bütün bu mallar altın, gümüş işlemeli ve çeşitli renklerde boyalı olarak büyük bir ustalıkla yapılmışlardır. Hıristiyan ülkelerinde bu kadar güzel eşyayı bir arada görmedim.

Sözü fazla uzatmamak için Konstantinopolis kenti hakkında bu kadar bilgi vermekle yetineceğim. Çünkü bu şehir hakkında daha fazla ayrıntıyı, Türklerin yasalarını, gelenek ve âdetlerini başkaları yeterince anlatmışlardır. Benim bunları tekrarlamakla vakit harcamama gerek yok. Sadece Türklerin inanç ve dinleri hakkında bazı şeyler anlatacağım.

Bu zavallı basiretsiz insanlar acınacak durumdalar. Camilerinde olsun, dışarıda olsun dualarını hiç aksatmıyorlar, sessiz ve edepli davranıyorlar, kendilerini ibadetlerine veriyorlar, dinlerinin gerektirdiğini içtenlikle yerine getiriyorlar, sadaka verirken cömert davranıyorlar. Dışardan bakıldığında biz Hıristiyanlara kıyasla bu bakımlardan çok üstünler. Ama eğer bir Türke Tanrı hakkında ne bildiğini ve neye inandığını sorarsanız, buna cevap olarak: "Tanrı her şeye kadirdir, tektir ve gerçektir" der. Ben Tanrıya inanıyorum demez. Bunun sebebi de Tanrının ne olduğunu bilmemesidir. Onlar Tanrıyı yakından tanımazlar, çünkü onlar Tanrının sözlerini almamış ve duymamışlardır. Halbuki inanç duymakla oluşur. Duymak da Tanrının sözleriyle gelişir. Ama onlar Tanrının sözlerini almadıklarından ve almak da istemediklerinden, o sözleri duyamazlar. Bu nedenle de inançları olamaz ve Tanrıyı da yakından tanıyamazlar. Onlar sadece uzun süredir Tanrıyı biliyor görünmektedirler, fakat onu tam olarak tanımamaktadırlar.

[Heberer'in inançlar hakkındaki açıklamaları.]

Bayram namazını kıldıktan sonra, birbirlerinin ellerini sıkarlar, kucaklaşıp öpüşürler, birbirlerine karşı duydukları öfke veya kızgınlıklarını attıklarını, kusurlarını bağışladıklarını belirterek karşılıklı bayramlarını şu sözlerle kutlarlar: Bayram Glutiozong [Bayramınız kutlu olsun]

Bayram duası tamamlandıktan sonra, kutlamalar başlar, sadakalar dağıtılır ve eğlenceler tertip edilir. Birçokları manda boynuzlarını ve bağırsaklarını birbirine bağlayarak büyük bir beceriyle ürettikleri küçük ok ve yayları ile atışlar yaparlar. Yayı germek için baş parmaklarına kemikten bir halka takarlar. Çok küçük yaşlarda böyle ok ve yayla atış yapmayı öğrendiklerinden, bunda büyük bir beceri kazanırlar. 40 veya 50 adım mesafeden yarım Taler büyüklüğündeki bir hedefe öyle ustalıkla nişan alırlar ki, beş altı oku birbirine değmeden ve birbirini zedelemeden bu hedefe isabet ettirebilirler. Çok güzel tüfeklere sahip olan bazı kimseler de tüfek atmakta-

ki becerilerini kanıtlarlar. Yüz adım mesafeden bir Taler büyüklüğündeki hedefe birbiri arkasından atış yapıp aynı yere isabet ettirmeyi başarırlar. Bunun dışında başka bir eğlenceleri daha vardır. Dört kalası bir dörtgen oluşturacak şekilde dikine yere çakar ve bunları üst kısımlarından gene kalaslarla birbirine bağlarlar, ortasından bir ip sallandırıp buna da bir değnek veya çomak takarlar, sonra da bu ipin üstünde, bizde çocukların yaptığı gibi, ileri geri sallanmaya başlarlar. Kalasların üstünde, özellikle tepedekilerde, yaprak ve çiçek gibi süslemelerin arasında portakallar, narlar, limonlar, şekerlemeler ve çeşitli lezzetli yiyecekler asılıdır.

Salıncakta sallanırken tepedeki kalaslarda asılı yiyecekleri toplayabilenler yarışmayı kazanırlar. Bu yarışma için ipleri çekip salıncağı harekete geçirecek iki kişi temin edilir ve biri öne diğeri arkaya yerleştirilir. Böylece salıncak savruldukça yarışmacının tepede asılı yiyeceklere erişebilmesi sağ-

lanır. Bir yandan da hareketli bir müzikle oyuna eşlik edilir. Bu anlattıklarım bütün ayrıntılarıyla resimde görülmektedir.

Aslında burada Türklerin askeri düzenlerinden de söz etmem gerekir. Her tarafta nasıl bir düzenin egemen olduğunu, aralarında ne kadar iyi geçindiklerini, birlik içinde, sessiz ve kafa tutmadan, uyum içindeki davranışlarını, küfretmeden, içki içip sarhoş olmadan, birbirlerini de içmeye kışkırtmadan, fahişelerle düşüp kalkmadan, birbirlerine karşı kin ve haset gütmeden, kendilerini gösterişe kaptırmadan, yaya ve atlı askerlerden oluşan ordunun muazzam karargâhlarını nasıl bir tutumluluk içinde yönettiklerini görüp onların arasında yaşamamış olanlar böyle bir düzenin mümkün olacağına inanamazlar. Bu konular başka kimseler tarafından enine boyuna anlatılmış olduğundan, ben sözü uzatmayıp tekrar kendi öyküme döneceğim.

Fransız elçisi Ponte Piccolo'dan evine sekiz gün içinde döndü. Beraberindeki şövalyeler ve diğer eşlik eden kişilerle birlikte hepsi yolculuklarından çok memnun kalmışlardı.

Onuncu Bölüm

Konstantinopolis'te Yeni Yapılmış Bir Kadırganın Denize İndirilişi. Hıristiyan Dünyasına Dönmek Üzere Pasaport Alışım ve Diğer Yol Hazırlıkları.

Kaptan-ı derya Sinan Paşa kendisi için çok büyük, görkemli, yetmiş küreklik bir kadırga yaptırmıştı. Geminin sepetli iki grandi direği, baş tarafta billur ve gümüşten büyük bir ustalıkla yapılmış üç güzel feneri vardı ve grandi direğine çekilen kaptan-ı derya forsu da som gümüşten yapılmaydı. Kadırganın dışı, özellikle baş kısmı renk renk yaprak ve dal motifleriyle, altın, gümüş varak ve çeşitli boyalar kullanılarak çok zarif bir şekilde süslenmişti.

Sinan Paşa, Türk hükümdarının egemen olduğu bütün denizlerin başkumandanlığına getirildiğinden, kendi baştardası olarak yaptırdığı bu kadırgayı nisan ayının birinci günü denize indirtmeye karar vermişti. Bu töreni seyretmek için karada ve denizde sayılamayacak kadar çok insan toplanmıştı. Yoğun kalabalıktan ötürü, geminin denize indirilişinin karadan rahatça izlenemeyeceği düşüncesiyle, Fransız sefiri için özel bir kayık tutuldu ve elçi, maiyetiyle birlikte olayı denizden, görüntünün engellenmediği bir yerden seyretmek üzere bu kayığa bindi. Ben de onlara katıldım.

Kadırga, tersanenin tam ortasında, denizin kenarında, birçok makara üzerine yerleştirilmiş olarak duruyordu. Kaptan Paşa, diğer paşalarla ve yüksek rütbeli kişilerle birlikte denizde bir fırkatada duruyordu. Bundan başka bir sürü fırkatanın içinde paşalar, beyler törende hazır bulunmak üzere denize açılmışlardı.

Önce önemli bir Türk din adamı kadırgaya çıkıp pruva direğinin önünde durdu ve besbelli bu işle görevlendirilmiş olarak uzun bir dua okudu, sonra da kaptan-ı derya Sinan Paşayı yeni getirildiği şerefli konumdan ötürü kutladı ve baht açıklığı diledi. Türk hükümdarının egemenliği altında yelken açan bütün gemilerin baştardası olan bu mükemmel donanımlı kadırgayla Hıristiyanlara ve bütün düşmanlara başarıyla karşı koymasını ve peygamberleri Muhammet'in yasalarını bütün dünyaya yaymasını temenni etti.

Dua bittikten sonra, borazanlar, zurnalar, ordu davulları çalınmaya başlandı. Denizde yatmakta olan diğer kadırgalardan da müzik sesleri yükseldi. Bu gürültü patırtı içinde kadırga denize indirildi, kısa süre sonra da küreklerle donatıldı ve oturaklara forsalar yerleştirildi.

Bunun üzerine Kaptan-ı derya Sinan Paşa diğer paşalar ve beyler hep birlikte kadırgaya bindiler ve baş tarafa oturdular, arkadan hizmetkârları da gemiye binip oturak yerlerine yerleştiler ve bu Türk hükümdarının şanına layık mükemmellikte yapılmış olan kadırga, kendini göstermek ve beğendirmek üzere sarayın önüne doğru yol aldı.

Padişahın deniz kenarına inip bir çektirmeye bindiği görülünce, kadırganın onu selamlaması için kürekler durduruldu, hep bir ağızdan sevinç naraları atıldı, bir yandan da hiç durmadan davullar, zurnalar, çalındı.

Diğer kadırgalar karşı tarafta, Galata önünde duruyorlardı. Baştarda gemisi sarayın önünden dönüp tekrar geri geldiğinde büyük toplarını ateşledi, öteki kadırgalar da buna aynı biçimde yanıt verdiler. Böylece yeni baştarda gemisinin denize indirilmesi onuruna görkemli bir kutlama düzenlenmiş oldu ve söylendiğine göre Türk hükümdarı da bundan çok memnun kalmıştı.

Bu sevinç gösterisinden sonra bütün kadırgalar tekrar tersanenin önünde demirlediler ve herkes evine döndü.

Yolda Frankenli asilzadelere rastladım, evlerinde sabah kahvaltısı davetlerini kabul ettim. Oradaki sohbetimiz sırasında en çok benim Malta yolculuğumdan ve daha sonra Hıristiyan dünyasına dönmemden söz edildi. Her üç asilzade de benimle birlikte gelmeye hevesliydiler, ama Alman elçiliğinden birçok kişi onları bu niyetlerinden vazgeçirmeye çalışıyordu.

Yemeğimiz bittiğinde bir ziyaretçi geldi. Bu adam Eger'de doğup sonradan Müslüman olmuş bir Alman kuyumcuydu. Anlattığına göre, vaktiyle Alman elçilik mensuplarıyla birlikte buraya gelmiş ve bir başkaldırma duygusuna kapılarak Müslüman olmuş. Aslında yakışıklı, dürüst ve girişken bir adam izlenimini uyandırıyordu. 1570 yılında Heidelberg'de saray kuyumcusu Wilhelm von Hammeln ustanın yanında çırak olarak çalışmış. Heidelberg'de dükün İsveçli prensesle düğünü sırasında, İsveç dükünün hizmetine girmiş, oradan Prag'a ve İmparatorluk elçilisi ile birlikte Konstantinopolis'e gelmiş.

İsminin Egerli Hansen olduğunu söyleyen bu adam bana Heidelberg hakkında birçok şey anlattı ve sonradan memleketime döndüğümde pek çok kişinin onu hatırladığını öğrenince onun adına üzüntü duydum. Ama boşuna... Burada geçim zorluğu çektiği ve iyi beslenemediği halde tekrar Hıristiyan dünyasına dönmek istemedi.

Bu arada Fransız gemisi Karadeniz'den dönmüş, Pera'ya yanaşmıştı. Götüreceği malları yüklemiş olduğundan, uygun bir rüzgâr çıktığı anda yola koyulmağa hazırlanıyordu.

Bu haberi alır almaz, hemen Monsieur de la Planche'a gidip elçi cenaplarına durumu bildirmesini rica ettim. O sırada geminin sahibi de, elçiliğe gelip, gemisinin limanda demirlediğini usulüne uygun olarak kavas'a bildirdi. Bunun üzerine elçi, dönüş yolculuğum sırasında pasaport ve gümrük işlemleri yüzünden bir engelle karşılaşmamam için, beni çevirmeniyle birlikte, ücreti karşılığında pasaport çıkaracak olan ilgili kişiye gönderdi. Çünkü böyle bir belgenin eksikliği yüzünden pek çok kişinin başına gelenleri ve geçirdikleri tehlikeleri biliyordu.

Çevirmen uysal tavırlı bir Rumdu. Birlikte Konstantinopolis'e, Türk hükümdarının yazılı emirlerini çıkaran kişinin konutuna gittik. Çevirmen ona azat belgemi gösterdi ve Fransız elçiliği adına bana serbestçe ülkeden çıkmam için pasaport vermesini istedi. İlgili beyefendi isteğin Fransız elçiliğinden geldiğini duyunca, hemen kâtiplerinden birini çağırdı ve pasaportumu hazırlattı. Vesten Wilhelm Philipp von Scherenberg adındaki Hollandalı asilzade, daha önce de metnini sunmuş olduğum Türkçe yazılmış azat belgesini Latince'ye çevirdi. Kendisi de Türklere esir düşmüş ve tutsaklığı sırasında Türkçe, Arapça konuşmayı, okuyup yazmayı öğrenmişti.

[Pasaport metninin Latince ve Almanca çevirisi]

Bismi'llahi'r-Rahmânir-r Rahîm
Allah bizi şeytandan ve cehennemden korusun
ve bize bütün girişimlerimizde yardım etsin.
Tarafımızdan bir süre önce tutsak alınmış olan ve şimdi de amirlerimiz tarafından azat edilip serbest bırakılan Hıristiyan Michael'in karada ve denizde bir engelle karşılaşmadan eşyalarıyla birlikte

özgürce hareket etmesine, tıpkı bir Mossorman [Müslüman] yani
Türk gibi istediği yere gitmesine izin verilmesi buyrulur.
Yıl dokuz yüz doksan altı.
Yazan İsmail
Beycon subassa [Subaşı]

Paşa bu sözlerin yazılı olduğu kâğıdın altına damgasını bastıktan sonra, çevirmen ne ödeyeceğimizi öğrenmek istedi. Bana "Fransız mısın?" diye sorduklarında, ben de "evet" dedim. Bunun üzerine bizden iki düka istediler, çünkü o dönemde Fransızlarla Türklerin arası iyiydi. Çevirmen bana, böyle söylemeseydim, bu paranın iki katını alacaklarını ve üstelik beni günlerce bekleteceklerini anlattı. Ben parayı ödedim ve âdet olduğu üzere paşanın eteğini öpüp veda ettikten sonra sevinç içinde eve döndüm.

Artık dönüş yolculuğuna çıkmama çok az zaman kaldığından ve ne zaman hareket edeceğimizi de kesin olarak bilmediğimden, Monsieur du Cambout'ya , hapishaneye gittim ve yakında buradan ayrılacağımı haber verdim, hem kendisinin hem de Monsieur de Thenisse'in mektuplarını hazırlamalarını, eğer hazırsa bana teslim etmelerini ve bunları alırken kendisiyle vedalaşacağımızı söyledim.

Nazik asilzade benim gelişime çok sevindi, bana çoktan hazırlanmış olan, gerek kendine ait gerekse Monsieur de Thenisse, Villerseux ve diğer kişilere ait mektupları verdi, sonra yaşlı gözlerle yolculuğumun kazasız belasız geçmesini diledi.

Bu iyi dileklerine ve ayrıca da bana karşı gösterdiği iyiliğe, özellikle azat olmam için yaptığı yardıma teşekkür ettikten sonra gerek kendisine, gerekse Monsieur de Thenisse ve diğer bütün bana destek verenlere karşı minnettarlığımı ömrüm boyunca yüreğimde taşıyacağıma ve elimden geldiği kadar bu iyilikleri ödemeye çalışacağıma söz verdim. Ona sabırlı olmayı salık verdim ve en kısa zamanda özgürlüğüne kavuşmasını diledim. Sonra bu dini bütün soylu beyefendi ile yüreğim burkularak vedalaştım.

Artık Konstantinopolis'teki Alman elçiliğine gidip oradaki Almanlarla ve hatta mümkünse elçi Dr. Betz ile vedalaşmanın zamanı gelmişti. Oraya vardığımda beni nezaketle karşıladılar, ben de onlara geliş nedenimi

açıkladım, yakında buradan ayrılacağım için kendileriyle ve özellikle de Sayın Elçi ile vedalaşmak istediğimi söyledim. Hepsi bana karşı içtenlikle memnuniyetlerini ifade ettiler ve bana ikram etmek üzere içki getirttiler. Bu arada da birisi elçinin odasının kapısı önüne giderek benim adıma görüşme izni istedi. Ama odadan elçinin özel hekimi çıktı ve yanıma geldi. Hekim buraya kısa süre önce gelmiş olduğundan, beni tanımıyordu ve sorunum hakkında bilgisi yoktu. Ona geliş nedenimi açıklayınca, tekrar odaya girdi ve kısa süre sonra dışarı çıkıp, Elçi cenaplarıyla bugün görüşemeyeceğimi, kendisinin rahatsız olduğunu ve dinlenmesi gerektiğini, başka bir gün tekrar gelmemin uygun olacağını söyledi.

Buna karşılık ben de, buradan ne gün ayrılacağımın belli olmadığını, geminin her an hareket edebileceğini ve bu yüzden de ziyaretimi erteleyemeyeceğimi anlattım. Sonra da, azat edilmem için bana verdiği destek ve yaptığı bütün iyilikler karşılığında zat-ı âlilerine teşekküre geldiğimi, gösterdiği ilgiyi ve lütufkârlığı her yerde ve her sınıftan insanlara anlatıp öveceğimi, özellikle Elektör Pfalz dükalığında haşmetli efendime bunu ileteceğimi söylemesini rica ettim.

Başıma gelenlerden habersiz olan temiz kalpli hekim benim sözlerimi ciddiye aldı ve bana adımı sordu. Kendimi tanıtınca, böyle kadir kıymet bilen bir kişi olmamdan ötürü beni takdir ettiğini söyledi Bu dediklerimi zat-ı âlilerine aktardığında kendisinin de kuşkusuz memnun olacağını ifade etti, bana hayırlı bir dönüş yolculuğu diledi.

Bunun üzerine diğer asilzadelerle ve elçilik hizmetlileriyle vedalaşarak Pera'ya döndüm. Fransa elçisi de, sekreteri aracılığıyla bana bir pasaport hazırlattı ve bu belgeye kendi mührünü bastı. Belgenin metnini aşağıda veriyorum. [Fransızca mektup]

> Biz, Jacob Savary, Lancome Beyi, Kral tarikatının şövalyesi, Kralın özel danışmanı ve Majestelerinin Grand Seigneur [Türk hükümdarı] nezdindeki elçisi olarak, ilgili kişilere önemle bildiririz ki: Bu belgeyi gösteren Michel Heberer adındaki Alman, Tanrının lütfü ile temiz ve sağlıklı olan konutumuzdan hareketle yolculuğa çıkmıştır ve ister Fransa'ya, ister gönlünün çektiği başka bir yere öz-

gürce gitmesinde bir sakınca yoktur. Bu nedenle Fransa krallığının bütün düklerine, üst düzey yöneticilerine, onların dost ve akrabalarına, müttefiklerine yönelttiğimiz rica, kendisine güvence içinde ve serbestçe ülke içinde dolaşmak, yolculuk etmek ve istediği yerde kalmak hakkını tanımaları, hiçbir engelle karşılaşmamasını sağlamalarıdır. Kendisine destek olmak, emniyetini sağlamak, pasaport vermek ve yönetimi altındaki kişilere gerektiğinde kendisine yardım etmelerini, destek olmalarını emretmelerini, kendilerinden olan bir kişiye nasıl davranılmasını istiyorlarsa, o şekilde davranmalarını diliyoruz. Bu yazıyı, gerçek ve inandırıcı bir belge olması için kendi elimizle imzaladık ve kendi armamızla mühürledik. Bu belge Pera bağlarındaki konutumuzda 8 Nisan 1588 tarihinde düzenlenmiştir.
SAVARY
Ex mandato domini mei [Efendimizin emriyle]
De Coquerel

Frankenli Asilzade Hans Ludwig Von Münster'in Benimle Birlikte Gemiye Binişi. Konstantinopolis Kentinden Ayrılıp Hıristiyan Dünyasına Doğru Yola Çıkışımız.

Pasaportumu aldıktan sonra yeniden Frankenli asilzadelere gidip belgelerimi gösterdim ve onlara artık bütün hazırlıklarımın tamamlanmış olduğunu, her an yola çıkmamızın beklenebileceğine dair gemi kaptanının beni uyardığını haber verdim. Onların arzusu üzerine, onları görmeye ve bu deniz yolculuğuna benimle birlikte çıkmaya niyetli olup olmadıklarını bir daha sormaya geldiğimi söyledim. Her üçü de bana çok teşekkür ettiler ve birçok kişinin, deniz yolculuğunun ve korsan saldırılarının tehlikelerini hatırlatarak kendilerini bu niyetlerinden vazgeçirdiklerini açıkladılar. Sonra da bana hayırlı bir yolculuk dileyerek birer düka armağan ettiler.

Ben her şey için teşekkür ederek onlara veda ettim. Eve dönüp kendime gemi yolculuğu için erzak temin ettim. Elçi, bana yolluk olarak küçük bir fıçı şarap vermelerini emretti, gerek vekilharç, gerekse aşçı ve şarap mahzeni sorumlusu yolculuğum süresince yiyecek içecek sıkıntısı çekmemem ve gemideki diğer insanlara da ikram edebilmem için çok cömert davranarak bol bol erzak verdiler. Çünkü hepsi, Tanrıya şükür, benden hoşlanmışlardı ve ayrıca elçi de benden hiçbir şey esirgememelerini emretmişti.

Artık bütün hazırlıklarım tamamlanmış olup her an yola çıkabilecek duruma gelmişken, Monsieur de Breves bana Sicilya adasında, Messina'da faydalı olabilecek bir belge daha getirdi. Benim her bakımdan rahat etmem konusunda büyük bir özen gösteriyordu. Yolculuk sırasında rüzgârın bizi güzergâhımızdan saptırabileceğini ve isteğimiz dışında umulmadık yerlerde karaya çıkmak zorunda kalabileceğimizi düşünerek, şayet Sicilya adasına uğrarsak orada da bana yardım edecek kimselere başvurabilmemi sağlamak istemişti. Yazının içeriği şuydu:

Haşmetli Fransa Kralının Messina Kenti Maslahatgüzarı
Saygıdeğer Monsieur Bianco cenaplarına.

Saygıdeğer ve soylu beyefendi, her ne kadar zat-ı âlinizle tanışmak onuruna sahip değilsem de sizden ricam, bu yazıyı size sunan kişiye (ki bir zamanlar Monsieur de Chammesson'un yanında çalışmıştı) elinizden gelen yardımı yapmanız ve salimen Malta'daki efendisine kavuşmasını sağlamanızdır. Kendisi Türklerin tutsağı olarak buraya gelmişti ve ben özgürlüğüne kavuşması için ona yardım ettim. Beyefendinin bu konuda bana destek olmasını rica ederim. Daha fazla rahatsız etmemek için mektubumu kısa kesiyorum ve sizi Tanrıya emanet ediyorum.
Konstantinopolis 9 Nisan 1588
Daima emrinize amade,
BREVES

Ben gemi kaptanının hareket haberini beklerken Frankenli asilzadeler birisini yollayıp, beni evlerine çağırdılar. Hemen gittim. Oraya vardığımda, von Münster adındaki asilzade, benimle birlikte gemi yolculuğuna çıkıp Malta'ya gitmeye karar verdiğini bildirdi. Bunu Fransız elçisine iletmemi, onun delaletiyle gemi kaptanının kendisini de gemiye kabul etmesi için ricada bulunmamı istedi. Ayrıca da, yolculuk hazırlıklarını yaptığını, Alman elçiliğinden pasaport alıp oradaki görevlilerle vedalaştığını da sözlerine ekledi.

Bir yol arkadaşı edindiğime çok sevinmiştim. Hemen eve döndüm ve elçiye her şeyi anlattım. O da yol arkadaşı bulduğuma memnun olmuştu. Hemen gemi kaptanını çağırttı ve bana da von Münster'i elçiliğe getirmemi söyledi, çünkü kaptanla yapacağı konuşma sırasında söz konusu olan kişinin de orada bulunmasını istiyordu.

Hiç vakit kaybetmeden Alman asilzadelerin evine koştum ve haberi ilettim. Bunun üzerine üçü de benimle birlikte Fransa elçiliğine geldiler, elçiyi saygıyla selamladılar ve o da kendilerini nezaketle karşıladı.

Von Münster Fransızca bilmediğinden, onun sözcülüğünü von Rotenhan üstlendi ve kısaca, eğer elçi hazretleri izin verirlerse, von Münster'in benimle birlikte Malta'ya gitmeyi arzuladığını açıkladı.

Bunun üzerine elçi, kendisinin bu durumu benden öğrendiğini ve her ikimizin aynı ülkeden olmamız nedeniyle yolda birbirimize destek ola-

bileceğimizi düşünerek, bunu memnuniyetle kabul ettiğini söyledi. Biz daha bu konuşmaları yaparken, Fransız gemisinin kaptanı geldi.

Elçi ona, benden başka, bana yol arkadaşı olacak ikinci bir yolcuyu Malta'ya götürmek üzere kendisine emanet edeceğini bildirdi. Gerek beni, gerekse onu her bakımdan gözetmesini, yardım ve desteğini esirgememesini ve tehlikeli durumlarda gerekirse kurtarmasını Fransa kralı adına emretti.

Gemi kaptanı elçinin ve diğer Fransız ve Alman soyluların huzurunda, bu emirlere uyacağına, bize her türlü yardım ve desteği, canı pahasına da olsa, tam bir sadakatle yerine getireceğine söz verdi.

Böylece daha o gün bütün eşyamızı gemiye taşıttırdık ve kaptanın bize ayırttığı özel kamaraya yerleştirip kapısını kilitledik.

Ertesi gün, yani 12 Nisanda, rüzgâr uygun biçimde estiğinden, kaptan bizzat elçiliğe geldi ve bizi gemiye binmeye davet etti. Ben haberi hemen von Münster'e ulaştırdım. O da fazla oyalanmadan arkadaşları, memleketlileri ve akrabaları olan von Rottenhan ve Lichtenstein ile birlikte yola çıktı. Ayrıca Alman elçiliğinden çok sayıda dostu da ona gemiye kadar eşlik ettiler.

Ben de büyük bir minnettarlık içinde elçiye veda ettim, benim azat edilmem için yaptığı yardımlara ve ayrıca da beni evinde barındırdıktan başka beslenmemi ve giyinmemi de sağlayarak verdiği desteğe, önünde yerlere kadar eğilerek teşekkür ettim. Bu lütufkâr ve âlicenap davranışını gerek efendim olan Monsieur de Chammesson'a, gerekse Almanya'da ve bütün Latin ülkelerinde herkese övgüyle anlatacağımı, kendisine minnet borcumu ödemek için gayret göstereceğimi, özellikle sağlık ve selameti için dua edeceğimi söyledim.

Aynı şekilde Monsieur de Breves, de la Planche ve bütün diğer şövalyelere, evin hizmetkârlarına veda ettim, onlar da beni yaşlı gözlerle uğurladılar.

Von Münster de elçiyle vedalaşırken, kendisine gösterdiği yakınlıktan ötürü teşekkür etti. Buna karşılık olarak elçi de her ikimize, bahtımızın açık olmasını, Tanrının yardımıyla sağ salim Malta'ya ve vatanımıza kavuşmamızı diledi.

Böylece elçilik konutundan ayrıldık ve deniz kenarına inip gemiye bindik. Burada kaptan bizi beklemekteydi. Gemide yeniden bir veda töreni yaşandı. Alman soylusu, iki can dostu olan ve kardeş gibi yakın bildiği arkadaşları Rottenhan ve Lichtenstein ile vedalaştı. Onları geride bırakmaktan büyük üzüntü duyuyordu, çünkü daha önce birlikte karada ve denizde uzun bir yolculuk yapmışlardı. Ama ne kadar acı olursa olsun, artık ayrılık zamanı gelmişti.

Von Münster gerek arkadaşlarıyla, gerekse Alman elçiliğindeki dostlarıyla vedalaştıktan sonra ben de gemiye kadar beni uğurlamağa gelmiş olan Fransızlarla vedalaştım. Hepimiz birbirimizi Tanrıya emanet edip, bizi salimen Hıristiyanların dünyasına kavuşturması ve orada buluşturması için dua ettikten sonra gemiye bindik.

Bunun üzerine kaptan yelkenleri açma emri verdi. Rüzgâr da gayet uygun estiğinden, kıyıdaki dostlarımız kısa zamanda geride kaldı ve gözden kayboldu. Artık açık denizdeydik ve en kestirme yoldan Marmara adalarına doğru yol alıyorduk.

On İkinci Bölüm

Konstantinopolis'ten Hareketle, Propontus, Hellespontos ve Akdeniz'den Geçişimiz. Yolda Uğradığımız Çeşitli Adaların Tanıtılması

Muhteşem Konstantinopolis kenti gözden kaybolunca, kuvvetli esen rüzgârla sağımızda Marmara adası, solumuzda Asya sahilleri olduğu halde yola devam ettik. Asya kıtasındaki araziyi gözlerimizle görebildiğimizden von Münster'e vaktiyle Bitinya krallığının başkenti ve görkemli bir kent olan Nicomedia'nın [İzmit*] harabelerini işaret ettim. Bu şehir de tıpkı bu yöredeki Nicea [İznik] gibi, yüzlerce yıl önce şiddetli bir depremde yerle bir olmuştu. Nicea şehri ayrıca burada toplanmış olan çok önemli bir konsil nedeniyle de ün salmıştı. Ascanio ırmağının yakınlarında bulunan bu kentte hâlâ insanlar yaşamaktadır.

Yanından geçtiğimiz adaya izafeten Mare di Marmora [Marmara denizi] adıyla da anılan Propontos'tan rahatça geçtik. Galipoli'den itibaren deniz giderek daralır ve buraya Hellespontos denir. Galipoli kenti hakkında daha önce bilgi vermiştim.

Geminin kaptanı burada gümrük vergisini ödedikten sonra boğaza girdik ve Dardanelli adı verilen kalelere kadar geldik. Bunlar Ege denizinden Hellespontos'a ve oradan Konstantinopolis'e giden, aynı şekilde Konstantinopolis'ten gelip Akdeniz'e doğru ilerleyen gemileri denetler. Bu kalelerde gayet kuvvetli toplar bulunduğundan, bütün girip çıkan gemileri yollarından alıkoymaları mümkündür. İkinci kitabımda bu konudan ayrıntılı biçimde söz etmiş ve her iki kalenin birer çizimini de sunmuştum.

Abidos kalesi [Kale-i Sultaniye] önünde demir attık ve etrafı gezip görmek için küçük bir barça ile sahile çıktık. Kalenin yakınlarında, ahalisi daha çok Rumlardan oluşan, tek katlı küçük evlerden ibaret bir köy var. Buranın verimli toprağında çeşit çeşit taze meyve ve sebze üretildiğinden, biz de fırsatı değerlendirip gemideki erzakımızı tamamlamak için bol bol alış

* Bu seyir güzergâhından İzmit'in görünebilmesine olanak bulunmadığı için Heberer bu teşhiste yanılıyor –ed.n.

veriş yaptık, et, ekmek ve şarap satın aldık. Rumlar bize köyün gerisindeki tepenin üzerinde, eski Truva kentinden kalma bina yıkıntılarını gösterdiler. Pek çok şair ve tarihçinin eserlerinde bu kentin büyüklüğü, görkemi ve on yıl boyunca kuşatma altında kalışı anlatılmıştır. Ege denizinin kenarındaki bir kaleden bu şehrin bulunduğu yer daha iyi görülebilmektedir. "İda" dağından [Kaz dağı] gelmekte olan ve adına Skamandros da denilen Ksantos ırmağı bu kalenin yakınlarında denize dökülmektedir.

Geminin kaptanı, gümrük vergisini almakla görevli olan Yahudi'ye ödemesini yaptıktan ve biz de yeterince etrafı gezip satın aldığımız malları gemiye taşıdıktan sonra, demir aldık ve Tanrının izniyle her iki kıyıdaki kalelerin arasından Ege denizine açıldık. Giderek Asya kıyılarından uzaklaşıp Avrupa kıtasında bulunan "Thracia" [Trakya] kıyılarına daha yakın seyretmek suretiyle Adalar Denizi'ne girdik. Buranın ilk adası olan Tenedos'u [Bozcaada] sol tarafımıza aldık ve terra firma [ana kara] ile adalar arasından uygun bir rüzgârla yola devam ettik. Adaları sadece uzaktan görebiliyorduk. Nihayet genelde Stalimene diye anılan Lemnos adası karşımızda belirdi. Ama o sırada öyle kuvvetli bir rüzgâr çıktı ki, bizi neredeyse geldiğimiz yere geri atacaktı. Kaptan hemen yelkenleri indirtti ve rüzgârın durumuna göre dümeni maharetle sağa sola kırarak gemiyi rotasından çıkarmamaya çalıştı. Böylece günün yarısını deniz ve rüzgârla boğuşarak geçirdik ve sonunda adaya ulaştık, bir köyün yakınlarında bulunan güvenceli bir limana girerek demir arttık.

Bu adadan daha önceleri, "Thessallonia"ya [Selanik] yaptığımız yolculuk vesilesiyle söz etmiş olduğumdan, anlattıklarımı yinelemeğe gerek görmüyorum. Ancak von Münster'e, "terra sigillata" denen toprağın bu adadan çıktığını, adadaki Rumların her yılın 6 Ağustos günü, kendi kiliselerinin geleneklerine uygun bir törenden sonra bu toprağı kazıp çıkardıklarını anlattım. Konstantinopolis'te bir miktar bu topraktan ve ayrıca da ondan yapılma birçok çanak çömlek ve testi satın almıştık. Zira adada bundan bulmak mümkün değil. Ada halkı elinde olanın hepsini, bu değerli malzemeden en büyük kârı elde etmek isteyen Padişaha teslim etmek zorundadır.

Rüzgârın tersliği yüzünden o limanda beklemek zorunda kalınca, von Münster ve ben etrafı gezip görmek için karaya çıktık. Adanın halkı

çok kalabalık ve daha çok Rumlardan ibaret. Halk toprağı işliyorsa da ancak kendi gereksinimlerini karşılayabiliyor. Ürünlerinin fazlasını adaya egemen olan Türkler ellerinden alıyor.

Bütün bir gün ve bir gece o limanda kaldık. Ertesi gün bize uygun gelebilecek bir rüzgâr çıktı. Kaptan hemen gemicileri çağırıp yola çıkmak üzere hazırlık yapmalarını, demir alıp yelkenleri açmalarını emretti.

Böylece daha önceden de kararlaştırıldığı üzere Adalar Denizi'nde yolumuza devam ettik. Gerek Atina gerekse Corinthum [Korint] kentlerini sağımızda bıraktık. Bu dünyaca ünlü kentler bir zamanlar çok muhteşemken, şimdi basit köylerden farklı değiller. Özellikle Atina eski görkemini tamamen yitirmiş, halbuki Romalılar bile yasalarını yaparken onu örnek almışlardır. Bir zamanlar bilimin kaynağı olan bu kentin okulları birçok yüksek kültürlü bilim adamı yetiştirmiştir.

Peloponesus adı verilen Morea [Mora] yakınlarından geçerken, kara yönünden esen rüzgâr bizim ilerlememizi engellemeğe başladı. Sonunda bir adaya sığınmak zorunda kaldık. Biz daha henüz demir atmıştık ki, adada yaşayanlar sürü halinde sahile koşup etrafımızı sardılar. Çoğu, kadınlardan kızlardan ibaretti. Hep bir ağızdan onlara ekmek vermemiz için yalvarmaya başladılar. Meğer o sırada bu adada büyük bir kıtlık hüküm sürmekteymiş. Dinimizin emrettiği şekilde, elimizden geldiği kadar onlara yardım etmeğe çalıştık. Milo diye bilinen bu adaya bir zamanlar Melos veya Melitta derlermiş, çünkü bu adada bol miktarda bal üretilirmiş. Adanın çevresi 80 İtalyan mili kadardır. Genelinde oldukça verimli bir toprağı vardır ve zeytinlikleri boldur, üzüm bağları azdır.

Rüzgâr yeniden bize uygun yönden esmeğe başlayınca, kaptan yelkenleri hazırlama emri verdi. Bir an önce yola devam etmek istiyordu. Ada halkı bizim oradan ayrılmak üzere olduğumuzu fark edince, aralarından çok sayıda güzel genç kız, onları açlıktan kurtarmamız ve buradan alıp götürmemiz için yalvarmaya başladılar. Ama bizim buna imkânımız olmadığından, ister istemez onları Tanrıya emanet edip oradan ayrıldık.

O yöreler, denizin içinde görünmeyen kayalar nedeniyle gemiler için doldukça tehlikeliydi. Ama Tanrının yardımıyla bir zarar görmeden buralardan da geçtik ve açık denize çıktık. Artık Yunan kıyılarını geride bırakmak

üzereydik. Adriyatik denizinde Cerigo ile Kandiye adası arasında kalan körfeze geliyorduk. Gemilerin burada seyretmesi hem denizinin hırçınlığı, hem de korsanların kol gezdiği bir yer olması yüzünden çok tehlikelidir.

Cerigo adasını 1,3 mil kadar geride bıraktığımızda, rüzgâr birden değişti ve bize aykırı yönden esmeğe başladı. Gemimiz kâh yanlara, kâh geriye doğru savruluyordu. Durumumuz oldukça tehlikeliydi. Nihayet gemicilerin gayret ve çabaları sayesinde dolambaçlı bir yol izleyerek Cerigo adasının yakınlarına geldik. Bu sefer kaptan denizcilere tekrar son gayretleriyle bu adaya yanaşmaya çalışmalarını emretti ve büyük badireler atlatarak bu da başarıldı. Capsali adındaki bir kalenin dibinde bulunan limana girip demir attık. Limanın yakınlarında oldukça büyük bir kent de vardı. Deniz ve rüzgârla boğuşmaktan yorgun düştüğümüzden, kendimize gelmek ve yiyecek bir şeyler almak için karaya çıkıp kente gittik.

Cerigo, Adalar Denizi'ndeki Kiklat adaları grubunun dışına çıkınca rastlanan ilk adadır, Yunanistan'a çok yakındır ve hatta onun bir parçası gibidir. Ama 100 yıldan beri Venedik devletine bağlıdır. Ada çok dağlık olup her tarafı çalılarla kaplıdır ve bu yüzden de toprağı verimli değildir. Bu ada bir zamanlar Laconia'ya aitti.

Günümüzde Adalar Denizi adı verilen Ege denizinde bulunan bu adanın yakınında bir daire oluşturacak biçimde etrafa serpiştirilmiş olan diğer adalara Kiklatlar denilmektedir. Çevrede toplam yetmiş dört ada bulunmaktadır. Doğuda Rodos, bu ada grubunun anahtarı gibidir, güneyde Carpathos, kuzeyde Tenedos ve batıda Kitira veya Cerigo adası bulunmaktadır. Tanrıça Venüs, efsaneye göre yaşamının ilk dönemini Latince adı Cythera olan bu adada geçirdiği için, ona Kitiram yani Kitiralı lâkabını takmışlar. Vaktiyle adada Venüs'e adanmış bir tapınak yapılmış ve aynı isimde bir de kent kurulmuş. Bunların harabeleri hâlâ görülebilmektedir. Kral Menelaus da burada yaşarmış. Onun eşi güzel Helena'yı Paris adındaki genç Truva prensi kaçırınca, Truva savaşları çıkmış. Gerek Latin, gerekse Grek uygarlığının önde gelen şairleri ve tarihçileri yapıtlarında bu konuyu anlatmışlardır.

Demirlediğimiz yerde üç gün yatıp, uygun bir rüzgârın çıkmasını bekledik. Limanın yakınlarındaki suyu tatlı bir kuyudan fıçılarımızı taze içme suyu ile doldurduk. Geminin kaptanı rüzgârın uygun olduğuna kanaat

getirdiğinde, yelkenler hazırlandı ve Malta adasına doğru yol almak üzere yeniden açık denize çıktık. Malta ile Cerigo arası altıyüz mil kadardır.

Rüzgâr oldukça kuvvetli estiğinden Cerigo adası yüz mil sonra gözden kayboldu. Fakat geceleyin rüzgâr değişti ve öyle şiddetlendi ki, gemi oradan oraya savrulmaya, bilmediğimiz yönlere sürüklenmeye başladı. Gün ağarınca uzaktan Türklere bağlı olan Modon [Metone] ve Coron [Koroni] kentlerini seçebildik. Daha sola doğru da Zante [Zanta] adasını fark ettik. Bu ada Venediklilere ait olup günümüzde Zacynthum [Zakintos] diye bilinmektedir. Demek ki fazlasıyla sağa doğru sürüklenmiştik. Fakat bizi engelleyen rüzgârlar bir türlü yatışmadığından, denizin ortasında çalkalanıp duruyor, ne ileriye ne geriye gidebiliyor, istediğimiz yönü tutturamıyorduk. Gece bastırınca rüzgâr büsbütün şiddetlenerek kuzeyden esmeye başladı. Artık rüzgârın gücüne teslim olmak zorunda kalmıştık. Yolumuzdan çok uzaklara sürüklenmemizi önlemek için, kaptan sadece trinket yelkenini açık bıraktı. Buna rağmen şiddetli rüzgâr ve yüksek dalgalar bizi gök gürültülü, şimşekli bir sağanak yağmurunun ortasına attı. Artık oradan oraya savruluyor, nerede bulunduğumuzu kestiremiyorduk. Böylece şaşkın bir halde üç gün üç gece boyunca denizin ortasında çalkalandık durduk. Nihayet Creta [Girit] adasının yakınlarında olduğumuzu saptayabildik. Candia [Kandiye] diye de bilinen bu ada da Venedik devletine aittir. Anlaşılan, ilerleyeceğimize geriye atılmış ve iki yüz mil kadar sola kaymıştık.

[Heberer'in anılarının, bu kitaba almadığımız bundan sonraki bölümlerini ve bu bölümdeki alt başlıkları bir liste halinde aktarıyoruz]

On Üçüncü Bölüm
Kötü Hava Koşulları Yüzünden Girit Adasına Sürüklenişimiz. Oradan Yola Çıkarak Malta'ya Varışımız.

On Dördüncü Bölüm
Akdeniz'de Bütün Hiristiyanlık Dünyasının Anahtarı ve Türklere Karşı Koruyucu Kalkanı Durumunda Olan Malta Adasının Tanıtılması

On Beşinci Bölüm

Valetta Kentinin ve Kiliselerinin Tanıtılması. En Değerli Kutsal Hazine Olan Vaftizci Yahya'nın Eli ve Sen Jan Tarikatının Ona Nasıl Sahip Olduğunun Öyküsü

Bu kentin ortasındaki çarşı meydanında bulunan kilise hem çok yeni, hem de gayet zarif ve güzeldir. Diğer evlerin Afrika'da ve Mısır'daki gibi çok alçak olmasına karşın kilisenin damı yüksektir. İçi çok güzel dokunmuş duvar halılarıyla süslenmiştir. Bu duvar halılarında Rodos şövalyelerinin bütün "Büyük Ustaları", isimleriyle resmedilmişlerdir.

Bu kilisede meraklısına ve inananlara gösterilen kutsal eşyalar, özellikle "Kutsal Evangelium'un yazarı Vaftizci Yahya'nın eli" hakkında yazılacak çok şey var. Türk hükümdarı II. Beyazıt tarafından bunun Rodos şövalyelerinin Büyük Ustasına 1486 yılında nasıl armağan edildiğini anlatmadan geçemeyeceğim.

O dönemde durum şöyleydi: Rodos şövalyeleri komşularıyla gayet güçlü bağlar kurmuşlardı. Türk hükümdarı ise erkek kardeşi Zemes'in [Cem Sultan] kendisine karşı gizlice bazı girişimlerde bulunmasından endişeleniyordu. Bu nedenle Rodos şövalyelerinin Büyük Ustası'nın dostluğunu kazanmak ve ona karşı iyi niyet gösterisinde bulunmak zorunda olduğuna kanaat getirdi. Bunun için de onu hediyelerle memnun ederek kardeşinin etkisi altına girmesini önlemesi gerekiyordu. Hükümdarın çevresinde bulunan Hıristiyanlıktan dönme birçok kişi, hazinesinde hangi değerli eşyaların bulunduğunu biliyorlardı. Hükümdara, eğer Rodos şövalyelerinin Büyük Ustasını sevindirmek ve kendine bağlamak istiyorsa, ona İsa'dan önceki ilk Hıristiyan sayılan ve tarikatlarının piri olan Yahya'nın elini armağan etmesinin uygun olacağını söylediler. Büyük Usta ayrıca sevgili İsa Peygamberimizin tabutunu da Türk hükümdarından istemişse de, Hükümdar, Büyük Usta'nın dileğini reddetmiş olmamak için, ona önce bu kutsal eli göndermeye karar vermiş, diğer isteği olan kutsal tabut konusunda herhangi bir söz sarf etmemiş. Böylece Büyük Usta'yı tereddüt içinde bırakmış. Çünkü aslında kendisi de, erkek kardeşinin gizli girişimleri karşı-

sında Büyük Usta'nın nasıl bir tutum takınacağı konusunda tereddüt içindeymiş. Kutsal el gibi değerli bir armağanı Büyük Ustaya teslim etmek üzere güvendiği bir kişiyi görevlendirerek ona Büyük Usta'ya yazdığı bir mektubu da emanet etmiş.

Asya hükümdarı, hakanlar hakanı, güçlülerin en güçlüsü ulu Sultan Beyazıt'tan Rodos Şövalyelerinin bilge Büyük Ustası, ülkesinin Saygıdeğer Pederi Petro Daubusson cenaplarına selam olsun.

Bugüne kadar gösterdiğimiz tutum ve davranışlardan sana karşı iyi niyetimiz dürüstlüğümüz ve alçakgönüllülüğümüz yeterince anlaşılmış olmalıdır. Buna mukabil senin de bize gösterdiğin dürüstlüğü ve iyi davranışları da memnuniyetle karşılamaktayız. Ancak senin bize üstün gelme amacında da olduğunu sezinliyoruz ki, buna izin veremeyiz. Çünkü biz senden daha geniş bir ülkeye, daha büyük zenginliklere sahip olma mutluluğuna ve üstünlüğüne ermiş durumdayız.

Buna mukabil senin de bilgili ve zengin bir hükümdar olduğunu, bu güne kadar büyük zaferler kazandığını ve ilerde de önemli başarılar kazanacağını bilmez değiliz. Biz seni memnun etmek için sana özel bir armağan vermeyi düşündük ve Konstantiniye şehrinde sana verebileceğimiz ve seni memnun edebilecek armağanın ancak senin tarikatının piri ve bütün Hıristiyanların Mesih'inin öncüsü olan kişinin bedenine ait bir parçanın, yani onun elinin olabileceğine inanıyoruz. Bu el Bizans'ın fethinden sonra sevgili babamın hazinesine devredilmişti. Ona sahip olmanın seni mutlu edeceğinden kuşkumuz olmadığından, bu armağanı sana teslim etmesi için bir elçimizi görevlendirdik.

Ey mutlu Büyük Usta, tarikatının pirinin sağ elini bizden teslim al. Çok değerli olan bu aziz armağanı, kendi arzusu ve kararıyla sana verenin iyi niyetini bil. Çünkü dostunu memnun etmek için kendi çıkarını gözetmemek, samimi bir zihniyetin ifadesi olan dürüst bir davranıştır.

Tanrıya emanet ol.

Türk hükümdarının elçisi mektubu teslim ettikten ve içinde yazılı olanları okuduktan sonra, Büyük Usta ve maiyetine hitaben şöyle bir konuşma yaptı:

> Rodos şövalyelerinin değerli Büyük Ustası,
> Yüce hakanımızın mektubu ve sana gönderdiği muhteşem armağan, kendilerinin sana karşı teveccühlerinin ve sana ne kadar değer verdiklerinin kanıtıdır. Ey Büyük Usta, sana Müslüman cemaatinin de bir peygamber olarak saydığı İsa Peygamberin öncüsü, senin tarikatının da piri olarak kabul edilen, temiz ve erdemli Aziz Yahya'nın kutsal elini sunuyorum. Umarım ki Konstantiniye'deki Ulu Hakana karşı iyi bir davranış içinde kalarak buna mukabele edersin. Bu iyi davranışlarından ötürü de içinde bir ukde olmasın, çünkü o bunun kıymetini bilecektir ve başkaları onun herkesten daha güçlü olduğunun farkındadırlar.

Bu konuşmadan sonra elçi, servi ağacından yapılma kilitli bir kutuya konmuş ve ipekli kumaşlara sarılıp Türk hükümdarının tuğrasıyla mühürlenmiş olan kutsal eli Büyük Usta'ya teslim etti. Büyük Usta da bu armağanı huşu içinde kabul etti ve elçiye şu cevabı verdi:

> Ulu Hakanınızın mektubuna çok memnun oldum. Bana teslim ettiğin bu en değerli armağan da beni mutlu kıldı. Ulu Hakanınızın bana karşı dürüst ve iyi niyetli tutumunu bu davranışı bana yeterince kanıtlamıştır. Gerçekten iyiliğe karşı iyilik göstermek de güçlü hükümdarlara yaraşır. Senin Hakanın da dostluğun nelere kadir olduğunu pekâlâ biliyordur. İnsanların bütün girişimleri dostluk sayesinde başarıya ulaşır. Buna mukabil anlaşmazlık ve zıtlığa en sağlam ve güzel ilişkiler bile direnemeyip kolayca yok olur.

Bu sözlerle Büyük Usta konuşmasını bitirdi. Elçi ona veda ettikten sonra iki önemli danışman ve itibarlı şövalyelerden ibaret bir grup eşliğinde kendisine kalması için tahsis edilen binaya gitti.

Evangelist Yahya'nın eli acaba Konstantinopolis'e nasıl geldi diye merak eden olursa, bu konuda da şu bilgiyi de vereyim. Bu kutsal el bir zamanlar Antiochia'da [Antakya] muhafaza ediliyormuş ve her yıl dini törenler düzenlenerek kentin sokaklarından geçirilirmiş. Günün birinde kutsal el bir papaz tarafından çalınarak imparator Constantinus'a armağan edilmiş. Konstantinopolis'in Türkler tarafından fethinden sonra da başka kutsal ve değerli eşya ile birlikte Türk hükümdarının hazinesine devredilmiş. Sonunda da yukarda anlatıldığı üzere Rodos şövalyelerine geçmiş.

[Heberer'in anılarının, bu kitaba almadığımız bundan sonraki bölümlerini ve bu bölümdeki alt başlıkları bir liste halinde aktarıyoruz]

ON ALTINCI BÖLÜM
VALETTA KENTİNİN TANITIMINA DEVAM. BU ŞEHRİN DIŞINDAKİ BAŞKA YERLERİN. ÖZELLİKLE HAVARİLERDEN PAULUS'UN VAAZ VERDİĞİ YERİN ANLATILMASI

ON YEDİNCİ BÖLÜM
MALTA ADASINDAKİ ÜÇ ŞAHANE KALENİN TANITILMASI. VON MÜNSTER İLE YAŞADIĞIMIZ OLAYLAR. VON MÜNSTER'İN MALTA ŞÖVALYELERİYLE BİRLİKTE SURİYE'YE GİDİŞİ. MALTA'DAN İSPANYA'YA YAPTIĞIM YOLCULUK VE VON MÜNSTER ILE TEKRAR BULUŞMAMIZ

ON SEKİZİNCİ BÖLÜM
BENİM MALTA'DA BULUNDUĞUM DÖNEMDE, ADAYI GEZİP GÖRMEK İÇİN ORAYA ÇOK SAYIDA ALMANIN GELİŞİ VE ONLARIN BAŞLARINDAN GEÇENLER. EFENDİMİN ONURUNA YAZDIĞIM ŞİİR

ON DOKUZUNCU BÖLÜM
SOYLU ŞÖVALYE PHILIP RIEDESEL'İN MALTA'YA GELİŞİ VE TARİKATA BAĞLI ALMAN ŞÖVALYELERİN BAŞINA GETİRİLMESİ. DAHA ÖNCEDEN GEREK "VON MÜNSTER'İN, GEREKSE BENİM TANIDIĞIMIZ ASİLZADE HANS GEORG VON RUMROTH'UN DA ADAYA GELMESİ VE BİRLİKTE YAŞADIĞIMIZ OLAYLAR

Almanya'nın Bretten şehrinden Michael Heberer, 1583 yılında Akdeniz'de Osmanlılara esir düştü. Yıllarca Osmanlı kadırgalarında forsa olarak kürek çekti. Esaretinin bir bölümü İstanbul'da geçti. Fidye karşılığı azatlığını kazandıktan sonra Galata ve sur içinde İstanbul'un sokaklarını keşfe çıktı. Anıları 1610'da Heidelberg'te yayınlandı. Bu anılar 393 yıl sonra, değerli Osmanlı tarihçisi Suraiya Faroqhi'nin önsözüyle Türkiyeli okurların karşısına çıkıyor. Kadırgada forsa yaşamı, deniz savaşları, Osmanlı hamamları, Müslüman ve Rum kadınların giyimleri, Kaptan-ı Derya Kılıç Ali Paşa, amirallik kadırgasının denize indirilişi, limanda cayır cayır yanan bir kadırga, kentte veba salgını, Bedesten'de ticaretin zenginliği, İstanbul'un sokakları, 1811'de yıkıldığı için hiç göremediğimiz Arkadios Sütunu, günümüzün Galatasaray Lisesi'nin atası sayılabilecek olan Galata Sarayı Ocağı ve nihayet padişahın ava çıkışı... İşte Heberer'in anılarından bu av sahnesi: "Nihayet Türk Hükümdarı şahane görünümü ve görkemiyle uzakta belirdi. En önde yeniçerilerin komutanı güzel bir ata binmiş olarak geliyordu. Atın eğer takımı altın kaplamaydı ve değerli taşlarla bezenmişti, giysisi altın ve gümüş tellerle işlenmiş çiçekli bir kumaştan yapılmıştı ve başında çok güzel, bembeyaz, kocaman bir tuğ vardı. Onun peşinden belki yüz kadar yeniçeri gelmekteydi. Daha sonra üç yüksek rütbeli bey bunları izledi. Hepsi sırma işlemeli kıyafetleri ve kavuklarıyla çok haşmetli görünüyorlardı. Bunların arkasından padişah gelmekteydi. Vezirin solunda ilerliyordu. Üzerinde altın iplikle dokunmuş bir giysi vardı ve olağan üstü güzel bir ata binmişti. Eğer ve koşum takımları hiçbir ölçüye sığmayacak kadar değerliydi. Kavuğun üstündeki tuğ tıpkı siyah kırlangıçların tüylerine benziyordu. Tuğun etrafı değerli taşlarla çevriliydi. Ama hükümdar tuğu aşağıya doğru döndürmüştü. Hükümdarın yanı sıra, elli adım kadar mesafede kırk uşak koşturmaktaydı. Bunların üzerinde çok gösterişli, elişi giysiler vardı, eteklerinin her iki ucunu yukarı kıvırmışlardı. Uşaklar halkın hükümdara elli altmış adımdan fazla yaklaşamamasını sağlayarak ona yol açıyorlar, bir yandan da "sauli, sauli" [savulun, savulun] diye bağırıyorlardı...

Sahaftan Seçmeler Dizisi

Kitap Yayınevi